

DE
CANTV
ET
MVSICA SACRA
A
PRIMA ECCLESIAE AETATE
VSQVE AD
PRAESENS TEMPVS.

A VCTORE
MARTINO GERBERTO
MONASTERII ET CONGR. S. BLASII IN SILVA NIGRA ABBATE
S. Q. R. I. P.

TOMVS I.

M. Poinson

SVPERIORVM PERMISSV.

TYPIS SAN-BLASIANIS MDCCLXXIV.

1783
6361
M. Poinson, Curé de la ville et du can-
ton de Haguenau,

*Te mente pura & simplici,
Te voce, Te cantu pio
Rogare curuato genu,
Flendo & canendo discimus.*

PRVDENT. CATHEMER.
Hym. II.

FRIDERICO
CAROLO IOSEPHO

SACRAE SEDIS MOGVNTINAE
ARCHIEPISCOPO,
SACRI ROMANI IMPERII
PRINCIPI ELECTORI

ET
ARCHICANCELLARIO,
NEC NON
EPISCOPO WORMATIENSI.

SALVTI REIPVBLICAE VTRIVSQVE
SVFFRAGANTE VNIVERSO POPVLO
VNANIMIQUE VOTO
CAPITVLI METROPOLITICI MOGVNTINI
DIE XVIII. IVLII
CATHEDRALIS WORMATIENSIS
DIE XXVI. EIVSDEM MENSIS ET ANNI
MDCCLXXIV.
ELECTO
FELICITER !
IN FORTVNATVM VLTIMVM HVIVS SECVLI IVBILAEVM
AVSPICIVMQVE FVTVRI.

EMINENTISSIME ET REVERENDISSIME
ARCHIEPISCOPE,
CELSISSIME PRINCEPS
ELECTOR !

Quod vota publica dudum, famaue undique a morte statim f. r. Antecessoris ferebat, id, vel eo etiam nomine felix faustumque accidit, ut summus Romano-Germanici imperii, ecclesiæque hierarcha, ac Princeps Elector renunciare-
ris, dum in lucem publicam aspirans isthæc de cantu & musica sacra a prima

Ecclesiæ ætate usque ad præsens tempus, commentatio, in TE iam clientelam illam est consecuta, quam antea pro instituto S. Ordinis togatus, sperare haud poteram.

Resumfi vero animum, religiosæ congratulatus causæ, cum primum TE MAXIME METROPOLITARUM! ad clavum Ecclesiæ assumptum cognovi, memor comitatus humanitatisque, quam ante aliquot annos expertus fueram, cum *Viennæ*, gratissimus aulæ Cæsareæ legatus degeres, eo munere amplissimo iam *Francofordi* in inauguratione IOSEPHI II. Augustis FRANCISCO Patri, ac Filio tunc *Romanorum* Regi commendatissimus, inter actuales intimos etiam connumeratus consiliarios. A summo enimvero usque ad infimum omnium TIBI INDULGENTISSIME PRINCEPS! animos conciliat magnitudo animi, cum mira morum facilitate coniuncta, qua TE ad omnes demittere soles, promteque indulxisti, ut hoc excelso nomini TUO inscriberem opus, quo nihil mihi tum ad testificationem devotissimi animi, cum ad argumenti etiam præsidium, exoptabilius esse potuit.

Ipsa narrationis series palam facit, cantum ecclesiæ a sua simplicitate, quam mille & ultra annis religiose conservaverat, paullatim descivisse sequiore ævo: Lentis quidem per non pauca sæcula gressibus, musica, quam figuralem appellant, in ecclesiam admissa, cui instrumentalis nostra ætate demum, memoria fere hominis consociata, quotidie magis magisque luxurians, ac insolescens, discrimen iam omne musicæ sacrae a profana sustulit.

Probe reminiscor damnasse TE irreligionem istam, cum adhuc dignitate Cantoris cathedralis ecclesiæ *Bambergensis* perfungereris, perinde ac Custodis præcellæ *Moguntinae*, cui nunc præsides, PASTOR VIGILANTISSIME! sedis: quæ scilicet munera sacram attinent liturgiam, cuius pars est cantus & musica sacra non modica. Nec abludit Rectoris Magnificentissimi

simi almæ academïæ *Moguntinæ* officium, quod ornasti ANTI-
STES LITTERATISSIME. Fuerat quippe etiam musica pars
doctrinæ publicæ præcipuis in scholis haud longo abhinc tem-
pore, cum adhuc suus huic disciplinæ haberetur honos, ut sunt
hodieque alicubi, in *Anglia* præsertim, doctores, professoresque
musicæ in præcipuis academiis. Olim vero sanctissimi, specta-
tissimique viri, etiam principes sacrum concinnabant melos;
quam nunc spartam quisque sibi assumit ludio, suasque nenias
sacrario temerarie infert.

Ad hanc tollendam sanctæ religionis nostræ contamina-
tionem, cum consilio opus sit & opera, ad quem potius
quam ad TE, SACRORUM PRÆSUL PRÆCIPUE! me
convertam? qui pietate, auctoritateque perinde præstas, ut
valeas inveterato equidem remedium afferre malo, honestatem
vero ac decorem nostris restituere templis, divino dignitatem
cultui: ut agatur, quod agitur ad concelebrandum Divum
Numen, nobisque propitium reddendum precibus, gemitu-
busque. Neque committendum est, ut ad ecclesiam veluti
ad theatrum lenocinii aurium diemque luculentum, ut aiunt,
seu hilarem habendi causa concurratur; cantus ac musica sa-
cra sic sit composita, ut mentem avocet potius ac distractam
reddat, quam in se colligat; sancta verba suffocet & con-
fundat, dum suaviter animo insinuare debuerat.

Quod vero dolendum maxime est, continue ingravescit
malum. Qui statum musicæ ecclesiasticæ præsentis saltem,
aut etiam præteriti sæculi sub oculos posuerit, quin imo lu-
stra tantum aliquot elapsorum proxime annorum cogitatione
sibi repræsentaverit, obstupescet, tam brevi tempore ad tan-
tum excessum rem devenire potuisse, ac quotidie in peius
ruere

ruere ; ut nisi sistatur licentia , Vertumni instar immutandi musicae faciem , actum sit de publico religionis cultu , qui magnam partem apud nos musica transigitur : cum necrempublicam salvam esse posse existimaverit PLATO, mutata musica.

Vides EMINENTISSIME ARCHIPRÆSUL ! quæ me ardentem quidem præprimis flagrantem devinctissimi animi hoc edere argumentum , gravissimæ porro causæ impulerint , ut lucubrationem hanc de vicissitudine cantus ac musicae facræ a prima ecclesiæ ætate usque ad præsens tempus TUÆ committerem fidei , patrocinioque potenti, quo eget, ut finem propositum ab auctore nanciscatur , quem TUO dudum haud dedignatus es favore , supplicem iam, ut deditum hierarchico TUO pedo clementer accipias ac tuearis

ARCHIEPISCOPALIS ET ELECTORALIS EMINENTIÆ TUÆ

Dabam apud *D. Blasii* mense *Dec.*
in feriis Nat. D.

obsequentissimum servum
MARTINUM GERBERTUM
Abb.

PRÆFATIO.

morem musicæ, quem cum lacte matris bibi, quodque ei disciplinæ haud segniter a teneris annis consecravi studium, severioribus addictus Musis, non deposui penitus, sed mutavi. A iuvenilibus annis propositum semper habui de musicæ aliquid conscribere historia. Inflammatum fuit desiderium incompara-

bili codice Msc. mea memoria Bibliothecæ *San-Blasianæ* illato, eo ipso, quo olim usus GLAREANUS in edendis *Sever. BOETII* operibus, eum statim in fronte *aureum* vocat; iterumque ad finem præfationis DODECACHORDI dilaudans: *qui, inquit, omnium scientiarum tractatus varios habebat*, ἐγκυκλοπαιδίαν *vocant Græci. Inerant quinque divi SEVERINI volumina de musicis: præterea GUIDONIS ARETINI quædam, BERNONIS, VUILEHELMII, OTTONIS, THEOGERI episcopi, & IOANNIS, qui postea Pontifex Max. XXII. eius nominis fuit. Per hos libros audaciorem se factum profitetur: quod & mihi in suscipiendo hoc opere acciderat; dum ecce codex iste fato acerbissimo in conflagratione monasterii huius an. 1768. facta, perit cum omni apparatu, quem feceram adornando huic operi Italiam, Galliam, Germaniam perlustrando, tum aliis quibusvis studiis, ac opera etiam amicorum solerti.*

Id unum solatio erat, quod, qui nunc prodit, tomus primus tunc fere typis expressus esset, exempla que scriptorum de re musica ex laudato codice descripta iam in aliorum manibus fuerint, præsertim P. Io. Bapt. MARTINI Bononiensis Mi-

P R Æ F A T I O.

noritæ, quocum amice conveneram, ut dum ipse in eadem musices veteris historia a multis annis defudat, duobus iam editis tomis (tardius nunc demum Cl. Doctor BURNEY *Anglus* certio rem me reddit, de historia musices universa abs se in lucem edenda, susceptis, descriptisque etiam eam in rem per *Italiam, Galliam, Germaniam* itineribus) ego peculiarem partem musicæ sacre illustrandam sumerem, a prima scilicet ecclesiæ ætate usque ad præsens tempus.

Musica *Hebræorum*, quantum scire interest, satis, ut opinor, ab aliis est pertractata. Quos inter *Mar. MERSENNUS* lucubrationem suam ea de re ab iis scripturæ locis exponendis orditur, quæ prophetiam vi concentus musici prophetis contigisse vel insinuant, vel affirmare videntur. Inde ego verisimilius venisse autumo, ut apud ethnicos etiam, *iidem musici & vates & sapientes iudicarentur*, teste QUINTILIANO *Instit. Orat. l. I. c. 10.* quam quod aliis videtur, musicam sacram a *Iudeis* ad alias gentes *Latinos, Græcos, Syros &c.* transiisse. Ante DAVIDEM, & SALOMONIS inaugurationem templi musica in usum publici officii divini ordinata dici nequit; cum tamen vel testimonio LABAN *Gen. XXXI. 27.* musica instrumenta adhibita fuerint alio usu, forte in conviviis potissimum. Atqui vero mos antiquissimus fuit, quem loco citato QUINTILIANUS refert, inter regalia convivia laudes heroum ac deorum ad citharam canendi, de quo iam PLATO *Dial. II. de republ.* itemque lib. III. de legibus testatur, fuisse cantus, ad deos precibus placandos, quos hymnos vocabant; & lib. VII. rectissimum fore, ait, si hymni & laudes DEI precibus mixtæ canantur. Extant etiamnum hymni antiquissimorum poetarum:

P R Æ F A T I O.

tarum: quorum versus cani solebant, utque canit THEOCRITUS *Idyll.* 16.

*Semper id est cordi musis, semperque poetis,
Ut divos celebrent, laudes celebrentque virorum*

ἵμνεῖν ἀθανάτους, ὑμνεῖν ἀγαθῶν κλέα ἀνδρῶν.

Suo loco ostendimus SS. Patres, quando fideles ad DEUM hymnis concelebrandum excitant, exemplo Christi & Apostolorum uti, qui hymno dicto exiisse in montem *Oliveti*, PAULUSQUE & SILAS vel in carcere, media nocte surgentes, DEUM hymnis celebrasse in Actibus leguntur. Quod & alii deinceps Martyres sunt æmulati, ut singulari dissertatione de hymnis Martyrum in primitiva Ecclesia, *Ienæ* an. 1700. edita, ostendit Io. Georg. OSTIUS: quem quidem si audimus, omnia prope hymnus sunt, quæ SS. Martyres aut dixerunt, aut in PRUDENTII hymnis *περὶ στεφάνων*, sive *de coronis*, dixisse, seu cecinisse inducuntur.

Nihilominus id ille præterit, quod exactis martyrii S. POLYCARPI, discipuli S. IOANNIS, colligitur apud EUSEBIUM *lib. IV. hist. eccl. c. 15.* Iacobique USSERII append. *Ignatiana* p. 25. in oratione a tortoribus interrupta, POLYCARPUM iisdem pene verbis doxologiæ etiamnum usitatæ comma *αἰνῶσε, ἐυλογῶσε, δοξάζωσε* expressisse: uti eius initium *Gloria in excelsis &c.* ex *Lucæ I. 14.* LIBERATUM & socios Martyres per plateas una voce decantasse, VICTOR *Africanus* in historia *Vandalicæ persecutionis* lib. IV. narrat: passimque psalmos, aut eorum *ἀκροσίσχηα*, seu versiculos, in ecclesia præcini solitos, intonasse leguntur. TERTULLIANUS testis est, qua animi contentione,

P R Æ F A T I O.

attentioneque fideles, quæ in ecclesia audiebant, perceperint : in libro *de Anima* cap. 9. sororis cuiusdam revelationes enarrans, *Iam vero*, inquit, *prout Scripturæ leguntur, aut psalmi canuntur, aut adlocutiones proferuntur, aut petitiones delegantur; ita inde materiæ visionibus subministrantur.* Sunt hæ divini officii partes apud Christianos, quas EUSEBIUS in *Vita CONSTANTINI lib. IV. cap. 45.* de restituto per CONSTANTINUM publico DEI cultu commemorat, *orationes, & psalmorum cantus universo populo communes, sacrarum scripturarum lectiones, Pastorum conciones, benedictionem & participationem Sacramentorum.*

Hæc autem qua celebritate exultationeque celebranda sint existimata, ZONARAS & BALSAMON inde declarant, quod luctuoso quadragesimæ tempore, ut iam in Concilio *Laodicensi can. 49.* statutum legitur, ab Eucharistiæ celebratione abstineretur. *Sacrificare DEO festivæ celebritatis esse putabant, eamque celebritatem hilaritatis atque lætitiæ, at nullo pacto mœrori quempiam ac lacrymis indulgere, simulque lætitia exultare & triumphare gaudio posse existimabant.* Hæc ZONARAS in *can. Trull. LII.* qui est de Missa præsanctificatorum in Quadragesima. Vicissim vero notandus est sexagesimus sextus eiusdem quinifexti Concilii canon de solemnitate paschali rite celebranda: *A sancta Christi DEI nostri resurrectionis die usque ad novam diem Dominicam tota septimana vacare fideles iugiter oportet psalmis & hymnis, & spiritualibus canticis, in Christo gaudentes, festumque celebrantes, & divinarum scripturarum lectioni mentem adhibentes, ac sanctis mysteriis iucunde & laute fruantes.*

Aberat

P R Æ F A T I O.

Aberat nihilominus antiquioribus Ecclesiæ temporibus a simplici illo cantu, experte modulatore musica vel vocum vel instrumentorum, omnis incantatio ille, ut ita dicam, quam S. LEO M. Serm. LXXXVII. qui est quartus *de ieiunio septimi mensis*, proscribit: *Insidioso, inquit, etiam sono & mollihus ictibus pulsantur auditus, ut animi soliditas illecebrosa modulatione solvatur, & lethalium consuetudine suavitatum, incauta & parum sobria corda capiantur.* Agit nempe ibi de diversa tentationum arte, qua nobis adversarius noster insidiatur, vocatque *tela dæmonis*; neutiquam vero de divina psalmodia seu psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, quibus pie animus in cœtibus ecclesiasticis commovetur. *Dæmoniaca cantica*, sunt verba EVAGRII apud COTELERIUM T. III. *Monument. Ecclesiæ Græcæ* p. 281. *cupiditatem nostram cient, animamque in fœdas imaginationes iniiciunt: contra psalmi & hymni, & cantica spiritalia, semper ad recordationem virtutis provocant, ferventem animum nostrum refrigerant, ac desideria extinguunt.* Cum tamen proclive sit, ut hic etiam sese insinuet delectationis quidam nocivus sensus, retulimus suo loco, quam studiose SS. Patres id præcavendum allaboraverint. Unum hic addo S. IO. CHRYSOSTOMI locum, qui quidem ad nostrum argumentum de cantu & musica sacra pertinere haud videatur, cum de sermonibus in Ecclesia haberi solitis sit; ad propositum tamen nostrum apprime facit. *Hoc, inquit, Hom. XXX. in Act. Apostol. subvertit ecclesias, quod & vos non quæritis audire sermonem, qui compungere possit, sed qui oblectet, & timulo strepitu & verborum compositione, quasi citharædos & cantores audientes.* Invehitur mox in ipsos

P R Æ F A T I O.

sacros oratores: *Flosculos verborum & compositionem, & harmoniam curiosius sectamur: ut exhalaremus, non ut profimus: ut simus in admiratione, non ut doceamus: ut oblectemus, non ut compungamus: ut plausu & laudibus obtentis abeamus, non ut mores componamus.* Proh! quam apte hæc in musicos nostros, musicamque etiam ecclesiasticam ævi nostri valent, a fine suo sacro prorsus abeuntem, abhorrentemque ab institutis Patrum, ac Ecclesiæ sententia tot sanctionibus prodita.

Id quidem perspicuum fore existimo ex hoc opere *de cantu & musica sacra a prima Ecclesiæ ætate usque ad præsens tempus*: scilicet quibus initiis ætate prima (quam ad tempora usque GREGORII Magni extendo) progressuque per medium ævum, quo simplici cantui musica polyphona & mensurata seu figurata addita demum est, ad tantum excessum pervenerit a sæculo decimoquinto potissimum, quo musica hodierna, quam figuratam dicimus, olim infucata, semper magis magisque aberrat a suo sancto scopo; numquam tamen tanta, quam nostra memoria præsentique hoc tempore exorbitatione, ausu musicorum lascivientium luxuriantiumque in templis temerario, ac intolerabili: quo eo usque iam ventum, ut nec nomen cantus ac musicæ ecclesiasticæ sustineat, nec adeo modus quidem poni posse videatur, nisi absoluta summarum potestatum auctoritate interposita, in integrum restituatur divini cultus decor profligatus, sacraque nostra profanata, maximo apud nos piaculo, qui iugem in altaris sacrario præsentiam Christi incarnati contra Protestantes acatholicos, minus hac in re culpabiles, agnoscimus; nec satis tamen, ne irreligiosiores, irreverentioresque videamur, satagimus.

Passim

P R Æ F A T I O.

Passim ostendemus altero huius operis tomo, quanta quidem contentione id egerit BENEDICTUS XIV. in epistola encyclica data ad omnes episcopos ditionis ecclesiasticæ an. 1749. *de anno Iubilæo, de cultu templorum, de cantu & musica ecclesiastica*, religiose scilicet ac decenter instituenda, reformandaque. His pie incitata monitis Augusta M. THERESIA instrumenta musica bellica ac venatoria e templis exclusa dudum voluit. Narrat ipse summus revera Pontifex in novissima editione insignis de synodo diœcesana operis lib. XI. c. 7. (ubi iterum agit *de cantoribus eunuchis, ac de musica & instrumentis musicalibus in Ecclesia tolerandis, vel prohibendis*) comperisse se, quæ in illa epistola encyclica tractavit, plerisque piis viris probata fuisse; id vero ab episcopis cavendum vult, *ne theatrales modi ad ecclesiasticos concentus transferantur, neve theatralibus instrumentis ecclesiæ personent.*

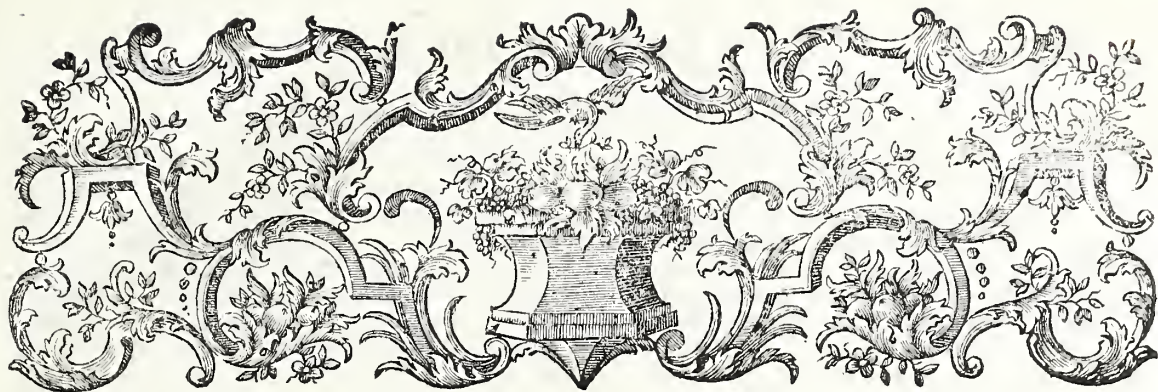
Frustra vero omnia esse, vel in ipsa ditione ecclesiastica atque adeo Romæ an. 1762. & 1763. prioribus annis scilicet CLEMENTIS XIII. successoris BENEDICTI XIV. diversatus, didici: nec quicquam obtinebitur, quamdiu circumforaneam quamcunque musicam, a quibusvis quocunque modo concinnatam promiscue ecclesiæ inferre, ac typis etiam edere licet: musicaque sacra eandem semper cum profana mutationem subire permittitur: ac si hæc perinde ac illa ad curiositatem tantum & oblectationem auditorum, vel gloriolam musicorum, auctorum etiam novitati studentium atque admirationi esse cupientium constituta sit. Sed ut cantus planus, quem choralem nominamus, idem sibi semper similis est, ita etiam curandum esset, ut harmonicus gravi decentique habitu incedat, sibi haud dissimilis

P R Æ F A T I O.

diffimilis, aut dissonans a sanctitate religionis, cui consecratus est: remoto omni ornatu extraneo, qui divinum dedecoret cultum. Quodque in aliis artibus liberalibus hodie egregie fit, ut antiquatis sequiorum temporum *Gothicis* farturis, verus ad prototypon naturæ, præstantissimorumque magistrorum, restituatur ornatus, ita saltem musicam ecclesiasticam cohonestari condeceret, operibus probatissimorum auctorum, quæ seligenda essent, studiose examinata a peritis, probis & sagacibus viris, maturo religiosoque iudicio, ac congerenda vetera & nova ad eandem dignitatem composita, quæ sola fas esset usu sacro in ecclesia audiri, nefastis exesse iussis. Auctoritate legitima, typographiæque ope haud adeo difficulter ita rem posse expediri, ordinarique, non obstante cœtuum ecclesiasticorum diversitate, secundum personarum copiam & qualitates, locorumque & temporum circumstantias, ad me nunc non attinet, nec opus est, pluribus docere. Rei momenta prosequor, ex ipsa argumenti serie ponderanda, conversione a prima Ecclesiæ ætate usque ad præsens tempus stupenda.

SYLLA-

SYLLABUS TOMI I.

DE CANTU ET MUSICA SACRA A PRIMA ECCLESIAE ÆTATE, USQUE AD PRÆSENS TEMPUS.

LIBER I.

DE CANTU ET MUSICA PRIMA ECCLESIAE ÆTATE.

CAPUT I.

De perenni Musica, ac cantus a prima humani generis origine in Sacris usu, eiusque ortu, & progressu a prima Ecclesia ætate.

Finis primarius Cantus, & Musicæ laus DEI.
 2. Quo a prima origine relata. 3. In veteri Testamento a *Judeis*. 4. Etiam instrumentalis a tempore DAVIDIS. 5. Musica in Sacris gentiliū. 6. De Therapeutarum, & primorum Christianorum hymnodia testimonia extranea. 7. De psalmis, hymnis & canticis præcepta apostolica. 8. Exempla ex Scriptura. 9. Testimonia a prima Ecclesiæ ætate. 10. Cantorum munus a primordiis Ecclesiæ. 11. Munus populi in cantu ecclesiastico. 12. Cantus alternus, seu antiphonus in Oriente. 13. Et Occidente. 14.

Aut populi succentu, seu responforius cantus. 15. Responso populi *Amen*. 16. Doxologia *Gloria Patri*. 17. Cantus *Alleluia*. 18. Psalmorum cantus frequens. 19. Psalmodiæ divina virtus. 20. Ac varia psalmorum genera. 21. Hymni a Christianis elucubratī, non indiscriminatim recepti, præsertim hæreticorum. 22. Inde a primis Ecclesiæ temporibus a *Græcis*. 23. Et *Latinis*. 24. Nihil obstantibus adversariis. 25. Fidelibus studiose divinas laudes concinentibus, & devote audientibus. 26. Pastoribus promovere studentibus.

CAPUT II.

Quanam prima Ecclesiæ ætate in Sacrificio Missæ cantari consueverint.

1. Semper aliqua in Missa fuerunt cantata. 2. Mox in Introitu. 3. Frequens *Kyrie eleison* &c. repetitio. 4. *Gloria in excelsis*. 5. Populi ad salutationem responso, & Collectæ. 6. Cantus ante & post lectiones. 7. Præsertim *Alle-*

luia 8. Symbolum. 9. Offertorium. 10. Præfatio. 11. De hymno *Sandtus* &c. 12. De consecratione, 13. Oratione dominica & benedictione. 14. De cantu in fractione & Communione. 15. Dimissio populi.

CAPUT III.

Cantus ac Musica sacra aliis in locis, partibusque Officii divini.

1. Sacri Christianorum in hymnis spiritualibus conventus publici, die noctueque, per festa. 2. Vigiliæ paschales, & aliorum præcipuorum festorum. 3. Etiam in carceribus, & martyrio, processionibus, translationibus reliquiarum, exceptionibus hospitum &c. cantus. 4. Cantus in statis litaniarum, seu Rogationum processionibus. 5. Cantus in conviviis, agapis, inter laborandum, aliisque diei momentis. 6. In funere Christianorum. 7. Obsequia moribundis exhibita, ante & post sepulturam. 8. Voces ac cantus cœlitus auditi. 9. Horarum canonicarum cursus. 10. Extraordinaria etiam, aut assidua psalmodia acœmetorum. 11. Communi aliquando fidelium concentu officium divinum persolutum. 12. Divina psalmodia, seu cursus ecclesiasticus passim institutus. 13. Ex psalmodum iugi cantu. 14. Per cantum *Responsorium*. 15. Tractum, totius psalmi decantatione ab uno facta. 16. Alternum seu antiphonum, cui opponitur *indirectum*. 17. Repetitæ antiphonæ. 18. *Alleluia*, *Gloria Patri*, orationes in fine. 19. Orationes & lectiones inter cantum psalmodum, post lectiones responsoria. 20. Hymni. 21. Uniformis ordo in divina psalmodia. 22. De nocturnis vigiliis tum fidelium. 23. Tum præsertim monachorum, & clericorum. 24. De matutinis laudibus. 25. De horis diurnis. 26. De Vesperis & Completorio.

CAPUT IV.

Qualem habuerint, esseque voluerint prima Ecclesiæ ætate Sancti Patres ecclesiasticum cantum.

1. Vetus musica *Rhythmica & Metrica*. 2. An harmonica musica primis sæculis in usu? 3. Qualis cantus prima Ecclesiæ ætate fuerit. 4. An aliquis instrumentorum musicorum usus fuerit prima hac ætate. 5. Quales cantus & voces veteres probant. 6. Qualisque spectatus finis & modus. 7. Ab iis, qui cantum ecclesiasticum promoverunt. 8. Probaruntque ob insignes eius effectus. 9. Ad movendum pie affectum animi. 10. Ut mens aliena non sit ab eo, quod canitur. 11. Aut etiam opera. 12. Peroratio de cantu ecclesiastico prima ætate.

LIBER II. PARS I.

DE CANTU ET MUSICA ECCLESIASTICA MEDII ÆVI.

CAPUT I.

De statu & progressu Cantus ecclesiastici, Romani præsertim medio ævo.

1. Ars musica exulta medio ævo veterum exemplo. 2. Usque ad excessum. 3. Frustra tamen hæreticis eius usum damnantibus. 4. Cantus *Gregorianus*. 5. Cantus *Ambrosianus*. 6. Eius cum officio *Ambrosiano* fata in Italia & Germania. 7. Ritus *Mozarabici* in Hispania mutatio. 8. Cantus *Gregoriani* in Anglia propagatio. 9. Cantus *Gallicanus*. 10. Cui deinceps cum officio *Romanus* substitutus paucis exceptis. 11. Sub *PIPINO*. 12. *CAROLO M.* 13. In urbe *Metensi*, passimque in *Gal- lia*. 14. ac *Germania*. 15. Et alibi, cura præsertim *CAROLI M.* in disciplina cantus undique instituenda. 16. Item *LUDOVICII PII*, controversia tunc orta inter *Lugdunensem* & *Metensem* Ecclesiam. 17. status musices per medium ævum sæc. IX. & X. &c. 18. Etiam apud *Græcos*.

CAPUT II.

De Cantoribus, & eorum functionibus.

1. De choro canentium, seu cantorum in Ecclesia. 2. De schola cantorum *Rome*. 3. Et alibi. 4. Ordo cantorum. 5. De munere & dignitate cantorum, concentorum, succentorum, præcentorum, primicerii, canonarchæ &c. 6. Item Archichori, armarii &c. 7. Ad cantum peculiariter notati, & assumti. 8. Ad id muneris apti factique. 9. Cantores a prima infantia. 10. Ad dignitates haud raro evecti præcipuas. 11. Cantores episcopi, & principes cantu delectati. 12. Mulieribus cantus interdictus in liturgia sacra. 13. Et vox suavis in cantu, quomodo? 14. Cantores non rari iussi cantabant. 15. Locus instrumenta cantorum in Ecclesia. 16. Oblatio vini vel aquæ a cantoribus facta cum mappula. 17. Vestes cantorum.

CAPUT III.

De ipso Cantu, qualis in Ecclesia fuerit medio ævo, ac cantionum generibus.

1. Cantus notio & incrementa medio ævo. 2. Antiphonus. 3. Responsorius & Tractus. 4. De Neumis. 5. In *Alleluia*, *Kyrie eleison*, antiphonis. 6. De tropis, profis & sequentiis. 7. Lingua vulgari rhythmicæ cantilenæ. 8. De cantus modulatione.

CAPUT IV.

De solempni Missæ decantatione.

1. Qualis cantus in sacra liturgia. 2. Cantus Missæ privatae lectio dicta. 3. In Oriente & Occidente, ubi etiam *Græce* nonnulla cantata. 4. Varius ritus in Occidente. 5. *Gallicanus* & *Mozarabicus*, 6. *Romanus*. 7. Introitus ad Missam. 8. De versu, seu psalmo Introitus, eiusque cantu antiphono & tropis. 9. Tropi ad Introitum. 10. De cantu *Kyrie eleison* seu Litanie. 11. Tropi ad *Kyrie eleison*. 12. *Gloria in excelsis Deo*. 13. Et cum tropis. 14. De orationibus, & salutatione cum responsione populi. 15. Laudes cum Litania: *Christus vincit* &c. Apud *Græcos* hymnus ter sanctus, doxologia. 16. Lectiones, & cum eis coniunctus cantus. 17. Graduale. 18. Hymnus trium puorum. 19. Tractus. 20. *Alleluia*. 21. Sequentiæ. 22. Sequentiarum primus auctor. 23. Evangelii festiva deportatio, & cantus. 24. Symbolum. 25. Offertorium. 26. Præfatio. 27. *Sanctus* &c. 28. Sub canone & consecratione responsiones populi & cantus. 29. Cantus diptychorum. 30. Oratio dominica. 31. Benedictio solemnis ad *Pax Domini* &c. 32. *Agnus Dei*. 33. Communio. 34. Populi dimissio solemnis.

CAPUT V.

Cantus & Musica sacra medio ævo in administratione Sacramentorum, ritusque varius, præsertim in horis canonicis decantandis.

1. Cantus in administratione Sacramentorum in Occidente. 2. Et Oriente variis sacris publice & private. 3. Ritus *Ambrosianus* Ecclesiæ *Mediolanensis* pro horis canonicis. 4. *Mozarabicus* in *Hispania*. 5. Cursus *Gallicanus*. 6. *Romanus* divini officii ordo. 7. Variis mutationibus & additionibus expositus. 8. Laus perpetua. 9. Horarum canonicarum publica, & privata decantatio. 10. Nocturnæ vigiliæ. 11. Matutinæ laudes. 12. Horæ minores. 13. Vesperæ & Completorium. 14. Iugis usus in horis canonicis psalmodiarum & canticorum sacra scripturæ. 15. Psalmodia ad laborem & refectionem. 16. Usus antiphonarum in horis canonicis. 17. Responsoriorum item. 18. Hymni. 19. *Te Deum laudamus*. *Gloria Patri*. 20. *Ὕμνοι, ᾠδὴν* versus.

CAPUT VI.

De Cantu & Musica statis per annum diebus, ac solemnitatibus, aliisque tum ordinariis, cum extraordinariis divini Officii partibus.

1. De solempni Officio in Adventu & Nativitate Domini. 2. In Septuagesima vel Quadragesima *Alleluia* omissum in Occidente. 3. De Officio quadragesimali. 4. De Triduo ante Pascha. 5. A Paschate usque ad Pentecosten. 6. De rogationibus, litanis, processionibus. 7. De festis Sanctorum. 8. De cantu in translationibus Sanctorum. 9. In Synodis, acclamationibus, exceptionibus &c. 10.

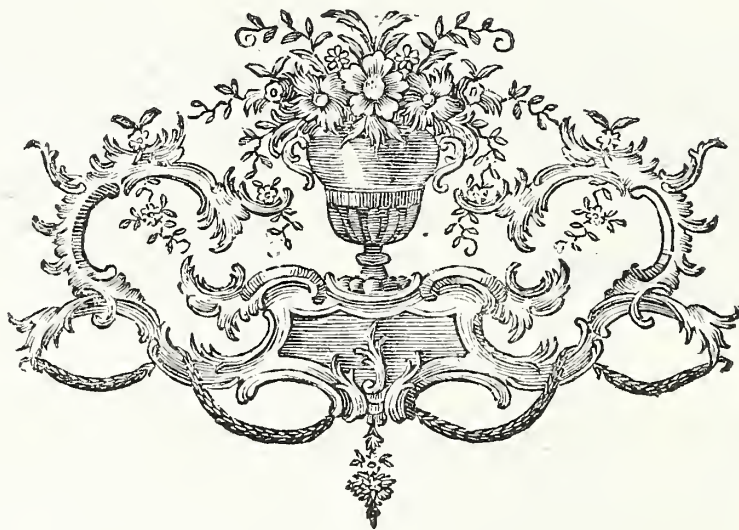
In benedictionibus Abbatum, Abbatissarum. 11. In agone & funere christiano. 12. In Officio defunctorum. 13. Alia exercitia, preces, & psalmodiæ. 14. Cursus & antiphonæ de B. V. de S. Cruce, omnibus Sanctis &c. 15. Cantus in vulgaribus probationibus, per ignem, aquam &c. 16. Antiphona: *Media Vita*.

CAPUT VII.

De libris ad Officium, Cantumque sacrum medio ævo pertinentibus.

1. Varii libri liturgici, ad cantum ecclesiasticum pertinentes. 2. Lectionarii varii etiam cum cantu. 3. Psalteria. 4. Sacramentaria, Gradualia, Antiphonaria, Responsalia &c. 5. Ritu *Me-*

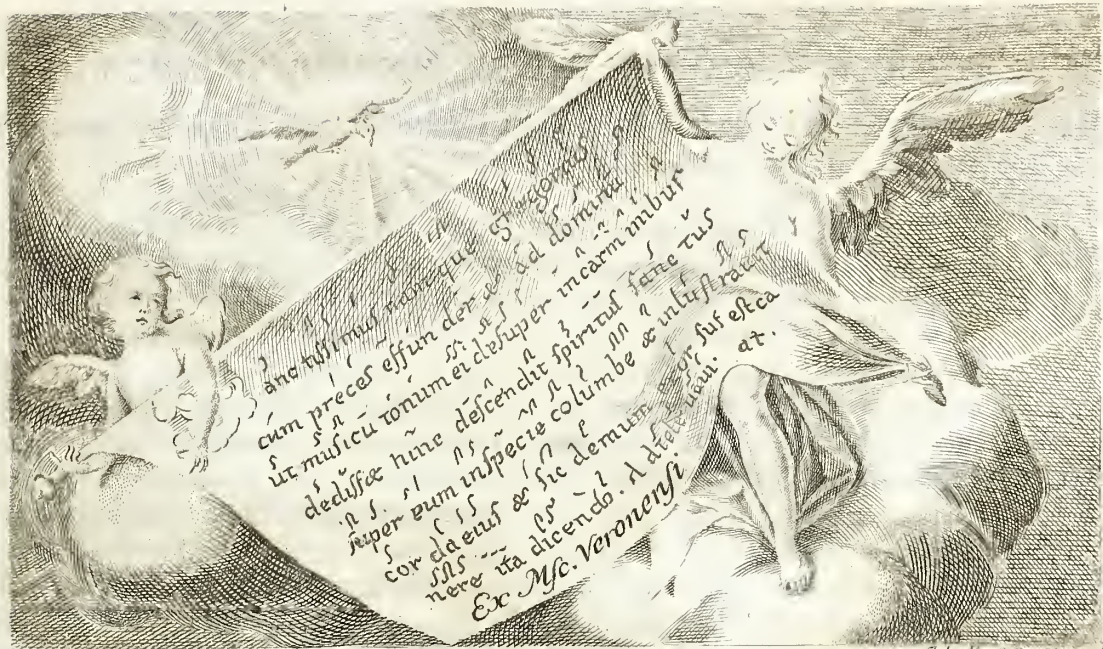
parabico. 6. In Officio Ambrosiano. 7. In Anglia, Hybernia, Germania. 8. In Galliis. 9. Ac in Oriente.

Ex veteri Mss. San- gallensi

Johann Haaf Del. et Sculpst.

DE
CANTU ET MUSICA SACRA
A PRIMA ECCLESIAE ÆTATE, USQUE AD
PRÆSENS TEMPUS.
LIBER I.

*De perenni musicæ, ac cantus a prima humani generis origine
in Sacris usu, eiusque ortu, & progressu a prima Ecclesiæ ætate.*

I.

antus musicæque primarius finis est, & esse debet
DEI gloria, ac laus, sonis & vocibus quibuscun-
que demum, sive inanimatis, sive animatis ex-
pressa: humanis vocibus ad id aptis, factisque, ut
DEUM collaudare, & prædicare suapte, atque men-
tes suavi sono concentuque ad illius laudes excita-
re, & commovere valeant. DEUS porro sicut cæ-
terarum artium, ita huius quoque, de qua nunc
oratio instituitur, in ipsa natura rerum sonora-
rum principia, atque in mentibus hominum se-

Finis pri-
marius cau-
tus & musi-
cæ laus
DEI.

ICA ECCLES. LIB. I. A mina

2 L. I. DE ORTU ET PROGRESSU MUSICÆ

a mina iecit ; idque apud HOMERUM a) etiam musicus confitetur, sibi artem canendi a DEO inditam menti.

Quo a primo
origine re-
lata.

c. XXVIII.
4. 7.

Vid. SCHMI-
DII Com-
ment. ad h. l.

II. Divinum quoddam initium id genus hymnis in divino celebrando Numine laudandoque sacra Scriptura assignat. *Ubi eras*, ipse DEUS IOBUM alloquitur, *cum me laudarent simul astra matutina, & iubilarent omnes filii DEI?* Ubi notio קָרָא, cantum clara, atque sonora voce factum denotat. Idem statuendum est principium a rationalibus creaturis DEO impensi cultus & religionis, atque eiuscemodi laudis. Et quis dubitet, primos parentes in iustitia & sanctitate creatos, DEUM in paradiso cantu celebrasse? Quo in felici statu constituti, omnibus scientiis infusis imbuti, haud egebant ab avicularum concentu emendicare canendi peritiam, quæ vulgo tenetur opinio: cum & suapte natura ad canendum ducamur. Id vero quis sibi persuadeat, cum omnia cantu implerent in paradiso avium chori, reticuisse hominem, quin aliquid in laudem sui Creatoris modularetur? Suapte vero instinctu naturæ & mira pronitate cum ad cantum feramur, vel hinc opus haud fuerit auctorem huius rei prodere. Primos tibicines & fidicines prodit Scriptura, quæ debentur inventioni & ingenio hominum, non ipse cantus. Sic nec memoriæ proditum est, quando primum modulato vocis sono contentioneque DEI laudes celebrari publicis in conventibus cœperint. An, dum *Gen. IV. ult.* Scriptura refert ENOSI ætate cœpisse invocari nomen Domini, sub id temporis publica etiam carmina, quæ demum cunque adhibita fuerint, in sancto DEI cultu? quod nonnemini est visum. Neque asseverari tuto potest, MALALEEL, seu MAHALEEL, qui inter primos ADÆ posteros numeratur, nomen sortitum fuisse אֱלֵל, quod in divinis concinendis laudibus aliquando fore, ut emereret, ore præfago visus fuerit. Nec vero Scriptura *Gen. IV. 21.* memorat, IUBAL, qui pater dicitur canentium cithara & organo, ad DEI potissimum honorem hæc musica impendisse instrumenta. Qua de re eo magis dubitare licet, quod ex perdita CAINI stirpe fuerit. Nomen inde derivatum musico instrumento, ac metonymice sono & clangori in scriptura sacra tribuitur, unde apposite licet latinum vocabulum *iubilum* derivare; atque etiam nomen dedit celebri usque ad præsens tempus anno iubilæo יָבֵל apud *Hebræos* quinquagesimo: ad cuius auspiciū buccinæ inflabantur, earumque clangore captivis liberatio, servis libertas, debitoribus remissio fœnoris, venditoribus fundorum restitutio, & cuiuscunque ad familiam suam reditus significabatur. Musicam tamen, vocalem præsertim, iam ante IUBAL usu venisse, huicque memorata solum instrumenta *Kinnor* & *Ugabb* in acceptis esse ferenda VOSSIUS b) & REIMMANNUS c) volunt.

III.

a) Θεὸς δὲ μοι ἐν φρέσιν ὁίμας παντοίας ἐπέφυσεν.

b) De natura & constitut. Poeseos lib. I. c. 3. p. 13.
c) Einleitung in die Hist. antediluv. Sect. I.

III. Musicæ sacræ ante tempora MOYSES exitumque *Israelitarum* ex *Ægypto* nulla in publico DEI cultu fit mentio. Cum vero MOYSES & *Israelitarum* mores & instituta, antea etiam pleraque a Patriarchis fuerint adhibita, ut multis exemplis ostendi potest, argumentum inde repetitur, hymnos & musicam non tum demum in religionis officiis locum accepisse. Apud *Hebræos* musicæ usus iugis fuit in DEI laudibus. a) Eo pertinent a DEO afflatis hominibus profusa cantica, inde a MOYSE, & eius sorore. Cuiusmodi in sacris paginis occurrunt etiam integri libri: præsertim autem a DAVIDE & SALOMONE editi prostant psalmi *דודים* etiam dicti, seu hymni, quod ad laudem DEI canerentur. b) Quidam ex illis speciali titulo *מזמור*, *misnor*, *psalmi* gaudent, an quod maiori artificio melos ipsis esset aptatum? cum aliis nomen esset *שיר*, *odes*, quorum scilicet ratio canendi a vulgari pronunciatione non multum recedebat; nonnullis *שיר מזמור*, aliis *מזמור שיר* tituli loco præfigitur, ut quibusdam videtur, c) quod illic a psalmodia fieret initium, & huic postremo responderent symphoniaci *זמרים*, seu respondentes voce, istic vero ab organis initium duceretur, cui respondebant psalmodorum antiphonæ. Quibusdam tandem *שגיגין*, *schiggaion*, seu odæ erraticæ nomen datum fuit, ut innueretur, aberrationem ab incepto tono fieri ad abreptionem animi, & affectuum vehementiam significandam. Dubitat ORI-

In veteri Testamento a *Judeis*.

a

b

c

GENES

- q. 43. p. 41. Fuit nonnullorum persuasio, celebratas illas antediluvianas columnas ad musicam pertinuisse: Nam, inquit ADAM de FULDA P. I. c. 7. Scriptor sæc. XV. de Musica, ante diluvium in duabus columnis per eum (IUBAL) scripta fuisse dicitur, una latericia, & altera marmorea propter metum ignis & diluvii. Quod ipsum quidem IOSEPHUS L. I. Ant. Jud. c. 2. affirmat, dicitque, eas in terra SYRIÆ hucusque permansisse. Sed vero a filiis SETH disciplinam rerum cœlestium & ornatum earum cuiusmodi columnis inscriptas memorat, quas sunt qui ADAMO, CAINANI, NOË, CHAMO, imo ABRAHAMO, denique alii THUBALI tribuerunt; de IUBAL nihil uspiam legi. Missa facimus, quæ apud BULÆUM T. I. Hist. Acad. Paris. p. 110. ex Scripto medii ævi referuntur, ABRAHAM docuisse quadrivium, id est quatuor artes, arithmeticam, geometriam, musicam, & astronomiam.
- a) Iam D. CALMET dissert. in Musicam Hebræorum observavit, nuspiam in scripturis apparere, notum fuisse apud Hebræos usum musicæ in theatris atque spectaculis, quod etiam apud Græcos recentius habetur inventum.
- b) „Canticum itaque Domini (verba sunt S. AMBROSII præmio in Psalmos) sicut ros mollior descendit e cœlo, & fidem hominum sicut gramen imbre quodam gratiæ spiritalis infudit. Duo igitur cantica in libris MOYSE, tanquam duo mundi oculi, cœlique lumina, totum corpus operis eius illustrant. At vero DAVID principaliter a Domino ad hoc munus electus est; ut quod in aliis rarum præeminere reliquo in opere videtur, in hoc iuge & continuum refulgeret. Unum canticum legimus in libro *Indicum*, reliqua historiæ more decursa, quibus expressa sunt gesta maiorum. Unum ESAIAS canticum scripsit, quo legentium corda mulceret: in reliquis terribili tuba correctionis infremuit. Canticum ei, ut ipsi quidem inimici obicere potuerunt, qui eum propter alia dicta usque ad necem sunt persecuti. Unum DANIEL, unum HABACUC, SALOMON ipse DAVID filius licet innumera cantica cecinisse dicatur, unum tamen, quod Ecclesia receperit, Cantorum Canticum dereliquit. „ Progreditur deinde ad eundem, qui caput est, psalmodiarum librum.
- c) Vid. Salomon VAN TILL veterum, imprimis Hebræorum, Poetice & Musica &c. Stephani LE MOYNE Var. Sac. T. II. p. 970.

4 L. I. DE ORTU ET PROGRESSU MUSICÆ

Tom. II.
Nov. Edit.
S. Maur. pag.
519. C.

GENES de psalmis, qui inscripti sunt oratio, *οἱ ἐπιγεγραμμένοι προσευχή*, Forte, inquit, nec psalmi, nec cantica, nec hymni sunt, sed nude orationes, orantium convenientes affectui & habitudini, nec non omnibus, qui eodem, ac ii, de quibus dictum est, mentis affectu sunt. Qua de re quidquid sit, celebris apud

- a) *Iudæos* fuit musicæ disciplina, coetus etiam Prophetarum. a) In colle DEI erant præside SAMUELE coetus Prophetarum, Doctorum & discipulorum, qui crebro filii Prophetarum appellantur. Horum pensum fuit (iuxta ALTINGIUM, *Hist. Acad. Hebr. p. 23.* & ANDR. SMIDIUM, *de Cantor. Eccl. V. & N. T. p. 2.*) musicam exercere, & prophetare, vel hymnos componere in laudem DEI, de qua ibidem erudiebantur. Huc omnino spectant verba illa: *Post hæc venies in collem DEI, ubi est statio PHILISTINORUM, & cum ingressus fueris ibi urbem, obviam habebis gregem Prophetarum descendantium de excelso, & ante eos psalterium, & tympanum, & tibiam, & citharam, ipsosque prophetantes.* Ad hunc locum *Cum prophetia*, ait R. Dav. KIMCHI, illorum, erant cantica, & celebrationes nominis divini. Constat etiam cultum Leviticum præcipue psallendo ac canendo constituisse, maxime a DAVIDE adornatum. Ac quidem cantores (de cantricibus dubitat cum aliis D. CALMET disp. in musicam *Hebræorum*, an in obsequium templi unquam fuerint, b) quod aliis vero haud absimile videtur) ex singulis tribubus erant; chori nihilominus musicorum singulatim fuerunt instituti, atque a DAVIDE, cœlesti monito, cultui divino destinati, ex familia KAATH, GERSON & MERARI; quin tamen prohiberentur reliqui *Israelita* suam iungere vocem Levitarum cantui, modo in atrio ISRAELIS confisterent, nec penetrarent in atrium Sacerdotum, miscerenturque Levitis. c) A S. CLEMENTE Alexandrino exemplum musicæ simul psallens & prophetans, ponitur DAVID, DEUM concinne laudans. Idem refert, sacram *Hebræorum* musicam in templo, plerumque *Doricum* retulisse gravissimum, & vetustissimum musicæ

I. VI.
Stromat.

a) Legi meretur Io. H. BOCRISII observatio T. IV. Miscell. lipf. p. 56. &c. de musica *Præexercitamento Ebræorum ad sapientiam diviniorem, & Mar. MERSENNUS de Musica Hebræorum*, ubi ab iis scripturæ locis exponendis initium sumit, quæ prophetiam vi concentus musici prophetis contigisse vel insinuant, vel affirmare videntur.

b) Vid. Iac. SCHUDT de cantricibus templi apud Blas. UGOLANUM Thef. ant. Sacr. T. XXXII. p. 656. & p. 572. Bernardi LAMY diss. de Levitis cantoribus Add. Io. LIGHTFOOT *Ministerium templi Hieros. Sect. II. de cantoribus & musica templi*, & Io. WALLISIUS de psal-morum titulis inter opera miscellanea p. 296. &c.

c) Refert IOSEPHUS, *Lib. VII. Antiq. Iud.* DAVID septem constituisse choros, & eos canentes ac præcinentes, ipsum subsecutum, dum arca *Hierosolymam* deportaretur. Alias inter quatuor millia viginti quatuor numerantur ordines per annum distributi, inter quos capita erant ASAPH, HEMAN, & IDITHUN a DAVIDE instituti. 1. Paralip. XXV. 1. v. 7. *Fuit autem numerus eorum cum fratribus suis, qui erudiebant canticum Domini cuncti Doctores ducenti octoginta octo.* Inter hos CHONENIAS, ut legitur c. XV. 22. v. 27. *Princeps Levitarum prophetie præerat ad præcinendum melodiam: erat quippe valde sapiens.* Mox nominantur Cantores & CHONENIAS, *Princeps Prophetarum*

musicæ genus, totum fere in spondeis & productioribus syllabis versans. ABEN ESRA in Psal. VI. testatur, esse, qui titulum *על שמונת טונים* *super octavam* interpretentur *cantilenam*, cui sunt octo toni, seu soni. Quod generi *diatonico* congrueret, octo tonis contento, in quo genere modus *Doricus* primus censetur. Io. HARENBERGIUS alios etiam modos musicos,

vel in ipsa psalmodiarum inscriptione invenisse visus est. ÆOLIUS, ait, dicitur תלש, Ajeleth in inscriptione psalmi Davidici XXII. si quid assequi licet dividendo. Ionicus autem vocatur תנ in epigraphe oda Davidica LVI. Sic etiam Iulius BARTOLOCIUS Tract. de musicis instrumentis Hebræorum septem an. 1752.

omnino tonos notat, octavum vero recentiores addidisse. S. CHRYSOSTOMUS, EUTHYMIUS, & alii SS. Patres vocem *διαψαλμα*, seu סלה, Sela, passim in psalmis occurrentem, cantus quandam, seu melodice immutationem designare putant, quod iam ab ORIGENE fuit notatum. Utrum autem, inquit, cuiusdam musicæ cantilenæ, aut rhythmici immutationem, qui interpretati sunt diapsalma, senserint, aliudve intellexerint, tuo iudicio derelinquo.

T. II. Nov.
Ed. p. 516.

VAN TILL, postquam varias de voce hac Sela, seu diapsalma retulisset opiniones, suam etiam subdit, ex originatione סלה, esse admonitionem ad tubicinem, ut elatiore sono signum mutandæ melodice daret. Varias va-

Dicht-Sing-
und Spiel-
Kunst. p. 477.
A.

riorum sententias & disquisitiones de voce Sela vide apud mox citatum Bl. UGOLINUM. Quodsi ad modum musicum mutandum pertinuit in genere *diatonico*, convenienter id factum fuisse dici potest, quomodo in Ecclesia christiana secundum octo modos eius generis instituitur cantus: est vero singularis melodia psalmi CXIII. In exitu Israel de Ægypto, forte e synagoga repetenda, ad eum modum, quem nunc diximus esse נגון appellatum. Psalmum hunc Hebræi in maxima solemnitate sua ad immolationem agni paschalis singulari cum lætitia decantarunt. Ad eandem etiam originem haud inepte refertur distinctio illa, quæ in psalmodiarum cantu ecclesiastico adhibetur in medio, ac in fine versuum, secundum accen-

tuationem

inter Cantores, unaque Rex DAVID. Cui præcipua, nondum ædificato templo, ornatæ in cultu Levitico musicæ laus tribuitur. De eodem singularem affert locum Stephanus LE MOYNE Var. Sacr. T. II. p. 977. ex HIPPOLYTI Portuensis libro ined. Bibl. Laurentianæ in Psalmos: Post MOSES disciplinam, liber psalmodiarum novam invexit doctrinam, & novum institutum cultus DEI. Et est velut secundus liber discipline post MOSEN. Nam DAVID oraculo & quasi Spiritu DEI monitus, novam rationem psalmodice tradidit Hebræis; per quam sustulit, & removit cultum sacrificiorum a MOSE institutum, & no-

vam DEUM colendi invexit rationem per hymnos & cantica. Habes hunc locum apud CORDERIUM, Catena in Psalm. Proem. P. X. De eodem DAVID S. AUGUSTINUS, L. XVII. de Civ. Dei c. 14. Erat DAVID, inquit, vir in canticis eruditus, qui harmoniam musicam non vulgari voluptate, sed fidei voluntate dilexerit; eaque DEO suo, qui verus est DEUS, mystica rei magnæ figuratone servierit. Diversorum enim sonorum rationabilis moderatusque concentus concordi varietate compactam bene ordinatæ civitatis insinuat unitatem.

tuationem carminibus *Hebræorum* adiunctam : quæ duabus aut tribus constant partibus, ut si solito longior esset sententia, prior iterum divideretur pars : quemadmodum etiamnum fit in nostra psalmodia ; alias autem in medio paululum quiescitur, ac in fine respiratur, seu alteri choro in cantu antiphono suus per vices versus decantandus relinquitur. Ad quem ordinem per vices alternatim canendi referri potest vox מִן, quæ in variis Vet. Test. canticis occurrit : veluti Exod. XV. XXXI. Num. XXI. 1. Reg. XVIII. XXI. XXX. Ps. LXXXIX. &c. S. AUGUSTINUS & THEODORETUS titulum Ps. LXXXVII. de chororum ordinibus invicem sibi respondentibus explicant : quasi instituto solenni cantu in tabernaculo Domini sub DAVIDE etiam cantus responsorius esset frequentatus. Titulus est : *Filiis Chore. In finem. Pro Mabeleth*, sive *in chorea*, ut AQUILA, aut *per chorum*, ut SYMMACHUS vertit, *ad respondendum. Responsio autem*, inquit THEODORETUS, *tacite innuit, chororum ordines invicem sibi respondentes.* Sed tota res hæc de psalmodiarum titulis incerta est perinde ac de

Lib. II. c. 2.
p. 362.

Accentus
musici.

Pag. 28.

accentuum usu musico. WASMUTHUS in *Vindiciis S. Hebr. Scripturæ* dissentientium rationes solvit. GOTTLIEB WERENDORFFIUS de *Prudentia in cantionibus ecclesiasticis adhibenda ex Hebræorum* cum Grammaticorum tum Magistrorum scriptis constare testatur, apud *Iudæos* modernos de accentibus & melodiis psalmodiarum aliarumque cantionum veteris instrumenti certi haberi nihil. *Et sane*, addit, *accentus in cantando ab ipsis non attendi, vel hoc unum argumento est, quod aliter diebus festis maioribus, aliter minoribus canunt, nec tamen mutant accentus. Omnis igitur disciplina de EBRÆORUM numeris modisque exspiravit.* Plerique enimvero accentuum hebraicorum usum non solum ad distinctam legendi rationem, sed etiam ad vocum modulationem, choralis nostro cantui haud absimilem, statuunt, distinguuntque accentus grammaticos, rhetoricos, musicos, quorum usus in eo consistat, quod *Iudæi* in synagogis suis iuxta illos, tanquam musicas intervallo- rum notas cantillant lectiones Mosis & Prophetarum sab- baticas. Et propter harmoniæ varietatem etiam variæ & multiplices sunt accentuum *Hebræorum* figuræ (licet grammatici & musici coincident, excepto forte decalogo, ut in MSS. advertere est) ut quælibet dictio sicut melodiam, ita & accentum peculiarem habeat. Id quod GEORG. ABICHTIUS in *Arte distincte legendi & interpretandi Scripturam V. Test.* probat, allatis ex *Talmude Hierosolymitano* ac *Babylonico*, *Masora* item & ELIA Levita, testimoniis, qui unanimi consensu Scripturam secundum accentus lectam & decantatam esse profitentur. Probat idem ex duplici vocum quarundam accentuatione, accentuum fervorum multitudine, & hebraicorum accentuum cum *Græcorum* notis musicis convenientia. Fatetur tamen, musicum

musicum accentuum hebraicorum usum vel exspirasse prorsus, vel ob ingentem *Iudeorum Germanorum & Polonorum* in cantu discrepantiam incertum fatis esse. *Mich. BECK*, qui contra *Samuel. BOHLII* accentuum hebraicorum usum musicum fing. Dissert. defendit, ultro tamen largitur, apiculis istis non designari musicam illam antiquam, qua *Mosis & DAVIDIS* tempore sacra cantica decantabantur, statuitque illum cantum magis, ut hodie loquuntur, figuratum & cultiorem fuisse, quam rudior ille modulus, quo *Iudaei* utuntur, solentque, quod praeipuum erat *BOHLII* argumentum, cantillare textum ex codice non accentuato: respondet autem *BECKIUS* assuefieri *Iudeos* cura informationis domesticæ huic cantillationi ad ductum accentuum adornandæ ex codice prius accentuato & punctato. Alia est etiam scala a) musicalis accentuum *Hebraeorum* ad mentem *REUCHLINI*, quam ex *BECKIO* afferimus, alia *Iudeorum* in suis synagogis; variatque non solum pro diversis nationibus, sed etiam prout sunt diversi libri sacri, quibus in suis Sacris utuntur *Iudaei*. Utrumque patet ex discrepantia *Germanorum, Italicorum & Hispanorum Iudeorum*. Melos exhibet *P. Pet. GUARIN*, Ord. *S. BENEDICTI*, Congregat. *S. MAURI* in Grammatica hebræa: quamvis ea omnia, quæ de musicis accentibus narrant *Iudaei*, neque a nobis, neque ab ipsis etiam fortasse percipi existimet; pro certo autem habeat hodiernorum *Iudeorum* musicam a veteri, quæ *Mosis*, aut *DAVIDIS* temporibus in usu erat, plane esse diversam. Discrimen cantillationis huiuscemodi *Hispanicorum, Italicorum, & Gallicorum Iudeorum* quoque in tabula exhibet *P. Io. Bapt. MARTINI*, quoad ipsos psalmos: aliud est quoad accentuum rationem, quo in synagoga utuntur decantando Pentateuchum, confusis admodum vocibus, ac incondito

T. I. Theol. Philol. Theauri p. 563. &c.

Lib. II. Parte altera p. 329. &c.

T. I. Historiæ musicæ Italicæ editæ ad p. 424.

a) dito

גדול זקן קטן זקן סגולה אמתה סלוק

שלשלת רביע טפחה

&c. פשטא ידוב חביר זקא

8 L. I. DE ORTU ET PROGRESSU MUSICÆ

- c. XLVII. II. dito clamore, secus ac apud Ecclesiasticum de instituto per DAVIDEM cantu refertur: *Et stare fecit cantores contra altare, & in sono eorum dulces fecit modos.* In libro COSRI quærit *Iudaus*: *Quid vero censes? Existimasne illos musicæ peritos fuisse secundum eius modos, an vero non? Respondet COSRI: Tunc temporis citra dubium fuit perfectissima, & varie excitans & afficiens animos, sicut de ea dicitur, quod permoveat & transferat animam ab una proprietate (affectu) ad alteram. Quod hodie de ea scitur, nihil est ad comparisonem eius, quod olim fuit: quia hodie contemptibilis reddita est, dum ei operam dant ancillæ & vilissimi quique homines. Proinde descendit vel decedit a dignitate sua, sicut & vos ea excidistis.* Certe apud nos synagogas intrantibus, non idem, quod P. MARTENIO, & socio DURANDO, qui adhuc superstes id mihi est contestatus, *Carpentoraci* accidit, atque in itinere suo litterario referunt, *In conventibus suis*, aiunt,
- a) *psalmos hebraice canunt eleganti cantu. Cantari nobis fecimus a pueris IUDÆIS, qui nos extra nos rapiebant.* Tractatus de Musica veterum *Hebræorum* excerptus ex schilte *Haggibborim* nunc primum a Bl. UGOLINO P. II. Vol. XXXI. Thef. Ecclef. ex *Hebraico* latine redditus docet p. XIV. quomodo *Hebræi* etiam musicum concentum pluribus vocibus edant. Psalmos, quos singulis diebus, ac festivitibus canerent in suis synagogis, LIGHTFOOT designat. Quomodo autem alia etiam promiscue iam olim cantarint præter psalmos, ALPHONSUS de *Zamora* in sua grammatica refert: quinque videlicet libros MOYSIS, & alias historias sacras, tono dulci, & pleno, prophetias accentu rudi & severo, psalmos tono gravi, qui ad extasin ac contemplationem adducebat, proverbialia melodia animos facile subeunte, Ecclesiasten tono serio, ac severo, Canticum canticorum hilari cantare solitos fuisse. Sub anathemate vetitum erat musicis mutare modos, quod fulmen erat synagogæ. Refert D. FLEURIUS, qui de hac re scripsit, se vidisse fragmentum cum notis musicis antiquis cantu maxime harmonico. Si SUIDÆ fides, perierunt veteres notæ *Hebræorum* ARCADIO imperante. Vestigia veteris musicæ *Davidicæ* I. Ch. SPEIDELIUS, b) secundum voces suas distincte diversas, tonos, notas, moderationem ordinis seu numeros, & repetitiones, scrutatus est. Facit huc etiam *Salomonis* VAN TILL liber iam citatus, quæque magna contentione disputata sunt de metrica psalmorum conscriptione, ac poesi *Hebræorum*, cum qua vetus eorum musica intercidisse visa est. Ea iterum inventa, ut spem faciunt auctores *Galli* novi *Tractatus* diplo-

Temple service c. 7.
Edit. Complut. 1526.
4to.

a) P. I. p. 289. Dans leurs assemblées ils chantent des Pseaumes en hebreu, dont le chant est charmant. Nous en fîmes chanter un a des

petits Juifs, qui nous enleverent.
b) P. Christoph. SPEIDELS unüberworfliche Spuren von der alten Davidischen &c.

diplomatici, de veteri etiam musica *Hebraeorum* aliquid sperare licet, quæ apud *Iudæos* unacum templi excidio in eorum dispersione periit, ut postulantes, quod in psalmo CXXXVI. habetur: *Hymnum cantate nobis de canticis Sion*; quod sequitur solum reponere possint: *Quomodo cantabimus canticum Domini in terra aliena?* ac potius in nostra psalmodia, nostrisque in ecclesiis, quam eorum synagogis avitus cantus *Hebraeorum* secundum nativos generis diatonici antiquissimi modos quæri possit. Veteres plerique IOSEPHUS (qui MOYSEN composuisse *ἐν ἑξαμέτρῳ τόνῳ*, DAVIDEM trimetro, & hexametro versu, instrumentisque musicis comparatis docuisse Levitas ad pulsum eorum laudes DEI decantare, perhibet) PHILO, S. HIERONYMUS, cum recentioribus non paucis, tum Rabbinis, cum christianis Doctoribus VATABLO, Theodoro HERBERTO, GOMARO, MEIBOMIO, metri aut rhythmum rationem in psalmis, ac canticis hebraicis veteris Testamenti statuunt; alii vero veluti *Augustinus* EUGUBINUS, SCALIGER, CAPELLUS, LOESCHERUS, HILLIGERUS, CALMETUS hoc negant, naturamque poeseos hebraicæ in oratione vehementi, incitata, gravi, luminibus verborum sententiarumque conspersa, atque in stilo potius, quam syllabarum numero ponunt, uti laudatus CALMETUS in singulari dissertatione probat de poesi veterum *Hebraeorum* talem ante MOYSEN apud *Iudæorum* maiores, tum apud *Græcos*, testibus DEMOSTHENE, DIOGENE Laertio, ac CLEMENTE Alexandrino, & apud *Iudæos* sequentibus temporibus in usu fuisse, ut nihil artis ei inesse cognosci possit a).

Poësis Hebraeorum.

L. II. Ant. Ind. c. 16.

L. VII. c. 120.

a

IV. Instrumenta varia musica in sacris *Iudaicis* fuisse adhibita, dubitare non licet, sed non æque ante DAVIDEM & SALOMONEM. De DAVIDE habetur: DAVID autem & omnis ISRAEL ludebant coram Domino in omnibus lignis fabricatis, & citharis, & lyris, & tympanis, & sistris, & cymbalis. DAVIDEM lusisse coram SAULE legimus כִּנּוֹר, *kinnoor*, cithara vel psalterio. Cui geminum erat נָבֵל. Quod voce *nablum*, *navla* apud alias etiam gentes usitatum in pompis & caerimoniis religionis docet CALMET

Etiam instrumentalis a tempore DAVIDIS. 2. Reg. VI. 5. 1. Reg. XVI. 23.

in

a) „Vera igitur (cum Er. LOESCHERO Io. Zach. HILLIGERUS de psalmodia, hymnorum, atque odarum discrimine loquitur) & genuina carminum sacrorum, & imprimis *Hebraeorum* indoles, quantum adhuc penetrare licuit, in tribus consistit momentis, quorum prius est, ut brevibus constent membris, quæ per accentus maiores distinctivos, *sillukum*, *athnabbum*, & *mercam mappachatum*, ad sensum scopo & textui maxime congruum eruendum, indicantur.

Alterum dicitur *rhythmus*, non, quem antea removimus, sed ex SUIDÆ descriptione, *melodia*, seu accommodatio ad musicam, ut potuerint illa carmina cantari, quibusdam syllabis tarde, aliis breviter pronunciatis, licet non sint sua tales natura; de cuius harmoniæ, quam mox inquiremus, ordine nobis hodie, ob antiquam *Hebraeorum* musicam deperditam, parum aut nihil certi constat. Tertium denique carminis *Hebraei* momentum est *stylus poeticus* &c.“

Cap. XIV.
p. 238. opp.
Gen. XXXI.
28.

Lib. III. An-
tiq. Iud.

Psalms.
LXXVII. 7.

In Ps. VI.

In Psalm.
CXLIX.

in Dissert. de *musicis Instrumentis Hebræorum*; alium vero usum demonstrat Angel. POLITIANUS in libro *Miscellan.* Memorantur instrumenta musica in *Genesi*, sed alia quam cultus divini occasione. *Cur*, aiebat ad IACOB LABAN, *ignorante me fugere voluisti, nec indicare mihi, ut prosequerer te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis?* Tubam *הצצרה*, *hbatzotzerah* MOYSES adinvenit ad convocandum populum, quæ qualis fuerit IOSEPHUS narrat: *Adinvenit autem, inquit, modum tubæ ex argento factæ, quæ est huiusmodi, longitudinem habens pene cubiti; est autem angusta fistula calamo capacior, præbens latitudinem, quæ conveniat ori ad susceptionem spiritus, & classico tono vicina, quæ hebraica lingua vocatur ASOSRA.* Conspicua est *Romæ* eius forma in arcu triumphali VESPASIANI apud VAN TILL, & alibi, typis æneis expressa. Sed tuba hæc etiam, postquam instrumentorum musicorum varia genera in sacris Leviticis sunt introducta, usui inter cantandum non fuit, haud dubie ob fortem nimis clangorem, ne sensum verborum obrueret. Fuerunt tamen adhibitæ tubæ, dum cantores respirarent. Quod genus quoddam erat alternæ musicæ apud *Hebræos*, quam voce *ענה*, ut iam diximus, notabant a respondendo, seu alternando, ut hodieque haud raro fit in sacris nostris, interludente præsertim organo. At etiam, unacum voce, alia instrumenta componebantur, quod genus musicæ *נגינה*, *neginah* vocatur. Inscriptionem psalmorum *על שמעית*, *super octavam* Chaldæus interpres, ABENESRA, R. SALOMO IARCHI, de instrumento seu cithara octo chordarum interpretantur, quemadmodum titulum psalmorum *על ששנים* sunt, qui accipiendum putent de instrumento sex chordarum. Alii tamen putant *scheminith שמעית* vocem esse, quæ cum altera consonabat, *עלמות*, *alamoth* dicta, sc. virginalis, ut vocem altiore, ac suaviorem in *diapason* designet; unde altera gravis, & virilis dici posset. Sed melius ipsis instrumentis, hoc posito, applicetur, quæ consonarent cum vocibus virilibus (quippe ante annum vigesimum locus non erat inter cantores) in *diapason*, seu *octava* consonantia. Quod timidius dixerim de altero illo titulo *על ששנים* ut de *diphonia* per *sexta* consonantiam accipiat. Incertum enim est, an eiusmodi symphonix in usu fuerint apud veteres. De qua re D. BURETTE, & alii scripserunt. Id certum est, varia instrumenta musica apud *Hebræos* in templo obtinuisse, qualia in variis psalmis memorantur, præsertim penultimo; putatque S. CHRYSOSTOMUS, homilia in illum psalmum cum choro SS. Patrum, hoc carnali, crasso, & ad idololatriam prono genio fuisse indultum. Multi ex recentioribus eiusmodi instrumenta descripserunt, ut *Christ. WEIDLINGIUS*, *Mich. Henr. REINARD* de *Hebræorum* instrumentis musicis, ac inter alios D. CALMET singulari dissertatione de *Musica Veterum*, imprimis *Hebræorum*; magnusque numerus in-

instrumentorum hebraicorum a Scriptoribus *Iudaicis*, ex quibus quatuordecim pro spuris habet laudatus CALMET. In tres autem distinguit classes instrumenta musica genuina. Prima est fidium, seu nervorum: secunda tibarum; & tertia tympanorum; quæ singula in tabula typis æneis expressa exhibet. Nihil celebrius esse potuit solemnæ arcæ deducione, iubente DAVID ^{1. Paral. XV.} Principibus Levitarum, *ut constituerent de fratribus suis cantores in organis musicorum, nablīs videlicet, & lyris, & cymbalis, ut resonaret in excelsis sonitus letitiæ.* Erant in primo ordine cantores HEMAN, ASAPH, & ETHAN in cymbalis æneis concrepantes: in secundo ordine ZACHARIAS, & MATHATHIAS cum suis; illi in nablīs arcana* cantabant; hi in citharis pro octava ^{16. &c.} canebant epinicion . . . Universusque ISRAEL deducebant arcam fœderis Domini in iubilo, & in sonitu buccinæ, & tubis, & cymbalis, & nablīs, & citharis concrepantes. Sequenti capite singillatim enarratur, quibus quique tractandis musicis instrumentis addicerentur in ministerio arcæ. Et cap. XXV. 1. *Igitur DAVID, & magistratus exercitus segregaverunt in ministerium filios ASAPH, & HEMAN, & IDITHUN: qui prophetarent in citharis, & psalteriis, & cymbalis, secundum numerum suum dedicato sibi officio servientes.* Discimus autem ex veteri *Misna*, nunquam minus, quam duodecim, qui ore, & totidem, qui instrumentis canerent, fuisse. EUSEBIUS a) ^a plura instrumenta recensens musica ad psalmodiarum cantum adhibita, vocem ^{Scla, Diapfal-} *diapfalma* additam putat, quando filerent instrumenta. Alios vero usus ^{ma.} eius vocis designat ORIGENES b), nec existimat ad omnes psalmos usum instrumentorum fuisse, iuxta psalmodiarum inscriptiones. Hic rememoranda est, quam paulo antea retulimus, opinio, *Scla*, seu *diapfalma* esse notam pro tibicine, ad signum elatiore sono edendum, pro mutatione melodiarum. Cum excidio templi cessavit etiam instrumentorum musicorum apud *Iudeos* usus,

nisi

a) „Hi (sunt verba EUSEBII apud CORDER. Expos. in psalm. procem. 11. de diapfalmate) stabant in conspectu sanctuarii Domini, laudantes Dominum univerforum: unus quidem cymbala, alius vero psalterium, alius fides, alius buccinam, alius citharam habens; quorum medius stabat DAVID; atque hoc modo cantica auspicabantur, tenentes in manibus istiusmodi instrumenta, & unusquisque Spiritu Sancto motus DEUM collaudabat, omnesque psallenti succinebant ALLELUIA. Quomodo autem Spiritus Sancti gratia ad breve tempus cessabat, instrumentis deinde minime motis, tunc, uti par est, vocem istam diapfalma feriebant.“

b) „In psalmis (inquit ORIGENES, Tom. II. pag. 522.) qui habent *diapfalmata*, AQUILA pro diapfalmate vertit *canticum*, quinta autem

editio iugiter. Porro iuxta nostra exemplaria & SYMMACHUM, quando musicæ cuiusdam melodiarum, & rythmi fit mutatio, videtur appesita diapfalmatis nota. Sæpiissime vero & sensus mutatio est in diapfalmatis, interdum & personarum. Existimabit forte quispiam eos, qui psalmodiarum nomine inscripti sunt, pulsatione instrumenti musici, quod vocatur psalterium, recitatos fuisse; sed quoniam secundum AQUILAM per totum librum, in quibuscunque secundum LXX. psalmus inscribitur, in iis modulatio editur, secundum vero SYMMACHUM ode vel canticum; ideo necesse hanc annotavimus, ne quis putaret per musicum instrumentum omnes, qui apud nos psalmodiarum nomine inscribuntur, cantatos fuisse &c.“

nisi quod subinde artem quandam sonandi, & tripudiandi exerceant, de qua Num. 9. p. 24. Romæ in libro divers. Cameralium extat facultas a Cardinali Camerario nonnullis Hebræis concessa.

Musica in Sa-
cris Genti-
lium.

De die Nat.
c. 12.

L. III. Od. 11.

L. I. Od. 36.

Serm. 21.

pag. 65.

Cod. 239.

L. VII. de
Leg.

L. IX. de Nu-
ptiis Philolo-
gie.

V. S. CLEMENS Alexandrinus admonitionem ad Græcos, seu ad Gentes, exorsus ab AMPHIONE Thebano, & ARIONE Methymnao, Thracioque Sophista ORPHEO, *Mibi itaque videntur*, concludit, & Thracius ille ORPHEUS, & Thebanus, & Methymnaeus, viri, non viri, sed deceptores fuisse, qui prætextu musicæ, vita perniciem afferentes, artificiosis quibusdam præstigiis ad corruptelas demoniace incitantes, probra orgiis celebrantes, luctus in Deorum cantica traduentes, primi deduxere homines ad idola: atque lapidibus, & lignis, hoc est simulacris & adumbrationibus agrestem gentis excitare consuetudinem: illam vere pulchram libertatem eorum, qui sub cælo vitam egerunt, canticis & carminibus in extremam redigentes servitutem. Qua de re quidquid sit, multorum certe opinione in templis, sacrisque Deorum cœpit musica: Nisi grata esset immortalibus Diis musica, profecto, inquit CENSORINUS, nec tibi cen omnibus supplicationibus in sacris adibus adhiberetur. Hinc musica ab HORATIO vocatur amica templo. Et thure, & fidibus iuvat placare . . . custodes Numide Deos. Maximo TYRIO Socia sacrificiorum dicitur. Et ARISTIDES Quintil. Musica certe, inquit, divini hymni & venerationes ornantur; festa item propria, urbiumque celebres conventus exultant. Nec ipse ad templa accessus vacabat musica, quando prosodion hymnus dicebatur, teste PROCLO in Chrestomathia apud PHOTIUM: Cum ad aras, aut templa accederent, & in recessu ad tibiam canebatur. PLATO Rectissimum fore, ait, si hymni, & laudes DEI precibus mixte canantur. Quod ex PROCLO in TIMÆUM, & ELIDE intelligimus, apud Paganos preces & cantiones coniungi solebant, & utræque interdum statæ, ac immutabiles in templorum parietibus, ac tabulis consignatæ adhibebantur. MENANDRO Rhetori est ὕμνος ὡδὴ εἰς θεόν, Canticum ad Deum. Odas, seu carmina in Deorum pariter, & Heroum laudes canebant. Carmina pia in antiquis inscriptionibus hymnos HOMERI denotant. Cuius hymnum in Apollinem memorat THUCYDIDES; a THUCYDIDE vero dissentit ATHENÆUS. Quemque PAUSANIAS eidem HOMERO tribuit in Cererem, haud immerito eidem ab iudicatur. Cuiusmodi etiam qualiacunque sunt, censerī possunt privatæ religionis: veluti XENOPHON in AGESILAO memorat, numquam eum desisse proferre hymnos. De instrumentis musicis ut aliquid dicamus, eorum divinam originem sic diva virgo apud Martianum CAPELLAM exposuit: Nam, inquit, fide apud Delphos per deliacam citharam demonstravi: tibiæ per Tritonidam nostri comitem Marsyanque Lydium sonuerunt. Calamos Mariandi-

ni, & Aones in laudes inflavere caelestium. Panduram ÆGYPTIOS attemptare permisi. Græci imprimis musica instrumenta Diis suis in acceptis retulerunt, nec serme Apollinem, Minervam, Mercurium, Pana nisi musica aliqua instrumenta gestantes, exprimunt. Quique primi ac præcipui apud eos musici fuerunt, sapientum ac vatium loco habiti (veluti etiam de MEMNONIS apud Thebas statua dicitur musico modo responsa dedisse) immortalitati sunt consecrati, atque inter Deos relati. Nam quis ignorat, inquit F. QUINTILIANUS, musicen tantum illis iam antiquis temporibus non studii modo, verum etiam venerationis habuisse, ut iidem musici, & vates, & sapientes iudicarentur? Mittam alios, Orpheus, & Linus, quorum utrumque Diis genitum, alterum vero, quod rudes quoque, atque agrestes animos admiratione mulceret, non feras modo, sed saxa etiam, silvasque duxisse posteritatis memoriæ traditum est. Et TIMAGENES auctor est, omnium in litteris studiorum antiquissimam musicen extitisse. Et testimonio sunt clarissimi poetae, apud quos inter regalia convivia laudes Heroum ac Deorum ad citharam canebantur. Iuvat ex eodem deinceps audire, qualem musicen apud antiquos magni fecerit sacram, ut theatralem iam sui ævi exosam habuerit. Quamvis autem satis iam ex ipsis, quibus sum modo usus exemplis, credam esse manifestum, quæ mihi, & quatenus musice placeat, apertius tamen profitendum puto, non hanc a me præcipi, quæ nunc in scenis effæminata, & impudicis modis fracta, non ex parte minima, si quid in nobis virilis roboris manebat, excidit, sed qua laudes fortium canebantur, quamque & ipsi fortes canebant, nec psalteria & sambucas etiam virginibus probis recusanda, sed cognitionem rationis, quæ ad movendos, leniendosque affectus plurimum valet. OVIDIUS quidem canit;

Lib. I. Institut. orator. c. 17.

Lib. II. Fustor.

Temporibus veterum tibicinis usus avorum
Magnus, & in magno semper honore fuit;
Cantabat fanis, cantabat tibia laudis
Cantabat mæstis tibia funeribus.

Quæ hic colliguntur de usu musices in sacris, atque etiam funeribus, apud HOMERUM memorantur pluribus in locis, plurimumque commendatur musica etiam in conviviis, præliis, & inter operas adhibita: utpote animi motus, atque affectiones, aut comprimens, aut excitans. Vocum differentiam ex ætatibus, sexuque gravem, acutamque discernit. De musica in ludis nihil eum uspiam dicere memini. PLUTARCHUS in libro de Musica testatur, apud antiquos nec quidem cognitam fuisse theatri musicam, totam religioni dicatam. At enim, ait, apud antiquiores GRÆCOS, ne notam quidem dicunt musicam, quæ theatri inserviret: totam scientiam illam Deorum

Lib. II. de Legibus.

14 L. I. DE ORTU ET PROGRESSU MUSICÆ

Pag. 75.

a

Lib. XI.

L. VI. Strom.

Ægyptiorum
Musica.

venerationi, & adolescentium institutioni impensam fuisse. Omnis tunc musica in templis versabatur, ceterum nostris temporibus eius musica, quæ ad disciplinam puerorum facit, nulla memoria, nulla cura: omnes theatri inservientem amplectuntur. Qui vult ergo musica recte, & cum iudicio uti, is veterem modum æmuletur. Sed quibus rebus hic etiam fuerit foedata, ipso Gentilium testimonio edocemur ex actis sinceris Martyrum apud RURNARTUM, passione nimirum SS. EPIPODII, & ALEXANDRI. Nos, aiunt, Deos colimus letitia, convivii, cautionibus, ludis, comessatione, & lascivia: vos vero hominem crucifixum, cui placere non possunt, qui his omnibus perfruuntur. Quod testimonium insigne est, Christianorum religioni datum, & pietati. Pudenda sunt, quæ ARNOBIUS a) adversus Gentes assert de musica in sacris Deorum, Dearumque. Quodsi tamen ex PLATONE asferrem, quam is expetierit esse musicam religiosam in sacris, rectam ac gravem, quæ suapte natura ad æquitatem, & gravitatem duceret, ut ne minimum ornatum, qui necessarius non sit ad movendum, admittat, multi hodie pudore suffunderentur musicæ sacræ cultores. Studiose toni singuli erant destinati hymnis in honorem Deorum DITHYRAMBI, e. g. in honorem Bacchi, tono Phrygio acriore ac vehementiore: NOMÆ in honorem Apollinis, tono Lydio dulciore, amœnioreque &c. Cum aules, sunt verba DIOMEDIS apud VAN TILL, paribus thure incensis altaribus, musicus chorus geminis gressibus explicaret, & æquipedo sono tibicen spondaulium canere iuberet, ut duabus longis melodiiis quasi duplicibus, & iugibus votis prospera Deorum voluntas firmaretur. Et APULEIUS: Ibant & dicati magno Serapi tibicines; qui per obliquum ad aurem porrectum dextram, familiarem templi, Deique modum frequentabant. Modus igitur obliquus πλάγιος, modestior sacris aptus habebatur. Singulare est, quod CLEMENS Alexandrinus nobis de Ægyptiis sacris refert. Prius enim, inquit, procedit cantor, unum aliquod afferens ex symbolis musicæ. Eum dicunt oportere accipere duos libros ex libris Mercurii: ex quibus unus quidem continet hymnos Deorum, alter vero rationes vitæ regiae. Habebant Ægyptii 46. libros sacros, in sex partes & ordines divisos: ιατρικὰ, curabant πασοφόροι; ιερατικά, προφήται; παιδευτικά, & μοσχοσφραγιστικά, σοφιστής; κοσμογραφικά, ιερογραμματεὺς; ἀστρολογικά, ὠροσκόπος; ὠδὸς, Cantor curabat hymnos Deorum. Vexatus est locus

libri

a) „Idcirco (inquit lib. II.) animas misit, ut res sancti atque augustissimi nominis symphonicas agerent & fistulatorias artes, ut inflandis bucculas distenderent tibiis, cautionibus ut præirent obsecrans, numerosos iterarent Scabillorum concregationibus sonores, quibus animarum alia lascivient multitudo in incompósitos cor-

porum dissolveretur motus, saltitaret, & cantaret, orbis saltatorios verteret, & ad ultimum clunibus, & coxendicibus sublevatis lumborum crispitudinibus fluctuaret? Idcirco animas misit, ut in maribus exoleti, in faminis fierent meretrices, sambustriæ, psaltriæ &c. “

libri de elocutione sub nomine *Demetrii PHALEREI* a) : In ÆGYPTO au- a
tem & Deos septem vocalibus sacerdotes celebrant, ordine eas ponentes;
& nunc pro tibia, & nunc pro cithara litterarum harum sonus auditur
cum suavitate. Quapropter qui eximit collisionem, nil aliud, quam cantum
eximit ex oratione, & musam. Io. Mathias GESNERUS, Dissert. singulari, T.I. Act. Soc.
septem græcas vocales, & quidem hoc ordine dispositas ΙΗΩΟΥΑ innui litter. Got-
ingeniose est commentus, ut nomen tetragrammatum יהוה referrent, quasi ting.
Ægyptii suis id in sacris canere solerent. Simpliciore, ac magis nativam
huius loci explicationem alio loco dabimus, spectantem potius ad discipli-
nam musicæ artis, quam ipsam hymnodiam, seu hymnos in honorem Deo-
rum, quales magno numero (ut alibi gentium) peculiaribus libris contentos
habuisse Ægyptios ex locis allatis comprobatur. Hymni vero, id genus can-
tus, ad celebranda numina dicebantur, quos THEOCRITUS ἀθανάτων *Idyl. XVII.*
γέρας, ornamentum immortalium appellat. Notantur *Exod. VII. & VIII.* v. 8.
מַצִּיחַ, interpretanturque LXXII. ἑπαιδοὶ τῶν αἰγύπτων. Admodum Incantatio-
probabile est, esse illam vocem ægyptiacam, sed nihil ad musicam attinere nes.
videtur. De eius etymologia videri potest PFEIFFERUS, in *Dub. vex.* BOCHAR-

tus in *Hieroz.* deduxit ex ^أ ^ط ^ب ^ج Arabum, murmuravit, ignotæ linguæ P.II. L.IV.
verba protulit, quod chaldaice notat incantavit. *Deut. XVIII. 11. Psalm.* c. 18. p. 580.
LIX. mutato ; in ט, & aspiratione initiali, quæ perierat, redeunte. Un-
de מַצִּיחַ, incantator, ἑπαιδοὺς, ἐπωδὸς. Quæ etsi durior aliis videatur no-
tatio, res tamen in comperto est. Credique potest PYTHAGORAS, qui, ut IAM- *Lib. I. c. 5.*
BLICHUS perhibet in eius *Vita*, viginti duos annos in Ægypto versatus est, teste
S. CLEMENTE *Alex.* SONCHEDI archipropheta præceptore usus, musicam *Lib. I. Strom.*
medicam inde didicisse, quam per peculiaria carmina ἐπωδαίς, seu incanta-
tiones, ut PORPHYRIUS in *Vita* PYTHAGORÆ narrat, exercebant. Apud *N. 3.*
Græcos quidem & Romanos, Scriptores antiquissimos, ἐπάδειν, ἐξάδειν, κατέ-
δειν, περιάδειν, canto, excanto, incanto, passim de magicis operationibus u-
surpata legimus. Et ipsæ incantationis formulæ ἐπωδαί, carmina dicuntur.
Atque harum appellationum ratio inde videtur arcessenda, quod apud Æ-
gyptios, Hebræos, Chaldaeos, Babylonios, Græcos antiquissimos sacrorum
ministri *Idem*, ut QUINTILIANUS ait, & musici, & vates, & sapientes *Lib. I. Instit.*
censebantur. Certe vocis מַצִּיחַ usus latissime patet. Apud Ægyptios hæc c. 17.

VOX

a) Ἐν αἰγύπτῳ δὲ καὶ τὰς θεὰς ὑμνεῖσι
διὰ τῶν ἑπτὰ φωνηέντων οἱ ἱερεῖς, ἐφεξῆς
ἡχῶντες αὐτὰ: καὶ ἀντὶ αὐλῆς, καὶ ἀντὶ
κιθάρης τῶν γραμμάτων τέτων ὁ ἡχος

ἀκάζεται ὑπ' εὐφωνίας, ὥστε ὁ ἐξαίρων
τὴν σύγκρουσιν, ἔσθ' ἄλλο, ἢ μέλος
ἀτεχνῶς ἐξαίρει τῆς λόγου, καὶ μέσαν.

vox sonabat *myſtam*, cantorem, hominem fatidicum, h. e. divinum, vel, ut APULEIUS magos vocat, *divinipotentem*. Apud Hebræos נביאים dicuntur etiam cantores, atque poetæ, qui laudibus decantandis vacant. Quemadmodum eodem vocabulo vates, & qui fundarent carmina, & qui prædicerent futura. Præterea antiquitas ἐπαιδαῖς non tantum vim divinam, sed imprimis vim θεραπευτικὴν ad ſanandos morbos tribuebant. CLEMENS Alex. ἐπωδαῖς ad Idæos Dactylos refert, qui ſacerdotes erant matris Deūm Cybeles. Olim enim ſacerdotes, imprimis *Ægyptii*, præter diviniſſima myſteria ſalutarem medendi artem proficēbantur, ut auctoritatem ſibi conciliarent. Ex medicina vero vocabulis barbara ſuperſtitione confectis deſœdata, nata eſt magia. De carminum etiam, & muſicæ vi θεραπευτικῇ, ad curandas corporis, & animi affectiones nata eſt fabula de *Orpheo*, & *Amphione*, de qua HORATIUS in epiſt. ad *Piſones*. Apud HOMERUM, carmine *Antolyci* filius ſiſtit ſaucio ULYSSI ſanguinem. De carminum virtute in corpora, & animos plura habet STRABO lib. X. PLINIUS *Hiſt. Nat. lib. XXVIII. c. 2.* & imprimis *Sam.* BOCHARTUS in *Hieroſ.* Carminum autem præcipua vis in eorum concentu muſico ſiſtit, quod ſupra eſt, magiæ, ſeu Diis inferis deputatur. Qua de re CELSUS a) apud ORIGENEM expreſſe dicit, concentibus delectari dæmones illos ἀλλοκότοις μελωδαῖς, peregrinis concentibus, ut vocat ORIGENES, ac poſtea ἐπωδαῖς, incantationes. Conſpiratque conſtans tum græca, cum latina nomenclatura, quod veneficia magicæque artes, per carmina, ſeu cantica ut plurimum exercerentur. Distinguuntur etiam ὕμνοι κλέβοι, & ἀποπομπαῖοι, qui Romanis fuerunt vocati carmina *averruncalia*; prius autem genus carmina *calatoria*, ſeu *indigitamenta*, uti *aſſamenta*, quæ in ſacris adytis canerentur *Iano*, *Imoni*, *Minervæ*, & aliis, veluti Græcis *Pean* dicebatur carmen in honorem *Apollinis*. Eo uſi *Achivi* in ſolenni *Apollinis* ſacrificio καλὸν αἰδόντες παῖθονα. Quod nomen etſi commune etiam eſſet, peculiaris tamen erat *Hypingos* Dianæ; *Iulus* Cereri; *Adonidia* Adonidi; *Dithyrambus* Baccho, cui *Orgia* celebrata imprimis fuerant, de quibus CATULLUS:

Orgia,

a) „Nihil (inquit lib. VIII. n. 58.) in hiſce rebus vel minimum eſſe, cuius cura non alieni poteſtati mandata fuerit; id diſcere licet ex *Ægyptiis*, qui aiunt, ſex & triginta dæmones, aut æthereos quosdam Deos (ſunt etiam, qui plures numerent) corporis in totidem partes diviſi, alium alius partis curam ſuſcipere inſtos fuiſſe. Sciunt etiam dæmonum linguæ ſuæ propria, ut *Ghnoūmen*, *Chnachoumen*, *Cnat*, *Sicat*, *Diou*, *Eron*, *Erebiou*, *Ramanor*, *Reia-*

noor, & alia, quæ ſua lingua nominant. Quin eorum invocatione morbos partium ſanant.“ Et paulo poſt n. 60. „Fortaſſe enim fides male abrogaretur viris ſapientibus, qui aiunt, maximam terreſtrium illorum dæmonum partem generationis deſiderio ardentem, ſanguinis, nidorum, concentuumque percupidam, aliisque huiusmodi rebus deditiſſimam, non aliud melius poſſe, quam corpus curare &c.“

*Orgia, quæ frustra cupiunt audire profani,
Plangebant alii proceris tympana palmis,
Aut tereti tenues tinnitus ære ciebant.
Multi raucijsonis efflabant cornua bombis,
Barbaraque horribili stridebat tibia cantu.*

Plura de his facris, uti etiam *Rhea*, seu *Cibeles*, videsis apud laudatum VAN TILL. STRABO de bello *Punico* dicit ex *Hetruria* musicam publicam, quæ potissimum in sacrificiis erat usitata, ad *Romanos* pervenisse. Apud *Romanos* cura moderandæ musices in festis & sacrificiis peries summum erat Pontificem. Solemne etiam apud eos erat carmen precationis, quibus Deos exorarent, ut testatur VALERIUS MAXIMUS de AFRICANO, cum Censor lustrum conderet. *In quo*, inquit, *solito sacrificio scribe ex publicis tabulis* Lib. XIV. *solemne ei precationis carmen præiret, quo Dii immortales, ut populi Romani res meliores facerent, rogabantur.* Et LIVIUS solemne memorat eiusmodi carmen, quod in concionibus, quæ ad populum habebantur, magistratus præfari consueverat: *Ad hæc*, inquit, *officia dimissis Magistratibus, consules in rostra descenderunt, & concione advocata, cum solemne carmen precationis, quod præfari priusquam populum alloquantur, magistratus solent, peregisset consul, ita capit &c.* Carmina huiusmodi plerumque instrumentis musicis, aut etiam saltibus sociata fuerunt; quod nomen Poetis, ac odibus lyricis dedit. PROCLUS in *Chrestomathia* apud PHOTIUM, *Hyporchema* vocatum carmen dicit cum saltatione decantatum. Eiusdem nominis ac ritus LUCIANUS est testis, nulla in *Delo* sacra sine saltatione & musica fuisse, ubi cum tibia, citharaque tripudiabant. In hymno *Apollinis* apud HOMERUM, IAONES cum liberis ac uxoribus dicuntur congregari in *Delum*, & cantu *Apollinem* exhilarare; *Delia* præcipue puellæ, quæ celebrato *Apolline*, *Latona* ac *Diana*, factaque mentione virorum antiquorum & mulierum ὕμνον αἰείδουσιν, θέλγυσσι δὲ Φῶλ' ἀνθρώπων. *Hymnum canunt, demulcentque gentes hominum.* Imprimis celebria fuerunt hæc, quoad præsens argumentum, *Pythia* *Apollini* sacra, quæ certamen eius cum serpente *Pythone* præsentabant. *Dies festus erat*, inquit S. CLEMENS Alex. qui maximo GRÆCORUM conventu *PYTHONE* celebrabatur propter draconem mortuum, *EUNOMO* canente serpentis epitaphium: neque satis dixerim, hymnusne, an lamentatio serpentis esset canticum &c. Cantilenæ autem nomen erat *Delona*, eoquod *Apollo* oriundus esset ex insula *Delo*. POLLUCE teste quinque continebat partes, quarum prima dicebatur *rudimentum*, sive *exploratio*, secunda *provocatio*, tertia *iambicus*, quarta *spondeus*, quinta & ultima *tripudium*. Sacra illa fiebant *Apollini* saltatione cum cantu sociata, ut constat ex hymno in A-

MART. GERBERT. DE MUSICA ECCL. LIB. I. C pol-

Lib. XIV.

L. XXXIX.

Saltationes.

c. 239.

vers. 152.

&c.

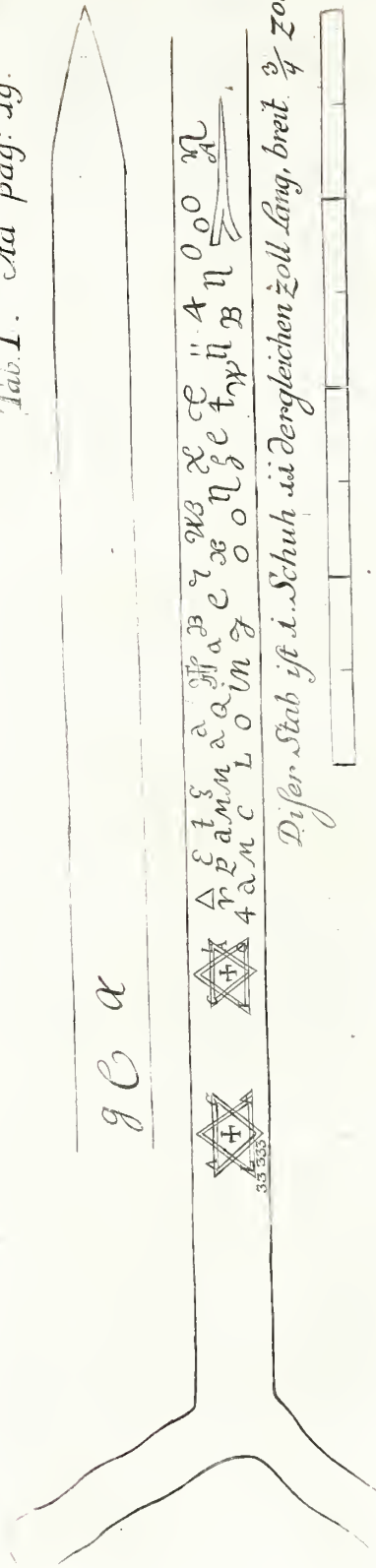
Exordio adm.
ad Gentes.

- v. 149. *pollinem* apud HOMERUM. Perpetuamque illi saltationem fuisse tradit LUCIANUS *περὶ ἀρχαίας*. Cuius exemplum apud PLUTARCHUM in Theseo: *Tri- pudium saltavit cum impuberibus; quod hac etiam memoria ferunt Delios servare*. Ita *Thyades*, *Atticæ* mulieres, quotannis ad *Bacchi* sacra *Delphos* proficiscentes per viam solitæ saltare, maxime ad *Panopeum*, quam ideo
- Odys. XI.* καλλιχρον, saltationibus celebrem, alias *amœnam* HOMERUS vocavit, ut no-
Antiq. Home- tat PAUSANIAS in *Phocicis*, & ex eo Eb. FEITHIUS, subditque antiquiores
ric. lib. IV. *Græcos* in honorem Deorum choreas, maxime celebritatibus publicis, agi-
 tare solitos, ex infinitis auctoribus comprobari. Loca complura citantur
Genialium in animadversionibus ad calcem positis. *Alex. ab* ALEXANDRO, *Interque ve-*
dierum L. IV. scendum, inquit, laudes Diis canere assuerant, his, quibus sacrum fieret:
 c. 17. pedibusque circum aras psallere ad numerum, carminaque, & hymnos canere, ac cymbala pulsantes, choros agitare. Fuitque observatum, ut sacrificantes aras circumcurrerent, cursum auspicati a leva dextrorsum, quod religiosius putarunt, mox a dextra levorsum. Rationem minime quidem ir-
Ad Ech. v. 73. religiosam affert SERVIUS. Quod nullam maiores nostri partem corporis esse voluerunt, quæ non sentiret religionem. Nam cantus ad animam, saltatio ad mobilitatem pertinet corporis. Quam etiam attingit Alexander ab ALEXANDRO, dum *prosodion*, *hyporchema*, & *stasimon* commemorat, quæ huc pertinent. Quasi, inquit, penitus sacro numine afflati, quodam furore capti forent. Indicat item Gentes, quæ his rebus abstinerint, item quæ secusa).
- a Universim vero musica veterum constituisse rhythmo, metro, instrumento, & saltatione memoratur apud *Græcos*, & *Romanos*, musicorum, & poetarum arte communi etiam in sacris, quo universa mythologia, ac sacra etiani publica magnam partem referri possunt.* Ex ultima antiquitate celebrantur in hoc genere ipse *Mercurius*, *Orpheus* (TATIANUS quidem, CLEMENS *Alexandrinus*, aliique negant, *Orphei* esse hymnos, qui eius nomine circumferuntur, sed potius ONOMACRITI cuiusdam, vel, ut alii volunt, CECROPIS) *Amphion*, & *Arion*, atque etiam HOMERI Vatis imitorem fuisse in musicis *Terpandrum*, PLUTARCHUS scribit. HOMERUS, teste ATHE-
Lib. I. NÆO: Propterea, quod universam poesin suam canebat certis numeris, atque modis, versus non dubitavit multos facere subinanes, absque capite, & ad
 extre-

a) „*Memphitæ* vero (subdit) in *Osiridis* templo, dum sacrificant, præter aliorum morem, nec canere tibias, nec psallere soliti sunt. Et *Græcorum* plerique, cum nulla numinis afflatione sacrificia perficiunt, sed animo remisso absque tibia, vel cantu. Contra apud *Indos*, quibus nulla fuit numinis consalutatio, vel sacrificium, nisi adhibita saltatio foret. In *Deo* quoque absque saltatione, vel musica, sacrum nullum

siebat. Fertur ANTONINUS Cæsar, quum DEO HELIOGABALO sacrum faceret, mulieres *Phænissæ*, quæ in orbem cursitarent, cymbalaque & organa musica circum aras psallerent, adhibuisse: & *Cybelis* sacerdos cum tinnitu cymbalorum & fonitu tympanorum, sacrum facere. Apud *Curetas* quoque nullum sit sacrum sine strepitu & fragore, tympanis una tubisque pulsan-
 tib. “

Tab. I. Ad pag: 49.

extremum curtatos. Αοιδῆς, seu cantores sæpe memorat HOMERUS, e. g. *Phemium*, quem *Penelope* dicit nosse omnium Deorum, & hominum acta, *ἔργ' ἀνδρῶν τε θεῶν τε τὰ τε κλείουσιν αἰετοί*, gesta hominum, Deorumque, quæ celebrant Poetæ a). Hinc *Orphei*, *Musæi*, *Lini θεολογία* musicis numeris composita, de quibus STRABO. Passim etiam ATHENÆUS pronunciat veterem *Græcorum* sapientiam musica potissimum constitisse. Queriturque luxuria depravatam in *Græcia* veterum musicam, & eorum more optat, denuo Deorum laudes, Heroumque acta cantu celebrari. Alia item leges apud FEITHIUM. Apud veteres etiam *Gallos* musicam in sacris adhibebant *Druides* Sacerdotes, ac *Bardi* poetæ simul ac musici: dum prælia committebantur in acie stantes canebant heroica gesta Semideorum gentis. Alii *barritum* vocabant elephantum furiosorum, IULIANUS Imp. clangori asperere clamantium avium comparabat: *παρεπλήσια ταῖς κλαγγαῖς τῶν ταχὺ βοῶντων ὀρνίθων*, *Ann. MARCELLINUS* stridentis maris undis b). His veteres *Germanos* accensemus, de quibus TACITUS: *Celebrant carminibus antiquis (quod unum apud illos memoria, & annalium genus est) Tuistonem Deum terra editum; & filium Mannum, originem gentis, conditoresque.* Eoque pertinet, quod idem de ARMINIO: *Caniturque adhuc*, ait, *barbaras apud Gentes.* c) Et EGINARDUS in *Vita CAROLI Magni*: *Barbara, & antiquissima carmina, quibus veterum Regum actus, & bella canebantur, scripsit, memoriaeque mandavit.* Operæ pretium est, hic mentionem iniicere instrumenti sacri musici, ut videtur, ante annos fere 50. in provinciae *Altosaxoniae* arce *Forsteckia* reperto. Convenit cum eo, quod de fortilegiis *Germanorum* dicit in eodem libro TACITUS, hac tantum fere differentia, quod ex metallo sit triangulare sex tonorum. *Sortium*, inquit, *consuetudo simplex: virgam frugiferæ arbori decisam, in surculos amputant, eosque notis quibusdam discretos, super candidam vestem temere, ac fortuito spargunt. Mox, si publice consulatur sacerdos civitatis, sin privatim ipse paterfamilias precatus, Deos cælumque suspiciens, ter singulos tollit sublato, atque secundum impressam ante notam interpretatur.* Huc trahunt celebre numen *Trigloss*, vel *Triglas*, plurimis in *Pomerania*, *Marchia*que locis cultum. Quorsum etiam instrumenti huius facer usus sumi queat, ex antiquorum *glassen*, *thönen*, & *tri drey*, quia vasis, & instrumentis musicis maxime colebatur. Ipsa instrumenti figura se in triangulum extendit. Repetito nominum *Agla*, & *Clio* in sacris frequens est, quæ in duplici trigono leguntur, quod SALOMONI tribuunt: de quo WAGENSEILIUS d).

Odyss. I.
v. 338.

a
Lib. X. Ath.
L. XIV. &
alibi.

Antiq. Homer.
lib. IV. c. IV.

Lib. II. in
Antioch.

b
Initio libri de
moribus Ger-
manorum.

L. II. Annal.

c

TAB. I.

VI.

d

a) De hymnis gentilium, quos Diis suis eecinerunt, legi meretur *Ezech. SPANHEMIUS* in not. ad *CALLIMACHUM* p. 3. VAN DALE in antiquitatibus ex marmoribus descriptis, diff. VII.

p. 567. 568. DEYLINGIUS obs. S. P. III. obs. 45.

b) Vid. VALESII not. in lib. XV. *Ann. MARCELL.*

c) Vid. IUST. *Lips.* ad eum TACITI locum.

d) Comment. in *Setam*, c. XII. „Quæro adhuc

De Thera-
pentarum, &
primorum
Christianorum
hymno-
dia testimo-
nia extranea.

VI. PHILONIS *Therapeuta* hymnos, & cantica in honorem DEI vario metrorum genere a se ipsis, aut veteribus composita, inter divinas laudes usurpabant. Tum, inquit PHILO de Vita Contemp. *exurgens unus hymnum canit in DEI laudem vel recens a se factum, vel pridem ab aliquo priscorum vatum, qui carmina & cantica permulta ipsis reliquerunt trimetri generis: profodias item & hymnos varios; qui ad libamina, ad aram in stationibus quoque, & choris concinuntur, diversis, quæ in choro fiunt, conversionum vicibus eleganter commensurati. Post illum alii quoque sigillatim canunt, ordinem suum, ac decorem optime servantes, ceteris interim magna cum quiete attendentibus, præterquam ubi ad extremas certas hymni partes accinenda sunt, quæ vocant EPHYMNIA. Tunc enim omnes simul viri & mulieres pariter exclamant.* a).

a

Lib. II. hist.

c. 17.

Hi utut Christianorum verisimillime non sint DEO canentium chori, iis tamen conveniunt, quæ apud christianos in suis agebantur conventibus, diu noctuque celebratis; atque adeo a multis quidem tum recentioribus, cum antiquis pro christianis habentur, etiam EUSEBIO, qui articulatim omnia ex PHILONE profequitur: *Quæ omnia, inter alia ait, supradictus vir eo ordine, eademque consequentia, qua apud nos geruntur, expressit. Et ut unus ex omnibus confurgens in medio, psalmum honestis modulis concinat, utque præcipienti ei unum versiculum omnis multitudo respondeat. Paulo ante vigiliarum meminerat, sicut apud nos moris est. Ut vero iam propius instituto nostro accedamus, quædam primum adducemus Ethnicorum testimonia.*

causam, quare ea triangulorum figura SALOMONI accepta feratur, atque cum in Hispania apud Granatenses Montis, quem vocant, sancti templum lustrarem, magna admiratione illud sigillum in suggestu, calicibus, vestibus Sacerdotum, atque omni reliquo sacro apparatu vicibus innumcris vidi expressum. Ipsa quoque laquearia & parietes nihil præter illud hexagonum referebant: ita tamen, ut sæpe una maior figura minores plurimas suo ambitu complecteretur, quod Hispani a Germanis mutuasce videntur.

a) Et paulo inferius: „Peracta cæna subdunt vigiliæ, in quibus pernoctare solent & cantare hoc modo. Confestim surgunt omnes, ex utraque parte convivium quoddam celebraturi, & primum fiunt chori duo, virorum unus, alter mulierum. In utroque suus eligitur dux ac præfultor, qui simul & personæ dignitate, & arte musica antecellit. Deinde hymnos canunt in DEUM, metris, & modulationibus multis compositos, nunc iunctis vicibus resonantes una, nunc sibi invicem congrue respondentes...

Posteaquam ita duo chori divisim suum tale agitavere convivium, divini amoris studio, ut mero æstuantes, unicum ex ambobus chorum efficiunt ad æmulationem illius, qui olim secus mare rubrum factus est, ob patratum illic miraculum; quando DEI opere conspecto, & beneficio accepto, quod sermonem, cogitationem, spemque omnem vinceret, permoti, simul viri ac femine, numineque afflati, & in unum collecti chorum, pro gratiarum actione hymnos Servatori DEO concinebant; MOYSE quidem Propheta inter viros, MARIA vero prophetide inter mulieres chori præsidem agente. Illius itaque chori simulacrum refert hic cultorum, culticumque chorus, in quo editis, redditisque vicissim vocibus & cantibus sonus virorum gravior, & acutior mulierum, contemporati suavem efficiunt, ac vere musicam symphoniam. Pulcherrimæ ibi sententiæ, venustissimæ dictiones, & personæ chori honestissimæ. Horum porro omnium unicus est finis, pius DEI cultus.

nia. Inter quos LUCIANUS (quem passim ad TRAIANI tempora referunt) vel si quis alius dialogi, qui *Philopatris mors* inscribitur, auctor, Christianos cavillatur, ad hymnos tota nocte decantandos vigilantes ἐπὶ παννυχίαις ὑμνοῦσας ἀγρυπνεῖντες. Dicebant enim, inquit, soles decem ieiuni absque cibo perseverabimus; & ad hymnos tota nocte decantandos vigilantes, talia somniamus. Tangit calamitates belli, ac terræ motus ingentis, qua Antiochia concussa est, ut a Christianis fuerat prædictum. Nisi tamen hoc ipsum ætatis non paulo posterioris sit indicium, ut contra GESNERUM, & LA CROZIIUM propugnat MOSHEMIUS in observat. Sacris, circa Nicæni Concilii tempora conscriptum esse dialogum, ex ipsa phrasi intelligi. Nihil vero alias est in hoc dialogo, quod non respondeat genio, & dictioni, rebusque ac modo tractandi LUCIANO familiari. Memorat, qui faceret, præiretque precem a patre exorsus, & hymno multorum nominum finiret. τὴν εὐχὴν ἀπὸ πατρὸς ἀρχάμενος, καὶ τὴν πολυώνυμον ᾠδὴν εἰς τέλος ἐπιθείς. RIGALTIIUS in notis ad Cap. II. p. 130. TERTULLIANUM de orat. εὐχὴν ἀπὸ πατρὸς haud inepte orationem dominicam intelligit. Sunt tamen, qui hæc omnia nequaquam de Christianis intelligenda velint. Luculenter vero PLINIUS sub TRAIANO, nimirum circa exordia sæculi secundi, ex ore Christianorum, a fide deficientium refert: Affirmabant autem, inquit, hanc fuisse summam culpæ suæ, vel erroris: Lib. 10. E- quod essent soliti stato die ante lucem convenire, carmenque Christo, quasi pist. 97. DEO, dicere secum invicem. TERTULLIANUS rem eandem enarrat, ac et- In Apolog. c. 2. iam EUSEBIUS. PLINIUS secundus, inquit TERTULLIANUS, cum provinciam Eus. in hist. regeret, damnatis quibusdam christianis, quibusdam gradu pulsus, ipsa tamen eccl. multitudine perturbatus, quid de cætero ageret, consuluit tunc TRAIANUM imperatorem: allegans, præter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud se de Sacramentis eorum comperisse, quam cætus antelucanos ad canendum CHRISTO, ut DEO. Quibus verbis declaratur, carmen CHRISTO dicere apud PLINIUM idem esse, ac canere CHRISTO. Sic & EUSEBIUS idem referens, Ib. lib. III. c. τὸν χοῦδὸν δίχην θεῷ ὑμνεῖν Christo tanquam DEO canere interpretatur. VIR- L. I. v. 348. GILIUS de Agricolis hymnum Cereri canentibus Georg. ait:

- - - - - Neque ante
Falcem maturis quisquam supponit aristas
Quam Cereri torta redimitus tempora quercu
Det motus incompósitos, & carmina dicat.

Et lib. VI. Æneidos.

v. 644.

Pars pedibus plaudunt, choreas & carmina dicunt.

a Unde palam est *carmen dicere* amplius aliquid esse quam orationem, & preces fundere, ut *Hug. GROTIO* est visum *Annot. ad Ephes. V. 19.* a)

De psalmis,
hymnis, &
canticis præ-
cepta aposto-
lica.

Ep. 55. ad Iam.
n. 34.
Iac. V. 13.

VII. Sed nos tutius rem ex ipsis auctoribus christianis illustrabimus deinceps, telam exorſi ab ipsis Scripturis sanctis. *Sine dubitatione*, inquit S. AUGUSTINUS, *faciendum est maxime id, quod etiam de scripturis defendi potest, sicut de hymnis, & psalmis cauendis, cum & ipsius Domini, & Apostolorum habeamus documenta, & exempla, & præcepta.* S. IACOBUS in sua epistola expresse orationem a psalmodia distinguit. *Tristatur quis vestrum? oret: æquo animo est? psallat.* Passim apud D. PAULUM de hac re fit mentio: ut tamen potissimum, quo animatur oratio, ac psalmodia, id inculcet: *Orabo spiritu*, scribit ad Corinthios, *orabo & mente: psallam spiritu, psallam & mente.* Ad Ephesios: *Implemini Spiritu Sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, cantantes, & psallentes in cordibus vestris Domino.* Et ad Colossenses: *Docentes & commonentes vosmetipsos in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus in gratia, cantantes in cordibus vestris DEO.* Pertinent hæc tum ad fidelium in concinendis DEI laudibus officium, cum maxime ad Pastorum curam, ut suas oves instruerent, & commonerent in psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus. Singularem dissertationem philologicam de psalmodia, hymnorum, atque odarum sacrarum discrimine edidit Wittenbergæ Ioan. Zach. HILLIGERUS; quæ inserta etiam legitur Tomo secundo *Theſaur. nov. Dissert. Theol. phil.* ubi varias veterum, & recentiorum examinat interpretationes psalmodia, hymnorum, & canticorum spiritualium iuxta D. PAULUM. Ac primo quidem Io. CLERICI in notis ad HAMMONDI N. T. sententiam, nullum plane attendisse discrimen Apostolum, sed tribus verbis idem significasse, refutat §. 2. Sect. II. Examinat deinde §. 3. nonnullorum Græcorum PP. discrimen ab excellentia diversorum subiectorum petita; tum §. 4. distinctionem ab inscriptionibus psalmodia DAVIDIS derivatam §. 5. differentiam ab argumento, & materia. §. 6. distinguendi rationem a forma diversa explodit: ac si essent psalmi cantiones metricæ cum instrumentis, ex quibus eminet *Ψαλτήριον*; hymni cantica, laudes DEI præfertim continentia, sive sola lingua, atque sonora voce edita, sive adhibito instrumentorum musicorum concentu; odæ denique succincta cantica, non tantum laudes, sed exhortationes etiam, & alias res sacras complectentia, voce tantum, & lingua decantata. §. 7. denique a recentioribus quibusdam excogitatam distinctionem a modo elaborandi diverso reiecit, ut censeantur psalmi illa carmina DAVIDIS, & aliorum cuiusvis argumenti; hymni extemporales DEI laudes ex occasione natæ, nullisque numeris adstrictæ, cuius generis sint DEBORÆ,

ANNÆ, ZACHARIÆ, MARIE, & Apostolorum is, qui extat *Act. XVI. 25.* Odæ tandem præmeditata carmina, & magis ex arte elaborata, sub angustiori forma, quam psalmi & hymni. Ipse tandem optimam eam D. PAULI interpretationem censet, ut per psalmos ea intelligantur carmina, quæ in libro psalmorum ab ESDRA in ordinem redactò reperiantur; per hymnos reliquæ θεόπνευστοι cantiones in veteri, & novo Test. occurrentes; odæ demum sacra Ecclesiastica a privatis, piisque viris elaborata cantica, extra scripturæ canonem in DEI, eiusque beneficiorum memoriam, ac laudem pro affectu decantata. *Christoph. WOLFFIO* autem in curis philologicis ad hæc D. PAULI loca optime illi agere videntur, qui causam hanc per defectum monumentorum antiquitatis ecclesiasticæ in hoc quidem capite vix confici posse arbitrantur, atque adeo Apostolum diversa canticorum nomina ideo adhibuisse censent, ut omnia, quæ tunc in publico & privato DEI cultu recepta erant, comprehenderet. Neque vero D. PAULI sententia tota desecti in sensum allegoricum, seu mysticum debet, inde quod ᾠδὰς πνευματικὰς cantica spiritualia nominet; puto, ut a profanis, & σαρκικαῖς gentiliū odis, quibus assueti erant, revocaret, id Apostolum egisse. Quam in rem singularem explicationem HILLIGERUS affert de psalmorum, hymn. & odar. fac. discrimine. *Pag. 32.*

Tandem, inquit, non errabimus, si dicemus, per odas sacras ab ἑβραϊκα voce nomen forte habentes, & ᾠσματα, μέτρος, ἐπαίδης, προσῳδίας, παιᾶνας, id genus alia, sacris æque ac profanis scriptoribus, alias dictas, notari carmina, non θεόπνευστα, aut eximio plane Spiritus divini instinctu conscripta, sed ecclesiastica h. e. a viris pietate, & morum, vitæque sanctimonia conspicuis, tam sub antiquo, quam novo fœdere cum studio singulari elaborata, & in DEI, huiusque beneficiorum memoriam, ac honorem pie decantata. Vehementer quidem assentimur, multis ingenii, ac doctrinæ recondita principibus, plura quoque literis divinitus consignata appellari odas, prout iam supra nostro præstruximus instituto; PAULI tamen scopum, cum hæc scriberet, defixis intuentes oculis, non possumus non fateri, ipsum nullum ad illa habuisse respectum. Quid enim causæ esset, cur ᾠδὰς, voce addita, πνευματικὰς restringeret, si per illas divinitus inspiratas, indicare vellet, quas ex sui interna, ac propria indole esse sacras, constat inter omnes? Quum igitur antecedentibus canticorum speciebus hanc limitationem non adiungat, sed ad solam tertiam ᾠδῶν referat, quam facillime ex eo cognoscere licet, carmina, humana industria adhibita a viris spectatis, & commemorabili pietate cognitæ elaborata per ᾠδὰς πνευματικὰς innui. Etli promiscue vero etiam deinceps huiusmodi nomina sumta sint. Veluti apud EUSEBIUM quidam scrip- *Lib. V. Hist. Eccles. c. 28.*

ptor CAIUS, ut videtur, contra ARTEMONEM hæreticum testatur: ψαλμοὶ δὲ ὅσοι καὶ ᾠδαὶ ἀδελφῶν ἀπ' ἀρχῆς ὑπὸ πιστῶν γραφεῖσθαι τὸν λόγον τῶ θεῷ χρίσαν

χοῖς δὲ ὑμνεῖσι θεολογῶντες. Sed & psalmi, ac cantica, quæ a fidelibus fratribus ab initio scripta sunt, verbum DEI esse Christum & DEUM, tota hymnorum suorum laude concelebrant. HIPPOLYTUS, vel quisquis est auctor orationis de consummatione sæculi, circa finem αἶνον καὶ ψαλμοὺς καὶ ᾠδὰς πνευματικὰς commemorans, ad D. PAULUM respexisse videtur, αἶνον seu laudem pro hymno ponens. Passim sancti Patres non solum in commentariis laudatos D. PAULI locos illustrant, sed aliis etiam occasionibus, quis, & qualis ex apostolica institutione ac præceptis fuerit, in conventibus christianis ab ipso Ecclesiæ exordio cantus, docent, tempore, loco, & modo, quem PLINIUS ex ore Christianorum designavit: apertissime vero EUSEBIUS discrimen canticorum spiritualium novi testamenti designat, ab apparatu instrumentorum musicorum veteris Testamenti a). Postquam etiam sensum litteralem, usumque christianum explicavit, spirituales consecratur ad rationem cultus christiani demonstrandam; ut non solum oris, sed cordis potissimum officium in psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus impleatur. Idem SS. AMBROSIIUS, CHRYSOSTOMUS, THEODORETUS, & alii interpretes in verbis Apostoli sunt profecuti, qua ratione non ore tantum, sed in cordibus suis, ac spiritu, & mente Christianos psallere, & canere deceat in publicis Ecclesiæ conventibus, quod suos monet ad eadem alludens Apostoli verba S. GAUDENTIUS Brixienfis: *Sollicite convenite ad Ecclesiam: orationibus, hymnis, & canticis spiritualibus nobiscum vigilanter incumbite. Hæc sint otii vestri*

Serm. IV. in
Exod.

a) „Iure (inquit in *Psalm. XCI. p. 608.*) Dominica die gratiarum actiones Domino reddimus ubique terrarum in Ecclesiis eius congregati. Cum autem per confessionem progressum, & augmentum acceperimus, tum iubemur psallere ad meliorem animæ statum provecti: aucti vero, ac meliores effecti, hæc aliis annunciare, ac eos, qui ad nos proxime accedunt, misericordias DEI edocere præcipimur: atque id agere matutinis horis. Hæc porro iubet scriptura peragere primo diluculo, postquam animas, & corpora nostra nocturno tempore sancta, & a foribus quibusque pura servaverimus, pietatisque veritatem, repetita nocturnis horis cultus DEI memoria, susceperimus. Olim quidem, cum populi ex circumcisione per symbola, & figuras DEUM colerent, non incongruum erat, per psalteria, & citharas, hymnos DEO emitte, idque die Sabbati præstare, otium nempe solventes, & in hoc legem Sabbati transgredientes. Nos vero Iudæam in abscondito servantes secundum illud Apostoli dictum: *Non enim, qui in manifesto Iudæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio; sed qui in*

abscondito Iudæus est, & Circumcisio cordis in Spiritu, non littera: Viventi psalterio & cithara animata, spiritualibusque canticis hymnum effundimus. Omni quippe instrumento musico acceptior & suavior DEO fuerit CHRISTI populorum concentus, quo in omnibus DEI Ecclesiis una mente, uno affectu, pari consensu, & una sententia fidei, & pietatis, una voce, melos in psalmodiis emitimus. Huiusmodi igitur psalmodiis, & citharis spiritualibus uti consuevimus: quia id docet Apostolus his verbis: *Psalmis, & canticis, & hymnis spiritualibus.* Alia item ratione cithara fuerit totum corpus, cuius motibus, & operibus anima condecentem hymnum DEO emittit. Psalterium autem decem chordarum Spiritus Sancti cultus est, per quinque corporis sensus, & per totidem animæ virtutes exhibitus; quæ his declarat idem Apostolus; *Orabo spiritu, orabo autem & mente; psallam spiritu, psallam & mente.* Quasi scilicet mens etiam motus suos habeat, quibus pulsat corpus; & Spiritus item proprios obtineat motus, quibus animam movet. “

vestri opera: quibus debitum reddentes Christo Domino famulatum, mercedem vitae aeternae consequi ab ipso possitis. Quin & privatae domus hæc otia christiana idem esse vult: Sit domus Christiani ac baptizati hominis immunis a *Serm. VIII.* choro diaboli, sit plane humana, & hospitalis; orationibus sanctificetur assiduus, psalmis, hymnis, canticisque spiritualibus frequentetur. Abducere, atque abstergere vult Christianos a profanis cantibus, præsertim in conviviis: Ubi, inquit, lyra sonat, & tibia: ubi omnia postremo genera musicorum inter cymbala saltantium concrepant. Idem passim S. CLEMENS Alexandrinus in suo Pædago, S. CHRYSOSTOMUS, & alii, fideles commonuerunt, ut suo loco postea dicemus, quæ fuerint Christianorum studia in canendis privatim psalmis, ac DEI laudibus, etiam in conviviis, præsertim ante, & post cibum in gratiarum actionem. Idem argumentum D. PAULI est in citato ad *Ephes. V.* loco, ut ebrietatem devitent: Sed implemini, inquit, Spiritu Sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus, nempe ut a profanis, pro more gentilitio, abstineant canticis, & sacra, seu spiritualia prosequantur, nec non psalmos, quorum constans, ac indubitata est notio ex sacra scriptura; hymnos item in DEI laudem canant, sive a DEO inspiratis hominibus in scriptura, sive etiam ab aliis piis hominibus compositos.

VIII. Atque ad hoc CHRISTI Domini & Apostolorum in ultima Cœna *Exempla ex Scriptura.* exemplum præsto est, quod MATTHÆI XXVI. 30. & MARCI XIV. 26. memoratur, CHRISTUM hymno dicto exiisse in montem *Olivet.* S. AUGUSTINUM CERETHIUS Episcopus consuluit de quibusdam scripturis, quibus utebantur *Priscillianistæ*, quas inter erat hymnus quidam, quem CHRISTUS post Cœnam dixerit. Habentur ibi excerpta quædam ex libris *Priscillianistarum* de hymno illo: ex. gr. *Solvere volo, & solvi volo. Salvare volo, & salvari* &c. In sensum verborum inquit ibi Sanctus AUGUSTINUS, *Ep. 237.* quæ postea afferemus. PAULUS *Burgensis* Episcopus psalmodiam fuisse putat, quam *Judæi* canunt hac ipsa nocte, post comestum agnum paschalem, vocaturque ab eis *Alleluia magnus, vel magnum* הלל יהוה הגדול nimirum a psalmis, quorum initium est הלל יהוה. Alii putant, canticum hoc conflatum esse ex Ps. CXII. vel CXIII. & quinque subsequentibus in Paschate dici solitis apud *Judæos*, quos censent a CHRISTO cantatos. Aliis persuasum est, hymnum hunc fuisse preces illas Iudaicas, quæ adhuc hebraice apud quosdam scriptores leguntur, ut AMELOTIUS in hunc MATTHÆI locum annotavit. Reperitur etiam in rituali *Judæorum* libro precatio ejusmodi, quam dignior inter commensales poculum vini manu tenens elata voce pronunciare iubetur: *Gratias agamus DEO pro bonis nobis collatis.* Et astantes respondeant: *Laus DEO, qui*

nos bonis suis emutruit &c. Sed, ait GROTIUS in eum MATTHÆI locum, sicut ad veterem gratiarum actionem CHRISTUS novam addidit, suo instituto congruentem, ita & de hymno fecisse credibile est. Ac forte ea ipsa hymni in modum dixit CHRISTUS, quæ apud IOANNEM c. XVII. legimus. Nam solebant pro re nata ex tempore hymnos, quos זמירות vocant, effundere HEBRÆI, nullis numeris adstrictos, qualia sunt carmina DEBORÆ, ANNÆ, ZACHARIÆ, MARIÆ, IUDÆORUM 2. Machab. X. 38. & hymnus ille Christianorum, qui extat Actor. IV. 24. CAROLUM M. res hæc perplexum tenuit, ea- que de re ad ALCUINUM scripsit: Propter hoc, verba eius sunt, sumus non mediocri stupore perculsi, cur tantæ dulcedinis hymnus, vel ab ipso Domino, vel si a discipulis, in præsentia tamen Domini dictus, ab Evangelistis omnibus sit prætermisus. ALCUINUS eos refutans, qui psalmum fuisse volunt, canticum illud a reliquis Evangelistis prætermisum, apud IOANNEM conficere putat partem sermonis ab illis verbis: Pater venit hora, clarifica Filium tuum, usque: ut dilectio, qua dilexisti me, in ipsis sit, & ego in ipsis. Iste est hymnus sacratissimus & pulcherrimus, & cunctis pernecessarius credentibus, sunt verba ALCUINI, quem peracto convivio, magna dulcedine, & admirabili suavitate, præsentibus suis discipulis decantavit. Consentit cum ALCUINO H. GROTIUS, ac si CHRISTUS ipse hunc, ut novum a se confectum, cecinerit, cuius contenta apud IOANNEM legi possent. HILLIGERO in Dissert. de psalmorum, hymnorum, & odarum sacrarum discrimine ob- stare videtur concentus Apostolorum, uno, eodemque tempore factus, qui, si cantilena nova, ipsisque ignota fuisset, nullatenus coniungi potuisset, mavult ideo sententiæ Ioan. BUXTORFFII in Lex. Talmud. Rabb. adherere, qua hymnum hunc paschalem, septem psalmos a psal. CXII. ad ps. CXVIII. Hebræis הלל דגדוהו dictos, comprehendisse, rectius statuitur. Ioan. XVII. Id tamen dici potest, CHRISTI orationem haud abludere ab aliis eius- modi evangelicis canticis numero haud adstrictis, quorum iugis est in Ec- clesia usus, cum psalmis & canticis veteris Testamenti. NICETIUS in tra- Spicil. T. I. statu de psalmodiæ bono apud DACHERIUM totus fere versatur in hymno- p. 219. & graphorum & psalmistæ piis deprædicando studiis; primum ex veteri Te- seqq. stamento, deinde ex novo, imprimis CHRISTI ipsius exemplo a). Sancti a Patres

a) „Cum (inquit c. 3.) res exigit de novo te- stamento aliqua ad veterum confirmationem, & ad vestram instructionem debere proferri. Er- go invenies primum ZACHARIAM, patrem magni IOANNIS post longum illud silentium, in hymni vice prophetasse; nec ELISABETH diu sterilis, edito de promissione filio, DEUM de ipsa a- nima magnificare cessavit; nato in terris CHRISTO

laudem sonuit exercitus Angelorum: Gloria in excelsis DEO, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis. Annunciantes pueri in templo, O- sanna Filio DAVID clamaverunt; nec Phariseis livore strepentibus Dominus ora innocentium clausit, sed potius aperuit dicens eis: Non le- gistis scriptum, ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem? Et si isti tacuerint, lapides

Patres exemplum CHRISTI cum Apostolis extollunt vehementer, & commendant: *Consummatis*, inquit S. HILARIUS, *universis divinorum mysteriorum virtutibus, gaudio, & exultatione communi in caelestem gloriam efferuntur.* In Matth. c. XXX. n. 2. Quo innuit, non vulgari aut communi voce hæc fuisse transacta. S. CHRYSOSTOMUS, idem CHRISTI cum Apostolis, ne putes ad solum CHRISTUM id pertinuisse, deprædicat exemplum: *Confidera*, inquit, *quum sacras illas cœnas Apostoli accipiebant, quid tum faciebant? Nonne in preces convertebantur, & hymnos?* Et in MATTHEUM, nos ad idem provocat exemplum: *Gratias*, inquit, *agit, posteaquam dedit, & hymnum cecinit, ut nos quoque similiter faciamus.* S. AUGUSTINUM ad idem alludentem exemplum, & D. PAULI præceptum paulo ante audivimus, iisdemque fere Concilium *Toletanum IV.* verbis: *De hymnis etiam canendis, & Salvatoris, & Apostolorum habemus exemplum: nam & ipse Dominus hymnum dixisse perhibetur, MATTHEO Evangelista testante: Et hymno dicto exierunt in montem Oliveti. Et PAULUS Apostolus ad Ephesios scripsit dicens: Implemini Spiritu, loquentes vos in psalmis & hymnis & canticis spiritualibus. Et Rhabannus MAURUS: Itaque & in hymnis, & psalmis canendis non solum Prophetarum, sed etiam ipsius Domini, & Apostolorum habemus exemplum, & præcepta de hac re utilia ad movendum pie animum, & inflammandum divinæ dilectionis affectum. Sunt autem divini hymni, sunt & ingenio humano compositi.* Hug. GROTII paulo ante attulimus observationem de hymnis eiusmodi pro re nata ex tempore effundi solitis. Nec dubito, inquit, quin & hoc canendi genus, vel præcipue commendet PAULUS Eph. V. 19. Col. III. 16. Mansit diu is mos in Ecclesia veteri. Ipse nobis PAULUS exemplum reliquit, ut de eo ac SILA in Actibus narratur, media nocte surgentes DEUM hymnis celebrasse. Audientibus custodiis, inquit TERTULLIANUS, orabant, & canebant. Et S. CHRYSOST. Hom. in illud: Diligentibus DEUM omnia cooperantur in bonum. Toti, inquit, in orationem incumbabant, & admirabilem illum hymnorum cantum offerebant, ac deinceps carcer Ecclesia fiebat, & illorum sanctorum cantu totus ille locus sanctificabatur. Ac videre erat res miras, & inusitatas, homines ligno alligatos, neque tamen, quo minus hymnos canerent, quidquam impediri a). Ex citatis D. PAULI locis colligitur non psalmos tantum *Davidicos*, sed & alias canticorum sacræ species, publice receptas fuisse. Qua de re ceu vulgo nota loquitur, nullamque, quid per psalmos, hymnos, & cantica spi-

clamabunt. Ipse Dominus in verbis doctor, in factis consummator, ut hymnorum ministerium gratissimum comprobaret, cum discipulis hymno dicto exivit in montem *Oliveti*. Quis iam tali documento de psalmodum, & hymnorum reli-

gione dubitabit? Quomodo ille, qui a cælestibus cunctis adoratur, & psallitur, ipse cum discipulis hymnum cantasse perhibetur? "

a) Lege integrum locum T. III. Opp. pag. 159. edit. S. Maur. Paris. 1721.

Poeciles T. II.
Lib. II.
P. I.

spiritualia intelligat, adiicit explicationem, cum eas species in duabus epistolis eadem ratione enumeret. HEUMANNUS, & ex eo I. Iac. HULRICUS, Diff. *De sacrorum hymnorum usu*, ad locum *Ephes. V. 14.* existimat, ab Apostolo produci tres versus anacreonticos cantici alicuius ecclesiastici ex illis, quorum usum *versu 19.* commendet, quodque revera tum temporis ad cultum publicum decantari consueverint his verbis:

Ἐγείραι ὁ καθεύδων
καὶ ἀνάστα ἐκ τῶν νεκρῶν
Ἐπιφάυσει σοι ὁ Χριστός.

Testimonia
a prima Ec-
clesiæ ætate.

IX. Id obtinuisse perpetua Ecclesiæ traditione, & praxi constat. Ut a S. IGNATIO (qui TRAIANO imperium tenente, ab anno CHRISTI 98. usque 117. Martyr fuit) exordiar, præteream vero allegoriam, qua Presbyterii cum Episcopo concordiam illustrat; a suavissima nervorum in cithara harmonia ἄσματα προσευχῆν σύμφωνον in epistolis ad *Ephesios*, & ad *Romanos* commendat, mysticum etiam pro sua pietate miscens sensum. MEIBOMIUS in præfatione ad antiquæ musicæ Scriptores *Amstelodami* typis *Elzevirianis* editos, quæ sequuntur eo in loco, in vulgatis editionibus corrupta, maleque intellecta restituit eum in modum, quo in editione COTELERII habentur a). Apertissime vero S. IUSTINUS M. in Apol. ad ANTONINUM *Pium* testatur de hymnis DEO a Christianis decantari solitis, cum ait: *Gratos nos illi*

An. 1652.
Ep. ad Eph.
n. 4.

a

a) „Διὰ τῆτο ἐν τῇ ὁμονοίᾳ ὑμῶν, καὶ συμφῶνῳ ἀγάπῃ Ἰησοῦς Χριστὸς ἀδεται, καὶ οἱ κατ' ἀνδρα δὲ χορὸς γίνεσθε, ἵνα σύμφωνοι ὄντες ἐν ὁμονοίᾳ χρωμα θεῷ λαβόντες, ἐν ἐνότητι ᾄδῃτε ἐν φωνῇ μιᾷ. Quæ vetus Interpres ita vertit: Propter hoc in consensu vestro & consona charitate IESUS CHRISTUS canitur, sed & singuli chorus facti estis; ut consoni existentes in consensu, melos DEI accipientes, in unitate cantetis in voce una. Χρῶμα interpretatur melos, seu cantum, quod ut novum videri possit, non tamen est inscitum. Addere autem debuisset, iucundum, & animum suavitate delinientem, cuiusmodi a virtutis via semper deflectere nitens humana natura quærit, & desiderat, cum enarmoniiis potius, & diatonis, severis illis modis, & ad omnem virtutem incitantibus delectari deberet, ac si dicere vellet, παραδεκτέον μὲν τὰς σαφρονας ἁρμονίας, καταλειπτέον δὲ τὰς χρωματι-

κὰς, ut loquitur CLEMENS Alexandrinus: *Modesti modi sunt recipiendi, relinquendi autem chromatici.* Quodsi tamen mollioribus cantilenis diffuere vultis, divinis rebus illas accommodare, & hymnis in DEI, ac Salvatoris vestri laudes toti incumbite. Hic est geminus illius loci sensus, quem tante antiquitatis Scriptori, qui tot locis corruptus ad nos pervenit, restitutum volumus.“ MEIBOMIUS istæ præcisæ ad cantum, ac musicam ecclesiasticam in publicis sacris restringit, quem etiam haud obscure Sanctus Martyr designavit in Epistola ad *Romanos* num. 2. „Plus autem (inquit) mihi tribuere non potestis, quam ut inmolcer DEO, dum adhuc altare paratum est; ut in charitate chorum constituentem, ἵνα ἐν ἀγάπῃ χορὸς γενόμενοι ᾄσῃτε τῷ Πατρὶ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, canatis Patri in CHRISTO IESU, quod Episcopum SYRIÆ dignatus fuerit DEUS in Occidente inveniri, ab Oriente accersitum.“

illi exhibentes, rationales pompas, & hymnos celebramus, quod nati simus, quod valetudini consultum sit, quod species rerum conferrentur, quod vices animæ bene succedant, quod immortalitatem sperare liceat. Loquitur de publicis precibus pro omni hominum statu in sacra liturgia, seu agapis Christianorum, ubi adnotat Editor ex Congr. S. MAURI: *Satis perspicitur hy-* Pag. 51. not. b.
mnos hic vocari tum psalmos DAVIDIS, tum a Christianis ipsis composita car-
mina, quæ in Ecclesia cantari solebant. Pompæ autem nihil aliud videntur
esse, quam ritus, & carimonie in administrandis Sacramentis, Eucharistie
præsertim, & Baptismi solitæ observari. *Διὰ λόγους πομπὰς καὶ ὕμνους πέμπειν,*
 vertit GRABIUS, *verbis solemnia, & hymnos fundere, atque in notis ad ci-*
tatum locum, πομπὰς intelligit solemnes cum magno spiritu, & externa
pompa aliqua recitatas preces, quales illæ maxime erant, quæ ad altare
in tremendorum mysteriorum celebratione fundebantur. TERTULLIANUS Sec. III. in
 utriusque generis, vel ex Scriptura, vel ex ingenio editarum cantionum Apologetico
 meminit: *Post aquam manualementem, inquit, & lumina, ut quisque de Scriptu-* c. 39.
ris sanctis, vel de proprio ingenio potest, provocatur in medium DEO ca-
nere. Sermo ei est quidem de agapis Christianorum. Paulo ante tamen,
 dum eodem fere modo ac S. IUSTINUS M. conventus sacros Christianorum
 describit, innuere etiam cantum videtur: *Certe, inquit, fidem sanctis vo-*
cibus pascimus, spem erigimus, fiduciam figimus, disciplinam præceptorum
nihilominus inculcationibus densamus. Post TERTULLIANUM ORIGENES,
 quid sacris in conventibus in tota terrarum Ecclesia factum sit suo tempore,
 memorat, id est, eodem seculo tertio: „Psalmi (inquit) pro torcularibus in- T. II. App.
 „scripti, qui tres sunt, nempe *oëtavus, oëtogesimus, & oëtogesimus tertius,* p. 516.
 „videntur mihi congregationem Ecclesiæ, & multitudinem conventuum, cœ-
 „tumque significare: siquidem ex multis unam orationem, unamque canti-
 „corum modulationem in Ecclesiis DEO offerri contingit; quemadmodum
 „in torcularibus ex multis, ac diversis vitibus una vini mixtio conficitur...
 „*oëtogesimus quoque psalmus, cum de torcularibus agat, iubet omnes gen-*
 „*tes Prophetarum DEO hymnum referre; sic aeternam habet: Exultate DEO*
 „*adiutori nostro, iubilate DEO IACOB.*“ Contra CELSUM, eius cavillatio- Lib. VIII.
 nem adversus Christianos refutans, quasi *Barbaris* utantur nominibus, *Græcos,* n. 37.
 dicit, *Græce, Romanos latine, & sic singulas gentes DEUM propria lingua*
precari, hymnisque pro viribus concelebrare. Substantur postea ab eo
 Dii Gentium dæmones, sanguini, nidoribus, concentibus, aliisque eius-
 modi rebus deditissimi. Et cum in CELSO notasset, cum hymni Minervæ, &
 Soli canuntur, magnum Deum magis coli videri. At nos, subdit, contra
 esse scimus. Hymnos enim canimus soli Summo DEO, & Unigenito eius

Verbo, atque DEO; & laudamus DEUM, & unigenitum eius eodem modo, ac sol, & luna, & stella, & tota cœlestis militia. Ex his enim omnibus divinis constat chorus, qui cum iustis hominibus summum DEUM, eiusque Unigenitum hymnis celebrat. Eundem in modum allegoriis (ni malis, ORIGENEM cum PLATONE, PYTHAGORA &c. concentum in motu corporum cœlestium indigitare. a) rem involvit S. CLEMENS Alex. Admonit. ad gentes, dum primum in exordio ex fabulis Amphionis, Arionis, & Orphei arripit argumentum; ad finem autem sermonis a Sirenibus, & sacris initiationibus; ipse contra ad vere sacra Verbi mysteria in Ecclesia DEI invitat. Hic, inquit, est mons DEO dilectus, qui non tragædiis, quemadmodum CITHÆRON argumentum dedit: sed est dedicatus veritatis actibus; mons sobrius, castis umbrosus sylvis. In eo autem bacchantur, non fulmine ictæ Semeles sorores, Mænades, quæ incesta visceratione carniū initiantur, sed DEI filiae, pulchræ Agnæ, quæ veneranda Verbi orgia concelebrant, chorum moderatum congregantes. Chorus sunt iusti, canticum est hymnus Regis omnium, psallunt puellæ, gloria afficiunt Angeli, Prophetæ loquuntur, editur sonus musicus. Et paulo post: Si velis, tu quoque initiare, & chorum duces cum Angelis circa eum, qui est ingenuus, & ab interitu alienus, & qui solus est vere DEUS: una nobiscum comite DEO Verbo. Hoc est, quod antea ex

L. V. c. 28. EUSEBIO b) attulimus, testimonium libri adversus ARTEMONIS hæresin a vetustissimo auctore scripti, CHRISTI divinitatem probare psalmos, & odas fratrum a fidelibus scriptas ab initio. Ipse autem EUSEBIUS propria eius rei testimonia dedit sæc. IV. præsertim commentariis in psalmos nuper a MONTFAUCONIO in Collectione Patrum Græcorum editis: unde licet iam unum attulerimus, insignia tamen præterea habentur in Psalm. LXV. ubi Psallere, inquit, nomini eius præcipit, quod a nobis omnibus in locis observari consuetum est. Nam & in omnibus DEI Ecclesiis apud gentes constitutis, hæc ipsa modulari, & psallere non Græcis tantum, sed etiam barbaris præcipitur. Et postea in eundem: Auditam facite vocem hymni eius, ut ipse habet. Mirari porro subit, qui impletus hic sermo fuerit, quando per universum orbem, in mediis urbibus, in vicis, in agris, per universus DEI Ecclesias, CHRISTI populi ex universis gentibus delecti, hymnos, & psalmos, non patriis diis, non DEI inimicis demonibus; sed uni DEO a Prophetis prædicato, alta emittunt voce, ita, ut psallentium vox vel ab iis, qui foris consistunt, audiatur. Idem deprædicans felicitatem Ecclesiæ christianæ, pace post persecutiones reddita, sub CONSTANTINO M. celebrat inter alia divinos quosdam Augustosque Ecclesiæ ritus, hinc psalmos canentium, & reliquas nobis divinitus

a) Vid. CICERO in Somnium SCIPIONIS: Item MACROB. lib. II. in id.

b) Ψάλλοι δὲ ὅσοι καὶ ὡδαὶ ἀδελφῶν ἀπὸ ἀρχῆς ὑπὸ πνεύμων γράφεισθαι. L. V. c. 28.

nitus traditas voces auscultantium &c. Et capite sequenti Panegyricus in Encæniis templi Tyrii dictus refertur, in quo hæc leguntur verba: *Alterum nobis triumphalem hymnum canere, atque in hæc verba diserte exclamare licet: Sicut audivimus* &c. HIPPOLYTUS, vel quisquis est antiquissimus auctor de consummatione mundi, & de Antichristo, inter signa Antichristi ponit, ut liturgia extinguatur, & psalmorum decantatio cesset; commendat vero fidelibus a): *Os vestrum*, inquit, *preparavi ad glorificandum & laudandum DEUM, & psalmos cantionesque spirituales pronuntiandas.* Ex aliis sanctis Patribus, imprimis BASILIO, AMBROSIO, CHRYSOSTOMO, HIERONYMO, AUGUSTINO &c. suis laudabimus subinde locis testimonia varia, & luculenta; unum hic tantum alterumve seligimus. Primum S. BASILII ad virginem lapsam, quam ita affatur: *Recordare dierum tranquillorum, & noctium illuminatarum, & cantilenarum spiritualium, & psalmodiæ sonoræ, & precum sanctarum.* S. AMBROSIIUS cantum Christianorum sacrum opponit mortifero scenicorum: *Quos*, inquit, *non mortiferi cantus cromatum sceni-* a
Ex epist. 46.
L. III. Hæ-
xam.
corum, quæ mentem emolliant ad amores, sed concentus Ecclesiæ, & consona circa DEI laudes populi vox, & pia vota delectent. S. CHRYSOSTOMUS Psalmum CXL. tam frequenter cantari solitum, ut etiam memoria tenere potuerint fideles, memorat. *Huius quidem Psalmi*, inquit, *verba pene omnes sciunt, & per omnem ætatem perpetuo canunt.* Et paulo post: *Neque enim puto fuisse temere decretum a Patribus, ut hic psalmus vespere diceretur* o-
In Ps. CXL.
quotidie &c. Imprimis autem huc faciunt, quæ alibi de divino apud Monachos officio dicit his verbis: *Ante diem, cum gallus vocem dederit, omnes statim cum reverentia somnum deponentes exiungunt excitante eos Prælato, & consistunt sanctum constituentes chorum, & statim manus extendentes sacros hymnos decantant. . . . Stant hymnos cantantes propheticos, multa cum vocis consonantia, cum apte compositis concentibus. Neque cithara, neque fistulæ, neque ullum aliud musicum instrumentum talem emittit vocem, qualem audire licet in profunda quiete, & solitudine sanctis cantantibus illis.* Hunc modum cultus christiani per hymnos, inde a DAVIDE introductum, explicat S. HIERONYMUS inquiens: *Et super choros (qui in libro dierum ple-* Hom. 59. ad
populum An-
tioch.
nus describuntur) ASAPH, & IDITHUN, & EMAN, & filii CORE constituti sunt, ut paulatim a sacrificiis victimarum ad laudes Domini transiret religio. Hæc est institutio ac origo divina sacri in laudem DEI concentus, christi-
L. I. Ipsi- I.
Orat. 8.
anæ religioni propria, ac digna. Omnia, ut cum GREGORIO Naz. loquar, ad DEUM, hymnos, preces, vigilias, lacrimas. Sic S. AUGUSTINUS omnia
In Ps. LXVI.
officia pietatis a Christiano, publico cultu præstari solita, distinguit: „Vide,

(ait)

a) Τὸ σῶμα ὑμῶν πρὸς δοξολογίαν καὶ ἡγορέωσις λαλεῖν.
αἶνον, καὶ ψαλμοὺς, καὶ ᾠδὰς πνευματικὰς

- „ (ait) formicam DEI, surgit quotidie, currit ad ecclesiam DEI, orat,
 „ audit lectionem, hymnum cantat, ruminat quod audivit, apud se cogitat. “
 Idem Sanctus Doctor singularem librum scripsit contra HILARIUM *de Canticis ad Altare*. Nimirum ut is ipse memorat: „ HILARIUS quidam, vir
L. II. Retra- „ tribunitius, laicus, catholicus, nescio unde, adversus DEI Ministros, ut
stat. c. II. „ fieri assolet, irritatus, morem, qui tunc esse apud *Carthaginem* coeperat,
 „ ut hymni ad altare dicerentur de psalmorum libro, sive ante oblationem,
 „ sive cum distribueretur populo, quod fuisset oblatum, maledica repre-
 „ hensione, ubicumque poterat, lacerabat, asserens, fieri non oportere.
Art. II4. „ Huic respondi iubentibus fratribus. “ TILLEMONTIUS videtur credidisse,
 HILARIUM quædam obiecisse contra hunc librum, eique respondisse AUGU-
 STINUM: quia aliud eius opusculum sic refert POSSIDIUS: *Responsio obiectis*
HILARII, liber unus. Verum insinuat ibidem POSSIDIUS epistolam 89. quæ
T. VI. Aug. ad alium data est HILARIUM, ut *Bollandistæ* annotarunt. Profecto vix ope-
p. 319. ræ pretium fuisset in re, tanta ecclesiarum consensione firmata, iterum in are-
 nam descendere. Luculenta testimonia cantus Christianorum CONSTANTI-
 NI M. tempore, & paulo post a Doctoribus Ecclesiæ allata collegit *Ioan.*
Antiq. Bibl. A. QUENSTEDIUS. „ Quæ cum ita sint fratres (cum NICETIO postquam
c. 4. p. 293. „ eadem cum ipso tractavimus, concludere licet) iam pleniori fiducia hy-
De bono Psal- „ mnorum mysterium fideliter impleamus, magnam nos credentes a DEO
modiæ c. 3. „ gratiam consecutos, quibus concessum est cum tantis ac talibus Sanctis,
 „ Prophetis dico, atque Martyribus DEI æterni miracula. Hic cum
 „ DAVID Domino confitemur, quoniam bonus est; cum MOYSE poten-
 „ tiam Domini magnis illis canticis personamus; cum ANNA, quæ Eccle-
 „ siæ speciem gerit, olim sterili, nunc fœcunda in DEI laude, corde con-
 „ firmamur; cum ISAIA de nocte vigilantes psallimus; cum ABACUC,
 „ cum HIEREMIA, cum IONA, sanctissimis Vatribus orando cantamus; cum
 „ tribus æque Pueris, quasi in fornace positi, convocata omni creatura Crea-
 „ tori omnium benedicentes psallimus. “ Sic:
Prudent. Ca-
themer.
hym. 2.

*Te mente pura & simplici ,
 Te voce, Te cantu pio,
 Rogare curvato genu,
 Flendo, & canendo, discimus.*

Cantorum
 munus a
 primordiis
 Ecclesiæ.

X. Erat inde a prima Ecclesiæ ætate peculiaris ordo psaltum, seu canto-
 rum, in Oriente saltem semper singularis, & a Lectoribus distinctus: qui
 canonici Psaltæ sunt dicti, quod in Canonem, seu Ecclesiæ matriculam ef-
 sent adscripti. De prima eorum origine nihil statui potest. Exempli cau-
 sa

sa ex supposititia epistola S. IGNATII ad *Antiochenos*, in qua cum reliquo ecclesiastico Ordine recensentur: *Saluto Subdiaconos, Lectores, Cantores, Ostia- u. 12. rios, laborantes Exorcistas*. Idem in pluribus apostolicis Canonibus memorantur. Sic Can. XXV. vel XXVII. ex DIONYSII *Exigui* collectione datur libertas ducendi uxorem Lectoribus, & Cantoribus. Can. XLIII. prohibetur Hypodiacono, Lectori, & Cantori, aleis, & ebrietati vacare; & Canone LXIX. statuitur, ut Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus, vel Hypodiaconus, vel Lector, vel Cantor, qui sanctam Quadragesimam, aut feriam quartam, vel Parasceven non ieiunaverit, deponatur. Auctor Constitutionum apostolicarum eosdem cum reliquis minoribus Ordinibus reponit. *Sed L. III. c. 11. neque reliquos baptismum conferre volumus; veluti Lectores, aut Psaltes, aut Ianitores, aut Ministros, nisi solos Episcopos & Presbyteros ministrantibus Diaconis*. In liturgia earundem Constitutionum, item IACOBI & MARCI, pro Psaltibus etiam inter reliquos ecclesiasticos Ordines oratur. Et hactenus quidem de ipso eorum officio cantandi non fuit facta mentio, quod fit in Can. XVII. Concilii *Laodicensi*: *Non oportere prater canonicos Cantores, qui suggestum ascendunt, & ex membrana legunt, aliquos alios canere in ecclesia*. Canone XXIII. decernitur: *Non oportere Lectores & Cantores orarium ferre, & sic legere & cantare*. Canone XXIV. inter ceteros Ordines Cantores & Lectores discretim ponuntur. IUSTINIANUS dicit, Lectorum esse *hymnos & odas L. 34. de Epi- canere*. In divali IUSTINIANI Constitutione, *Nov. 3. L. Omnem. 40. de Scop. audient. Episc. & Cler.* (qua Clericos ad suum pfallendi munus recte implendum gravissimis verbis admonet) Lectores 110. Cantores 25. constituuntur pro Ecclesia *Copolitana*: totidemque in diplomate HERACLII Imp. Lectores & Can- T. I. Iur. tores etiam distinctim recenset EPIPHANIUS *post Har. 80.* Haud raro tamen Grac. Rom. conveniebat in una persona uterque Ordo. De MARCIANO Martyre SOZOMENUS: MARCIANUS vero, inquit, *Cantor erat & Lector divinarum Scri- L. IV. c. 3. pturarum.* a) ZONARAS dicit more mutato Lectores circa cantum magis, quam a circa lectionem occupatos suo tempore fuisse. BRISO, eunuchus Augustae me- Zon. ad Can. 22. Laod. moratur SOCRATI & SOZOMENO, *qui tum hymnorum cantoribus erudiendis erat Soc. L. 6. c. 7. prepositus*. Nec vero eunuchi Ordinibus ecclesiasticis idonei erant; minus Soc. L. 8. c. 8. vero Catechumeni: de quibus idem SOCRATES: *In urbe Alexandrina Lectores L. 5. c. 22. & Psalta absque ullo discrimine sunt tam Catechumeni, quam fideles, cum ta- men omnes ubique ecclesiae nonnisi fideles ad hunc gradum promoveant*. Assume- bantur etiam in admodum iuvenili aetate. De S THEODOSIO sic scribit CYRIL- lus *Scytopolitanus* in eius Vita: *Hinc & COMANORUM ecclesiae Cantor, ipse oppido*

a) Vid. MENARD. n. 696. & 699. in Sacramentar.

S. GREG. SUICERUM in Thef. eccl. ad vocem

ἀναγνώστης. Petrum COUSTANT in animadv. ad epist. SIRICII col. 633.

Apud Ros-
weidum p.
831.

Lib. V.

De Vitis PP.
c. 8.

Ibid. c. 6. n. 8.

a

oppido utilis a puero factus est, & ecclesiasticum Ordinem accuratissime edoctus, & memoria mandavit Psalterii librum &c. Nec prætereundum, quod de MARI narrat THEODORETUS in Historia religiosa: Quod corporis integritatem servavit, cum multos quidem dies festos Martyrum celebrasset, cum esset adolescens, vocis autem bonitate demulisset populum. Nam & plurimo tempore perseveravit psallere, & fuit insigni pulchritudine corporis. Sed tamen nec species corporis, nec vocis claritas, nec, quæ ei cum multis intercedebat congregatio, animi pulchritudini aliquid detrimenti attulit. Non fuit ergo MARIS ex genere Cantorum canonicorum, ut vocat Concilium Laodiceum, qui nempe matriculæ unius cuiusdam ecclesiæ adscripti erant. VICTOR Vitenf. de Persec. Vandal. de TEUCHARIO Lectore apostata narrat: „De „multitudine pergentium confessorum, id est, ecclesiæ Carthaginis Cleri- „corum, suggerente quodam ex lectore TEUCHARIO perduto, quos ille no- „verat vocales, strenuos atque aptos modulis cantilenæ, designatione sua „debere dicit duodecim infantulos separari, quos ipse, dum catholicus es- „set, tunc discipulos habuit.“ S. NICETIUM, Lugdunensem Episcopum S. GREGORIUS Turonensis perhibet illud omnino studuisse, „ut omnes pue- „ros, qui in domo eius nascebantur, ut primum vagitum infantia relin- „quentes loqui cœpissent, statim litteras doceret, ac psalmis imbueret: „scilicet ut ingressui tali iungeretur psallentium, tam antiphonis, quam me- „ditationibus diversis, ut devotio flagitabat, animum posset imbuiere.“ Du- bito iam prioribus Ecclesiæ sæculis Cantores a prima infantia Romæ (ut postea in orphanotrophio enutriebantur) fuisse educatos, cum id muneris obierint ante S. GREGORIUM etiam in maioribus Ordinibus constituti. Id vero etiam in Gallia usuvenisse in Vita S. GALLI, Episcopi Arvernensis medio sæc. VI. docet S. GREGORIUS Turonensis de VALENTINIANO Diacono (qui nunc, ait, Presbyter est, & Cantor) aliisque Clericis, dum Episcopus Sacra ageret, canere solitis. Prius quidem VALENTINIANUM fuisse Cantorem, quam Presbyterum, postea innuit: VALENTINIANUS, inquit, igitur Cantor . . . qui postea Presbyter fuit, sed eum Diaconum cecinisse, captantem etiam ex vocis pulchritudine gloriolam, deinceps narrata produnt a). In occidentali

a) „Tunc (inquit) ad servitium Sancti GALLI VALENTINIANUS Diaconus, qui nunc Presbyter est, & Cantor, accessit. Cumque Episcopo alio Missam dicente, Diaconus ille propter instantiam potius, quam pro DEI timore cantare vellet, a Sancto GALLO prohibebatur, dicente sibi: Sine fili, quando Domino iubente nos celebraverimus solemnia, tunc & tu canere debes; nunc eius Clerici concinant, qui celebrat Missam. At ille & tunc se posse pronunciat. Cui

Sacerdos: Fac quod libet, nam quod volueris, non explebis. Ille igitur negligens mandatum Pontificis abiit, & tam deformiter cecinit, ut ab omnibus irrideretur. Adveniente autem alia Dominica, dicente saepe dicto Pontifice Missam, eum iussit abire: Nunc, inquit, in nomine Domini, quod volueris explicabis. Quod eum fecisset, in tantum vox eius præclara facta est, ut ab omnibus laudaretur. O beatum virum, cui talis gratia concessa est, ut sicut animæ,

cidentalī Ecclesia primitiva non legitur uspiam peculiaris Cantorum Ordo, utputa in recensioe totius Cleri *Romani* apud EUSEBIUM, ex epistola CORNELII P. ad FABIUM *Antiochenum*. In Concilio *Carthaginensi* quarto, iisdemque verbis in Sacramentario *Gelasiano* singulorum Ordinum ritus ordinandi describitur, occurrunt postremo loco Cantores; sed non perinde, sicuti minorum etiam Ordinum, atque inter hos Lectorum Ordinatio ab Episcopo fieri debuit. „Psalmista, id est, Cantor potest absque scientia Episcopi sola iussione Presbyteri officium suscipere cantandi, dicente sibi Presbytero: *Vide, ut quod ore cantas, corde credas: & quod corde credis, operibus comprobas.*“ Quæ designatio potius cum sacra benedictione ad officium cantandi est, quam Ordinatio, seu Ordo peculiaris. Ex GREGORIO M. constat, promiscuum id munus fuisse Ordinibus saltem minoribus, ubi reverentiæ & dignitatis causa id Diaconis interdicat: Ut Diaconi non canant in ecclesia nisi Evangelium, lectiones autem cæteras, uti etiam hymnos & psalmos ab inferioribus Clericis decantari sinant. Putat MARTINIUS Psalmistas, seu Cantores Lectorum nomine plerumque donari apud auctores, quod, cum cantus melodicus tribus primis Ecclesiæ sæculis ignotus fuerit (pro qua sententia citat NICEPHORUM) cum suo in Divinis officio fungerentur, legentes potius quam cantantes referrent, deinceps Lectores defectu Cantorum ad id munus obeundum, imo Superioris gradus ministros adscitos fuisse non negat. „Ne quem moveat (obiter hic ex THOMASIO notem) frequens illa apud veteres locutio: *Psalmum, cum legeretur, audistis*, & eiusmodi aliæ, quasi Lector non cantaverit psalmum, sed tantummodo legerit. Animadvertendam est, ea locutione non tantum excludi, sed solum indicari, quod Lector ex codice legendo, non memoriter recitando præcentorem egerit. Propterea nuspiam dictum invenitur ad populum, *Psalmum legistis*, ut qui ex memoria tantum repeteret.“ Ipse tamen cantus etiam apud S. AUGUSTINUM frequenter notatur: *Psalmum, inquit, nobis brevem paraveramus, quem mandaveramus cantari a Lectore.* Et homilia XXVII. ex L. *Neque enim nos istum psalmum cantandum Lectori imperavimus; sed quod ille censuit nobis utile ad audiendum, hoc cordi etiam puerili imperavit.* Sic in Concilio *Bracarensi* I. videmus Lectores Psalterum Officio fungi. S. AMBROSIIUS *Alius, dicit, distinguenda lectioni aptior: alius psalmo gratior.* Qui tamen selectus sine peculiari Ordine fieri potuit. *Romæ* scholas Cantorum HILARIUM PONT. instituisse scribit ANASTASIUS. Sunt, qui præformasse iam S. SILVESTRUM volunt.

ita voces hominum sub eius potestate consistere! quas & cum voluit, cantu prohibuit:

& cum libuit, cantare permisit.“

a lunt. ONUPHRIUS a) id innuit de *Interpret. vocum eccles.* IOANNES Dia-
 L. II. c. 6. conus vero S. GREGORIO M. omnino institutionem scholæ Cantorum tri-
 γποβο- buit. Qua de re *Lib. II.* agemus. Controversia est de iis, qui vocantur ὑπο-
 λείς. b βολεῖς a SOCRATE, quos Lectoribus iungit b), atque idcirco male HABER-
 Archihierat. TUS cum illis confundit. MUSCULUS, & CHRISTOPHORSONUS, qui verte-
 P. IV. obs. I. runt *Interpretes*, VALESIO vapulant. Qui expositionem EPIPHANII Scho-
 In Socratem lastici probat: „Optime (inquit) EPIPHANIUS exposuit psalmi pronuntiatio-
 p. 71. „res. Horum munus videtur fuisse prima psalmi verba præcinere; populus
 „deinde reliqua succinebat. ὑποβολεῖς dicebantur olim monitores, qui in
 „scena monebant histriones, ut docet FESTUS. Hi suggerebant actoribus,
 „quoties memoria eos deficiebat. Erant & monitores in precationibus,
 „quorum meminit TERTULLIANUS in *Apologetico*, ubi dicit, Christianos
 In L. II. Con- „fine monitore orasse, quia de pectore orabant.“ Et COTELERIUS: „Qui
 stit. apost. c. „Psaltæ ideo in SOCRATIS historia ecclesiastica *Lib. V. c. 22.* appellantur ὑπο-
 57. observ. 9. „βολεῖς, monitores, suggestores, psalmi pronuntiatores, quemadmodum do-
 „cuit magnus interpres. Atque inde *Græcorum κανονάρχαι*, & *Latinorum*
 Præcentores „Præcentores.“ Unde Præcentores, Canonarchæ, quive præcipui erant,
 &c. Primicerii, ut in aliis facultatibus ac muniis, in hac vero frequentius sunt
 dicti, rarius tamen prima hac ætate. *Primicerium scholæ clarissimæ militiæque*
 Stantes psal- ex EUSEBIO *L. II. hist. c. 17.* Quod autem olim Clerici in choro stantes psal-
 lebant. lerent multis SS. PP. testimoniis confirmat GEORGIUS de *Liturg. Rom. Pont.*
 c. IX. Notandum in Concilio *Toletano* I. etiam Confessores vocari. Confiteri e-
 Ep. 27. nim iuxta *Pompeium* SARNELLI exponitur per psallere, in psalmi IX. 2. 3.
Confitebor tibi Domine, & psallam nomini tuo Altissime. Apud monachos
 L. II. Instit. *Ægypti* unus in medio fratrum assurgens suaviter, ut ex CASSIANO disci-
 c. 5. & 10. mus, decantabat, seu clara, aut sonora voce recitabat psalmum, cui, ne
 cantando deficeret, alii vicissim succedebant, tres aut quatuor ad summum,
 qui duodenarium psalmodium numerum ita partiebantur, ut si duo tantum
 essent,

a) „Quamquam (inquit) tempore S. SILVESTRI P. & postea plures & magnæ fuerint in urbe basilicæ conditæ, non tamen singulæ Clericos vel Monachos speciatim habebant, qui in illis sacra officia celebrarent. Presbyteri enim titulis, Diaconi diaconiis præfecti, suo quisque tantum muneri vacabat; illi Sacris administrantis, hi pauperum subventioni procurandæ. Psalmodia vero quotidiana in omnibus ecclesiis tunc in usu non erat: nam singulis urbis basilicis redditus

adhuc assignati non erant, quibus possent singula collegia canentium nutrire. Ideoque schola cantorum instituta fuit, quæ urbi communis erat, & ad stationes, processiones, singulasque diebus eorundem festis ecclesias urbis conveniebat, ibique sacra officia, & Missarum solœmnia, Pontifice vel Presbytero celebrante, decantabat.“

b) *Lib. V. c. 22.* Ἐν τῇ αὐτῇ Ἀλεξανδρείᾳ ἀναγῶσαι ἢ ὑποβολεῖς ἀδιάφορον.

essent, singuli senos; si tres, singuli quaternos; si quatuor, singuli ternos psalmos occinerent; cæteris summo silentio confidentibus, & in psallentis verba tota animi attentione defixis.

XI. Alias tamen etiam populo erant suæ in psallendo partes. *Unusquisque vestrum*, inquit Apostolus, *psalmum habet*. At non semper promiscua plebs psallebat, nisi forte succinens. „Peractisque (ut habetur in Constitutionibus apostolicis) per binos lectionibus, quidam alius DAVIDIS hymnos psallat, & populus extrema versuum succinat: καὶ ὁ λαὸς τὰ ἀκροσυχία ὑποψαλλέτω.“ Et alibi: „In singulis horum, quæ Diaconus proloquitur, uti iam diximus, populus respondeat: *Kyrie eleison*; & ante cunctos pueri.“ Ex IUSTINO M. iam notavimus populi responsionem. Vocat etiam CLEMENS *Alexandrinus* *φωνὴν τὴν κοινὴν, unam ac communem vocem*, Ecclesiæ congregationem orationi intentam. Et TERTULLIANUS: „*Vide quam bonum, & quam iucundum, habitare fratres in unum*; hoc tu psallere non facile nosti, nisi quo tempore cum pluribus cœnas.“ Si hæc ad agapen Christianorum pertinent, ad Sacrificii certe celebrationem spectat S. CYPRIANI locus: „Et quando in unum cum fratribus convenimus, & Sacrificia divina cum DEI Sacerdote celebramus, verecundiæ & disciplinæ memores esse debemus, non passim ventilare preces nostras in conditis vocibus.“ Alium in hanc rem TERTULLIANI locum iam supra p. 29. retulimus. S. ATHANASIUS Sacrum ita describit conventum in ecclesia: *Ut, una illic, eademque populorum vox cum consonantia audiretur* a). Refert alibi tum ipse, cum etiam SOZOMENUS, & SOCRATES, quomodo omnibus canentibus insidias declinarit militum, qui ecclesiam ad eum capiendum occupaverant. „Dum (sunt verba SOZOMENI) ab omnibus caneretur, milites inter ea quiescebant, intempestivum rati, eo tempore impetum facere. Tum vero ATHANASIUS per mediam psallentium turbam occultus evasit.“ Et SOCRATES: „Cum autem in recitatione psalmi suavis concentus totius multitudinis extitisset, per unam ex ecclesiæ ianuis omnes egressi sunt. Quod cum fieret, milites quidem quieti steterunt, ATHANASIUS vero in media psallentium turba evasit incolumis.“ Adde luculentius adhuc S. HILARIi testimonium, quomodo etiam extra ecclesiam populi vox resonarit: „Audi, diat (inquit) orantis populi consistens quis extra ecclesiam vocem, spectet celebres hymnorum sonitus, & inter divinorum quoque Sacramentorum officia responsionem devotæ confessionis accipiat.“ S. BASILIUS eiusdem

Munus populi in cantu ecclesiastico.

Lib. II. c. 57.

Lib. VIII.

c. 6.

De Ieiunio.

In lib. de orat.

Domin.

In Apol. ad Imp. Const. T. I. P. I. p. 305.

a

Lib. III. c. 5.

Lib. II. c. 8.

In Pf. LXV.

Ep. 207.

rei

a) Præstabat certe istud, hinc enim unanimitem cernere erat, hincque DEUS est ad exaudiendum promptior. Si namque iuxta ipsius Salvatoris promissionem, duobus ob quamlibet cau-

sam convenientibus, quodcumque petierint, dabitur illis: quid si tanti populi convenientis una vox proferatur, qua DEO dicunt, *Amen*? “

rei varios modos ac vicissitudines in celebri ad *Neocæsarienses* epistola declarat. Tandem (sunt verba S. Doctoris) a precatione surgentes, ad psalmodiam transeunt. Et nunc quidem in duas partes divisi alternis succincentes psallunt, ac simul & meditationem Scripturarum inde corroborant. . . Postea rursus uni committentes, ut Prior canat, reliqui succinunt. Et sic posteaquam in psalmodiæ varietate noctem traduxerunt intermixtis precibus, die iam illucescente omnes simul velut ex uno ore, & uno corde psalmum confessionis Domino concinunt. “ Et: „ Bonorum maximum charitatem conciliat psalmorum cantus, qui concentum, ceu quoddam vinculum ad concordiam ineundam adinvenit, populumque ad chori unius symphoniam congregat. “ S. AMBROSIIUS loquens de mulieribus; a S. PAULO in ecclesia quidem iussis tacere: „ Mulieres (inquit) Apostolus in ecclesia tacere iubet: psalmum etiam bene clamant: hic omni dulcis ætati, hic utrique aptus est sexui . . . si unus loquitur, obstreperunt universi: cum psalmus legitur, ipse sibi est effector silentii: omnes loquuntur, & nullus obstreperit . . . magnum plane unitatis vinculum, in unum chorum totius numerum plebis coire. “ Idem genuinos CHRISTI fideles describens: „ Quos (inquit) non mortiferi cantus, & acroamata sœnicorum, quæ mentem emolliant ad amores, sed concentus Ecclesiæ, & consona circa DEI laudes populi vox, & pia vota delectant. “ *Lib. III.* deinde Ecclesiam mari comparat, in qua responso-riis psalmorum, cantu virorum, mulierum, virginum, parvulorum consonans undarum fragor resultat a). Et S. GREGORIUS *Nazianzenus*, qui matrem suam, quod altum in officio servavit silentium, neque os nisi ad canendum aperuerit, promiscuum cantum dilaudat in carmine de virtute:

*Noctu ne cernis ut canat laudes DEO
Naturæ uterque sexus oblitus suæ?
Quot, quamque Sancti! cernis Angelorum chorum
Qui nunc simul, nunc vicibus alternis canit
Partim deorsum positus, & partim supra,
Sine fine summi concinens laudes Patris?*

Talis nobis chorus describitur in Commentario inter opera S. HIERONYMI: „ Ubique chorus est, ibi diversæ voces in unum canticum congeruntur. Quo-
modo

*In Psalm.
CXLIX.*

a) „ Ut (ait) cum undarum leniter alluentium sono certent cantus psallentium, plaudant infusæ tranquillo fluctuum choro, hymnis Sanctorum personent: unde mihi ut omnem pelagi pulchritudinem comprehendam, quam vidit operator? Et quid plura? Eequid aliud ille concentus undarum, nisi quidam concentus est

plebis? Unde bene mari plerumque comparatur Ecclesia, quæ primo ingredientis populi agmine totis vestibulis undas vomit: deinde in oratione totius plebis tanquam undis refluentibus fridet: tum responso-riis psalmorum, cantu virorum, mulierum, virginum, parvulorum consonus undarum fragor resultat. “

„ modo enim diversae chordae unam vocem efficiunt cantici : sic & diversae
„ voces, hoc est, cum simul fuerint congregatae, chorum Domini efficiunt, “
Luculentissimum est S. IOANNIS *Chrysostomi*, praeter alia, testimonium in ho-
millis, primum a MONTFAUCONIO edita^a). Quod idem alibi breviter col-
„ ligat : „ Foeminae, & viri, & senes, & iuvenes distincti sunt, & sexu, &
„ aetate, non tamen distincti sunt ratione concentus. Unusquisque enim
„ vocem spiritus temperans unam ex omnibus conficit melodiam. „ Alio equi-
dem loco acriter reprehendens psallentis populi cacophoniam, & immode-
stiam, ut scite & modeste concinant, monet, sua cum apostolicis conferens
tempora : „ Omnes (inquit) in unum congregati communi voce cantabant ;
„ quod & nos hodie facimus. “ Morem suae aetatis in *Africa* memorans sup-
par S. CHRYSOSTOMO S. AUGUSTINUS : „ Cantabimus (ait) psalmum nos ex-
„ hortantes invicem una voce, uno corde, dicentes : *Venite adoremus* &c. “
Et : „ Vos certe cantavistis, & adhuc divini cantus sonus recens est in au-
„ ribus vestris : *Salva nos* &c. “ Similiter S. LEO : „ *Davidicum* psalmum,
„ dilectissimi, non ad nostram elationem, sed ad CHRISTI Domini gloriam
„ consona voce cantavimus. “ DIONYSIUS item, vulgo *Arcopagita* : „ Ponti-
„ fex sacrum infit melos, omni Ordine ecclesiastico sacram ipsi psalmo-
„ diam succinente. “ Ex Diatyp. IV. Conc. *Nicani* etiam intelligitur, lai-
cos ad officium cantandi admissos esse. De S. CAESARIO *Arelatensi* testatur
CYPRIANUS auctor eius Vitae, quod pristinum morem reduxerit : *Adiecit*
etiam atque compulit, ut laicorum popularitas psalmos & hymnos oraret, al-
taque & modulata voce, instar Clericorum alii graece, alii latine prosas, an-
tiphonasque cantarent. Ipse CAESARIUS studium suum ac ardorem in hac re
declarat ex aemulatione etiam aliarum ecclesiarum. *Cum enim, inquit, ego*
vos ita psallere desiderarem, quomodo in aliis civitatibus psallebatur, taliter
preparavit DEUS animum vestrum, ut hoc etiam melius adiuvente Domino
compleatis. Poema quoddam extat *Venantii FORTUNATI* in laudem Cleri
Parisiaci, quo institutum idem a S. GERMANO deprædicatur :

^a
In Ps. CXLV.

Hom. I. in Isa.
verba : Vidi
Domini.

Hom. 36. in 1.
ad Corinth.

De verbis A-
post. Sermon. 10.

Sermon. 2. in
Kal. Ianuar.
Sermon. 2. in An-
ni. Assumpt.
De celest.
hierarch. c. 3.

Sermon. 284.

Pon-

a) „ Eeee namque (inquit T. XII. Opp. p. 349.) in-
gressus psalmus voces misceat, & ut unum cum
harmonia canticum efferetur, effecit. Invenes &
senes, divites & pauperes, mulieres & viri, servi
& liberi, melos unum omnes emisimus. Si enim
citharædus diversos nervos arte temperans sonos
multos, unum efficit, quid mirum, si psalmi
& spiritualis cantici vis idipsum fecerit? Ne-
que enim nos solum praesentes, sed etiam mor-
tuum cum vivis misceat. Ille namque nobis-
cum psallebat beatus Propheta. Etiam in re-
giis aulis id non liceat, nam ibi sedet ille dia-
demate ornatus. Adstant autem omnes eum si-
lentio, licet in maximis magistratibus constituti.

Hic vero non sic : sed loquitur Propheta, & o-
mnes respondemus, omnes una canimus. Neque
licet hic servum videre, nec liberrum, nec pau-
perem, nec principem, nec privatum ; sed pelli-
tur illa saecularis inaequalitas : unus chorus ex
omnibus congregatur, aequalitas quoque multa
in vocibus est, ac caelum terra imitatur. Tan-
ta est Ecclesiae nobilitas. Neque enim dici pot-
est, Dominum quidem cum multa confidentia
psallere, servum autem reprimi, neque rursum
divitem quidem linguam movere, pauperi au-
tem silentium imperari ; neque iterum virum
quidem cum fiducia canere, mulierem vero ta-
cere, & sine voce stare. “

Pontificis monitis Clerus, plebs, psallit & infans.

Dom. MANNI in opusc. *Ital. de Discipl. antiqui eccl. Cantus ex antiqua Vita MS. S. ZENOBII Episc. Florent. sæc. V.* simile institutum refert: *Hymni, psalmi & cantica tam a Cleris, quam a devoto populo decantantur; quin etiam mulieres atque pueri cantilena eius immensa beneficia recensentes &c.* S. NICETIUS *Trevir.* quomodo voces conformare ac moderari fideles debeant, qui in ecclesia cantare volunt aut possunt, monet. „Et nos utique (ait) o-
De vigiliis „ mnes quasi ex uno ore eundem psalmorum sonum, eandemque vocis
servorum Dei, „ modulationem æqualiter proferamus: qui autem æquare se non potest
c. 2. „ cæteris, melius est ei tacere, aut lenta voce psallere, quam clamosa vo-
 „ ce omnibus perstreperere; sic enim & ministerii implebit officium, & hu-
1. Tim. II. 12. „ militer psallenti fraternitati non erit offendiculum.“ Iuxta Apostoli mo-
& 1. Cor. nitum mulieribus in ecclesia silentium fuit impositum. „ Virginum vero
XIV. 34. „ conventus (ait S. CYRILLUS *Hierosolymitanus*) sic collectus esto, ut psallat,
Procatech. „ vel legat, sed tacite; ita ut labia quidem loquantur, vox autem ad alienas
n. 14. „ aures non perveniat. Mulieri enim loqui in ecclesia non permitto; &
 „ nupta quoque similiter agat: ut & oret, & labia sic moveat, ne vox ex-
 „ audiatur.“ S. ISIDORUS *Pelusiota* (posterior S. CYRILLO, qui sub CON-
 „ stantio Catecheses habuit, cum ISIDORUS an. 432. obierit) quod mulie-
 „ ribus inde ab apostolicis temporibus, ob connatum loquacitatis vitium in
 „ ecclesia canendi facultas sit facta, indicans, quum in peccandi occasionem
 „ cessisset, abolitum eum fuisse morem testatur a). In Concilio *Altisiodorensi*
 „ a
An. 578. C. 9. vetitum est, *in ecclesia choros secularium vel puellarum cantica exercere.*

Cantus alter-
 nus seu anti-
 phonus in
 Oriente.

XII. Celebris in Ecclesia semper fuit modus canendi alternis, quem iam attigimus. Sed de eius origine nunc accuratius est indagandum, cum nec veteres, nec recentiores ea in re conveniant. Controversiam autem faciunt contraria sibi veterum SOCRATIS, & THEODORETI de hac re narratio. Quorum ille S. IGNATIO rem tribuit, & quidem id divinitus edocto. „Dicen-
L. VI. c. 8. „ dum autem (inquit) & hoc, unde consuetudo alternorum hymnorum in
 „ Ecclesia

a) „ Importunas (inquit Lib. I. Ep. 90.) in ecclesiis loquacitates Domini Apostoli in ecclesiis comprimere studentes, modestiæque atque gravitatis magistros sese nobis præbentes, ut mulieres in ipsis canerent, sapienti consilio permiserunt. Verum ut omnia divina documenta in contrarium versa sunt, hoc quam plurimis in dissolutionem ac peccati occasionem cessit. Siquidem ex divinis hymnis non ingenti compunctione afficiuntur: verum cantus suavitate ad irritandas

& extimulandas libidines abutentes, nihilo eam scenicis cantilenis præstantiorem esse existimant. Operæ pretium est igitur, si, quod DEO gratum est, querere, atque id, quod ex utilitate publica est, facere volumus, iis, ut CHRISTO cauponum instar ad quæstum abutentibus, & divinam gratiam in exitii mercedem convertentibus, ne deinceps in ecclesia canant, atque in civilitate maneat, interdicare.“

„Ecclesia initium coeperit. Vidit aliquando Angelos hymnis alternatim de-
 „cantatis Sanctam TRINITATEM celebrantes, & canendi rationem, quam in
 „illa visione animadverterat, ecclesiae *Antiochenae* tradidit. Unde ista tradi-
 „tio ad omnes postea ecclesias permanavit. Et haec est ratio alternorum
 „hymnorum τῶν ἀντιφώνων ὕμνων.“ GREGORIUS *Alexandr.* in Vita S. CHRYS-
 „OSTOMI eandem historiam iisdem verbis narrat. Rem confirmat *Grego-*
 „rius BAR-HEBRÆUS, qui & ABULPHARAGIUS P. III. chronici *Syriaci* in Vita
 „S. SIMEONIS Episcopi *Seleucia* ac Martyris; traditque eum ritum ex imita-
 „tione Ecclesiae *Antiochenae* in Oriente ab eodem SIMEONE inventum, ut *Rob.*
 „SALA ad *Lib. I. c. 25. Rer. liturg.* Cardinalis BONÆ ex *Iof. Sim. ASSEMA-*
 „NO observat, subditque: „Passus est SIMEON sub SAPORE, *Perfarum Re-*
 „ge, CONSTANTII Imp. tempore, sæculo ineunte quarto; & de ipso glo-
 „riosa est memoria in martyrol. *Rom.* ad diem 21. *Aprilis*; quare non aliter,
 „quam ex *Syrorum* antiqua traditione ABULPHARAGIUM, etsi recentem sæculi
 „XIII. scriptorem, dicta exarasse credendum est.“ THEODORETUS autem
 „hanc eandem consuetudinem ad FLAVIANUM, & DIODORUM, monachos *Ant-*
 „*iochenos* refert, qui tempore CONSTANTII Imperatoris floruerunt. „Isti
 „duo (inquit) admirabiles viri FLAVIANUS, & DIODORUS, quamquam Sa-
 „cerdotii administrationem nondum sunt consecuti, sed annumerati laicis,
 „tamen noctu, & interdium ad pietatis studium omnes sedulo excitarunt.
 „Hi primi, psallentium choro in duas partes diviso, hymnos *Davidicos* al-
 „ternis canendos tradiderunt. Quæ res, primum incepta *Antiochia*, ubi-
 „que pervasit, & ad ultimas orbis terræ oras pervagata est.“ Sunt multi
 „graves auctores, qui SOCRATEM omnino hic deferendum putent; inter quos
 „ex veteribus SUIDAS, & ex recentioribus VALESIIUS ad eum SOCRATIS lo-
 „cum a). Nec dissentit MABILLONIUS, & RUINARTUS. Agnoscit tamen VA-
 „LESIIUS ex testimonio THEODORI *Mopsuesteni* apud NICETAM *Choniatem*,
 „eam psalmodiæ speciem iam ante FLAVIANUM & DIODORUM apud Syros ob-
 „tinuisse.

Tom. II. p.
399. & Tom.
III. P. I. p.
321. Biblioth.

L. II. hist. eccl.
c. 24.

De cursu
Gallicano §. 1.
Act. sincr.
MLM. p. 8.

a

a) „Nescio (sunt eius verba) unde hæc hau-
 „serit SOCRATES. Constat enim, primos o-
 „mnium FLAVIANUM, ac DIODORUM, re-
 „gnante CONSTANTIO, psallentium choros *Antio-*
 „*chie* bifariam divisisse, & psalmos *Davidicos* alter-
 „nis canendos eis tradidisse, camque rem primum
 „*Antiochie* institutam, postea ad reliquas totius
 „orbis ecclesias dimanasse. Testatur id THEO-
 „DORETUS in libro II. hist. c. 24. Et ante il-
 „lum THEODORUS *Mopsuestenus* qui iisdem tem-
 „poribus vixit, quibus FLAVIANUS, atque DIO-
 „DORUS. Verba THEODORI refert NICETAS in
 „Thesauro orthodoxæ fidei *Lib. V. c. 30.* Quam-

quam ea psalmodiæ species iam ante FLAVIA-
 „NUM, atque DIODORUM, a *Syris* videtur fuisse
 „usurpata. Scribit enim THEODORUS, FLAVIA-
 „NUM ac DIODORUM primos omnium eam psal-
 „modiæ speciem, quas antiphonas vocant, ex
 „*Syrorum* lingua in græcam transtulisse, & o-
 „mnium prope solos huius rei auctores cunctis
 „orbis partibus apparuisse. Quod igitur *Syri* diu
 „ante FLAVIANUM fecerant, psalmos *Davidicos*
 „lingua *Syriaca* antiphonatim canentes, id FLA-
 „VIANUS & DIODORUS a Græcis *Antiochenis* bus
 „psalmos græce canentibus fieri instituerunt.“

42 L. I. DE ORTU ET PROGRESSU MUSICÆ

Ad an. 400.
n. 10.

a
De vet. & nova disc. P. I.
P. I. L. II. c.
72. n. 6.

tinuiffe. VALESIUM fequitur PAGIUS in critica BARONII. Aperte vero Cardinalis BONA SOCRATI defert, erraffe THEODORETUM, & qui eum funt fecuti, profeffus a). *Robertus SALA ad Lib. I. cap. 25. Rer. liturgicar.* Cardinalis BONÆ fecutus THOMASINUM, non ita intelligendum vult, quafi DIODORUS, & FLAVIANUS eam primum confuetudinem alternis choris pfalmos canendi absolute instituerint, fed quod laicis, & reliquis Clericis potestatem fecerint, ut in choro in duas partes divifo hymnos *Davidicos* alternatim canerent, quos antea foli Cantores, ex primæva S. IGNATII institutione, pfallebant. Sed & de Cantoribus ex prima illa ætate nihil eiusmodi memoriæ proditum legitur. Quodfi vero non omnino deferendus cenfeatur SOCRATES, ἀντίφωνοι ὑμνωδία, quam S. IGNATIO tribuit, de aliis hymnis alternis & fibi mutuo respondentibus, ad imitationem Angelorum, Sanctam TRINITATEM laudantium, forte de ipfo cherubico hymno accipi potest, qui ab antiquiffimis temporibus (etfi de cantu eius antiphono nihil legatur) in facra liturgia ufitatus fuit, ut infra videbimus; cum non THEODORETUS modo, fed SUIDAS etiam, choros ecclesiarum a FLAVIANO & DIODORO divifos in duos ordines dicat, ut alternis *Davidicos* pfalmos concinerent. De qua pfalmodia S. BASILIUS testatur, fuo tempore *recepta instituta omnibus DEI ecclesiis confona effe, & consentientia*. SUIDAS explicans vocem χορὸς, ita fcribit: „Chorus eft congregatio fimul canentium in ecclesia. Divifi funt chori ecclesiarum in duos ordines sub CONSTANTIO, filio „CONSTANTINI M. a FLAVIANO Epifcopo *Antiochiæ*, ita ut alternis *Davidicos* pfalmos concinerent. Quod quidem cum *Antiochiæ* primo coeptum „effet fieri, in omnes mundi terminos tranfiit.“ Qua de re quidquid fit, conftat, iam a S. BASILIO eandem fuiſſe commemoratam. „Et nunc quidem (inquit) in duas partes divifi, alternis fuccincentes pfallunt, ac fimul „& meditationem Scripturarum inde corroborant, & animum attentum, & cor „evagationis expers fibi ipsis comparant.“ Sed quoniam *Neocaſarienfes* novitatem in S. BASILII pfalmodia redarguebant, de illius maiore ætate ftatui nihil potest: fi tamen illa cavillatio cantum ipsum alternum ſpectabat. Conſtat enim alternum cantum tempore GREGORII *Nazianzeni* in monaſteriis

Epist. 207.

a) „Verumtamen (ait de pfalmodia c. XVI. §. 10. n. 1.) vel erraffe iſtos dicendum eſt, vel non de quocunque alterno cantu, fed de ſolis *Davidicis* pfalmis intelligi debent. Hi enim primi, ait THEODORETUS, pfallentium choro in duas partes divifo, hymnos *Davidicos* alternis canendos instituerunt. THEODORUS autem *Mopſueſtenus* citatus a NICETA *Coniacte* lib. V. theſauri orthodoxæ fidei c. 30. præfatos monachos eam pfalmodiæ ſpeciem ex *Syrorum* lingua in græcam tranſtuliffe aſſeverat.“ Eſt

autem iſte NICETÆ locus: Bibl. PP. max. T. 25. p. 161. „Per id tempus *Antiochiæ* florebant, & virtute, ſcientiaque celebres habebantur FLAVIANUS, & DIODORUS, quorum ille *Antiocheno* Epifcopatui, hic *Turſenſi* poſtea præſectus eſt. Atque ut THEODORUS *Mopſueſtenus* ſcribit, illam pfalmodiæ ſpeciem, quas antiphonas dicimus, illi ex *Syrorum* lingua in græcam tranſtulerunt, & omnium prope ſoli admirandi huius operis omnibus orbis chriſtiani hominibus auctores apparuerunt.“

steriis utriusque sexus iam fuisse receptissimum, ex loco paulo ante citato, ubi eorum chorum angelicum vocat, quo nunc iunctis, nunc alternis canatur vocibus: *σύμφωνον, ἀντίφωνον ἀγγέλων εἶδον*. THEODORETUS *In hist. relig.* *c. 5.* singulare exemplum refert de PUBLIO, monasterium ex *Græcis Syriæque* componente, qui mane & vespere in una ecclesia congregati, quilibet in sua lingua vicissim cantabant, ex una & altera parte constituti, alternantes psalmorum versus. SOCRATES THEODOSIUM *Iunior* palatium suum sic instituisse narrat, ut a monasterio non multum discreparet, ubi matutino tempore ipse unacum fororibus suis hymnos in DEI laudem alternis recitare consueverit. At CEDRENIUS medium eum hymnos canendo prævisse *L. VII. c. 22.* testatur. *Constantinopoli* S. CHRYSOSTOMUS, SOCRATE teste ac SOZOMENO, antiphonarum usum ab *Arianis* receptum æmulatus est a). *Ariani* Catholicis insultantes, alternis choris, cantusque periodis, hæc verba ad modum antiphonæ interponebant: *Ubi sunt, qui dicunt, trina virtute unum?* Quibus simili ratione Catholici professionem *ὁμοῦσις Ομοῦσις* opponerebant. Forte in fine doxologia *Gloria Patri* subiuncta fuit, de qua CASSIANUS memorat, *L. II. Instit.* *c. 8.* quod uno cantante, in clausula psalmorum omnes astantes concinant *cum clamore per omnem Orientem: GLORIA PATRI &c.* Qui quidem cantus est responforius; addit nihilominus *hac vero glorificatione Trinitatis tantummodo solere antiphonam terminari*. BINGHAMUS ultimum psalmum putat esse antiphonam, sive ALLELUIA, *qui unus ex istis psalmis erat, qui in fronte ALLELUIA sibi præfixum habent, & quem ad modum antiphonæ, sive responsionis recitabant, addebantque GLORIA PATRI &c.* Antea vero CASSIANUS cantum antiphonum explicaverat, veterem monachorum orientalium morem referens, ita prolongantium psalmodiam per cantum, ac intercalationem antiphonarum. *Quidam enim, inquit, vicanos, seu tricenos psalmos, & hos ipsos antiphonarum protelatos melodiis, & adiunctione quorundam modulationum debere dici singulis noctibus censuerunt.* Alias vero cantus alternus choris duobus vicissim sese insequentibus per *εἰχες*, seu versus fit: quod

a) „ὡδὲς ἀντιφώνης, (ait SOCRATES *L. VI. c. 8.*) hymnos apte ad *Arianem* hæresim compositos, alternatim sibi respondentem canebant. Diluculo vero easdem antiphonas canentes, per mediam urbem incedebant &c. IOANNES veritus, ne quis ex simplicioribus huiusmodi canticis (quas prius antiphonas vocaret) uterque ab Ecclesia abstraheretur, quosdam ex catholica plebe, quæ sub ipso erat, eis opposuit, qui nocturnos perinde hymnos decantando, & *Arianorum* circa hæc studium obscurarent, & suos in professione rectæ fidei confirmarent.“ Et SOZOMENUS *L. VIII. c. 8.* „In cætus di-

visi antiphonatim psallebant, clausulas quasdam iuxta ipsorum dogma compositas adicientes . . . Tandem vero cantica quoque adiecerunt, quæ ad rixam, & contentionem spectarent. *Ubi sunt, qui Tres dicunt esse unicam potentiam?* Et alia huiusmodi hymnis suis intermiscerent. IOANNES itaque veritus, ne quis ex Ecclesia sua per hæc in fraudem induceretur, plebem, quæ sub ipso erat, ut similiter psalleret, incitavit. Qui brevi tempore illustriores facti, *Arianos* & multitudinem, & apparatus splendore, longe superarunt.“

44 L. I. DE ORTU ET PROGRESSU MUSICÆ

quod etiam Poetis solemne fuisse ex HOMERO, & VIRGILIO discimus. *Hod. I. vers.* MERUS de *Musis* scribit :

604.

- - Ἀείδον ἀμειβόμεναι ὀπὶ καλῇ,

Canebant alternantes voce pulchra.

Ecloga III. Et VIRGILIUS :

v. 58. & 59.

Incipe DAMETA, tu deinde sequere MENALCA.

a

Alternis dicetis: amant alterna camæna. a)

Et Occidente.

XIII. In Occidente, ut ad nos redeamus, a multis institutum hoc DAMASO P. in acceptis refertur, quod examinat P. COUSTANTIUS in censura decretorum DAMASO I. adscriptorum, quæ inter constituisse dicitur: *ut psalmi diu nocturne canerentur per omnes ecclesias b)*. Examinat postea etiam Card. BONÆ sententiam quoad Ecclesiam occidentalem, qui cantum antiphonum ab AMBROSIO primum in Occidentem inductum affirmat, ut postea & a DAMASO P. Pontificali auctoritate confirmatum existimet. Quæ fuit sententia Polydori VIRGILII c). Sed recte observat COUSTANTIUS, si ab eo tempore, quo S. AMBROSII IUSTINA VALENTINI mater persequeretur, ut S. AUGUSTINUS testatur, coepit hæc consuetudo, quod anno 386.

contigit,

c
*Epist. Rom.
Pont. T. I.
p. 612.*

a) De *Hebræis* confer, quæ supra pag. 3. & seqq. diximus. *Græcis* vocatur ὁδὴ ἀντίφωνῶν *Psalm. LXXXVIII. 1.* שִׁיר לְעֵדוּת. Quando præcedebant instrumenta musica, & cantantium modulatio per vices excipiebat, vocatur שִׁיר מְנוּחָה *Psalm. LXXXVII. 1. XCII. 1.* Quando vice versa voces præbant שִׁיר מְנוּחָה vocatur *Pf. CIVIII. 1.* Prima autem denominatio generalior ad voces alternas spectat. Legitur apud ISAIAM c. VI. *Clamabant Seraphim alter ad alterum.* Observatque Pet. GUSSANVILLEUS in præfat. ad antiphonar. S. GREGORII *Pf. LXVII. 18.* pro eo, quod vulgo legimus *millia letantium* שְׁנֵי Schinan, Rabbi SALOMONEM, & EUGUBINUM interpretari *alternantium* a radice שָׁנָה Schanah; quæ significat iterare, duplicare, quasi Angeli alternis DEUM cantibus laudent.

b) „Atque hoc (sunt COUSTANTII verba *Epist. Rom. Pont. p. 610.*) ut apud ANASTASIUM additur *Presbyteris, & Episcopis, vel monasteriis*, præcepisse intelligi dupliciter potest: vel nimirum, ut simpliciter canerentur, vel ut alternis vicibus. At vero hunc morem, ut per ecclesias psalmi simpliciter canerentur, non a

DAMASO cæpisse, sed ab Ecclesiæ initio semper obtinuisse, antiquitatis periti sentiunt. Ut etiam hymni nonnulli alternis ehoris decantarentur, S. IGNATIUM *Antiochenum* Episcopum in Ecclesia sua instituisse, atque hunc usum ab *Antiochena* ecclesia ad ceteras permanasse, SOCRATES (lib. VI. c. 8.) auctor est. “

c) Is de invent. rer. lib. VI. c. 2. „Fertur (ait) idem Pontifex omnium primus hymnum *Gloria Patri*, & cetera, qui tribus divinis personis redditur, ad extremum quemque psalmum adiecisse, quem in *Nicano* conventu prius editum, memorie proditum est. Idem primus instituit, ut chorus alternis psalmos caneret; quamquam non nemo tradit, id antea ab IGNATIO Episcopo *Antiocheno* institutum fuisse. “ Subditque: „At divus AUGUSTINUS lib. Confess. 9. ait, AMBROSIIUM *Mediolanensem* Antistitem hunc canendi hymnos & psalmos morem primum apud occidentales instituisse populos, quod non utique multum abhorret a sententia eorum, qui DAMASO assignant, nam cum ambo per idem tempus fuerint, & quod unus cæpisset, ab altero ratum haberi oportuerit, non iniuria & ambo eius rei auctores dici possent. “

contigit, non potuisse ratum haberi a DAMASO, quem anno 384. obiisse, ac SIRICIUM ab initio saltem anni 385. successorem habuisse, ipsius SIRICII ad HIMERIUM epistola fidem facit. De S. AMBROSIO testatur PAULINUS in eius Vita: *Hoc in tempore primo antiphonæ, hymnique ac vigilia in ecclesia Mediolanensi celebrari cæperunt.* Sicuti vero, quod Iosephus VICECOMES ait, Missæ ordinem a S. BARNABA Apostolo, psallendi autem regulam a MIROCLE, Archiepiscopo *Mediolani* institutam fuisse, nulla nititur auctoritate, ita etiam, quod Scriptores nonnulli ab EUSTACHIO a S. Ubaldo citati alternatæ psalmodiæ auctorem S. CAIUM, tertium *Mediol.* ecclesiæ Episcopum faciunt. EUSTACHIUS a S. Ubaldo, Sancto AMBROSIO antiquiorem statuit cantum alternum, BELLARMINUM secutus, qui TERTULLIANI locum, *Psal- mum inter duos sonare*, de cantu alterno intelligit. Quæstionem hanc de cantus alterni, ac modulati origine, operose tractat laudatus EUSTACHIUS de S. Ubaldo: imprimis, quod ecclesiam *Mediolanensem*, ac S. AMBROSIIUM spectat, Doctorum sententias examinans, qui vel generatim cantum alternum, vel eundem tam a Clero, quam ipsa etiam plebe decantatum institutioni S. AMBROSII adscribunt. S. ISIDORUS a) cantus antiphoni institutionem per Occidentem S. AMBROSIO tribuit, qui iam prius apud *Græcos* fuerit in usu. Idem responsorios versus fecernit a versibus antiphonariis, quos iam antea in *Italia* usitatos esse dicit. Utraque notio distincta iam S. BENEDICTO fuisse apparet ex eius Regula: de quo controversia est, an alternis choris, aut antiquorum monachorum more psalli voluerit. Postremum tueretur MENARDUS, sed contrarium sibi persuadet MARTENIUS. Primo, quod licet S. BENEDICTUS multa ex *Ægyptiorum* disciplina hauserit, certissimum tamen sit, eum consuetum morem S. AMBROSII in nonnullis ecclesiasticis elegisse &c. Probabiliusque videtur receptam fere ubique, tam apud Monachos, quam apud Clericos, alternis choris psallendi consuetudinem, ut meliorem, ac pietati magis consentaneam adoptasse. Idque censeo esse S. BENEDICTO cum antiphona canere. Qua de re plura *Cap. III.* contra eorum sententiam, qui præsertim apud S. BENEDICTUM cum antiphona canere idem esse volunt, ac modulate canere; quos citat & sequitur EUSTACHIUS a S. Ubaldo in *Disquisit. II. de Cantu a D. AMBROSIO in Mediolanensem ecclesiam inducto.* Ubi etiam alteram notionem antiphonæ discutit ad eorum mentem, qui non solum sententiam, quæ psalmo præmittitur, & post illum ab omnibus repetitur, per antiphonam significari putant; verum

Ap. Sir. ad d. 4. Apr. T. II. p. 528.
Ios. Vicec. de rit. Miss. c. 12.
Disq. de Cantu a S. Ambros. in Mediolan. eccl. inducto
S. 9.
Tertul. L. II. ad Uxorem.
Id. de bonis operibus in partic. L. I. c. 14.

L. VI. Orig. c. 19.

De antiq. monach. rit. L. I. c. 2. n. 48.

S. 9.

a) Lib. I. de Off. eccl. c. 7. & 8. „Antiphonas (inquit) *Græci* primum composuerunt, duobus choris alternatim concinentibus, quasi duo Seraphim. Apud *Latinos* autem primus idem beatissi-

mus AMBROSIIUS antiphonas constituit, *Græcorum* exemplum imitatus: ex hinc in cunctis occiduis regionibus earum usus increbnit.“

rum & melodiam, seu formam cantus in psallendo psalmo observandam.

In c. 9. Reg. S. Bened. Quæ duo coniunctissima sunt, optimeque describuntur ab *Ant. PEREZ*: „Sententias illas, quæ psalmos antecedunt & cantica, usu vocari antiphonas, non quia alternatim a diversis choris cantentur; sed quia sunt claves, & indices, ad quorum modulationem, ac sonum sequens canticum psalmus, que alternatim cantatur. Tonus enim totius psalmi ex tono antiphonæ sumitur.“ Huic notioni magis congruere videntur *PAULINI* verba in *Vita S. AMBROSII*, tunc primum antiphonas in *Mediolanensi* ecclesia celebrari coeptas. Reperitur etiam ea notio in *Regula S. BENEDICTI*, ut capite tertio patebit. Nuncque antiphona hoc sensu usurpatur; nimirum ad designandam sententiam, quæ toti psalmo præmittitur, & in psalmi clausula iteratur, non iam alternatim, sed coniunctim omnibus simul concinentibus.

T. V. Anecd. p. 97. MARTENIUM, occurrit descriptio antiphonæ ab hac nostra non abludens: *Antiphona autem dicta, quia prius ipsa anteponitur, & sic ponetur psalmi versiculum, cum Gloria Trinitatis adnectetur.* Quæ intelligi non possunt de antiphona, quæ per versus alternis vicibus subiungebatur, quod proprie est ἀντιφωνεῖν, contra clamare, vicissim, & ex adverso respondere; quare apud *Græcos* Poetas etiam *Echo* dicebatur antiphona.

Aut populi
succentus, seu
responforius
cantus.

XIV. Convenit certa quadam ratione cum hoc antiquissimo in Ecclesia succinendi modo is, quem *Græci* ὑποψαλλεῖν, ὑπηχεῖν, ὑπακχεῖν, succinere appellabant. Quamquam enim consuetudo, cantandi versum quemdam per modum antiphonæ in Ecclesia antiquitus etiam obtinebat in concinendis psalmis *Davidicis*, solebat tamen potissimum populus aut in clausula versus vel psalmi se coniungere, & unacum Cantoribus, vel Lectoribus repetere, ac succinere versiculum aliquem, quæ iam audivimus ex constitutionibus Apostolorum, ἀκροσίχια dici, quibus non initia versus, ut quidam sunt interpretati, sed extrema indicantur, seu clausulæ, quæ etiam ab *EUSEBIO* & *SOZOMENO* ἀκροτελεύτια vocantur. Nempe ubi *EUSEBIUS* ritus *Therapeutarum* prosequitur ex *PHILONE*, ceu Christianorum: Atque imprimis, inquit, pervigilia magnæ sollemnitatis, piasque in iisdem exercitationes, & hymnos, qui a nobis recitari solent, commemorat. Et quo pacto, cum unusquisquam modulate, ac decenter, psalmum canere exorsus fuerit, ceteri cum silentio auscultantes, extremas dumtaxat hymnorum partes simul concinant? Hic cantus responforius ab antiphono distinguitur, cuius paulo ante ex *SOCRATE*, & *SOZOMENO* mentionem fecimus, qui etiam de cantu antiphono *Arianorum* ἀκροτελεύτια memorat his verbis: Qui in cætus divisi antiphonatim ἀκροτελεύτια, i. e. clausulas quasdam, iuxta ipsorum dogma

dogma compositas a) alternatim canebant, qui proprie cantus antiphonus a est: responforius autem, cum uno præcinente, cæteri omnes respondent; quo pertinent voces ὑποψάλλειν, ὑπηχεῖν, ὑπανέειν. Gravis vero est error eorum, qui vocem ὑπανέειν auscultare, vel audire sunt interpretati, quem COTELERIUS ad indicatum constitutionum apostolicarum locum, *L. VIII. c. 13.* atque ad alterum earundem constitutionum notat; ubi eadem vox ὑπανέειτω occurrit, cum in priore habeatur ὑποψάλλετω eodem sensu, ut MONTFAUCONIUS in præfatione tomi primi collectionis *Græcorum PP.* ad EUSEBII commentarios in psalmos, & in notis ad S. ATHANASIIUM observa- *T. I. p. 304. §* vit. Ipse etiam VALESIUS in notis ad THEODORETUM eius loco pu- *p. 334. Pag. 88.* tat legendum ὑπηχεῖν. Sed recte habet contextus, inquit MONTFAUCONIUS in laudata ad S. ATHANASIIUM nota; vocis quippe ὑπανέειν is usus est apud *T. I. p. 334.* Græcos non modo ecclesiasticos, sed etiam profanos. Exemplum multa videsis in lexico CONSTANTINI, Francisci PORTI additionibus aucto, excuso an. 1592. EPIPHANIUS Scholasticus hunc locum vertit, populi responderent. Agitur de famosa militum irruptione a SYRIANO immissorum Alexandria, dum populus pervigilium ageret sequentis synaxis, quam eodem modo SOCRATES, SOZOMENUS, & THEODORETUS, ipseque narrat S. ATHANASIIUS in apologia de fuga sua: Ego vero, ait, cum non æquum existimarem in tanto tumultu *N. 24.* populum deferere, satiusque ducerem me priorem periculo offerre, in throno sedens iussi Diacono, ut psalmum legeret, populoque ut responderet τὰς δὲ λαὸς ὑπανέειν; Quoniam in æternum misericordia eius. Simile exemplum SOZOMENUS habet in psalmodia, qua Christiani reliquias BABYLÆ Episcopi & Martyris DAPHNE Antiochiam tempore IULIANI Imperatoris transtulerunt. „Præcinebant cæteris ii, qui psalmos apprime callebant, multitudo *L. V. c. 19.* „ deinde respondebat cum concentu καὶ συνεπήχει τὸ πλῆθος ἐν συμφωνίᾳ, & hunc „ versiculum succinebat: Confusi sunt omnes, qui adorant sculptilia, qui glo- „ riantur in simulacris.“ RUFINUS idem commemorat: Hæc in auribus *L. I. c. 35.* profani Principis per sex millia passuum facta exultatione psallebat omnis Ecclesia, ut cælum clamoribus resultaret. THEODORETUS id factum dicit, *L. III. c. 10.*

præ-

a) Ad quem SOZOMENI locum VALESIUS. „*Suffrid.* PETRUS (inquit) qui tres postremos SOZOMENI libros latine interpretatus est, ἀκροτελεύτια vertit corollaria. Ego clausulas vertere malui. Intelligit autem SOZOMENUS doxologias Ariano- rum, quas ad calcem hymnorum canere solebant, hoc modo: Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto, uti docet PHILOSTORGUS in libro tertio historie. Quamquam NICEPHORUS non psalmos, sed cantica quedam, ab Ari- anis tum cantata, esse existimat, quæ ipsi com- posuissent. Ego autem psalmos potius hic in-

telligi puto, ut indicat vox ἀκροτελεύτια, id est psalmorum clausula. Quam vocem NI- CEPHORUS procul dubio non intellexit. Eadem vox legitur apud EUSEBIUM in libro secundo historie ecclesiasticæ cap. 17. sub finem: Καὶ ὡς ἐνὸς μετὰ ῥυθμῷ κοσμίως ἐπιψάλλοντος οἱ λοιποὶ καθ' ἡσυχίαν ἀκροώμενοι, τῶν ὕμνων τὰ ἀκροτελεύτια συνέζηχον. Quæ verba desumpta sunt ex PHILONIS libro de vita contemplativa.“

Cap. 59.

a

L. II. c. 16.

L. VI. c. 34.

In Gordium
Al.

præeuntibus turbis, & choreis, & cantibus *Davidicam* melodiam insonantibus, & singulis versibus καὶ ἑκάστων κῶλον hanc clausulam addentibus: *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia.* Martyris enim, addit, translationem, devictionem esse damonis existimabant. Psalmum illum tunc frequenter etiam in Ecclesia cantari solitum discimus ex eodem RUFINO, historiam præclaram referente de THEODORO iuvene, a prima luce usque ad horam decimam crudelissime torto: *Cum tamen ille in equileo sublimis, & hinc inde lateribus instante tortore, nihil aliud faceret, nisi quod vultu sereno ac lato Psalm. 96. quem pridie omnis Ecclesia cecinerat, iteraret a).* Quamvis autem RUFINUS dicat omnem ecclesiam populumque concinisse, quemadmodum etiam de cantu in translatione S. BABYLÆ; dum tamen ex SOZOMENO & THEODORETO succinisse ecclesiam tantummodo versum discimus, idem etiam hic ita interpretari convenit. Quin imo credibile est, THEODORUM repetiisse ad confusionem Tyranni illum ipsum versiculum; *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia.* Quod de S. BABYLA post SOCRATEM NICEPHORUS ex THEODORETO annotat: BABYLAM, cum abduceretur, magno animo hæc de Pf. CXVI. accinisse: *Convertere anima ad quietem tuam: Dominus enim respexit te: pretiosa in conspectu Domini mors Sanctorum eius.* Et de Sancto GORDIO Martyre narrat BASILIUS: „Cum ob CHRISTI „confessionem in maxima populi frequentia, quæ eo die ad ludicra Martis „convenerat, ad supplicium traheretur, nullis cruciatuum terroribus, tyranni minis, populi clamoribus, hostium insultationibus perturbari potuit, „ut non psalterii recordaretur, & voces animo penitus infixas sonaret. „Cum enim tyrannus ira æstuans præciperet: præsto sint lictores, flagella „plumbeis nodis onusta; corpus rotis scindatur, in equileo suspendatur, „omne tormentorum genus excogitetur, feroces adsint bestię, igni tradatur, gladio feriat, in altum barathrum deiciatur; CHRISTI miles animo ad hæc tranquillo, oculis in cælum conversis, psalmorum carmina „decantabat: *Dominus mihi adiutor, non timebo quid faciat mihi homo:* Et „Pf. 23. *Non timebo mala, quia tu mecum es.*“ Assueti publicis ecclesię conventibus fideles, eiusmodi ad rem versiculos, quando præsens occurrebat occasio, succinere, idem etiam faciebant privatim, quod alias publice in Ecclesia, cantu, ut vocatur responso. Qualis haud dubie idem fuit sub IULIANO concertus, qui in historia tripartita apud CASSIODORUM refertur de S. PUBLIA, quæ sicut THECLA in convivio Virginum inducitur præcien-

nens

a) Addit RUFINUS se eum iuvenem postea *Antiochię* vidisse, atque interrogasse, num cruciatus tormentorum sensisset? illum autem respondisse: se quidem dolores parum admodum sensisse, astitisse autem sibi quemdam iuvenem, qui su-

danti sibi candidissimo linteo, & sudores abstergeret, & aquam frigidam frequenter infunderet, & ita se esse delectatum, ut tunc læstior factus sit, eum e tortura deponeretur, sic nihil oberat quo minus lætus caneret.

nens apud METHODIUM, reliquis Virginibus in choro circumstantibus, ac respondentibus, ubi ὑπακύν vox habetur a). Versus eligebantur singulares, apti ad succinendum, qualem memorat S. IOANNES Chrysostomus in Psalmo CXVII. *Confitemini Domino quoniam bonus.* „Dictum quidem „(inquit) psalmi, quod consuevit populus succinere, hoc est: *Hæc est T. V. p. 317.*
 „dies, quam fecit Dominus, exultemus, & latemur in ea: quod & mul-
 „tos excitat, & hoc maxime solet populus illo spiritali, & cœlesti fe-
 „sto succinere: Nos autem, si vos vultis, a capite & ab initio to-
 „tum psalmum persequamur, non a versu, qui succinitur, sed ab ipso ex-
 „ordio expositionem inchoantes. Versum enim patres nostri, ut qui esset
 „sonorus, & sublime aliquod dogma contineret, populum succinere san-
 „xerunt, quandoquidem totum psalmum ignorabat.“ Festum haud dubie
 Paschale fuit, quo, uti etiamnum, discimus ex GREGORIO Nisseno, & S. AU-
 GUSTINO, versum istum fuisse frequentatum: „Quod cantavimus DEO, *Hic Ser. de Pasch. Ser. 258.*
est dies, quem fecit Dominus; hinc loquamur quod dederit.“ Varia eiusmodi
 apud S. CHRYSOSTOMUM occurrunt exempla b). Plures in *Monito* S. CHRY-
 SOSTOMI affert locos MONTEFAUCONIUS, ubi vox ὑπακοή occurrit, conve-
 nienter significatui ὑπακύν, ὑποψάλλειν, respondere, succinere, responsum,
 vel

a) „Hæc (uti ibi de PUBLIA narratur Lib. VI. cap. 36.) Habens apud se chorum conversatione digna Virginitatem servantium, semper cum eis laudabat factorem, Salvatoremque DEUM. Transeunte vero Imperatore, clarius in commune psallebant: contemptibilem, & deridendum iudicantes erroneum: illaque maxime cantica resonantes, quæ idolorum traducere videntur debilitatem, dicebantque cum DAVID: *Simulacra gentium argentum & aurum, opera manuum hominum.* Et iterum: *Similes illis fiant, qui faciunt ea: & omnes qui confidunt in eis.* Hæc audiens IULIANUS, & ira vehementer accensus, eas, cum transiret, tacere præcepit. Quæ eius legem parvi pendentes, chorum maiori ordine compleverant, rursusque illo transeunte psallebant: *Exurgat DEUS, & dissipentur inimici eius.*“ Quo facto graviter commotus cum magistrum chori ad se adduci præcepisset, uni e satellitibus suis imperavit, ut utramque ei malam caderet, & manibus genas eius cruentaret. Illa vero contumeliam honoris loco duceens in cubiculum regressa est, & ut apud THEODORETUM legitur lib. III. hist. c. 14. *Συνήθως δὲ ταῖς πνευματικαῖς ἔβαλλε μελωδίαις, καθάπερ ὁ τῆς μελωδίας ἐκεῖ-*

νης συγγραφεὺς ἢ διδάσκαλος τὸ πνεῦμα ἐκείνο κατέπαυε πνεῦμα τὸ τῷ Σαβλ ἐνεχλῆν.

b) „Ut in Psalmo CXXXVII: „Si liceat ergo, hoc ita accipere, illud oportet intelligere: cum Sacerdotibus ipsis inchoantibus, & præcedentibus, cum eo, quo par est, ordine consequar, & canam tibi &c.“ Et in psalmo CXLIV. „Hic psalmus est, qui habet hæc verba, quæ, qui sunt mysteriis initiati, affidue concinunt: *Oculi omnium* &c.“ Et in psalmo sequentem: „Egrediamur nos, & pro ramis palmarum voluntatem animi florentem exhibeamus, & clamemus, quemadmodum hodie in psalmis succinimus: *Lauda anima mea Dominum* &c.“ Omnium vero luculentissime, & sæpius in psalmo XLI. paulo post initium: „Relicta (inquit) rursus funda redeamus ad fistulam: & a contentiofiore dicendi genere cessantes, ipsius DAVID citharam in manum fumentes, & responsum in medium adducentes, quod omnes hodie succinimus. Quodnam igitur responsum? *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te DEUS.*“

- a vel responſionem innuenti a). Adhuc notandus eſt ex eodem S. CHRYSOSTOMO
Hom. 36. in locus, ubi rem ipſam breviter ita explicat: *Is, qui pſallit, ſolus pſallit: & ſi om-*
1. Cor. *nes reſpondendo reſonent καὶ πάντες ὑπηχῶσιν, vox fertur tanquam ex uno*
ore. Ex quibus omnibus eluceſcit, quam fruſtra VALESIUS huiusmodi loca in
Ep. 207. n. 3. ὑπακύν ſynonymam invenit, ubi in celebri ad *Neocaſarienſes* epiſtola
breviter hunc pſallendi ritum commemorat: *Poſtea rurfus uni committentes,*
ut prior canat, reliqui ſuccinunt ὑπηχῶσι. Nonnihil diverſi habet, quod
ex DIONYSIO, vulgo *Areopagita*, ſuo loco retulimus: Pontificem auſpicari ſa-
crum melos, omni ordine eccleſiaſtico ſacram ipſi pſalmodiam ſuccinente.
Melius vero congruit, quod PHILO de *Therapeutis*, relatus ab EUSEBIO, di-
L. II. c. 17. cit: *Tum ille Præſes aſſurgens hymnum in DEI laudem compoſitum canit.*
Post quem & cæteri ordinatim decenti modo, omnibus magno cum ſilentio au-
ſcultantibus; præterquam, cum clauſulas, & hymnis finem imponentia, canere
oportet. Et idem paulo ante de Chriſtianis, non modo *hymnos, qui a*
Cap. 16. *nobis recitari ſolebant,* refert, ſed & quo pacto, cum unus ſuavi quodam
concentu pſallere decenter & modeſte occeperit, reliqui placide, & quiete
auſcultantes, poſteriores hymnorum partes ad extremum una decantent.
BALSAMON ad ſupra allatum canonem *Laodiceum* notat, *non oportere*
præter canonicos Cantores, qui ſuggeſtum aſcendunt, & ex membrana pſal-
lunt &c. Ὑλλειν hoc loco idem denotare, ac cantica ſacra incipere. Un-
de etiam diſpicitur, iam tum temporis Cantori ſingulare pulpituſ, ſeu
ambonem fuiſſe. Ex EUSEBIO conſtat, præcentorem pſalmi ſtetiſſe in me-
L. II. Hiſt. *eccl. c. 17.* dio chori, vel cœtus. Huc referri poſſunt, quæ paulo ante ex CASSIANI
L. II. c. 8. *De Offic.* *eccl. L. I. c. 8.* Inſtitut. retulimus, porroque referemus de populi reſponſionibus, ſeu, ut
vocat ISIDORUS, reſponſoriis, *quæ ab ITALIS, ut ait, longo ante tempore*
ſunt reperta & vocata hoc nomine, quod uno canente, Chorus conſonando

re-

a) „Contra (ait T. V. p. 129.) quam vertit *Gen-*
tianus HERVETUS, qui a verbo audire ſemper
interpretationem petens, ſententias peſſumdat.
Contra, quam etiam intelligit GOARUS in Eu-
chologio p. 57. Ubi ὑπακοὴν vertit auditi-
onem, quamquam ſubdubitanſ variorum efferat
ſententias. Igitur ὑπακύν & ὑποὙλλειν
dicebatur populus, eum vel Diacono, vel Sa-
cerdotibus, vel Clericis præcinentibus, ſuccine-
bat, vel recitantibus reſpondebat; ὑπακοὴ
illud ipſum, quod reſpondebatur; exempli cauſa
ὄντροπον ἐπιποθέει ἑλάφος κ.τ.λ. *Quem-*
admodum deſiderat cervus ad fontes aquarum,
ita deſiderat anima mea ad te DEUS. Hæc c-

rat ὑπακοὴ ſeu reſponſio; aliæ item ὑπακοαὶ
erant, ut ipſe ſupra indicat; alteriusque re-
ſponſionis ſpecimen aſſert, nempe *μακάριος*
ἀνὴρ ὁ φοβούμενος τὸν κύριον; Beatus vir,
qui timet Dominum. Aliam item ὑπακοὴν
refert ſupra ATHANASIVS nempe *ὅτι εἰς τὸν*
αἰῶνα τὸ ἔλεος αὐτοῦ; quoniam in ſæculum
miſericordia eius. Hæc igitur reſpondebat po-
pulus, Diacono, aut Sacerdote præcinentibus,
aut legentibus, multæque erant huiusmodi
ὑπακοαὶ, ſeu reſponſiones, inquit CHRYSO-
STOMUS. “

respondeat. Hoc est, quod S. AMBROSIIUS in LUCAM dicit: *respondere psalmum*. Et Hexaem. L. III. c. V. *Ecclesia responsoriis psalmorum . . . resultat*. Atque iam saeculo III. TERTULLIANUS de Oratione c. 27. quod inscribitur: *De subiungendo Psalmo* apud MURATORIUM. *Diligentiores in orando subiungere in orationibus ALLELUIA solent, & hoc genus psalmos, quorum clausulis respondere, qui simul sunt; id ipsum confirmat, quod haecenus sola ISIDORI auctoritate creditum est, cum credibile sit, morem eum ex Italia in Africam venisse, cuius saepissime S. AUGUSTINUS meminit. Voces istae, inquit, psalmi, quas audivimus, & ex parte cantavimus. Et alibi: Itaque in hoc psalmo, quem cantatum audivimus, cui cantando respondimus, ea sumus dicturi, quae nostis. Idem de privato quodam psalmi responsorii cantu: „Cohibito ergo (ait) a fletu illo puero, psalterium arripuit EVODIUS, & cantare coepit psalmum, cui respondebamus omnis domus: Misericordiam, & iudicium cantabo tibi Domine.“ Pertinet huc etiam S. PETRI Chrysol. locus sermonis XLV. ita exorsus: Responsorium, quod hodie Propheta supplicante cantavimus &c. Aptae erat ad captum vulgi concisior versuum distinctio iuxta Græcos. Card. THOMASIIUS Romæ MDCXCVII. psalterium cum canticis, versibus Prisco isto more distinctum, edidit; inque præfatione ex S. AUGUSTINI Enarratione secunda in Ps. XXI. id ipsum observat, olim in usitatore psalmi responsorii cantu, cum in Oriente, tum in Occidente, in quo Lector præcinebat, usurpatam fuisse antiquam illam versuum distinctionem, qui breviores erant, non alteram sequentis ævi versuum paulo prolixiorum a). Ex S. AUGUSTINO item docet, unum eundemque versum, brevem licet, fuisse aliquando membratim divisum ad populi faciliorem responsionem, posito versu in Diapsalmate: „Aliquando (sunt S. AUGUSTINI verba) in psalmo, versus ipse in diapsalmate ponitur, qui præbeatur a Lectore, & respondeatur a populo, non forte alicui cor percutitur, & timet cantare DEO, & dicere, *Iudica me DEUS?* Et tamen cantat populus credens, nec putat se male optare, quod didicit a divina lectione: etsi parum intelligit, credit aliquid boni esse, quod cantat. Et tamen & ipse psalmus non dimisit hominem sine intellectu. Secutus enim, verbis posterioribus ostendit, quale iudicium diceret; quia non est damnationis, sed discretionis.*

a

Tract. XXII.
n. 5. in Io-
hannem.

„Ait

a) „Quod (sunt THOMASII verba) minime animadvertendam, cum agerem de eiusmodi psalmo responsorio in præfatione ad responsorialia, & antiphonaria antiqua Ecclesiae Romanae, a me sub alio meo cognomine, ut in aliis quoque libris feci, edita in hac urbe (Roma) anno MDCLXXXVI. Nam præterquam, quod id

postulabat ratio eiusmodi institutionis, nempe ut rudis populus psalmos caneret, quos nec de libro legeret, nec memoria teneret; unde necesse erat verba ei pauca præberi repetenda, ut membratim, casimque, totum psalmum percurreret. Locus iste laudatus S. AUGUSTINI id fati indicat.“

a

„Ait enim: *Iudica me DEUS*. Quid est, *Iudica me DEUS*? & *discerne causam meam de gente non sancta*.“ Hæc ille a). S. AUGUSTINUS in psalmo illo, quem ipse adversus *Donatistas* composuit, & populo in manus dedit, in cuiuslibet partis clausula repeti voluit ὑπόψαλμα, uti ipse vocat, hoc est: *Omnes, qui gaudetis de pace, modo veram iudicate*. Quod obiter hic noto, capite vero tertio pluribus disquiram, THOMASIVM in ea esse sententia, de cantu responforio non unum aliquem selectum versiculum populum respondisse, sed singulos, prout Cantor præcinebat. Nimirum Lector, pronuntiato titulo, psalmum de codice legendo exordiebatur, præcinebatque singulos, totosque omnino versus psalmi, quos sigillatim intercalari responsione plebs universa unacum Episcopo, & Clero, repetebat. Affert loca S. AUGUSTINI, imprimis, ubi sæpe repetit e. g. *Cantatum audivimus, & cantando respondimus*: quæ tamen rem mihi haud evincere videntur. Certe, unum versum populum aliquando succinuisse, ex historia BABYLÆ M. & aliis patet; atque is ipse de S. ATHANASIO fatetur, qui repeti fecit versiculum: *Quoniam in æternum misericordia eius*. Psalmus CXXXV. adhuc dum ita interstinctus, cantu tamen antiphono frequentatur. Exemplum is versiculus haberi queat cantus responforii in veteri etiam Testamento, ubi idem bis repetitur, dum de populi concentu in dedicatione templi agitur. 2. Paralip. VII. 3. 6. Morem hunc sub responforiorum nomine ex veteri Testamento repetit quidem brevis expositio liturgiæ, a MARTENIO ex antiquissimo codice descriptæ ac editæ in Anecdosis: „Responforia vero (ut ibi habetur) quæ in divinis Officiis die, aut nocte cantantur, de Pentateucho MOYSI duxerunt originem, quando PHARAONE submerso, MARIA Prophetissa fumens tympanum præcinebat canticum, & respondebat populus adunatus in choro. „Horum vero quaterna ratio constat, sicut de antiphonabus superius continetur. Consuetudo præcinendi & respondendi non solum ad mare rubrum, sed in multis *Ebraeorum* gentibus comprobatur, quod plenius veteris Testamenti narrat historia.“ T. V. Anecd. pag. 97.

Responso populi AMEN.
In Ps. 71.
n. 19.

XV. EUSEBIUS voce ὑπαναγκεν utitur de choro angelico: „Chorus (inquit) Angelorum respondet una deprecans pro rei consummatione, illaque „confir-

a) Subdit THOMASIVS: „Cæteram, quando ceptum fuerit plures istiusmodi concise distinctos versus conglutinari, puto, hoc per id temporis factum, quod intercessit ab ætate S. AUGUSTINI ad CASIODORUM; cum hic in suo in psalmos commentario, longiusculos versus, ex duobus, vel pluribus angustis illis præfatis versibus coactos, enumeret: ut præsertim videri potest in præmio

psalmi XIV. & psalmi CXVI. & CXVII. Invaluerat scilicet per ea interstitia temporis mos cantandi psalmos antiphonatim, hoc est, alternis ehoris Clericorum, vel monachorum; ad quod institutum aptiores sunt versus minus angusti: cum iam defuisset paulatim eantus responforius psalmi, quem præcinente uno lectore populus totus in Ecclesia respondebat.“

„confirmans ac dicens, *fiat, fiat*; sive secundum AQUILAM, *fideliter, fideliter*; aut secundum SYMMACHUM, *amen, amen*.” Solemnis & frequens erat in Sacris christianis responsio populi *amen*, iam ab Apostolo memorata: *Qui supplet locum idiota, quomodo dicet AMEN super tuam benedictionem*. In quem locum S. CHRYSOSTOMUS sic commentatur: „Idio-
tam dicit laicum, & ostendit, cum non parvum damnum accipere, quando non potest dicere *amen*. Hoc est autem, quod dicit: Si Barbarorum voce benedicas, nesciens quid dicas, neque valens interpretari, non potest laicus respondere *amen*. Non audiens enim illud, *in saecula saeculorum*, quod est finis, non dicit *amen*.” Innuat speciem illam cantus, quam *Graeci* ab antiquissimis temporibus *προσφώνησιν*, *acclamationem* vocant, constanterque apud eos etiamnum observatur, potissimum ob secuturam populi responsionem, qua nulla in omni ecclesia frequentior est hac voce *amen*, quam *responsionem devota concionis* vocat S. HILARIUS. S. IUSTINUS M. in Apologia II. Christianorum ritus in celebranda Eucharistia describens meminit, ubi Antistes preces, & gratiarum actiones super pane & vino absolverit, populum omnem acclamare *Amen*, *πᾶς ὁ παρῶν λαὸς ἐὺφημῇ λέγων, ἀμήν*. TERTULLIANUS Christianis, *Romanorum* spectacula frequentantibus, exprobat: „Ex ore, quo *amen* in Sanctum protuleris, gladiatori testimonium reddere &c.” DIONYSIUS *Alexandrinus* de homine narrat, veri quidem baptismi experte, quem baptizare tamen noluerit, utpote gratiarum actionem frequentantem, & cum caeteris respondentem *amen*, *καὶ συνεπιφθεγξάμενον τὸ ἀμήν*. S. ATHANASIO nihil hac promiscua populi in Sacris Christianorum conventibus responsione fortius visum est ad mitigandum CONSTANTII animum iratum ob Sacra habita in ecclesia necdum solemniter dedicata, populo potius in deserto, quam in veteri ecclesia, quae multitudinem capere non posset, synaxin habere volente. „Ubinam (inquit) sanctius, condecensque populus responderet *amen*; in desertis, an in templo, quod iam appellabatur Dominicum?” Et mox: „Quid si tanti populi convenientis una vox proferatur, qua DEO dicunt *amen*?” Sanctum GREGORIUM *Nazianzenum* supra citavimus, matrem suam laudantem, quod altum silentium in Officio servavit, neque os, nisi ad canendum aperuerit, nimirum ad Presbytero Sacris operam danti respondendum *amen*. S. AMBROSIIUS symphoniam in hac re variarum aetatum in ecclesia deprædicat in hunc modum: „Hæc est symphonia, quando concinit in ecclesia diversarum aetatum, atque virtutum, velut variarum chordarum indifcreta concordia, psalmus respondetur, *amen* dicitur. Hæc est symphonia, quam scivit & PAULUS, ideo ait: *Psallam spiritu, psallam & mente*.” S. HIERONYMUS resonantis populi *Romani* vocem paucis, sed significantibus

I. Cor. XIV. 16.

S. Hilary. in Ps. 65.

De Spectaculis c. 25.

Apol. ad Constantium n. 16.

L. VII. in Luc. XV.

S. Hieron.
in Præfat.
in Ep. ad Ga-
lat. L. II.

bus hisce dilaudat verbis: *Romanæ plebis ab Apostolo laudatur fides. Ubi alibi sic ad cœlestis tonitrui similitudinem AMEN reboat?* Et AUSONIUS in *Ephemer.* eiusdem vocis vim, inter modulationem psalmorum *Davidicorum* aëra ferientis, respondente populo, non minus egregie describit:

Consona quem celebrant modulata carmina DAVID.

Et responsuris ferit aëra vocibus AMEN.

Doxologia
GLORIA PATRI.

L. VIII. c. 12.

Ibid. c. 13.

De Spectac.
c. 25.

Hom. 36. in
Ep. I. ad Cor.

Cap. VII. 25.
29.

L. III. c. 13.

XVI. Antiquissimus inde a nascentis Ecclesiæ primordiis est respondendum usus in clausula orationum, seu doxologia in omnibus liturgiis etiamnum usitata, atque in liturgia Constitutionum apostolicarum sic expressa: „*Quoniam tibi omnis gloria, veneratio, gratiarum actio, honor & adoratio Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, nunc, & semper, & in infinita, ac sempiterna secula seculorum.* Atque omnis populus respondeat *amen.*“ Vel: „*Cui tecum, (vel) cum quo tibi, & Spiritui Sancto, gloria, honor, laus, glorificatio, gratiarum actio, in secula amen.*“ Ad eam iam Sanctus IRENÆUS videtur respicere in loco, a nobis laudato contra *Valentinianos*, contententes: „Sed & nos ipsos denique in gratiarum actionibus dicentes „*æonias æonum* illos *Æonas* significare.“ TERTULLIANUS grande nefas dicit esse: „Ex ore, quo *amen* in Sanctum protuleris, *εἰς αἰῶνας* alii omnino dicere nisi DEO CHRISTO.“ Et laudatus S. CHRYSOSTOMUS: „Non audiens enim „illud *in secula seculorum*, quod est finis (gratiarum actionis) non dicit *amen.*“ Ex his testimoniis patet, populum ad hanc doxologiam solemne *amen* respondisse. Quod haud dubie etiam factum post homilias & sermones, qui claudi solebant doxologia eiusmodi. De qua re olim lis mota est S. BASILIO, qui se auctoritate omnium retro sanctorum Doctorum tuetur in libro *de Spiritu Sancto*; sed in sacra psalmodia etiam paulatim doxologia illa, quam minorem vocant, ingruit, ut etiam ab ipso populo communi diceretur voce, tradente S. BASILIO, hymnum glorificationis, nimirum *Quo Patri & Filio, simulque Spiritui Sancto gloria impertitur*, a rusticis etiam cantari solitum. Et quidem ex illis, quæ paulo ante de *Arianis Cpoli* sub S. CHRYSOSTOMO diximus, patet, illos in suis sacris conventibus cum hymnis & processionibus id affectasse, ut populus aliquid succineret; S. CHRYSOSTOMUM autem sacrorum hymnorum alternum concentum opponentem, credibile est, doxologiam intercini curasse. PHILOSTORGUS dicit, FLAVIANUM *Antiochenum* collecta monachorum multitudine primum omnium acclamasse *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto.* Nam ex iis, qui ætate illum antecessissent, alios quidem dixisse: *Gloria Patri, per Filium in Sancto*

cto Spiritu, atque hanc acclamationem in usu magis receptam esse. Alios vero dicere solitos: *Gloria Patri, in Filio, & Spiritu Sancto*. Sed hæc *Arianum* satis produnt auctorem. Quamvis non una omnino olim fuerit formula, ut vel ex S. BASILIO discimus; & VALESIUS in notis ad SOCRATEM & THEODORETUM observavit. Ibi CAMERARIUS etiam, & Iac. SIRMONDUS eidem falli videntur: „Quia putarunt, glorificationem seu *δοξολογίαν* nihil aliud esse, quam versum illum, qui ad calcem psalmorum vulgo cani solet: „*Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*. In qua opinione etiam fuisse videtur EPIPHANIUS *Scholasticus*: sed certum est, *δοξολογίαν* in universum dici omnem glorificationem, quæ tam in fine psalmorum, quam ad calcem orationum & homiliarum addi solebat a Christianis.“ Nihil dicam de turbis, inde inter ipsos Catholicos, imprimis autem cum *Arianis*, motis. Unde SOCRATES narrat, ARCADIVM antiphonas prohibuisse. Et SOZOMENUS perhibet, in ecclesia *Antiochena* moris fuisse, ut per choros distributi, inter psallendum, in fine hymnorum ἐν τῷ ὑμνῶν singuli sententiam suam declararint. Nam alii Patrem, & Filium tanquam honore aequalem glorificabant. Alii vero Patrem in Filio: hac propositione adiecta denotantes Filium Patri inferiorem a.) THEODORETUS vero de LEONTIO *Antiocheno*, Episcopo *Ariano* scribit: „Cum enim animadverteret, quosdam canere *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*, quosdam *Gloria Patri per Filium, in Spiritu Sancto*, ipse totam glorificationem tacite recitabat, ut nihil audiretur, nisi conclusio: *in secula seculorum*.“ b) Ex CASSIANO discimus, quoad hanc doxologiam in psalmodia non eundem morem in Oriente, ac in sua provincia, nempe *Narbonensi*, in *Gallia* fuisse, ubi teste GENNADIO in Catalogo de Viris illustribus CASSIANUS degens, *Masilia* nimirum, tam Institutionum, quam Collationum libros conscripsit. „Illud etiam, (inquit) quod in hac provincia vidimus, ut uno cantante, in clausula psalmi omnes astantes concinant cum clamore *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*, nusquam per omnem Orientem audivimus, sed cum omnium silentio ab eo, qui cantat, finito psalmo orationem succedere. Hac vero glorificatione TRINITATIS tantummodo solere antiphonam terminari.“ A S. BENEDICTO in sua Regula ad finem psalmorum præscribitur

S. Bas. L. II.

c. 21.

Vales. L. II.

c. 24.

Socrates L.

VI. c. 7.

Soz. L. III.

c. 20.

L. II. Hist.

c. 24.

a

b

L. II. Instit.

tut. c. 8.

a) Confer SOZOMENI cap. 19. eiusdem libri.
b) NICEPHORUS Lib. IX. c. 24. „Sententiam suam (ait) quam quisque de DEO obtineret, in choro stantes, ad finem psalmodiæ declarabant. Quidam enim Patrem, ac Filium eodem honore celebrantes; nonnulli Patrem in Filio, (præpositione interiecta obscurius secundas partes filio tribuentes) alii *Gloria Patri per Filium in Spiritu Sancto* canebant. Primum omnium

ferunt *Antiochenum* FLAVIANUM, monachorum coacta caterva clare accinuisse: *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto*. Quod quidem, ut nihil habens suspicionis, in Ecclesiis DEI obtinuit. Id vero LEONTIVS videns, inhibere eos, qui iuxta *Nicene* fidei traditionem DEUM cantibus prosequerantur, non audebat, seditionem timens.“

- Can. 13. tur *Gloria &c.* Diversa a nostra doxologia, atque concisior, in Concilio Toletano VI. præscribitur: „In fine omnium psalmorum dicimus, *Gloria, & honor Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, in sacula seculorum amen.*“
- Ad an. 329. Fatetur tamen BARONIUS, illam a Concilio Nicæno non esse præfinitam, uti erant, qui contenderent, a Patribus Nicænis constitutum, ut eodem modo, quo hodie fit, in Sacris diceretur: cum deinceps varius illius fuerit usus (de epistola spuria S. HIERONYMI ad DAMASUM argumentum hæud petimus, Pontificem rogantis, ut in fine omnium psalmorum adhiberetur) quam diversitatem adhuc Walafridus STRABO a) notat. Eam Romæ tempore VIGILII usitatam fuisse, constat ex Epist. I. VIGILII P. ad PROFUTURUM, Bracarensem Episcopum n. 3. Extatque de ea decretum Conc. Vasensis II. c. 5. an. 529.
- De rebus eccl. c. 25. a

Cantus ALLELUIA. XVII. Haud minus frequentata Sacris christianis vox est *alleluia*. Hanc diebus tantum lætitiæ resurrectionis, & diei dominicæ dici solitam S. AUGUSTINUS, alteri simili peregrinæ voci, scilicet *amen*, iungit. „Videamus (inquit) Fratres, si his diebus per totum orbem terrarum frustra dicatur *amen*, & *halleluia*.“ Et alibi: „Sciendum est, *amen*, & *halleluia*, quod nec Latino, nec Barbaro licet in suam linguam transferre, hebræo cunctas gentes vocabulo decantare.“ Præterquam quod idem in Psalm. CVI. & CX. atque ex occidentalibus Patribus AMBROSIVS in Apologia pro DAVID, S. PAULINUS, SIDONIUS, ISIDORUS, & alii de frequenti usu huius vocis in Sacris christianis dicunt, rememorandum, quod paulo ante p. 51. ex TERTULLIANO retulimus: „Diligentiores in orando subiungere in orationibus *alleluia* solent, & hoc genus psalmos, quorum clausulis respondere, qui simul sunt.“ Quæ verba de cantu responso interpretati sumus. Non ausim vero eadem libertate *hoc genus psalmos*, quod indigitat, de psalmis *alleluiaticis*, quorum frequentior semper fuit in ecclesia usus, præcisè accipere. S. AUGUSTINUS nobis testis est de usu psalmorum *alleluiaticorum*, qui nimirum *alleluia*, *laudate Dominum* in fronte præfixum habent, seu ab ea voce incipiunt, uti centesimus quadragesimus octavus, & qui

a) „Dicendum vero (inquit) de hymno, qui ob honorem Sanctæ, & unicæ Trinitatis officiis omnibus interfitur, cum a sanctis Patribus aliter atque aliter ordinatum. Nam Hispani (sicut superius commemoravimus) ita cum dici omnimodis voluerunt. Græci autem *Gloria Patri, & Filio, & Spiritui Sancto, & nunc & semper, & in sacula seculorum, amen.* Latini vero, eodem ordine, & eisdem verbis, hunc hymnum decantant: addentes tantum in

medio, *sicut erat in principio*. Pro quibus etiam particulis quidam Græci, minus sapientes, Latinos, proximis ante nos temporibus, calumniis impetere conati sunt.“ Monachi nimirum Græci congregationem Francorum monachorum in eodem loco ob hanc additionem hæreticos proclamabant, ut ex eorum epistola ad LEONEM III. patet, a BALUZIO edita T. VII. Miscell. p. 14. &c.

qui sequuntur, aut etiam in contextu, vel fine iuxta eundem. „Hoc afferunt (ait), quod omnes *halleluiatici* psalmi habeant in fine *halleluia*, non omnes in capite.“ Iuxta CASSIANUM olim observatum fuit, ut in responsione τὸ *alleluia* nullus dicatur psalmus, nisi is, qui in titulo suo τὸ *alleluia* inscriptione prænотatur. S. BASILIUS in epistola ad MARCELLINUM *Comitem* hos designat CIV. CV. CVI. CX. CXI. CXII. CXIII. CXIV. CXV. CXVIII. CXXXIV. CXLVI. CXLVII. CXLVIII. CXLIX. CL. Vis, inquit, *psallere responsionem habentem ALLELUIA*, ὑπακοὴν ἔχουσαν τὸ ἀλλήλῃα. Et EUSEBIUS in proœmio in psalmos aliquid singulare nobis de veteri Testamento dicit: *Cum itaque spiritus in quempiam principum cantorum infileret, ceteri quiete agebant adstantes, ac voce consona respondentes ALLELUIA*, ὑπακούοντες συμφώνως τῷ ψάλλοντι ἀλλήλῃα. Laudatus S. AUGUSTINUS distinguit psalmum *octonarium*, vel *alphabeticum*, vel *halleluiaticum*. Alias *halleluiaticum* iuxta HOLSTENIUM in Indiculo declaratorio vocum inusitatorum, usurpatarum in Regulis Patrum, ad Reg. S. AURELIANI, in ordine psallendi videtur esse pars quædam Officii divini, in qua iterabatur *alleluia*. Quod frequens semper fuit tum *Hebræorum* imitatione, cum etiam Angelorum, iuxta visum S. IOANNIS in *Apocalypsi*, exemplo. „Laudes, hoc est *alleluia* canere (inquit S. ISIDORUS) antiquum est *Hebræorum*. Cuius expositio duorum verborum interpretatione, vel compositione consistit, hoc est, *laus DEI*. De cuius mysterio IOANNES in *Apocalypsi* refert, spiritu revelante vidisse se aut audisse vocem cœlestis exercitus Angelorum, tanquam vocem validorum tonitruorum dicentium *alleluia*. Ex quo nullus debet ambigere, cum hoc laudis mysterium digna fide & devotione celebretur, Angelis esse coniunctum. *Alleluia* autem, sicut & *amen*, de hebræa in aliam linguam nequaquam transferuntur: non quia interpretari minime queant, sed, sicut aiunt Doctores, fervatur in eis antiquitas propter sanctiorem auctoritatem.“ Testatur porro ISIDORUS, in *Africa* non omni tempore *alleluia* dici solitum, sed tantum dominicis diebus, & quinquaginta post Domini resurrectionem, & secundum antiquam *Hispanorum* traditionem, præter dies iuniorum, vel Quadragesimæ, omni tempore. Sicuti etiam S. BENEDICTUS singulari capite XV. suæ Regulæ, quibus temporibus dicatur ALLELUIA, tempus Paschale, indeque a Pentecoste usque ad caput Quadragesimæ designat. Moris illius *Africani* testis pluribus in locis nobis est S. AUGUSTINUS a). Sanctus

In Ps. 105.

L.II. Instit.

c. 11.

In Ps. 118.

P. III. Cod.

Regul. p. 69.

De div. Offic.

L. I. c. 13.

a

a) Ut: Epist. LV. ad IANUAR. N. edit. p. 139. „Propter hoc (tempus nempe letitiæ, quod inter Pascha & Pentecosten intercedit) . . . stantes oramus, quod est signum resurrectionis (unde etiam omnibus diebus dominicis ad altare obser-

vatur, & *halleluia* canitur.“ Et postea c. 17. pag. 141. „Ut autem *halleluia* per solos dies quinquaginta in Ecclesia cantetur, non usquequoque observatur: nam & aliis diebus varie cantatur alibi, atque alibi, ipsis autem diebus ubi-

a
 L. VII. c. 19. In Bibliothec.
 max. PP. T.
 VII. pag. 475.

ctus HIERONYMUS inter alia VIGILANTIO obiicit a), quod nunquam, nisi in Pascha *alleluia* cantandum contendat. Quare & SOZOMENUS falsus est, asserens, nonnisi semel *Romæ* per annum, idque primo die festivitatis Paschalis cani consuevisse, *ut a multis ROMANIS hic hymnus iurisiurandi instar tum audiri, tum cantari expectatur*. Supervacaneum foret, quidquam ex epistola ad DAMASUM, S. HIERONYMO supposita, de *alleluia*, ab laudato Pontifice in Ecclesiam *Romanam* invecito, referre, quod ISIDORUS MERCATOR ex S. GREGORII M. epistola ad IOANNEM *Syracusanum* hausit, sicque S. HIERONYMUM inducit ad DAMASUM scribentem: *In Ecclesia autem (ALLELUIA) a sancta resurrectione usque ad sanctam Pentecosten finiatur inter dierum spacia quinquaginta*. Nec tamen hoc improbat COUSTANTIUS in censura decretorum DAMASO I. adscriptorum, locum ex S. AUGUSTINI Ep. LV. n. 32. proferens. „ Ut autem *alleluia* per illos solos dies quinquaginta in Ecclesia can-
 „ tetur, non usquequaque observatur: nam & aliis diebus varie cantatur a-
 „ libi, atque alibi.“ Subdit COUSTANTIUS: „ Porro ex iis ecclesiis, quæ *alleluia*
 „ tantum intra tempus Paschale cantabant, unam fuisse *Romanam* ex SOZO-
 „ MENO haud temere colligitur. Erravit ille quidem, cum scripsit: *ROMÆ*
 „ quotannis semel canitur ALLELUIA, primo die Paschalis festivitatis; & Ni-
 „ cephoro CALISTO, verba eius exscribenti, errandi auctor fuit: sed non
 „ alia videtur erroris illius causa, nisi quod, cum apud Scriptores *Latinos*
 „ Pascha, vel de toto tempore Paschali, vel de uno Resurrectionis Domini
 „ die promiscue dicatur, ALLELUIA *Romæ* tantum in Pascha cantari audiens
 „ de uno die interpretatus est, quod de toto tempore Paschali sibi dictum
 „ fuerat.“ Traditionem autem illam, qua DAMASO P. auctor eius rei fuisse
 dicitur HIERONYMUS, de *alleluia* in Missa interpretatur, usus etiam au-
 ctoritate Regulæ S. BENEDICTI, in qua de *alleluia* per annum extra Qua-
 drage-

T. I. Epist.
 R. P. pag.
 615.

que.“ Et ad CASULANUM Ep. 36. nov. ed. p. 75. n. 18. „ Quibus tantummodo diebus (iis videlicet 50. quæ a Paschate ad Pentecosten usque numerantur) in multis ecclesiis, in omnibus autem maxime cantatur *halleluia*, quam vocem laudis esse nullus Christianus, quamlibet imperitus, ignorat.“ Et in psalmum CVI. n. 1. „ Cuius (psalmi) titulus non nunc tractandus est: est enim *halleluia*, & bis *halleluia*, quod nobis cantare certo tempore solemniter moris est, secundum Ecclesiæ antiquam traditionem: neque enim & hoc sine Sacramento certis diebus cantamus. *Halleluia* certis quidem diebus cantamus, sed omni die cogitamus.“ In psalmum CX. „ Venerunt dies, ut iam cantemus *halleluia*.“ In psalmum CXLVIII. distinguens tempora ante, & post Pascha, „ Illud (ait) tempus in ieiuniis

& orationibus exercemus, hoc vero tempus relaxatis ieiuniis in Laudibus agimus. Hoc est enim *Halleluia* quod cantamus, quod latine interpretatur, ut nostis, *Laudate Dominum*.“ Sermonem 26. in diebus Paschalibus sic orditur Idem (Serm. 255.) „ Quoniam voluit Dominus, ut charitatem vestram in *Halleluia* videremus, de *Halleluia* vobis verbum debemus. Non sine onere, si commemorare quod nostis: quia & ipsam *Halleluia* quotiè dicimus, & quotidie delectamur. Nostis enim, quia *halleluia* latine dicitur *laudate DEUM*, & in hoc verbo consonantes ore, & consentientes corde, exhortamur nos invicem ad laudandum DEUM &c.“ Eo pertinet etiam mox sequens Sermo 256.

a) VI. initium libri adversus VIGILANTIUM.

dragesimam, vel tempore Paschali, canendo certæ Regulæ ponuntur. Atque ^{cap. XV.} ita etiam HIERONYMUM conciliat, cuius varii habentur de *alleluia* loci. Veluti in Epist. ad MARCELLAM festivitatem, & frequentiam huius cantici notat, inquiens: „In CHRISTI villula tota rusticitas, & extra psalmos silentium. Quocunque te verteris, arator stivam tenens *alleluia* decantat.“ Testisque est, etiam in exequiis defunctorum idem personuisse, in epitaphio FABIOLE: „*Hebræo, Græco, Latinoque* sermone resonabant psalmi, & aurata tecta templorum resonans in sublime quatiebat *alleluia*.“ Et in epitaphio PAULÆ: „Post *alleluia* cantatum, quo signo vocabantur ad collectam, ^{cap. IV.} nulli residere licitum erat.“ Imbui etiam consuevisse infantes, ut in *alleluia* lingua balbutiens primum erumperet, idem perhibet in epistola ad LÆTAM: „Quis hoc crederet, ut ALBINI Pontificis neptis de promissione Martiris nasceretur, ut præsentem, & gaudentem avo, parvulæ adhuc lingua balbutiens CHRISTI *alleluia* resonaret?“ Et inferius: „Cum avum viderit, in pectus eius transfiliat, de collo pendeat, nolenti *alleluia* decantet.“ Addo, quod Ven. BEDA de S. GERMANO *Altifiodor. Brittones contra Saxones & Pictos* ad prælium animante, scribit: „Tunc subito GERMANUS signi- ^{I. I. Hist. gentis Anglorum c. 20.} fer universos admonet, & prædicat, ut voci suæ uno clamore respondeant; securisque hostibus, qui se insperatos adesse confiderent, *alleluia* tertio repetitum Sacerdotes exclamabant. Sequitur una vox omnium, & elatum clamorem percussu aëre montium conclusa multiplicant.“ Et ROBERTUS *Antifiodorensis* ad an. 440. „Cum GERMANUS ipse dux belli factus non tubæ clangore, sed clangore *alleluia*, totius exercitus voce ad sidera levata, hostes in fugam vertit immanes.“ Videtur etiam iam prima hac ætate tractus aliquis, ac veluti balatus vocis obtinuisse, quem auctores medii ævi, ut suo loco videbimus, *neuma*, seu *pneuma* vocarunt. ALLELUIA *novis balat ovile choris*, ut habet S. PAULINUS in epistola ad SEVERUM. ^{Epist. XII.} Non enim insuetus etiam fuit iubili olim alias usus, quod est a) S. AUGUSTINO, *sonus quidam significans cor parturire, quod dicere non potest*. Idque non solum esse dicit præliantis, sed eorum qui cantant sive in messe, sive in aliquo opere ferventi, impleti tanta letitia, ut eam verbis explicare non possint, avertunt se a syllabis verborum, & eunt in sonum iubilationis. Sanctus HILARIUS: „Iubilum pastoralis, agrestisque vocis sonum nuncupamus, ^{In Ps. LXV. n. 3.} cum in solitudinibus aut respondens, aut requirens, per significantiam ductæ in longum, & expressæ in nifum sonus vocis auditur. In græcis vero libris, qui ex hebræo proximi sunt, non eadem significantia scribitur. Namque ita se habent: *Ἀλαλῶσατε τῷ Θεῷ πάντα ἡ γῆ*, & cum illis *ἀλαλαγμός*, quem latine *iubilum* ponunt, significat vocem exercitus præ-

a) Enarrat. 2. in Ps. XXXII. n. 8. Vid. HIERON. & THEODORET. in eund. Ps. & RUFINUS in Ps. LXV.

„liantis, aut in concursu proterentis hostem, aut successum victoriæ exultationis voce testantis.“ S. AUGUSTINUS Alleluia *celeusma* vocat nautarum sibi a longe acclamantium & respondentium: *Adsit nobis*, inquit, *tutela, Christi gratia*, CELEUSMA nostrum dulce cantemus ALLELUIA, *ut lati & securi ingrediamur ad felicissimam patriam.* Et Sidonius APOLLINARIS re-
De Cantico novo c. 2.
L. II. ep. 10. vera illud usitatum fuisse scribit:

Curvorum hinc chorus helciariorum

Responsantibus ALLELUIA ripis

Ad Christum levat ammicum CELEUSMA,

Sic sic psallite nauta, vel viator!

Psalmodum
cantus frequens.

I. Cor. XIV.

a

Cap. 25.

L. IX. Conf.

c. 7.

L. I. de bonis operibus.

XVIII. Psalmorum vero ipsorum iugis semper fuit in Ecclesia usus. *Cum convenitis*, inquit Apostolus, *unusquisque vestrum psalmum habet.* Id est, ut in hunc locum commentatur auctor sub nomine S. AMBROSII, *laudem DEI per canticum loquitur.* II quoque auctores, quos initio statim retulimus, etiam extraneos, de carmine & hymnis, CHRISTO tanquam DEO in conventibus Christianorum cantari solitis, huc explicari possunt. Nec obest libri Pontificalis auctoritas DAMASO P. attribuentis, *ut psalmi diu noctuque canerentur per omnes ecclesias, qui hoc praecepit Presbyteris, Episcopis, ac monasteriis.* Idem quidem repetunt auctores plerique medii ævi, BEDA, ADO, USUARDUS in Martyrologiis, MARIANUS Scotus in Hist. L. II. & SIGEBERTUS in Chronico ad an. 382. ne quid de spuria HIERONYMI ad DAMASUM epistola dicam, hoc consilium suggerente a). *Walafridus STRABO* de ecclesiasticis officiis, postquam de veteri & apostolica sacrorum conventuum ratione quædam attulisset, ita concludit: „Ex his itaque & similibus intelligimus apud „multos horas, quæ & nunc celeberrimæ sunt, observatas, sed non ea distributione psalmorum, vel orationum, qua nunc utimur. Quam & circa tempora THEODOSII Senioris inchoatam, ac deinceps expletam multis „animadvertimus causis.“ Adducit deinde auctoritatem S. AUGUSTINI, qua S. AMBROSIO institutio in ecclesia *Mediolanensi* tribuitur, ut iuxta morem orientalium Patrum psalmi, atque hymni in ecclesia canerentur: unde usus ad alias occidentales ecclesias dimanavit. „Fortasse (inquit BELLARMINUS) „loquitur AUGUSTINUS non de cantu absolute, sed de cantu totius populi. „Antea siquidem psalmum cantabat unus tantum, audientibus aliis, ut patet ex CASSIANO. Unde est illud HIERONYMI in epist. ad Rusticum Monachum: *Dicas psalmum in ordine tuo.* Fortasse etiam soli Clerici, ut

„nunc

a) Vid. Opera DAMASI Nov. Ed.

„ nunc fieri videmus, cantabant; AMBROSIVS autem ad leniendum mœro-
rem populi in persecutione IUSTINÆ instituit, ut totus populus caneret.
„ Quod etiam fecit CHRYSOSTOMVS in simili occasione apud *Constantinopo-*
lim, ut refert SOCRATES.“ Sed ex iam a me dictis clare patet, & deinceps *L. VI. Hist.*
magis elucescet, produntque ipsa S. AUGUSTINI verba, de modo potius *c. 8.*
canendi hymnos & psalmos *magno studio fratrum concinentium vocibus &*
cordibus rem esse. Ait enim l. c. „ Tunc hymni & psalmi, ut canerentur
„ secundum morem orientalium partium, ne populus mœroris tædio
„ cantabesceret, institutum est, & ex illo in hodiernum retentum, multis
„ iam, ac pœne omnibus gregibus tuis & per cæteras orbis partes imitan-
„ tibus.“ Dicit namque non potest, antea in Occidente tum populo, cum ipsis
adeo sceminis psalmos canendi nullum fuisse usum, dum contrarium com-
plura TERTULLIANI loca probant, ut L. De Virginibus velandis: *Illæ, quæ* *Cap. ult.*
inter psalmos, & in quacunque DEI mentione resectæ perseverant. Et ad u- *L. II. c. 6.*
xorem: *Quid maritus suus illi, vel marito, quid illa cantabit?* Et postea; *Ibid. c. 9.*
Sonant inter duos psalmi & hymni, & mutuo provocant, quis melius DEO
suo canet. Et si hæc de privata cantilatione intelligi videantur. Id etiam
CLEMENS *Alexandrinus*, vel inter ipsam cœnam factum memorat. Morem *L. II. Pædag.*
eundem S. CYPRIANUS in epistola ad DONATUM indigitat. Cantus autem *c. 4.*
psalmorum usum frequentem etiam TERTULLIANUS publicis in conventibus
prodit. *Iam vero, inquit, prout scripturæ leguntur, aut psalmi canuntur,* *De anima*
aut adlocutiones proferuntur, aut petitiones delegantur. Vides, singula ab *c. 9.*
ipso distingui, lectionem scripturarum, prolationem sermonum, & cantum
psalmorum. Non ita apertus est alter eius de publica synaxi locus: *Si ora-* *De Exhort.*
tionem facit ad Dominum, prope est cælo. Si scripturis incumbit, totus il- *castit. c. 10.*
lic est. Si psalmum canit, placet sibi. Hæc domi ad imitationem eorum fie-
bant, quæ publicis in conventibus solemniter peragebantur. „Vide (idem *De Ieiun.*
„ ait) *quam bonum & quam iucundum, habitare fratres in unum.* Hoc tu *c. 13.*
„ psallere non facile nosti, nisi quo tempore cum pluribus cœnas.“ Quod
de publicis sacrisque conviviis, quæ *agapæ* sunt dictæ, intelligi potest, de
quibus aperte *c. 39. Apologet.* loquitur. Omitto Pseudo - HIPPOLYTUM de
Consummat. Mundi, ubi *psalmorum decantationis* meminit in ecclesia. To-
tam liturgiæ rationem, seu *ἀκολουθίαν* explicans auctor Constitutionum apo-
stolicarum: *Medius autem, ait, Lector in quodam loco excelsi stans legat* *L. II. c. 57.*
libros MOYSIS &c. Peractisque per binos lectionibus, quidam alius DAVIDIS
hymnos psallat, & populus extrema versuum succinat. Deinde acta nostra
recitentur, & epistola PAULI adiutoris nostri, quas Spiritus Sancti ductu ad
ecclesias misit. Postea Diaconus, vel Presbyter legat evangelia . . . Post
hæc Presbyteri exhortentur populum &c. Hic est pulcherrimus ordo ac vi-
cissitudo

- ciffitudo in facris Ecclesiæ conventibus, ad divinum Officium celebrandum promiscuis lectionibus, ac cantu psalmorum. Insigne ad hanc rem ORI-
 a GENIS testimonium in ipsius *Commentariis in Psalmos* legimus a), qui licet integri non extent, primi tamen ex illa antiquitate habentur, ex quibus selecta quædam a MONTFAUCONIO in novissima editione in lucem sunt pro-
 data, veluti etiam in Tomo I. Collectionis *Græcorum* PP. Commentarii EU-
 SEBII *Cæsariensis*, in quibus pariter hæc ecclesiastica consuetudo in toto chri-
 b stiano orbe passim memoratur. „Hoc itaque (ait alicubi EUSEBIUS b)
 „ primum, ut necessario præstandum, omnes homines Spiritus Sanctus agere
 „ iubet, dicens: *Iubilate DEO omnis terra.*“ Idem in psalmum XCI. pro-
 sequitur, qua ratione primo diluculo conventus agant Christiani, panes pro-
 positionis offerant, psalmos una multitudinis voce concinant. Similiter San-
 ctus HILARIUS in eodem argumento, eadem psalmi verba versans: *Iubilate*
 c *DEO omnis terra*; psalmorum frequentiam deprædicat c). S. ATHANASIUS præter expositiones in psalmos insignem scripsit ad MARCELLINUM *Comi-*
tem epistolam, quæ plenam continet ad psalmos instructionem. Postquam
 autem totius psalterii divisionem secundum singulorum psalmorum argu-
 menta, & materias, accurate fecisset, eam demum etiam movet quæstio-
 nem: quid causæ sit, quod eiusmodi sermones cum modulatione, & oda
 d psallantur d)? Ex dictis, & porro dicendis constabit, quæ incrementa
 sacra

a) Cuius verba vid. supra p. 29.

b) In Psalm. LXV. n. 3. cætera ex p. 30. repetere.

c) „ Simile enim (inquit Tr. in psalm. LXV. n. 4. & 5.) & officium omnium docetur, & origo. Terrendus ergo est (pergit) confessionis nostræ sermone omnis profanus auditor: & adversum diabolum armaque eius orationum nostrarum fonitu certandum est, & belli nostri victoria exultationis voce monstranda est. Audiat orantis populi consistens quis extra ecclesiam vocem, spectet celebres hymnorum sonitus, & inter divinorum quoque Sacramentorum officia respon- sionem devotæ confessionis accipiat. Necessè est terreri omnem adversantem, & bellari adversus diabolum, vincique resurrectionis fide mortem, tali exultantis vocis nostræ, ut dictum est, *iubilo*. Sciat hoc DEO placitum esse, hoc spei nostræ testimonium, publicas victricesque exultationis nostræ voces personare: quarum propheta non negligens est; loco alio memorans, *Circuivi & immolavi in tabernaculo eius hostium iubilationis*. Et ne inanem iubilationis huius doctrinam atque observantiam crederemus, alibi protestatur, *Beatus populus, qui scit iubilationem*.

Necessarium ergo id fidei nostræ est, in cuius scientia beatitudo est. Nam primum in admonitionum ordine Propheta disposuit, ut iubilet DEO omnis terra, secundo ut psalmum dicat nomini eius. DEO itaque iubilandum est; quia debitum ei a nobis exultantis vocis officium est, quia ut per organum psalmus est, ita & corporis nostri, quod animæ & affectionis & negotiorum omnium organum est, artificiosis operibus est placendum.“

d) „ Quidam enim (inquit T. I. P. II. p. 999. num. 27.) inter nos simpliciores, tametsi credunt verba esse divinitus inspirata, arbitrantur tamen ob soni suavitatem, voluptatemque aurium, psalmos cani. At nequaquam ita se res habet: non enim voluptatem, aut eloquentiam affectavit scriptura: sed id quoque ad animæ utilitatem constitutum est, omnibus, sed duabus maxime de causis; primo quia decuit divinam scripturam, non obiter, sed fusius DEUM hymnis celebrare. Continua igitur oratione dicuntur legis & prophetarum verba, nec non historię omnes, cum novo Testamento: fusius autem efferuntur psalmorum, odorum, & can-

facra psalmodia & cantus ecclesiasticus sub ipso *Alexandriae* coeperit, ut etiam foeminis sua ad psallendum fuerint psalteria: qualem memorat in epistola ad Orthodoxos, ab *Arianis*, *psalterium* prae manibus tenentem, publice flagellari iussam. S. BASILIUS sermone de legendis libris Gentilium, postquam damna profanae musicae ostendisset, *Sed musica*, subdit, *altera, quae* *et melior existit*, *et ad meliora perducit*, *consideranda nobis est*, *qua usus DAVID sacrorum carminum auctor furorem Regis, atque insaniam, ut aiunt, sedavit.* Idem insigni encomio primam in psalmos orditur homiliam a). Et in celebri ad *Neocaesarienses* epistola adhuc clarius memorat: „Recepta a
„nunc instituta omnibus DEI ecclesiis consona esse, & consentientia. De
„nocte siquidem confurgit apud nos populus ad domum precationis, & in
„labore, in afflictatione ac iugibus lacrymis confitentes DEO, tandem a pre-
„catione surgentes, ad psalmodiam transeunt. . . . Caeterum horum gra-
„tia si nos fugitis, fugietis *Aegyptios*, fugietis & utrosque *Lybies*, *Thebaeos*,
„*Palaestinos*, *Arabes*, *Phoenices*, *Syros*, & eos, qui ad *Euphratem* habi-
„tant, ac omnes uno verbo, apud quos vigiliae, precesque & communes
„psalmodiae in pretio sunt.“ Qualis S. BASILIUS in Oriente, talis in Oc-
cidente fuit S. AMBROSIIUS, divinae psalmodiae instaurator, cuius habentur in
psalmos quosdam commentarii, atque in procemio pariter de eorum usu
apud omnes in Ecclesia loquitur: *Psalmus enim benedictio populi est, DEI*
laus

T. II. nov.
edit. p. 182.

Ep. 207. n. 3.

ticorum scripta: atque eo modo observabitur, ut totis viribus & tota potestate DEUM diligant. Secundo, quemadmodum harmonia tibias apte componens unum concentum efficit; ita cum in anima varii sint motus, insitque vis cogitandi, concupiscendi, irascendi, ex quorum permutatione membrorum corporis operatio exoritur; ratio postulat, hominem secum non dissentire, nec a semetipso dissidere.“

a) T. I. p. 90. „Hic liber, quo ad eius fieri potest, prae vos coeret affectus, qui per hominum vitam in animos varie grassantur. Atque id cum concinna quadam suavitate atque voluptate, quae honestas ingerat cogitationes. Etenim ubi Spiritus Sanctus genus hominum perspexit ad excolendam virtutem adduci vix posse, & a nobis ob nostram in voluptatem propensionem viam rectam contemni, quid agit? Dogmatis immiscuit harmoniae dulcedinem, ut rerum auditarum iucunditate ac dulcedine eloquiorum utilitatem nescientes perciperemus: haud aliter atque sapientes medici, qui nascentibus potionem amariorem daturi, saepius calicem melle circumliniunt.

Ideo concinni illi psalmorum concentus excogitati nobis sunt, ut ii qui pueri sunt aetate, aut etiam omnino moribus sunt iuvenes, dum in speciem quidem cantant, re ipsa tamen animas erudiant suas. Vix enim unquam unus aliquis ex multis & ex desideribus discessit, qui praecceptum apostolicum, aut propheticum memoria retineat: at psalmorum oracula & domi modulantur, & in forum circumferunt *τὰ δὲ τῶν ψαλμῶν λόγια ἡ κατ' οἶκον μελωδῶσι καὶ ἐπὶ τῆς ἀγορᾶς περιφέρουσι.* Et etiam si quis in ferre modum valde aestuet; ubi psalmis demulceri coeperit, statim consopita per melodiam animi feritate abit.“ (Et paulo post:) „Psalmus incipientibus initium est, incrementum proficientibus, perfectis firmamentum, vox est Ecclesiae: laetificat dies festos: eam, quae secundum DEUM est, tristitiam creat. Enimvero psalmus e corde lapideo ciet lacrimas. Psalmus Angelorum opus est, caelestis conversatio spirituale tymiana. O sapiens magistri inventum, qui artem, qua simul caneremus, & utilia disceremus, excogitavit.“

- laus, plebis laudatio, plausus omnium, sermo uniuersorum, vox Ecclesiæ, auctoritatis plena devotio, libertatis letitia, clamor iucunditatis, letitiæ resultatio.* S. CHRYSOSTOMUS haud aliter atque S. BASILIUS. „Primum (ait) „est necessarium, quam de causa psalmus in nostram vitam est introdu- „ctus, & cum cantico maxime hæc dicitur prophetia. Quam ergo de „causa dicatur cum cantico, audi. Cum DEUS vidisset, multos homines „esse socordiores, nec ad legenda spiritualia lubenter accedere, nec qui in „eo capitur laborem tollerare, volens gratiorem laborem efficere, eiusque „sensum præscindere, admiscuit prophetiæ melodiam, ut omnes cantici mo- „dulatione delectati, cum magna animi alacritate sacros ei hymnos emit- „tant.“ Facta deinde mentione, quomodo humanum genus uniuersum musica & cantu afficiatur, idem iterum repetit, & ad iugem psalmorum cantum ita hortatur: *Quotidiè DEUM interpellemus per psalmos, & orationes.* Quod, qua ratione in Ecclesia christiana sit frequentatum, alibi docet, aut quisquis est auctor homiliæ de pœnitentia, & in lectionem de DAVID &c. a) Ex veteribus in psalmos commentatoribus S. AUGUSTINUS fate-
 In Ps. XLI. n. 1. tur in *Prologo in Ps. CXVIII.* magnam se in interpretatione difficultatem
 N. Edit. T. p. 190. a) sensisse, ut etiam manum semel admotam ad eum psalmum, qui hodieque
 Proem. in Ps. CXVIII. in omnium ore est, removerit. Denum post ceteros psalmos omnes, ite-
 rum hortatu suorum aggressus. „Psalmos (inquit) omnes ceteros, quos
 „codicem psalmorum novimus continere, quod Ecclesiæ consuetudine psal-
 „terium nuncupatur, partim fermocinando in populis, partim dictando
 „exposui donante Domino, sicut potui: psalmum vero centesimum octa-
 „vum decimum, non tam propter eius notissimam longitudinem, quam
 „propter eius profunditatem paucis cognoscibilem differebam.“ Præstitit
 id vero tandem hoc *solvendum*, ut vocat, *debitum*: quod fidelium canti-
 bus celebraretur. „Hoc enim (ait) iustius esse arbitror, ut conventus ec-
 „clesiastici non fraudentur etiam psalmi huius intelligentia, cuius, ut aliorum
 „delectari assolent cantilena.“ Et epist. CXXXI. ad MEMORIUM de Psalmi-
 sta: „Amavit enim vir ille Sanctus DAVID musicam piam, & in ea studia
 „nos magis ipse, quam ullus alius auctor accendit.“ In suis Confessionibus

a) „In Ecclesia (inquit) sunt pervigilia: ac primus, medius, & ultimus est DAVID. In matutinis hymnorum canticis, primus, medius, & ultimus est DAVID. In tentoriis, ubi mortuorum deductiones, primus, & postremus est DAVID. In ædibus virginum, ubi texture sunt, & primus, & medius, & postremus est DAVID. O res inopinatas! multi, qui ne litterarum quidem principia sunt aggressi, totum tamen DAVIDEM edocti, ordine recitant: ac non modo

in urbibus & in ecclesiis omni tempore & per ætates vitæ omnes clarescit, sed etiam in agris, in desertis, & per terram non habitatam cum sedulitate plurima tripudia sacra DEO excitat. In monasteriis chorus sanctus ordinum Angelicorum, primus, medius, & postremus est DAVID. In asceteriis, ubi greges virginum MARIAM imitantium, primus, medius, & postremus est DAVID &c. “

bus exponit, quam eorum cantu fuerit delectatus non solum, sed etiam ardentissimo flagrarit desiderio, illos per orbem universum, si qua fieri posset, recitandi, indignatus vehementer *Manichæis*, quod lugenda cæcitate mysteria & remedia hæc non viderent, atque adeo antidotum, quo eis sanitas restitui potuisset, respuerent. „Quas (sunt eius verba) tibi voces dabam in *L. IX. c. 4.*
 „psalmis illis, & quomodo in te inflammabar ex eis, & accendebar eos recitare, si possem, toto terrarum orbe adversus typhum generis humani!
 „Et tamen toto orbe cantantur, & non est, qui se abscondat a calore tuo.“
 Et capite VI. „Quantum flevi in hymnis & canticis tuis, suave sonantis Ecclesiae tuæ vocibus commotus acriter.“ THEODORETUS in illud Psalmi LVI. 10. *Confitebor tibi in populis Domine &c.* opportune hunc in modum commentatur: „Non solum nunc has laudes tibi afferam, verum
 „etiam vera luce exorta, & optato diluculo apparente, omnium gentium
 „& populorum magister chori ero, & veluti quibusdam chordis illorum
 „labiis utens, gratas tibi laudes canam.“ Sic S. LEO psalmos *Davidicos*, qui per universalem Ecclesiam omni pietate cantantur, indigitat. Quodsi excurrere vellem, in recensendis iis, quæ ad usum psalmorum, præsertim in cœtibus monachorum & anachoretarum, pertinent, dies me deficeret. „Cum
 „que (ut verbis CASSIANI utar) pro suo unusquisque fervore, infirmitatis *L. II. Instit. c. 5.*
 „immemor alienæ, id statui debere censeret, quod contemplatione fidei ac
 „roboris sui facillimum iudicabat, parum discutiens, quid generaliter plenitudini fratrum possibile esset, in qua necesse est, infirmorum quoque
 „partem maximam reperiri, diversoque modo enormem psalmorum numerum instituere pro animi sui virtute certarent, & alii quinquagenos, alii
 „sexagenos psalmos, nonnulli vero, ne hoc quidem numero contenti, excedi eum debere censerent, essetque inter eos pro religionis regula piæ contentionis sancta diversitas.“ Quæ prius retuli, spectant universos fideles, apud quos, teste etiam THEODORETO, tum fuit universalis per Ecclesiam usus, *Quest. 43. in 2. Lib. Regum.*
 ac consuetudo cantandi psalmos DAVID. Ne quid dicam de clericali Ordine ac Officio, apud quos, auctore de *Cœlesti Hierarchia* DIONYSIO, quisquis ille est, sacrorum psalmorum modulatio, omnibus pontificiis mysteriis essentiae instar, & necessario adhibetur.

XIX. Ad institutum modo non est, profequi, quæ veteres de ingenti *Psalmodiæ divina virtus,*
 psalmodiæ virtute, ac utilitatibus, quas mira quadam divini Spiritus operatione asserunt, exposuerunt. Quædam saltem paucis delibabo, argumento nostro magis consentanea. „Etenim (inquit S. ATHANASIUS in cele- *T. I. P. II. p. 987.*
 „bri ad MARCELLINUM epistola) hoc quoque rursus in psalmis admirandum,
 „quod in aliis quidem libris, quæ Sancti de quibusdam dicunt, hæc ipsa
 MART. GERBERT. DE MUSICA ECCL. LIB. I. I „qui

„ qui legunt , iis , de quibus dicuntur , referant : & qui audiunt , sese alios
 „ existiment ab iis , de quibus fermo habetur , ita ut , quæ gesta dicuntur , ad-
 „ mirationi solum habeant , & imitanda sibi proponant. At librum istum qui
 „ sumit , prophetias de Salvatore , ut in aliis scripturis , more solito cum ad-
 „ miratione & adoratione percurrit : alios vero psalmos , quasi proprios sibi
 „ sermones legit , qui autem audierit , quasi hæc eadem ipse proferret , com-
 „ pungitur , atque ita canticorum verbis afficitur , quasi sua essent.“ Id
 quod exemplis illustrat tota illa prolixa epistola. Et demum concludens ita
 sermonem prosequitur : „ Existimo enim his libri huius verbis univer-
 „ sam hominum vitam , & animi affectiones , cogitationumque motus con-
 „ tineri , atque his nihil maius in hominibus experiri. Sive enim pœnitentia,
 „ & confessione opus sit ; sive tribulatio aut tentatio apprehenderit ; sive
 „ quis persecutionem sustinuerit , & ex insidiis impetus illos evaserit ; sive
 „ etiam tristitia , aut animi perturbatione affectus , & quidpiam simile iis , quæ
 „ antea dicta sunt , perpeffus fuerit , vel etiam semetipsum quidem viderit
 „ proficere , hostem vero deletum esse , ac laudes , gratiasque , & benedi-
 „ ctionem Domino offerre voluerit , potest de singulis doctrinam in divinis
 „ hisce psalmis eligere , & ea , quæ in iis sunt , tanquam de se conscripta
 „ offerre DEO.“ S. BASILIUS similes fructus psalmodiæ enarrans non solum
 ad propriam tranquillandam animam , sed ad communem fidelium concen-
 tum , adque confociandam charitatem refert utilitates , quæ ex cantu , atque
 a symphonia proveniunt a). S. AMBROSIVS adhuc plura de psalmodiæ cantu
 commoda promittit , quæ multo sunt certiora , assertioraque , quam vete-
 b res de musica sunt commenti b). Hæc instar omnium sunt , quæ in hanc
 rem

a) „ Psalmus (ait Hom. in Psalm. I. num. 2.) tranquillitas est animarum , pacis arbiter , tumultuosas , turbulentasque cogitationes compefcit : ut reprimit excandescentiam , & animi concitationem , ita lasciviam refrenat. Amicitias conciliat psalmus : confociat dissidentes : inter inimicos gratiam componit. Quis enim adhuc eum , quocum unam ad DEUM vocem emisit , loco inimici habere possit ? Itaque & bonorum maximum charitatem conciliat psalmorum cantus , qui concentum ceu quoddam vinculum ad concordiam ineundam adinvenit , populumque ad chori unius symphoniam congregat. Dæmones psalmus fugat , accersit Angelorum patrociniū , ministrat arma contra nocturnos timores , diurnorum laborum est requies : infantum securitas , ornamentum iuvenum , senum consolatio , convenientissimum mulierum decus , frequentat solitudines , forum emendat &c.

b) Iracundiam mitigat (inquit in librum Psalmorum : argum.) sollicitudinem abdicat , mœrorem allevat. Nocturna arma , diurna magisteria , scutum in timore , festum in sanctitate. Imago tranquillitatis , pignus pacis atque concordie , citharæ modo ex diversis & disparibus vocibus unam exprimens cantilenam. Diei ortus psalmum resultat , psalmum resonat oceanus. Mulieres Apostolus in ecclesia tacere iubet : psalmum etiam bene clamant. Hic omni dulcis ætati , hic utrique aptus est sexui. Hunc senes rigore senectutis deposito canunt , hunc veterani tristes in cordis sui iucunditate respondent. Hunc iuvenes sine invidia cantant lascivie , hunc adolescentes sine lubricæ ætatis periculo & tentamento concinunt voluptatis , iuvenulæ ipsæ sine dispendio matronalis psallunt pudoris , puellulæ sine prolapsione verecundiæ , cum sobrietate gravitatis hymnum DEO inflexæ vocis suavitate modulantur. Hunc tenera

rem non sine fructu afferri possent, ad divinæ psalmodiæ studium excitandum, & amorem.

XX. Veteres Sancti Patres psalmorum interpretes omnia rimati etiam in titulis psalmorum a), (de quorum tamen inspiratione saltem, & divina origine hodieque dubitatur, ac magna adhucdum obscuritas est in eorum sensu) varia non tantum mysteria quæsiwerunt, verum etiam de usu disquisiwerunt in ipso psalmorum cantu. „Non enim (inquit S. HILARIUS) „sine causa tanta rerum diversitate hic titulorum ordo convertitur, ut nunc „in finem, nunc *psalmus*, nunc *canticum*, nunc *canticum psalmi*, nunc „*psalmus cantici* ad distinctionem psalmi, qui subiaceat, præferatur.“ Et paulo post: „In musicis vero artibus hæ sunt officiorum & generum varietates. *Psalmus* est, cum cessante voce pulsus tantum organi concinentis „auditur. *Canticum* est, cum cantantium chorus libertate sua utens, neque „in consonum organi adstrictus obsequium, hymno canoræ tantum vocis „exultat. *Canticum autem psalmi* est, cum organo præcinente subsequens, & æmula organi vox chori cantantis auditur, modum psalterii „modulis vocis imitata. *Psalmus vero cantici* est, cum choro ante cantante, humanæ cantationis hymno ars organi consonantis aptatur, vocis- „que modulis præcinentis pari psalterium suavitate modulatur. His ergo „quatuor musicæ artis generibus competentes singulis quibusque psalmis „supercriptiones sunt coaptatæ.“ Anonymus apud CORDERIUM adhuc alia explicat, & breviter. „*Psalmus* est modulatio per musicum instrumentum: „*canticum* vero est carminis, quæ per os fit, cum verbis pronunciatio; „*oratio* autem est supplicatio, quæ pro aliqua re utili DEO offertur; „*hymnus* est pro bonis obtentis DEI celebratio: *laus*, sive laudatio est divi-

Ac varia
psalmorum
genera.

a

Prologo in L.
Psalmorum
n. 17.

Num. 19.

Expof. Græc.
PP. in Psalm.
Proam. p. L.

„norum

gestit pueritia, hunc meditari gaudet infantia, quæ alia declinat edificare. Ludus quidam est iste doctrinæ, maioris profectus, quam cum seria traditur disciplina. Quantum laboratur in Ecclesia, ut fiat silentium, cum lectiones leguntur? si unus loquatur, obstrepunt universi. Cum psalmus legitur, ipse sibi est effector silentii. Omnes loquuntur, & nullus obstrepat. Psalmum reges sine potestatis supercilio resultant. In hoc se ministerio DAVID gaudebat videri. Psalmus cantatur ab Imperatoribus, iubilatur a populis. Certant clamare singuli, quod omnibus proficit. Domi psalmus canitur, foris recensetur. Sine labore percipitur, cum voluntate fervatur. Psalmus diffidentes copulat, discordes sociat, offensos reconciliat. Quis enim non remittat ei, cum quo unam ad DEUM vocem emisit? Magnum plane unitatis vinculum,

in unum ehorum totius numerum plebis coire. Disparis citharæ nervi sunt, sed una symphonia. In paucissimis chordis sæpe errant digiti artificis, sed in populo Spiritus artifex nescit errare. Psalmus nocturni pavoris solatium, diurni laboris requies. Institutio incipientium, perfectorum confirmatio. Angelorum ministerium, militia cœlestis, hostia spiritalis, psalmum & fassa respondent. Psalmus canitur, & ipsa etiam fassa pectora molliuntur. Videmus flere præduros, flecti immisericordes. Certat in psalmo doctrina cum gratia simul. Cantatur ad delectationem, discitur ad eruditionem. Nam violentiora præcepta non permanent: quod autem cum suavitate perceperis, id infusum semel præcordiis non consuevit elabi.“

a) Vid. D. CALMET Dissertat. in titulos Psalmorum.

T. II. p. 521. „ norum miraculorum commendatio.“ Addit ORIGENES, ex quo iam superius aliqua in hanc rem attulimus: *Alii, qui nullum habent titulum, id est, qui neque cantici, neque hymni, neque psalmi, neque modulationis, neque laudationis, neque orationis, neque alius cuiuspiam rei similis nomine inscribuntur, utilia quadam videntur habere praecepta, & sermones exhortatorios, & invitatorios ad pietatis cultum.* Vides alia explicari quoad canendi modum, alia quoad materiam, quod sæpe allegorice, cum aliud nihil asserte suppeteret, fecerunt ipse Sanctus HILARIUS in psalmum LXV.

Ephes. I. 19. & Sanctus HIERONYMUS, dum illud Apostoli, *Loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus*, præ manibus habet: „ Quid autem (inquit) interfit inter psalmum, & hymnum, & canticum in psalterio plenissime discimus. Nunc autem breviter hymnos esse dicendum, qui fortitudinem & Maiestatem prædicant DEI, & eiusdem semper vel beneficia, vel facta mirantur. Quod omnes psalmi continent, quibus *alleluia* vel præpositum, vel subiectum est. Psalmi autem proprie ad ethicum locum pertinent: ut per organum corporis, quid faciendum, & quid vitandum sit, noverimus.“ Quod D. PAULUS tria illa distinxerit abs re certe haud est; quamvis id apud nos locum non habeat, quod in psalmis, & aliis veteris Testamenti canticis verisimiliter distingui solebat iuxta cantus etiam, & instrumentorum musicorum genera. Qua in re fere conveniunt veteres interpretes: luculenta vero imprimis est S. BASILII definitio: *Psalmus itaque, ait, sermo est musicus, cum concinne, apteque ex harmoniæ ratione ad organum pulsatur: canticum vero vox est concinna, quæ modulate citra organi sonum emittitur.* Psalmi potissimum ex sua institutione ad usum templi a DAVIDE sunt destinati vario concentu, instrumentorumque musicorum symphonia; quo pertinet imprimis hebraica inscriptio *לְהַנְחִיל אֶת הַגִּיטָּר* *al neginoth*. Cantica vero plerumque, qualia in scripturis tam veteris Testamenti, quam novi habentur, ex tempore, & privatim in laudem DEI sunt concinnata. Uti etiam breviores nonnunquam hymni, & exclamationes, iubilationesque in DEI laudem. Omnia autem ad commodum nostrum in Sacris christianis rite applicantur eo sacratori usu, quod divinitus inspirata verbum DEI contineant, & ex ipso divino ore divinas nos concinere doceant laudes. a)

Hymni a Christianis elucubrat, non indifferenter re-

XXI. Neque solum, quæ in Scripturis a Spiritu Sancto emanarunt, locum habuerunt inde ab Ecclesiæ primordiis, quin etiam suas ingenii vires impenderent Christiani ad conscribenda divinæ laudis cantica, aut etiam ex tempore edenda. Mentionem feci supra p. 25. hymni, quem *Priscillianista*

a) Io. Zach. HILLIGERI Dissertat. philolog. de *discrimine digna est lectu hanc in rem.*
psalmorum, hymnorum atque odorum sacrarum

nistæ CHRISTO tribuebant, atque etiam divinis præferebant Scripturis. Ratio-^{cepti, præfer-}
nem eorum affert S. AUGUSTINUS ad CERETIUM: „Habes verba eorum^{tim hæreti-}
„ (inquit) in illo codice ita posita: *Hymnus Domini, quem dixit secrete*^{Epist. 237.}
„ *sanctis Apostolis, discipulis suis, quia scriptum est in Evangelio, Hymno*^{n. 4.}
„ *dicto ascendit ad montem: & qui in canone non est positus, propter eos,*
„ *qui secundum se sentiunt, & non secundum Spiritum & veritatem DEI,*
„ *eoquod scriptum est, sacramentum Regis bonum est abscondere, opera au-*
„ *tem DEI revelare honorificum est.* Ista est (subdit S. Doctor) magna eo-
rum ratio, cur iste hymnus non sit in canone, quia velut sacramentum
Regis abscondendum fuit his, qui secundum carnem sentiunt, & non se-
cundum Spiritum, & veritatem DEI.“ Qua de re disputando deinceps
ipsa hymni verba in medium profert, quorum expositionem ab ipsis *Pris-*
cillianistis factam, in scripturis ostendit aliunde manifestatam, ut rationem
cur in canone relatus non sit, quam *Priscillianistæ* dictitabant, exploderet a).

Non

a) „Si enim verbi gratia (ait) propterea in isto hymno cantatur, & dicitur *Salvare volo, & solvi volo*, quia, sicut isti hæc verba exponunt, solvit nos Dominus CHRISTUS a conversatione sæculi, ut non iterum ligemur in eo: hæc in scripturis canonicis utique didicimus, quod solvat nos Dominus a conversatione sæculi, & quia in eo non debemus iterum colligari. Nam quid est aliud, *Dirupisti vincula mea* &c. &c. Quoniam hæc in scripturis canonicis legimus, ibi intelligimus, inde firmamus, inde quotidie prædicamus. Quid est igitur, quod iste hymnus dicitur carnalibus fuisse subtractus, ut non poneretur in canone, cum quod in illo opertum est, in canone apertum sit. An usque adeo desipiunt, imo infaniunt, ut audeant dicere, Sacramentum Regis in hoc hymno absconditum esse spiritualibus, in canone autem manifestum esse carnalibus? Hoc de superioribus eiusdem hymni verbis dici potest, ubi ait, *Salvare volo, & solvari volo*. Si enim, sicut ipsi exponunt, hoc ista verba significant, quod salvamur a Domino per baptismum, & salvamus, id est custodimus in nobis Spiritum datum nobis per baptismum, nonne istum sensum scriptura canonica clamat, ubi legimus, *Salvos nos fecit per lavacrum regenerationis* &c. ? . . . Si hoc, ut dicunt, intelligendum est in ipso hymno, ubi ait, *Generari volo*, quod in canonica epistola PAULI Apostoli scriptum est, *Quos iterum parturio, donec CHRISTUS formetur in vobis*: si hoc intelligendum est in isto hymno, ubi ait, *cantare volo*, quod in psalmo canonico scriptum

est, *Cantate Domino canticum novum*: si hoc intelligendum est in isto hymno, ubi ait, *Saltate cuncti*, quod scriptum est in cantico evangelico, *Cantavimus vobis, & non saltastis*: si hoc intelligendum est in isto hymno, *Plangere volo, tundite vos omnes*, quod scriptum est in cantico evangelico, *Planximus vobis, & non luxistis*: si *ornare volo, & ornari volo* hoc significat in isto hymno, quod scriptum est in canone, *Habitare CHRISTUM per fidem in cordibus vestris*: & *vos estis templum DEI, & Spiritus DEI habitat in vobis*: si, quod ait in isto hymno, *Lucerna sum tibi, ille qui me vides*, hoc significat, quod scriptum est in psalmo canonico, *In lumine tuo videbimus lumen*: si, quod ait in isto hymno, *Ianua sum tibi quicumque me pulsas*, hoc significat, quod in psalmo canonico legitur, *Aperite mihi portas iustitiæ, ingressus in eis, confitebor Domino*; & in alio psalmo, *Tollite portas principes vestri, & elevamini portæ æternales, & introibit Rex gloriæ*: si, quod ait in isto hymno, *Qui vides, quod ago, tace opera mea*, hoc significat, quod scriptum est in libro TOBIÆ, *Sacramentum Regis bonum est abscondere*; cur iste hymnus non esse in canone propterea dicitur, ut sacramentum Regis abscondatur carnalibus; cum ea, quæ in isto hymno exponuntur, etiam in canone legantur, & sic ibi reperiantur manifesta, ut per hæc illa exponantur obscura: nisi quia istas expositiones habent in quibus lateant; in verbis vero illius hymni, quem exponere se simulant, hoc sapiunt, quod alienis exponere timeant? Nec mi-

- Non iniicio hic mentionem *Therapeutarum* PHILONIS, nisi EUSEBII testimonio adiecto de consimili nostratium exercitatione. „Post pauca (inquit) rursum etiam de eo, quod psalmos novos faciant, ita scribit (PHILO): *Itaque que non solum subtilius intelligunt hymnos veterum, sed & ipsi faciunt novos in DEUM, omnibus eos & metris & sonis honesta satis & suavi compage modulantes.* Multa quidem & alia in eodem libro enumerat, quæ a nostris vel in ecclesia, vel in monasteriis exercentur.“ Habetur id ex antiquo Scriptore, CAIO verisimiliter Presbytero Romano, qui ad finem sæculi secundi contra ARTEMONIS hæresin scripsit apud EUSEBIUM in hæc verba a):
- L. II. c. 17. *Hist.* „Psalmi quoque & cantica Fratrum, inde a primordio a fidelibus conscripta, Apol. c. 39. *Christum Verbum DEI concelebrant.* Iam retuli etiam TERTULLIANI locum, ut quisque de Scripturis sanctis, vel de ingenio potest, provocari in medium DEO canere. In epistola falso S. IUSTINO M. adscripta, vitium, quod inde enasci primum est, reprehenditur: *Hymni & psalmi, & cantica, & laudes dicendæ: at non probandus, qui veluti adversarii condemnandi causa nonnulla subobscurè attingit, ac proximum per psalmodiam vellicat.* Quod de hymnis, psalmis, & canticis ex ingenio compositis intelligendum. Contigit non raro, ea licentia abuti hæreticos. TERTULLIANUS de VALENTINO testatur, quod suos composuerit psalmos, quos magna impudentia, quasi idonei alicuius auctoris, interserit. Davidicis scilicet christiano usu consecratis, ut postea explicat: *Nobis quoque ad hanc speciem psalmi patrocina-buntur non quidem apostata, & hæretici, & Platonici VALENTINI, sed sanctissimi & receptissimi Propheta DAVID.* Ille apud nos canit *Christum, per quem se cecinit ipse Christus.* Idem vitio vertit Concilium Antiochenum PAULO Samosateno apud EUSEBIUM: „Quid vobis in memoriam revocemus, quemadmodum psalmos & cantus, qui in honorem Domini nostri IESU CHRISTI decantari solent, quasi novellos, & a recentioribus compositos ὡς δὲ νεωτέρως, ἢ νεωτέρων ἀνδρῶν συγγράμματα abolevit. Mulieres autem magno Paschæ die in media ecclesia psalmos quosdam canere ad sui ipsius laudem instituit ψαλμοδῶν παρασκευάζων. Sub religionis ergo quasi prætextu, ne psalmi novelli, & a recentioribus in honorem Domini nostri IESU CHRISTI compositi canerentur (quod mox audivimus a primordio Ecclesiæ a fidelibus fieri consuevisse) grave illud induxit malum, ut in publicis conventibus cani in sui laudem mulieres faceret. Scribit
- Ad Zenam, & Serenum p. 412.
- Lib. de Carne Christi n. 17.
- Cap. 20.
- L. VII. c. 30.
- EPIPHANIUS

rum, quandoquidem ipsum Dominum IESUM loquentem, non per ora Prophetarum, vel Apostolorum, vel Angelorum, sed per os proprium, illusorem potius, quam veritatis doctorem fuisse crediderunt. Huic utique hymno divinam tribuentes auctoritatem, ubi eum di-

xisse, nescio, quis eiusdem hymni conditor finxit; verbo illius cuncta, & non sum illusor in totum. “

a) Vid. LE MOYNE Not. in varia Sacra T. II. p. 937. &c.

EPIPHANIUS, HIERACEM plurima cantica novitia condidisse, cuiusmodi etiam erant ab ARI0 ad SOTADIS numeros composita cantiones, quas graviter ATHANASIUS incessit his verbis: „Pro MOYSE, aliisve viris sanctis, ne scio quem SOTADEM, qui ipsis Gentilibus ludibrio est, & filiam HERODIADIS reperierunt. Namque & illius fractos effœminatosque mores ARIUS, *Thalias* quoque ipse scribendo, imitatus est, & huius saltatricis saltationem suis in Dominum maledictis saltando, & ludendo est æmulatus.“ Ex duobus, qui nomine SOTADIS veniunt, Patres ex Congr. S. MAURI adnotant ex SUIDA *Cretensem Maronitam*, dæmoniacum, Iamborum scriptorem, qui composuit *Phycas* (id est *Scurras*) sive *Cinados*, *Ionica dialecto*. Ad hunc modum *Thalias* ARII erat: „Est autem (inquit SOCRATES) di- cendi genus molle ac dissolutum, *Sotadicis* carminibus non absimile. Quem quidem librum nunc temporis etiam Synodus condemnavit.“ PHOTIUS in Compendio Historiæ PHILOSTORGHII recenset ARIUM, cum ab Ecclesia recessisset, cantica nautica, & molendinaria, ac viatoria conscripsisse, aliaque eiusmodi composuisse, quæ certis modulationibus aptavit, prout unicuique cantico convenire existimabat: atque ita imperitorum animos suavitate cantus ad impietatem suam sensim abduxisse. Quod quidem ad nostrum argumentum non spectat. Quod vero de canticis *Arianorum ἰδιωτικῶς* SOZOMENUS dicit, eos adiecisse cantica, quæ ad rixam, & contentionem spectarent: „Ubi sunt, qui tres dicunt unicam potentiam?“ LE MOYNE non de ἀκροτελευτίοις vel doxologia intelligi vult, sed de hymnis integris, & canticis, quæ psalmorum modulationi soliti sint adiungere. De LEONTIO iam diximus, „qui tum temporis (sub CONSTANTIO) Antiochenam sedem gubernabat, incertus animi, quid ageret, eos quidem, qui iuxta doctrinam fidei a Nicæno Concilio traditam, DEUM hymnis glorificabant, prohibere haudquaquam aggressus est. Verebatur enim, ne plebs seditionem commoveret. Manum tamen capiti iam canescenti admovent, dixisse fertur: hac nive liquefacta, multum erit luti, significans his verbis futurum, ut hymnorum discrepantia, post mortem ipsius in gravissimam plebis seditionem defineret.“ Taceo Meletianos, cum quibus THEODORETUS magnus ATHANASIUM perpetuo bellum gessisse dicit, solitis cum plausu manuum, & saltatione hymnos concinere. Scribit etiam SOZOMENUS a) APOLLINARIS secta-

Hæresi 67.

Orat. I. contra
Arian. T. I.
P. I. p. 406.

L. I. c. 9.

L. II. c. 2.

L. VIII. c. 8.

Var. Sac. T.
II. p. 1093.L. IV. hæret.
fabul.

a

a) Lib. VI. c. 25. „In aliis quoque civitatibus separatim conventus agere cœperunt sub Episcopis suæ sectæ, & ritibus nisi sunt ab ecclesia catholica alienis, præter sacros hymnos, qui in ecclesia cani solent, cantica quædam numeris adstricta psallentes, quæ ab APOLLINARE erant excogitata. Namque hic præter reliquam eruditionem poetices quoque, & omnis generis car-

minum gnarus, multis eiusmodi oblectamento captis, ut ipsi adhærerent, persuasit. Deinde viri in conviviis, & dum opus facerent; mulieres vero inter texendum cantica eius psallebant. Etenim pro labore, atque otio, pro diebus festis, ac reliquis omnibus brevibus quædam composuerat carmina, cuncta ad laudem divini nominis spectantia.“

sectarios præter sacros hymnos, qui in Ecclesia cani solent, cantica quædam numeris adstricta psallere solitos, quæ ab APOLLINARE erant excogitata. De BARDESANIS hæretici filio meminerunt THEODORETUS, & NICEPHORUS, eum in patris hæresin abductum, cantica quædam composuisse, in quibus *modorum suavitati impietatem admiscens, audientium animos demulcebat*, & ad exitium pertrahebat. Pater quidem, ut rem NICEPHORUS explicatius edisserit, *nomini sui hæresin instituit: filius autem, GRÆCIS disciplinis satis eruditus, patriis vocibus legitimis modis, musicisque numeris inclusis, ordine circulari eas cani instituit* (κατὰ κύκλον ἄδων χορὸς παρὰ τοὺς) quos ex eo tempore hucusque SYRI psallentes usurpant: non illi quidem carminibus ipsis, sicuti ab illo sunt prodita, sed sonis tantum eorum utentes. Nam ille ad patriam hæresin delapsus, eademque cum GRÆCIS de animæ generatione opinatus, LYRICIS modulis doctrinas eiusmodi aspersit. Quibus multi ex SYRIS, propter verborum venustatem, & sonorum numeros demulsi, paulatim opinionibus talibus recipiendis sunt assuefacti. Legantur de hoc argumento Differtat. *Ern. Sal.* CYPRIANI de Propagatione hæresium per cantilenas, & *Io. And. SCHMIDII*, de Modo propagandi religionem per carmina. De *Donatistis* testatur S. AUGUSTINUS Catholicos reprehendisse, quod sobrie psallerent, cum ipsi ebrietates suas ad canticum psalmodiarum, humano ingenio compositorum, quasi ad tubas exhortationis inflamment. Duo extant ad rem veteres canones, alter *Laodiceus*, alter *Carthaginensis*. Quorum ille ita habet: *Quod non oportet privatos, & vulgares aliquos psalmos dici in ecclesia.* Alter: *Ut preces, quæ probatæ fuerint in Concilio, sive prelationes, sive commendationes, sive manus impositiones ab omnibus celebrentur.* Quorum illud contra temeritatem APOLLINARIS esse putat BARONIUS. Siquidem illius Concilii epocha post Concilium *Nicænum*, sub finem sæculi quarti statuatur, quamquam APOLLINARIS non *Laodiceæ Syriæ*, ubi illud Concilium habitum fuit, sed *Phrygiæ* Episcopus fuerit. Alter *Carthaginensis* canon contra *Donatistas* esse potest, aut Catholicorum etiam licentia hic videtur cohiberi, prout veteres canonum commentatores intellexerunt. In laudato *Laodicensi* Concilio statutum est, ne alii, quam libri in canone recepti, in Ecclesia legerentur: quod utrumque decretum in MARTINI *Bracarenfis* capitulis est repetitum a). In Nomocanone huius argumenti plures citantur canones, Quos,

a) C.67. „Non oportet psalmos compositos, & vulgares in ecclesia dicere, neque libros, qui sunt extra canonem, legere, nisi solos canonicos novi & veteris Testamenti.“ In collectione Conciliorum *Arabica*, quæ *Oxonii* asservatur, sequens legitur canonis *Laodicensi* explicatio: „Nemo legat in ecclesia alios psalmos præter illos DAVIDIS.

Nam relatum est ad sacram Synodum, quosdam hæreticos alios psalmos sibi composuisse, præter illos, quos composuit DAVID Propheta, & illos in ecclesiis lectitasse. --- Et erant qui reciperent hos psalmos nuper compositos.“ *Theodorus BALSAMON* in suis ad utrumque canonem commentariis, & primo ad Canonem *Laodicensem*:

Quos, quomodo, qualia canere, precari vel legere oporteat a). Quibus ad rem praesentem adiungi debet *Bracarenfis* II. Canon XII. *Ut extra psalmos, vel canonicarum scripturarum novi & veteris Testamenti, nihil poetice compositum in Ecclesia psallatur, sicut & sancti praecipunt Canones.* Nescio, an in Regula PAULI & STEPHANI apud HOLSTENIUM recte mens huius Concilii exprimitur: *Nullus praesumat responsoria, vel antiphonas, quae solent aliqui composito sono pro suo libitu, & non ex canonica scriptura assumpta canere, in Congregatione ista vel meditari, vel dicere.* In Concilio *Carthaginensi* rectius cavetur, ne aliquid nisi probatum in publicis officiis admittatur. Concilium *Turonense* II. nominatim, quod hymnos spectat, eam cautionem adhiberi vult, ne indiscriminatim hymni, quorum auctores non designantur, adoptentur. *Licet hymnos AMBROSIANOS habeamus in Canone; tamen quoniam reliquorum sunt aliqui, qui digni sunt forma cantari, volumus libenter amplecti eos praeterea, quorum auctorum nomina fuerint in limine prae notata: quoniam quae fide constiterint, dicendi ratione non obstant.* Videntur haec mox relatum Concilii *Bracarenfis* canonem petere, paucis ante annis habiti. Erant nihilominus deinceps adhuc, in *Hispania* saltem, quidam hac in re difficiliore, quos perstringit Concilium IV. *Toletanum*, remque ad rectum reducit usum in Ecclesia, ut vidimus semper consuetum & probatum: deque SS. AMBROSII & HILARII hymnis nominatim agunt Patres b).

Cod. Regul-
rum P. II.
p. 78.

Can. II. &
23.

An. 567. Can.
23.

XXII.

„Hic quoque (inquit) canon veterem inordinatum morem corrigit. Quidam enim propter arrogantiam, ut videtur, in vespertinos hymnos preces componentes, eas legebant, & cum reprehendebantur, se nihil absurdum alienumque facere, nec a Patribus datas orationes dissolvere dicebant.“ Et ad canonem *Carthaginensem*: „Ut est verisimile, aggrediebantur quidam Episcopi dicere preces inusitatas, vel in initiis glorificationum, vel etiam tempore manuum impositionis. Hoc ergo vetantes Patres dicunt, eas solas debere dici preces, quae prius constitutae sunt, seu quae sunt consultae.“ ZONARAS duos coniungit canones: in Can. 18. *Laod.* „Ut in supplicationibus probata tantummodo per synodum preces, reiectis aliis novis, ab omnibus adhibeantur, *Carthaginensis* Synodi vigesimo tertio canone constitutum est. Idem hoc quoque canone decretum videtur, ac, ne cui scilicet pro arbitrio formulas precum contexere, easque in publicis conventibus recitare liceat, sed easdem, hoc est, diuturna con-

fuetudine usurpatas in quocunque conventu omnes retineant, definitum.“
a) Videlicet Apostolorum sexagesimus, & octogesima quintus, *Laodicenus* decimus quintus, decimus septimus, decimus octavus, decimus nonus, vigesima tertius, quinquagesimus nonus, *Carthaginensis* vigesima quartus, quadragesima sextus, centesima tertius, Concilii sexti trigesima tertius, sexagesima tertius, septuagesimus quintus, octogesima primus, *Nicaeni* secundi decimus quartus.
b) „Quos tamen (aiunt c. 13.) quidam specialiter reprobant pro eo, quod de scripturis sanctorum canonum, vel apostolica traditione non existunt: respuant ergo & illum hymnum ab hominibus compositum, quem quotidie publico, privatoque officio in fine omnium psalmorum dicimus: *Gloria & honor &c.* Nam & ille hymnus, quem nato in carne CHRISTO Angeli cecinerunt: *Gloria in excelsis &c.* reliqua, quae ibi sequuntur, ecclesiastici Doctores composuerunt. Ergo nec idem in ecclesiis ca-

Inde a primis
Ecclesiæ
temporibus a
Græcis,
In Ps. 184.

XXII. Si quæ igitur ex ingenio potissimum composita fuerunt, atque ad usum sacrum Ecclesiæ adhibita, hymnos fere nuncupavere: qui nimirum ad præsens argumentum pertinent de cantu ecclesiastico; quomodo a S. AUGUSTINO hymnus definitur *Cantus cum laude DEI. Si laudes DEUM, & non cantas, non dicis hymnum. Si cantes, & non laudas DEUM, non dicis hymnum. Si laudas aliquid, quod non pertinet ad laudem DEI, etsi cantando laudes, non dicis hymnum. Hymnus ergo tria ista habet, & canticum, & laudem, & DEI.* Aliquid adhuc ad descriptionem hymni addit S. GREGORIUS Nazianzenus:

Iamb. 142.

Ἐπαινός ἐστιν εὖ τι ἐμῶν φράσαι
Ἀῶν δ' ἔπαιν εἰς Θεὸν σεβάσμιον
Ὁ δ' ὕμνος αἶνός ἐμμελής, ὡς οἶομαι.

Ἐπαινός est, si quidpiam laudas mei:
Ἀῶν suprenum laude si regem afficis.

Modulata laus est hymnus, ut quidem arbitror,

nempe ad divinam laudem compositum carmen. HOESCHELIUS in notis affert S. CHRYSOSTOMI locum μετὰ τὰς ψαλμωδίας ὕμνοι, ἅτε θεϊότερον πρᾶγμα. Post psalmodias nimirum, hymnos opus esse divinius, seu divinis rebus agendi accommodatius. Complectitur hoc totum id, quod primis Ecclesiæ sæculis in concinendis divinis laudibus fuit usitatum. Ut etiam Io. Bapt. DONIUS in dissertatione *de musica sacra* observat inter quatuor quasi gradus, quibus cantus ecclesiasticus apud Latinos processerit; quorum primus psalmodiarum tantum, atque hymnorum melodias continuisse videatur. Quod pariter de Græcis valet. De hymnis Ecclesiæ apostolicæ scripsit Io. Georg. WALCHIUS. Semper vero a prima CHRISTI ætate fuerunt, qui in hac re elaborarunt, non solum divinas laudes hymnis decantando, verum etiam piam in adornandis hymnis, atque ad DEI cultum in conventibus ecclesiasticis adhibendis, navando operam, ut ex SOCRATE audivimus, S. IGNATIUM visione ab Angelis didicisse διὰ τῶν ἀντιφώνων ὕμνων τὴν αἰγιαν τριάδα ὕμνευτων alternis hymnis Sacrosanctam TRINITATEM collaudantibus, seu ut

in

T.I. edit. Flo-
rentine no-
vissime pag.
273.

nendus est, quia in scripturarum sanctarum libris non invenitur. Componuntur ergo hymni, sicut componuntur missæ, sive preces, vel orationes, sive commendationes, seu manus impositiones: ex quibus si nulla decantentur in ecclesia, vacant officia omnia ecclesiastica...

Sicut igitur orationes, ita & hymnos in laudem DEI compositos nullus vestrum ulterius improbet, sed pari modo Gallia, Hispaniaque celebret: excommunicatione plectendi, qui hymnos reiicere fuerint ausi."

in tripartita habetur: *Quomodo per antiphonas Sancta Trinitati dicerent* L. X. c. 9. *hymnos*; unde consuetudo nata sit in Ecclesia canendi alternos hymnos ἀντιφώνως ὕμνος. Hoc assertum si accipitur, S. IGNATIO primus hic tribuendus foret locus: eique adiungendus esset magnus ille HIEROTHEUS, tantopere laudatus ob sacros compositos hymnos a DIONYSIO, si *Areopagita* foret, Apostolis coætaneus, qualem se, & HIEROTHEUM fingit, variasque etiam adducit ex ipsius hymnis strophas, & prolixè commendat. Ita, inquit, *Et inclutus noster in sanctis litteris institutor, in amatoris hymnis, divinis afflatibus exposuit, quæ profecto in memoriam revocare non indignum fuerit, Et veluti sacrum quoddam caput nostro de amore sermoni inferere.* De div. No-
min. c. 4.
Inter hymnos contra ARTEMONEM, de quibus iam sumus locuti, forsan connumerandum putat LE MOYNE hymnum illum matutinum, qui extat, & editus est ab USSERIO in dissertatione *de Symbolis ex variis MSS. Psalteriis* Var. Sacr. T. II. p. 1094. *Græco Et Latino idiomate exaratis. Δόξα ἐν ὑψίστοις Θεῷ κ. τ. λ. Gloria in excelsis DEO Et c.* quam doxologiam frequentissime in sacra liturgia hodieque canimus. De qua plura capite proximo dicemus. Celebris etiam est hymnus *Ὡς ἱλαρόν*, de quo mox. S. IUSTINI M. *ψάλλτης* EUSEBIO memoratur L. IV. c. 18. sed ætatem non tulit. S. CLEMENTIS Alexandrini Pædagogo, qui doxologia etiam clauditur, subiicitur ὕμνος χριστοῦ, *hymnus ad Christum*, quem cum HERVETI versione & commentario suo, atque *Germanica* metaphrasi edidit Rudolphus CAPELLUS, extatque & græce, & latine inter Poetas græcos, latinosque. Georgio BULLO in Defensione fidei *Nicana* videtur hic hymnus desumptus ex canticis sacris, in primitiva Ecclesia usurpatis, vel certe ad eorum imitationem compositus. Ufibus autem privatis tantum inserviisse videntur hymni CLEMENTIS Alexand. Ioanni Godof. BAUMANN, Schedias. de hymnis & hymnopœis veteris & recentioris Ecclesiæ, & quem citat, BUDÆO in Ifag. hist. theol. A DU-CANGIO ANTIGENI Martyri, CLEMENTI fynchrono, in appendice ad Glossarium græcum adscribitur, cum ipse se CLEMENS eius auctorem prodat his ad finem Pædagogi verbis: *Quoniam autem Pædagogus nos duxit in Ecclesiam, ipseque sibi ipsi, verbo inquam, quod docet, Et omnia considerat, adiunxit, bene habuerit, si nos cum in hoc loco sumus, iustæ gratiarum actionis mercedem, pulchræ pædagogicæ convenientem laudem Domino offeramus.* Videtur etiam DU CANGIUS nominis similitudine deceptus ANTIGENEM M. pro ATHENOGENE posuisse: sicuti hunc cum ATHENAGORA confuderunt BARONIUS & TILEMONTIUS, is tamen suam revocavit sententiam. Editores *San-Maurenses* Opp. S. BASILII putant eundem esse, quem martyrologia ad diem 16. *Iulii* cum aliis nonnullis *Sebastiæ* sub DIOCLETIANO passum esse testantur, atque in actis capite plexus memoratur. Verum alius insuper est, cuius memoria in martyrologiis die 18. *Iu-*
nuarii

Cap. 29.

nuarii agitur, quem *Bollandistæ* ad 18. Ian. eundem ipsum esse credunt, qui hymnum adstantibus iam ad ignem festinans reliquerit, in quo Spiritum S. celebravit, teste S. BASILIO de Spiritu S. *Si quis*, sonant eius verba, *etiam novit* ATHENOGENIS hymnum, quem tanquam aliquod valedictionis munus discipulis suis reliquit festinans iam ad consummationem, quæ facta est per ignem, is novit & Martyrum sententiam de Spiritu. Ubi etiam distinguit hymnum vespertinum antiquissimum S. Pater, cuius auctorem se ignorare dicit. Edidit istum laudatus USSERIUS differt. de Symb. incipitque $\Phi\omega\varsigma\ \iota\lambda\alpha\rho\acute{o}\nu$. In Constitut. apostol. habetur $\pi\rho\sigma\epsilon\upsilon\chi\eta\ \epsilon\sigma\omega\pi\epsilon\rho\acute{o}\varsigma$ eodem pœne sensu & verbis, quamque notante FABRICIO hodie adhuc in usu habet Ecclesia Græca, & ATHENOGENI quidem tribuit GOARUS ad *Enchologium*, & Græci in horologio his verbis: *Hymnus Sancti ATHENOGENIS Martyris, non vero*

I. VIII.

c. 36.

Fabr. L. V.

Bibl. Gr.

p. 196.

Goar. p. 32.

SOPHRONII, Patriarchæ Hierosolymitani, ut inepte quidam sentiunt. Testis magnus BASILIUS. Certe SOPHRONIUS Patriarcha Hierosol. vel ipso BASILIO longe est iunior, qui hymnum illum $\delta\iota\alpha\ \tau\eta\eta\ \tau\tilde{\epsilon}\ \chi\rho\omicron\nu\tilde{\varsigma}\ \alpha\rho\chi\iota\acute{o}\tau\eta\tau\alpha$ ob antiquitatem temporis in testimonium se adducere testatur. MOYNIUS in *variis Sacris* aliam proponit coniecturam, istum unacum matutino $\delta\acute{o}\xi\alpha\ \epsilon\grave{\nu}\ \upsilon\psi\iota\varsigma$ Gloria in excelsis HIPPOLYTO Portuensi tribui posse, cui in laterculo marmoreo adscribuntur $\omega\delta\alpha\iota\ \epsilon\iota\varsigma\ \pi\acute{\alpha}\sigma\alpha\varsigma\ \tau\acute{\alpha}\varsigma\ \gamma\rho\alpha\Phi\acute{\alpha}\varsigma$ a). Addit tamen aliam opinionem, odas forsan opus in Canticum canticorum esse, ad quod odas & cantica potuerit deproperare. Nisi forsan, subdit, intelligantur hymni ab HIPPOLYTO conscripti, decantandi in honorem DEI, & Domini nostri IESU CHRISTI. Sed utraque sententia immensum abit ab inscriptione $\omega\delta\alpha\iota\ \epsilon\iota\varsigma$

T. I. lect. C. nif. p. 9.

$\pi\acute{\alpha}\sigma\alpha\varsigma\ \tau\acute{\alpha}\varsigma\ \gamma\rho\alpha\Phi\acute{\alpha}\varsigma$. Indignatur BASNAGIUS MOYNIO, quod absque ulla ratione mutandam duxerit vocem $\gamma\rho\alpha\Phi\acute{\alpha}\varsigma$ in $\alpha\iota\rho\acute{\epsilon}\sigma\epsilon\iota\varsigma$. Ipse tamen etiam cominiscitur hic designari homilias potius, legendum ratus $\omicron\mu\iota\lambda\iota\alpha\iota$ loco $\omega\delta\alpha\iota$, Quas in totam scripturam ediderat HIPPOLYTUS, ORIGENIS exemplo, quem sæpius audierat, excitatus. Frequentissimas habuit conciones, quas sæpius laudavit THEODORETUS in dialogis, quasque omisisse penitus auctorem laterculi verisimile non fit. Legendum igitur $\omicron\mu\iota\lambda\iota\alpha\varsigma\ \epsilon\iota\varsigma\ \pi\acute{\alpha}\sigma\alpha\varsigma\ \gamma\rho\alpha\Phi\acute{\alpha}\varsigma$, nec distinguenda videntur illæ homiliæ a commentariis in scripturam, quas HIPPOLYTO tribuunt plerique veteres. Nihil quidem difficultatis habere hæc

T. I. P. I. p. 390. 391.

a) „Hic SCALIGER (inquit LE MOYNE Var. fac. T. II. p. 1086.) querit odas in sacram scripturam. Sed nescio cui bono odas in sacram scripturam. Deinde HIPPOLYTUS varias scripturæ libros commentariis suis illustraverat, adeo, ut vix sit credibile, in totam scripturam sacram illum odas adhuc adornare voluisse. Fateor ergo ingenne, valde mihi suspectum illum ti-

tulum, quem propter detritas litteras, & characteres fugientes vix potuerunt lectores acutiores assequi. Enimvero crediderim hic non legendum $\epsilon\iota\varsigma\ \pi\acute{\alpha}\sigma\alpha\varsigma\ \tau\acute{\alpha}\varsigma\ \gamma\rho\alpha\Phi\acute{\alpha}\varsigma$, sed $\epsilon\iota\varsigma\ \pi\acute{\alpha}\sigma\alpha\varsigma\ \tau\acute{\alpha}\varsigma\ \alpha\iota\rho\acute{\epsilon}\sigma\epsilon\iota\varsigma$, in omnes hæreses. Quale nimirum opus ei EUSEBIUS, HIERONYMUS, & PHOTIUS attribunt.“

CLEMENCET e Congr. S. MAURI : quam etsi quidem congruentem scriptis, ab HIPPOLYTO editis, nihilo tamen minus ab inscriptione alienam putant; nec abs re BASNAGIUM inconstantiae arguunt, qui constituerat, aut omnino reiiciendam tabulam illam, aut nihil in ea immutandum. Miranturque, difficultatem necesse sine causa; nihil enim obesse, quo minus *ὡδὸς* seu cantica HIPPOLYTUS composuerit. Idem BINGHAMUS censet, earum nonnullas probabiliter publici usus fuisse in Ecclesia. Nam, inquit, in *α-lio tractatu de consummatione mundi, & de antichristo, doxologiarum, & psalmorum, & spiritualium odorum usum commendat; idque inter signa antichristi refert, ut liturgia extinguatur, psalmorum decantatio cesset, nec audiatur Scripturae lectio.* Id pro comperto habendum esset, si HIPPOLYTUS auctor operis comprobaretur de Consummatione mundi, & de antichristo, ubi hoc commendatum est studium: *Os vestrum praeparavi ad glorificandum, & laudandum DEUM, & psalmos, cantionesque spirituales pronuntiandas, lectionisque continuam meditationem.* Apud EUSEBIUM NOETHUS laudatur DIONYSIO Alexandrino ab hymnis imprimis conscriptis, qui cantari soliti sint: *Nepotem, inquit apud laudatum EUSEBIUM, amplector & diligo, ut pro fide, pro studio in doctrina posito, pro assidua in scripturis exercitatione. Pro nonnullis quoque, & variis psalmis hymnisque ab eo compositis καὶ τῆς πολλῆς ψαλμωδίας, quibus hucusque nonnulli fratres libenter utuntur.* HARMONII, BARDESANIS haeretici filii, cantica sacra erroribus conspurcata, ut meminimus ex THEODORETO & NICEPHORO, S. EPHREM Syrus ex ore populi removit, aliis substitutis hymnis, qui tam in DEI, quam Sanctorum laudem catholica dogmata continerent; quique eodem THEODORETO teste deinceps ad celebritatem etiam, hilaritatemque in festis SS. Martyrum sunt adhibiti a). Inter EPHREMI opera a VOSSIO edita extat hymnus ex Syriaco traductus, istam inscriptionem praefereens: *Canticum spiritale in laudem & amorem doctrinae & sapientiae.* Gregorius BAR-HEBRÆUS de cantu ecclesiastico post Concilium Nicenum in Ecclesiam inducto,

Origin. eccl.
L. XIII. c. 5.

L. VII. c. 19.

a
T. I. p. 267.
In Ethicis
P. I. c. 5. §. 4.

10-

a) „Cum (ait L. IV. hist. c. 29.) HARMONIUS BARDESANIS filius odas quasdam olim composuisset, & modorum suavitatem audientes demulceret, raperetque ad exitum, ipso modorum concentu inde assumpto τὴν ἁρμονίαν τῶ μελῶς ἐκένειεν λαβὼν pietatem indidit, iucundissimumque simul & utilissimum audientibus medicamentum exhibuit. Quae cantica nunc etiam triumphantium Martyrum festa laetiora reddunt.“ NICEPHORUS L. IX. c. 16. „D. EPHRAIM ea re cognita, quamvis graecarum artium expertus, HAR-

MONII numeros moderatus est: atque eiusdem modulis, carminibus ecclesiasticae sententiae consonis, adiectis, Syris ad ea usque tempora canenda dedit. Nam divinos hymnos plurimos, quibus DEUM imprimis celebrat, & laudes praeterea virorum, qui vitae instituto DEO placere, canit, ad HARMONII carminum leges composuit: a quibus, ut equidem puto, per emulationis ardorem, posteriores ecclesiae cantores modulorum formulas mutuati, magis etiam atque magis augere, atque propagare eas sunt aggressi.“

- loquens, primum ponit S. EPHREM, qui composuerit contra hæreses sui ævi hymnos & odas, ut canerentur, cui ISAACUM & DALÆUM itidem Syros iungit, qui pro argumento canticorum locos ex psalmis DAVIDIS fe-
- L. III. c. 16. legerint, quos suo instituto idoneos indicarent. Testaturque SOZOMENUS in omni genere carminis excelluisse DALÆUM, quem BAR-HEBRÆUS cœtaneum fere facit Sancto EPHREM: additque, circa tempora Concilii *Ephesini* alios fuisse viros pietate illustres apud *Euchitas*, qui divino Spiritu abrepti, varios composuerint cantus. Teste GENNADIO de Viris illustribus:
- Cap. 74. „PETRUS, *Edeßienæ* ecclesiæ Presbyter, declamator insignis, more S. EPHREM „Diaconi psalmos metro composuit.“ In libro carminum S. GREGORII *Nazianzeni* est hymnus vespertinus, quem ad CHRISTUM precatus est sub initium noctis. Itidemque ad CHRISTUM post silentium die Paschæ. Sunt etiam inter SYNESII opera hymni decem, Lyrico carminis genere. Imprimis SS. TRINITATEM christiano more celebrare contendit. Iudicante Io. Er-
- Not. in *Irre-* nesto GRABIO, in cæteris omnem fere *Valentinianorum* mataeologiam veræ
naum c. 7. theologiæ adaptavit, ac hæretica voce orthodoxam cecinit fidem. Sozo-
Ed. Oxon. an. MENUS refert singulare quidpiam de *Antiochenis*, qui ob destructam THEO-
1702. DOSII statuum sibi timentes, *Quasi mala*, sunt eius verba, *quæ nuntiaban-*
L. VII. c. 23. *tur iam adessent, gemebant omnes ac lugebant, DEUMque precabantur, ut*
Imperatoris animum placaret, canticis quibusdam lugubriter ad eam suppli-
cationem utentibus. Operam ipsis pientissimus FLAVIANUS Episcopus præ-
stitit: nescio an compositis in hunc finem hymnis? Non adeo longe ab
illis temporibus EUTHYMIUS & THEOCTISTUS remoti fuerunt, qui primi
hodierni *Typici*, seu libri illius, quo ordo recitandi divini officii præscri-
bitur, auctores feruntur; quam constitutionem S. SABBAS monasterio suo
Hierosolymitano tradiderit, postea vero, locis illis irruptione *Barbarorum* va-
statis, deperditam S. SOPHRONIUS eiusdem civitatis Patriarcha restituerit,
eandemque S. IOANNES *Damascenus* revocaverit, scriptoque mandatam re-
liquerit, uti rem narrat SIMEON *Thessalonicensis* in Dialogo contra hæreses.
Rem vero in dubium vocat Card. QUIRINUS in Diatriba de ecclesiasticorum
Pag. 24. &c. officiorum apud *Græcos* antiquitate, ad sæculum octavum & sequentia *Ty-*
pici epocham reducens. In altera Diatriba ANATOLIO Patriarchæ locum tribuit
a inter melodas græcos, constatque ex THEODORO lectore a) THEOPHANE &
CEDRENO, fuisse post medium sæc. V. sub Leone MACELA, ac S. GENNADIO
Cpoli celebres duos viros in componendis *tropariis τροπαρίων ποιητὰς*, quæ
vocant, ANTHIMUM & TIMOCLEM. LIGARIDIUS apud GOARIUM *τροπαρίων*
auctorem facit S. IOANNEM *Chrysostomum*, ut nihil dicam de IOSEPHO & NI-
Pag. 155. CODEMO, quos GERMANUS Patriarcha *Cpolit.* in Theoria recenset. CEDRE-
NUS

a) Vid. TILM. Mem. T. XVI. p. 72. & DU-CANGIUM V. *τροπαρίων*.

NUS etiam THEOPHILO *Alexandrino* hic locum tribuit. Quin imo ipsemet IUSTINIANUS Imperator iuxta THEOPHANEM, & LEO *Sapiens* (ut suo loco dicemus) apud LAMBECIUM hic locum habent. De IUSTINIANO hæc ha-
T. V. Bibl. p. 295.
 bet *Nic. ALEMANNUS* ad historiam arcanam PROCOPII: „De musica IUSTI-
 „NIANI peritia THEOPHANES profert græcum *Troparium*, i. e. hymnum,
 „quem de CHRISTI Divinitate, & œconomia ad ecclesiasticos modulos con-
 „cinnavit, hodieque *Græci* canunt inter Missarum solemnia.“ LEONIS *Tro-*
paria ἐωθινὰ seu matutina leguntur in *Oſtoecho Græcorum*, odarium canta-
 nycticum memorat LAMBECIUS. *Contaciorum*, qui sunt breviores hymni,
 auctorem fuisse ROMANUM, Diaconum *Emesenum*, qui circa an. 500. sub
L. V. Bibl. Cas. p. 295.
Anastasio DICORO vixit, testatur *Synaxarium*: unde & in rubrica *Menæi*
 (dicato ipsi ab Ecclesia *Græca* die celebri) ὁ τῶν κοντακίων ποιητῆς dicitur. In-
 ter cantores erat ὁ ἀρχὼν τῶν κοντακίων, cuius munus erat, *Contacia* can-
 tanda inchoare. Sed hæc recentioris videntur ætatis a). Nihil addo in præ-
 sens de hymno, qui præfert nomen THEODORI *Studitæ*, qui tamen, iudice
Cour. Sam. SCHURZFLEISCHIO de hymnis veteris Ecclesiæ, illius tempori non
 congruit, quod argumento hymni & indicio septimæ eius odæ confirmetur. b)
 Præcipuos hymnodos græcos, typis æneis expressos, videre licet in *Typi-*
co Græcorum, edito *Venetis*, atque apud *Leonem* ALLATIUM recensentur,
 qui etiam opus meditatus est de melodis *Græcorum*, quod lucem non vidit.
Nicephorus CALIXTUS catalogum brevem hymnographorum versibus jambi-
 cis concinnavit. Sed plerique ad mediam pertinent ætatem. Sic FABRICIUS
 subiunxit catalogum melodorum græcorum laudati ALLATII dissertationibus
 de libris ecclesiasticis *Græcorum*. Prostat etiam *Urbani Godofredi* SIBERI
 Historia melodorum Ecclesiæ *Græcæ*; de quibus nos libro secundo plura.

XXIII. Quoad hymnographos latinos tam alte usque ad Ecclesiæ pri-
 ordia ascendere non licet, cum primis temporibus etiam *Romæ* græca
 lingua Et Latinis.

a) ACONITANUS apud GRETSERUM Comment. in CODINI c. I. κοντάκιον, inquit, non latinam vocem, sed græcam esse arbitror, licet vernaculam: κοντόν enim hodie *Græcis* est τὸ βραχὺ, τὸ σύντομον, ἢ συνεσταλμένον, id est, breve, compendiarium & contractum. Proinde a brevitate canticis eiuscemodi nomen inditum puto; non quidem quod omnium brevissima, sed quod inter brevissima sint. Huiusmodi vero nomenclatura nulli mira videatur, cum in *Græcorum* ritualibus huic similes multæ reperiuntur; imo vero nonnullæ voces, quæ vel latinæ omnino sunt, vel latinis affines, & ab illis quasi deductæ: cuiusmodi sunt ὠρά-

ριον, μανθάλιον, φακέλλιον & his similia. Quin etiam si tempora & ætatem τῆ ποιητῆς τῶν κοντακίων scrutemur, nomen τῆς κοντακίς haud insolens videbitur: cum ROMANUS Diaconus *Emesenus* (ut habetur in *Menæis Græcorum* mense *Oſtobri* die 1.) primus τῶν κοντακίων auctor & concinator ANASTASII Imp. ætate, id est, circa annum Domini quingentesimum floruerit: quo tempore pene corruptus & adulteratus erat græcus sermo, ut hoc idem nomen ostendit, & eius ætatis locutio.“

b) Vid. BARON. ad an. 842.

lingua in monumentis ecclesiasticis fere appareat. Sacra carmina, quæ Sancto EUGENIO, socio S. DIONYSII *Parisiensis*, vulgo tribuuntur (sunt autem oratio ad DEUM duobus & viginti hexametris constans, ac hymnus de Sancto DIONYSIO *Areopagita*, cuius initium: *Cæli cives plaudite*) abiudicat S. Martyri LAUNOIUS, nec quidquam adverfantibus auctoribus Hist. litter. *Francia*, qui sæc. III. opus convenire haud censent. Primus, qui hic occurrit, S. HILARIUS est, de quo S. HIERONYMUS Præfat. in lib. Comment. ad *Gal.* „HILARIUS latinæ eloquentiæ *Rhodanus*, *Gallus* ipse *Pictavis* genitus, in hymnorum carmine *Gallos* indociles vocat.“ Idem de eodem testatur, scripsisse librum hymnorum. Ex illis fuisse in Ecclesia quosdam cantari solitos, discimus ex Conc. *Tolet.* IV. An. 1480. *Parisiis* cum commentario prodiit collectio hymnorum sub nomine S. HILARII iterum *Rotomagi* an. 1505. impressa. Sed eam non esse S. HILARII, & forte nihil prorsus S. Doctoris continere, persuasos esse doctos, testantur auctores historiæ litter. *Francia*. Idemque iudicium ferendum censent de quinque hymnis, qui sub S. HILARII nomine ad calcem psalterii & in Collect. BARTHII reperiuntur. Fuerunt etiam, qui hymnum de S. IOANNE Bapt. *Ut queant laxis* &c. & de passione D. *Pange lingua gloriosi prælium certaminis* &c. S. HILARIO congruere censent. Sed eorum auctores indicabimus suis locis. Ipse Sanctus Pater in epistola ad ABRAM filiam, quam contra ERASMUM, GILOTIUM, & SCULTETUM asserunt auctori suo Patres *San-Maurenses* in operum editione anni 1693. meminit duorum hymnorum. *Interim*, inquit, *tibi hymnum matutinum & serotinum misi, ut memor mei semper sis. Tu vero si minus per aetatem hymnum & epistolam intellexeris, interroga matrem tuam, quæ optat, ut te moribus suis genuerit DEO.* Subnectitur mox in laudata editione matutinus, hoc initio: *Lucis Creator splendide* &c. unacum initio & fine hymni etiam vespertini, a priore longe diversi, & sancto Doctore non adeo digni, ut alter, quem unum S. Doctore asserere tribui posse censent laudati auctores Hist. litter. *Franc.* Antiphonarium monasterii *Beuchorensis* antiquissimum a MURATORIO in lucem editum, mox initio notat hymnum S. HILARII de CHRISTO, cuius initium est: *Hymnum dicat turba fidelium.* De hoc hymno ita in præfatione habet MURATORIUS: *At in hymno unum a nobis productum maiorem fortasse elegantiam desiderabunt nonnulli, ut eum S. HILARIO adscribant.* Inter opuscula S. DAMASI P. habentur carmina de variis Sanctorum festis Apostolorum & Martyrum, testaturque Card. THOMASIUS in *hymnario*, primum quod de S. PAULO Apostolo est, incipitque: *Iam dudum SAULUS procerum præcepta secutus*, cani solitum fuisse in eiusdem Apostoli Conversione. Aliud insuper S. Pontifex in laudem S. ANDRÆ composuit, ut ex liturgia *Mozarabica*, a Ios. BLANCHI-

nio edita constat. Patres Congregationis S. MAURI operam fedulam impenderunt in genuinis a spuris fecernendis S. AMBROSII hymnis, prout auctoritate veterum, ut puta, PAULINI, qui eius vitam scripsit, S. AUGUSTINI, FAUSTI *Regiensis*, CASSIODORI, ILDEPHONSI, & aliis criteriis discernuntur; suspenfa, ubi aliquid asserti haberi nequit, sententia e. g. de hymnis, qui ad horas diurnas, & feriarum vespervas dicuntur a). Ex antiquissimo codice Bibl. Reginae *Sueciae* pauciores quidem, sed vetustiores, & eos ferme, de quibus extat mentio in priscis Ecclesiae monumentis, THOMASIIUS protulit. Quos inter cum genuinos hymnos S. AMBROSII comperisset, reliquos, in eo contentos, eidem Sancto Doctore adscribere non dubitavit. Solos namque *Ambrosianos* hymnos in eo exhiberi, haud levibus de causis pro indubio fumpfit. Dolensque doctissimos editores *Maurinos* eos latuisse, ut Diar. litterat. *Ital.* a FONTANINO narratur, sua in collectione reposuit. Habetur *T. XXX. p. 6.* *hymnarium* T. VIII. Opp. THOMASII, atque sub nomine S. AMBROSII hymni pro nocturno & diurno officio, etiam *Tertia, Sexta & Nona*, ponuntur. Firmiora sunt, quae idem THOMASIIUS refert antiquorum testimonia varia pro asserendis S. AMBROSIO hymnis. In edit. Opp. S. AMBROSII a GILOTIO curata *T. I. Opp. pag. 222. 230.* fedecim, in *Romanis* editionibus octodecim, in *Parisiensibus* plures adhuc ei adscribuntur, sed sine solidis rationibus. Ipse meminit S. AMBROSIIUS *De Basilicis tradendis.* hymnorum fuorum, fueruntque deinceps nomine *Ambrosianorum* iam a

S. BENE-

a) Primum ediderunt: *Aeternae rerum conditor, no-*
ctem diemque qui Regis &c. S. AMBROSII, teste
S. AUGUSTINO L. I. Retractat. c. 21. *Et sane,*
aiunt, *eundem hymnum ex Hexaemero L. V. c. 24.*
desuntum esse, a multis auctoribus post BEDAM
de arte metr. observatum est. Secundus hymnus:

DEUS Creator omnium,
Polique rector, vestiens
Diem decore lumine,
Noctem saporis gratia.

ab eodem AUGUSTINO L. IX. Conf. c. 12. notatur, ubi suum de materno excessu luctum memorat. Tertiū quoque citatus Doctor meminit L. de Nat. & Grat. c. 63. Et inter *Ambrosianos* a Ven. BEDA loc. cit. similiter refertur. Quarti: *Veni Redemptor gentium &c.* primam stropham in Synodo Romana ex *Baluziana* collectione, an. 430. celebrata, AMBROSIO adscriptam reperimus: nec non ab ILDEPHONSO de *perpetua Virginit. B. M.* non semel propositam: quin imo eundem non modo apud CASSIODORUM in Pf. VIII. in Concl. & in Pf. XI. 6. sed etiam apud FAUSTUM *Regiensem* Ep. ad G. Diac. legimus. Quintus indicatur a CASSIO-

DORO in Pf. LXXIV. n. 8. Sextus, seu fragmentum, auctoritate eiusdem CASSIODORI in Pf. CI. AMBROSIO adscribitur. Sed, inquit *San-Maurensenses* editores, in eo leges carminis prorsus negliguntur, cum non tam crebro impingeret AMBROSIIUS. Septimi primus versiculus ita memoratur apud BEDAM: Sed & *Ambrosiani* eo maxime currunt: *Splendor paternae gloriae.* Cui versiculo ubi subiecit primos tres alios trium hymnorum, de quibus egimus, hoc modo prosequitur: *Et ceteri per plures, in quibus pulcherrimo est decore compositus hymnus beatorum Martyrum: Aeterna Christi munera.* Qui est octavo loco. Nonum: *Somno refectis artibus.* Decimum: *Consort paterni luminis.* Undecimum: *O lux Beata Trinitas, & principalis Unitas!* nobis indicavit HINCMARUS, Remorum Episcopus, de non trina Trinit. Duodecimi cognitionem debemus Beato ILDEPHONSO, qui semel atque iterum in sermone de Parturit. & Purificat. B. MARIAE V. primam eiusdem hymni stropham, tanquam ab AMBROSIO compositam, citat.

- S. BENEDICTO notati, quos vel ipse fecit, vel ad eius imitationem confecti sunt. Veluti de S. GELASIO P. in antiquo catalogo *Romanorum* Pontificum, quem BLANCHINIUS edidit, habetur. *Fecit & hymnos in modum beati AMBROSII*. Eadem verba leguntur apud GENNADIUM, sed desiderari hunc articulum in plerisque MSS. ac editis, notant auctores Hist. litter. Gall. *Walafridus* STRABO refert, quod tractatus, & hymnos in morem Beati AMBROSII composuerit. Celebriores hymnographi fuerunt PAULINUS Nolanus, cuius *hymnarium* GENNADIUS memorat. Marius VICTORINUS Afer, Vir consularis, cuius tres extant hymni *de Trinitate*. IUVENCUS, siquidem huc referri lubeat eius *Hist. evangel.* quam heroico carmine scripsit. Sic SEDULIUS hymnos composuit duos, unum collationem V. & N. T. alterum totam CHRISTI vitam continentem, quos BEDA *de Metris* SEDULIO Scoto adscripsit, qui tamen rectius antiquiori tribuuntur. His iungendi sunt CLEMENS Hispanus sub THEODOSIO Iuniore; LICENTIUS Hipponensis, AUGUSTINI (cuius hymnos ecclesiasticos inter Poetas christianos edidit FABRICIUS) amicus. Quorum duorum hymni non habentur, aut certe a reliquis, passim in unum collectis, non distinguuntur. Nec prætereundus est S. AUGUSTINI psalmus contra *Donatistas*, de quo nos paulo ante; ipse vero *Volens*, inquit, *causam DONATISTARUM ad ipsius humillimi vulgi & omnino imperitorum atque idiotarum notitiam pervenire, & eorum, quantum fieri posset, per nos inherere memoria, psalmum, qui eis cantaretur, feci*. PRUDENTII hymni, ex quibus aliqui successu temporis publice in Ecclesia decantati sunt, continentur in peculiari libro *Peristephanon*. Eiusdem *diversorum hymnorum libros II.* memorat TRITHEMIUS, seu ut sine divisione inscribitur καὶ ἡμερινῶν, hoc est, diurnarum rerum opus, nempe ad gallicinium, ad matutinum, ante cibum, post cibum, ad incensum lucernæ. Quem BLANCHINIUS *de lucerna ac cereo paschali*, non vero de quotidiana vespertini luminis accensione intelligendum putat. Hic eundem etiam S. AUGUSTINO tribuendum censet, qui hodieque canitur ad cereum paschalem, sed interpolatus, sæpe in antiquissimis monumentis S. AUGUSTINI nomen præferens. Alius eiusdem generis inter opera ENNODII habetur. ENNODII plures hymnos SIRMONDUS edidit. Et Ed. MARTENIUS in nova collectione veterum monumentorum ORONTII hymnos versibus heroicis *de Nativitate Domini. De Trinitate. De Nominibus DEI*. In laudato antiquissimo antiphonario, a MURATORIO edito, legimus etiam *Hymnum S. PATRICII, magistri SCOTORUM* a). Mamertum CLAUDIANUM Sidonius APOLLINARIS in epitaphio

a) De isto MURATORIUS in Præfatione: „Mini autem, clariss. Virum P. D. Bernardum de MONTEFAUCON, dum olim Medio-

lani ageret, conspecta codicis huius, ac monumenti vetustate, mihi ostendenti fuisse gratulatum. Narrabat quippe, in Galliis esse eruditum

phio celebrat ob collectos psalmos, hymnos, ac lectiones solemnibus an- L. IV. ep. 11.
nui ecclesiae *Viennensis* in *Gallia* accommodas:

Psalmorum hic modulator, & phonaſcus

Ante altaria, fratre gratulante,

Inſtructas docuit ſonare claſſes.

Hic ſolemnibus annuiſ paravit,

Quae quo tempore lecta convenirent.

Ab eodem collaudatur hymnus quidam illius: *Iam vero, ad eum ipſum ſcri-* L. IV. ep. 3.
bit, de hymno tuo, ſi percunſtere, quid ſentiam; Commatibus, inquit, eſt
copioſus, dulcis, elatus, & quolibet lyricos dithyrambos amœnitate poetica,
& hiſtorica veritate ſupereminet. Creditur iſ eſſe, qui etiamnum hodie quot-
annis celebratur:

Pange lingua glorioſi

Prælium certaminis a).

a

Immerito igitur inter S. FORTUNATI *Pictaviensis* poemata locum habet. Cu-
ius tamen ſunt celebratiſſimi in Sacris noſtris hymni: *Vexilla Regis prod-*
eunt. Item: *Salve feſta dies &c.* Vel ſecundum alios: *Tempora florigero*
rutilant &c. b) alique, quos inter c) numerat LEYSERUS hymnum in LEON- b c
TIUM Episcopum, redditum *Burdegaleſi* eccleſiae. Acroſtichis inſcribitur in
G. FABRICII *Poet. eccl.* ed. *Baſil.* 1564. Inc. *Aguoſcat omne ſaeculum Antiſti-*
tem LEONTIUM. Strophas habet hymnus, quarum primam littera A. ſecun-
dam

quemdam, cui nata ſuſpicio fuerat, non ipſas
ſolum S. PATRICII res geſtas, ſed eundem S.
PATRICIUM inter fabulas *Romanenſes* eſſe aman-
dandum: tantis nempe anilibus commentis de-
turpata fuerat ſancti illius Episcopi hiſtoria. At
profecto unus hic hymnus fatiſ eſſe poteſt ad
conſirmandam veritatem cum inſignium PATRI-
CII operum, tum celeberrimae famae, quae de
S. Viro ad noſtra uſque tempora permanavit. “

a) „Adnotarat hoc loco (ſunt SIRMONTI verba
T. I. p. 932.) ſcholiaſtes quidam, hymnum ſi-
gnificari, cuius initium eſt, *Pange lingua glo-*
rioſi prælium certaminis. Et quidem ſtilum re-
dolet cultiorem, quam FORTUNATI eſſe ſoleat;
cui tamen illum tribuunt antiqui etiam Scri-
ptores, & codices. In eum præterea ſcite cadunt

omnia, quae laudantur a SIDONIO. Scriptus eſt
verſibus trochaicis, quibus inferi aliquando pyr-
richii numeri. Commaticus eſt, crebris aptis-
que commatiis incifus, ſententiis non interrup-
tis, ſed molliter cum verſu cadentibus. Dein-
que CLAUDIANO carmen hoc vindicat non ſo-
lum vetus ſcholiaſtes, quem dixi, verum etiam
GENNADIUS, non quidem ut editus eſt, ſed
prout in codice Cœnobii S. MICHAELIS de *Tumba*
vulgatiſ auctior in CLAUDIANI mentione legi-
tur hiſ verbis: *Scriptiſt & alia nomnulla: inter*
que & hymnum de paſſione Domini, cuius prin-
cipium eſt, Pange lingua glorioſi.“ Ita etiam edi-
tio I. AL. FABRICII *Hamburg.* 1718.

b) Vid. LEYSERI hiſt. Poetarum mediæ ævi p. 156.

c) Ibid. p. 152.

dam B. & ita sequentes per univcrsum latinum alphabetum litteræ inchoant. Eidem hymnos 77. tribuit TRITHEMIUS *de Script. eccl.* Quidam leguntur apud CASSANDRUM in *hymnis eccles.* Apud laudatum LEYSERUM vero hymnus: *Crux fidelis inter omnes &c.* qui tempore Passionis canitur. Quare merito in epitaphio a PAULO Diacono laudatur: *Ingenio clarus, sensu celer, ore suavis, cuius dulce melos pagina multa canit.* Hymnos S. COLUMBÆ, & COLUMBANI recenset LEYSERUS. Multo plus curæ & studii inesse veterum deprehenditur hymnis, quam posterioribus: multo etiam plus fuit adhibendum negotii, ne promiscue adoptarentur in sacris nostris præter *Ambrosianos*, ut ex Can. 23. Concil. *Turonens.* II. supra p. 73. recitato constat. Concilii *Toletani* IV. Canonem paulo ante retulimus, ex quo discimus, fuisse, qui & de SS. HILARII & AMBROSII hymnis adoptandis dubitaverint. Sunt etiam ex veteribus celebres Poetæ, ac hymnographi latini, quorum usus etiamnum in officio divino obtinet; uti SEDULII, IUVENCII, PRUDENTII, VENANTII, qui honos apud *Græcos* GREGORII *Nazianzeni*, SYNESII &c. carminibus haud accidit. Idem videtur iudicium ferendum de iis, quos SIDONIUS ad CONSENTIUM laudat eius *citos iambos, elegos acutos, ac rotundatos hendecasyllabos, & cætera carmina musicos flores, thimumque redolentia, nunc Narbonensibus cantitanda, nunc Bitterensibus.* Et Lib. IX. Epist. XV. maximis etiam præfert Poetis a).

Lib. VIII.
Ep. 4.

a

*Epos sed istud aptius paraverit
Leo, Leonis aut secutus orbitas
Cantu in latino, cum prior sit Attico
Consentiorum qui superstes est patri
Fide, voce, metris, ad fluenta Pegasi
Cecinisse dictus omni forme canticum.*

Nihil obstantibus
adversariis.

XXIV. Inde, quod nullæ artis regulæ ac præcepta primis sæculis quoad ecclesiasticum cantum habeantur, eius maxima satis declaratur simplicitas; ac religio summa hinc patet, quod vel minima immutatio, etiam in melius facta, censuram evitare haud potuerit, & quidem acerrimam, cum implacabili & inexpiabili bello; veluti accidit S. BASILIO, ut ipse rem, data ad *Neocæsarienses* epistola, iam sæpius laudata, exponit. Quodsi, inquit, causam rogentur implacabilis illius, & inexpiabilis belli; psalmos dicunt, & melodiæ modum a consuetudine, quæ apud vos invaluit, diversam, & quadam eiusmodi,

a) Vid. Petr. ZORNIUS in opusculis sacris T. I. Diss. VII. ubi omnes, qui in hoc labore defuda-

runt, & collectiones novas hymnorum veteris Ecclesiæ dederunt, enumerat.

modi, quorum eos par erat pudere. *Incusamur autem, quod etiam homines habeamus pietatis cultores, qui nuntium remiserunt mundo, & omnibus sæculi curis.* Horum inter alia studium celebrat his verbis: *Quorum os non loquitur opera hominum, sed hymnos DEO nostro concinunt continenter.* Vere dixerat talia esse hæc, quæ crimentur, quorum eos par erat pudere, ad religionem, & pietatem instituta, iamque ubique in Ecclesia recepta. *Quod autem spectat*, pergit, *ad psalmodiæ criminationem, qua maxime simpliciores* Ibid. n. 3. *terrificant, iis, qui nos calumniantur, illud dicere habeo, recepta nunc instituta omnibus DEI Ecclesiis consona esse, & consentientia.* Nihil ergo peregrinum, nihil a moribus, & ritu alienum instituerat, tantum, quia videbantur non fuisse sub magno GREGORIO *Thaumaturgo* inolita, ferenda minime putabant momi illi. *Sed hæc, inquit, non erant tempore magni GREGORII.* Neque tamen hoc concedit. *Hæc autem non fuisse sub admirando GREGORIO, quosnam habetis testes?* Ita ergo se tuetur, ne vel rem a moribus, & consuetudine alienam, aut insolitum aliquid ac novum induxisse videri potuerit, dum fideles suos instituit de nocte confurgere ad domum precationis, ut tandem a precatione surgentes, ad psalmodiam transferint; nunc quidem in duas partes divisi alternis concinentes, rursus uni committentes, ut prior canat, reliqui succinant, & sic posteaquam in psalmodiæ varietate noctem traduxere, intermixtis precibus, die iam illucescente, omnes simul velut ex uno ore & uno corde psalmmum confessionis Domino concinant, propria sibi unusquisque verba pœnitentiæ facientes. Quæ erat forma sacri apud *Cæsarienses* conventus eiusmodi, ut summam commendationem ab omnibus expectare debuerit; nisi malevoli illi, nescio quid, in modo ac sono vocis reperissent, quod vituperarent. *De vocis quidem, inquit iam finiens, sono in psalmmorum cantu litigantes.* Aliud erat quod *Ariani* criminabantur in S. AMBROSIO, alte per suos hymnos veram fidei confessionem SS. TRINITATIS insonante: fueruntque, qui infirmo quidem fundamento, celebratum illum hymnum *Te DEUM laudamus* a S. AMBROSIO indigitari sibi in animum induxerunt. *Hymnorum meorum, inquit, carminibus populum deceptum vo-* De Basilicis tradendis, seu *lunt. Plane nec hoc abnuo. Grande carmen istud est, & quo nihil poten-* serm. contra *tius, quam confessio Trinitatis, quæ quotidie totius populi ore celebratur.* Auxentium. *Certatim omnes student fidem fateri: Patrem, & Filium, & Spiritum Sanctum norunt versibus predicare.* Ex adverso postmodum *Ariani* Cpoli sub S. CHRYSOSTOMO, veluti æmulati, quod prius in S. AMBROSIO *Mediolani* L. X. hist. trip. *carpserunt, hymnos, ut refert SOCRATES, & antiphonas ex Ariani dogma-* L. VI. c. 8. *tibus compositas, decantabant: & hoc maxima noctis parte facientes, dilu-* *culo cum ipsis antiphonis per mediam civitatem egressi portam, ad suam ecclesiam concurrebant.* „Cumque hoc crebro, quasi ad vituperationem

„ Orthodoxorum facere non cessarent (frequenter enim etiam hæc cantabant:
 „ *Ubi sunt, qui dicunt tria virtute unum?*) tunc IOANNES, ne simplices huius-
 „ modi cantibus traherentur, instituit suum populum, ut & ipsi nocturnis
 „ occuparentur hymnis: quatenus & illorum obscuraretur opus, & fidelium
 „ professio firmaretur.“ Itaque non dubitavit pius Pastor, antidotum errori
 opponere hymnorum, concentum imitando, atque veram deprædicando SS.
 TRINITATIS confessionem in nocturnis etiam conventibus, uti antea SS.
 ATHANASIUS, BASILIUS, AMBROSIVS, ad invidiam quidem plerumque ma-
 lignorum, comprobantibus vero, & studiose confectantibus fidelibus, solo
 tunc contra strepente VIGILANTIO, ut iam audivimus, & postea nescio,
 quo HILARIO in *Africa*, contra quem scripsit S. AUGUSTINUS; liber autem
 hodie desideratur, tantum ex libro II. *Retractationum* c. 11. constat, quid vi-
 tuperarit HILARIUS. Verba Sancti Doctoris iam pag. 32. retulimus. Vo-
 cabatur liber ipse *Contra HILARIUM* &c. incipitque: *Qui dicunt mentio-*
nem &c. Dolendum quam maxime est, intercidisse hunc librum, unde
 haud dubie multa, quæ nos hodie latent, de veteri ecclesiastico cantu com-
 periremus. Libri enim, quos scripsit *de musica*, in alio versantur argumento.
 Et qui subinde eius nomine citatur *de laude spiritualium canticorum*, potius
 NICETII videtur esse tractatus *de psalmodia bono*, in quo omnia habentur,
 quæ apud THOMAM *Waldensem* citantur ex eo libro. Solum nobis ex S. Do-
 ctore constat variam fuisse consuetudinem de hac re, ut vocat, tam utili
 ad movendum pie animum, & accendendum divinæ dilectionis affectum.
 „ Et pleraque (pergit) in *Africa* ecclesiæ membra pigriora sunt: ita ut Do-
 „ *natistæ* nos reprehendant, quod sobrie psallimus in Ecclesia divina cantica
 „ Prophetarum.“ Nec illud hic omittendum, quod POSSIDIUS sub finem
 vitæ S. AUGUSTINI refert de dolore, quo S. Doctor conficiebatur, ob *Van-*
dalos, qui tunc in *Africa* grassabantur. *Cernebat*, sunt verba POSSIDII, et-
 iam hymnos DEI & laudes de ecclesiis deperiisse: *solemnia quoque, quæ DEO*
debentur, de propriis locis defecisse: Sacrificia ac Sacramenta divina, vel non
queri, vel querenti qui tradat, non facile reperiri.

Fidelibus stu-
 diose divinas
 laudes conci-
 nentibus, &
 ammodo suavitatem, & corpore, & mente, fideles detinerentur, afficerenturque.
 Si voluptas est, inquit LACTANTIUS, audire cantus & carmina, DEI laudes
 canere & audire incundum sit. Hæc est voluptas vera, quæ comes & socia
 virtutis est. Hæc est non caduca & brevis, ut illa quas appetunt, qui cor-
 pori ut pecudes serviunt, sed perpetua, & sine ulla intermissione delectans.
 Vocis etiam clamor, & contentio, in divinis laudibus animi affectum depromit,
 ac

Lactant. L.
 II. Instit.
 c. 21.

ac commonstrat, atque ad magnificandam, amplificandamque Numinis gloriam, & maiestatem confert. „Laudantes enim ipsum (ait EUSEBIUS) par est, non *In Ps. 65.*
 „humiliter, nec sine gloria id agere, sed magno cum honore & gloria.
 „Siquidem præter cognitionem DEI in mente defixam, quæ per instrumen-
 „tum celebratur, par est, etiam divinis sermonibus, laudes, & hymnos DEI
 „complectentibus, cum pietate, ac veneratione primum præceptum implere.
 „Quare dictum est, *Date gloriam laudie eius*; vel secundum AQUILAM, *Da-*
 „*te gloriam hymnis eius*; vel secundum SYMMACHUM, *Constituite in honorem*
 „*hymnum eius.*“ Fuit hoc frequentatum non solum in publicis ecclesiasticis con-
 ventibus, sed privatis etiam ædibus, & ubicumque demum locorum, veluti vi-
 dimus a veteribus Doctõribus, & Pastoribus sæpe fideles admonitos; atque
 hoc modo S. CHRYSOSTOMUS non dubitat, quamvis parvam domunculam
 ecclesiam fieri a). Multa complectitur Sanctus Doctõr, quomodo etiam Spi-
 ritu, & mente psallere debeamus iuxta Apostolum. Unde mox addit: *Non* ^a
hic opus est arte, quæ longo tempore perficitur: sed bona tantum volunta- *ib. p. 133 E.*
te, & generoso animi instituto opus est, ac brevi tempore periti evademus.
Non opus est loco, non opus est tempore, sed in omni loco, & omni tempore
licet mente canere. Nam sive in foro ambules, sive iter ingrediaris, sive
cum amicis confideas, licet excitare animum, licet vel tacenti clamare. Ita
enim MOSES clamabat, & DEUS exaudiebat. Et si fueris artifex, poteris
in officina sedens, & operans psallere. Et si miles sis, aut sedens in iudicio,
poteris hoc ipsum facere. Loquitur de studiosa psalmodum ruminacione, ut
 quorum cantum frequentem in Ecclesia, publicisque conventibus audimus,
 ea semper, & ubique mente agitemus, altius per suavem sonum infixam, ut
 pulchre S. AMBROSIIUS differit. „Quæ enim (inquit) in illud psalmi CXVIII.
 „cantabiles mihi erant iustificationes tuæ, bene tenemus, cantare consuevi-
 „mus, & quæ melius cantantur, melius nostris inhærent sensibus. Sequitur: Hy-
 „mni nobis, canticum nobis, psalmi nobis iustificationes Domini sint. *Psal-*
 „*lamus spiritu, psallamus & mente: ne si obliti fuerimus, in tempore ne-*
 „*cessitatis dicatur unicuique nostrum: Abiecasti sermones meos post te.* Ideo,
 „que ut expelleretur, & eliminaretur oblivio a domo sancta sua, cantores sibi
 „fecit

a) „Ubi enim (inquit psalm. XLI. n. 2.) est psalmus & oratio, & chorea Prophetarum, & pius canentium animus, non aberraverit quispiam, qui hunc cœtum dixerit Ecclesiam. Etiam si vim verborum non noveris, doce interea ipsum os verba dicere. Sanctificatur enim etiam lingua per verba, quando ea dicuntur prompto & alacri animo. Si nos ipsos deduxerimus ad hanc consuetudinem, nec nostra sponte, nec per socordiam pulcrum hoc prætermittamus ministerium,

more vel invitos nos cogente hunc DEI cultum quotidie peragere. In hac modulatione, seu quis fuerit senio confectus, seu iuvenis, seu voce aspera, seu omnis penitus numeri ignarus, nihil ei vitio dabitur. Quod enim hic quæritur, est sobria anima, mens vigilans, cor compunctum, valida ratio, expurgata conscientia: si hæc habens ingressus fueris in Sanctum DEI chorum, iuxta ipsum DAVID stare poteris.“

„ fecit Rex verus SALOMON , qui toto spiritu inquirendæ cognitioni Divi-
 „ nitatis intenderent, ne psallentes deessent Ecclesiæ suæ, quorum cantu ne-
 „ quam spiritus fugaretur , sicut DAVID Sancti docemur exemplo, quo psal-
 „ lente malus ille spiritus expellebatur, qui SAUL Regis corda vexabat. Pro-
 „ phetæ quoque ut prophetarent , psallendi peritum iuebant psallere, quo
 „ suavi invitata dulcedine spiritualis infunderetur gratia. Et in evangelio le-
 „ gimus, in domo patris illius filium recuperantis percipuisse symphoniam,
 „ qua epulantes delectabantur fideles , perfidus autem impatienter audiebat.
 „ Dulcis igitur cantilena, quæ non corpus effœminat, sed mentem, animum-
 „ que confirmat.“ Idem graviter Virgini lapsæ, quod nihil hac ecclesiæ sit
 mota dulci symphoniam, exprobrat in hunc modum: *Aures tuas non pene-*
trabat hymnorum spiritualium cantus. Aliud se expertum confitetur S. Au-

- L. IX. Conf. n. 8. GUSTINUS DEO suo: *Quas tibi, DEUS meus, voces dedi, cum legerem psalmos*
 DAVID , *cantica fidelia, & sonos pietatis, excludentes turgidum spiritum, ru-*
dis in germano amore tuo, catechumenus in villa cum catechumeno ALIPPIO
feriatus, matre adhærente nobis muliebri habitu, virili fide, anili securitate,
materna charitate, christiana pietate? Quas tibi voces dabam in psalmis illis,
& quomodo in te inflammabar ex eis, & incendebar eos recitare, si possem,
toto orbe terrarum, adversus typhum generis humani? Et tamen toto orbe
cantantur, & non est qui se abscondat a calore tuo. Quam vehementi &
acri dolore indignabar MANICHÆIS, & miserabar eos rursus, quod illa Sa-
cramenta, illa medicamenta nescirent: & insani essent adversus antidotum,
quo sani esse potuissent. Nimirum *Manichæi*, vetus respuentes Testamentum,
 caruerunt deliciis psalmorum, pietatis & affectus sinceri in DEUM incentivis,
 suavi præsertim Ecclesiæ cantu, ut senserat S. AUGUSTINUS , cum non pri-
 dem tunc in ecclesia *Mediolanensi* cœpisset genus hoc, ut vocat, conso-
 lationis, & exhortationis celebrari, magno studio fratrum concinentium vo-
 cibus & cordibus. *Quantum*, ait, *flevi in hymnis & canticis tuis, suave*
sonantis ecclesiæ tuæ vocibus commotus acriter. Voces illæ influebant auribus
meis, & eliquabatur veritas in cor meum, & exæstuabat inde affectus pie-
tatis, & currebant lacrymæ, & bene mihi erat cum eis. Idem de S. HI-
 LARIO *Arelatensi* narratur, quantâs lacrymas inter psalmorum cantum pro-
 fuderit, maxime quando cum harmonia canerentur. Ille igitur finis &
 fructus est, esseque debet cantus sacri ac psalmodiæ, ut suaviter mentem
 afficiendo erga DEUM moveat. Quomodo autem id factum, curatumque fue-
 rit, postea videbimus, estque hic principalis operis huius scopus, ac finis
 piis omnibus semper propositus, fidelibus summe proficiuus, atque delectatio
 salutaris, precibus nostris pie coniuncta, aliisque in conventu sacro pieta-
 tis exercitiis copulata. *Quid hac, ut cum NICETIO loquar, utilitate com-*
modius,
- Ib. n. 15.
- n. 14.
- De bono Ps. c. 2.

modius, quid hac delectatione incundius, quia & psalmis delectamur, & orationibus irrigamur, & interpositis lectionibus pascimur? Et vere sicut boni convivae ferculorum varietate delectantur, ita nostrae animae multiplici lectione, & hymnorum exhibitione saginantur.

XXVI. Mirum igitur haud est, si pii quique, praeceptis & traditioni apostolicae intenti, sedulo hanc rem curarint in instituendo, ornando, aut restituendo cantu ecclesiastico, ringentibus malignis, collaudantibus vero bonis quibusque. Quos inter (ne quid de CLEMENTE Alex. dicam, qui Gnosticum suum prosequi vult ex musica proportionem, quae est in iis, quae sunt coniuncta, & composita) in praecipuis orbis christiani partibus plures laudavimus, *Antiochie* S. IGNATIUM, aut postea DIODORUM, & FLAVIANUM, *Alexandriae* S. ATHANASIUM, *Cesareae* S. BASILIUM, nec longe illinc *Edeffae* S. EPHREM, qui nos in libro de *Poenitentia* hortatur: *Festivitates nostras coronemus in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus.* Cui etiam THEODORETUS, & NICEPHORUS laudem tribuunt institutae harmonicae modulationis, *Quod, ut ait Cardinalis BONA, vel antiquum cantum in aliqua particulari ecclesia instituerit, vel canendi methodum, & notulas intervallo- rum, ac vocum indices aliqua faciliore ratione innovaverit.* Quod posterius optandum, ut ad praesentis argumenti illustrationem idoneis documentis assertum foret. Quod vero ad institutionem cantus in *Edeffena* ecclesia spectat, eo intelligi potest, quomodo illis ipsis temporibus idem passim factum ex dictis constat, quoad modum videlicet aliquem, aut tempus, praesertim nocturnarum vigiliarum, aut etiam populi consonantiam. Sicuti de S. BASILIO ex celebri ad *Neocaesarienses* epistola liquet, quemadmodum instituerit, ut in psalmodiae varietate populus noctem traduceret intermixtis precibus. S. CHRYSOSTOMUS etiam apud PHOTIUM THEODORETUS laudat, quod apud populum cantum psalmorum instituerit; testaturque, universalem esse usum in Ecclesia cantandi psalmos DAVID. Eiusdem de cantu a S. PUBLIO in matutinis, & vespertinis conventibus Monachorum instituto, iam laudavimus testimonium. Prolixe S. CHRYSOSTOMUS adhuc *Antiochie* ad populum verba faciens, Monachorum diu noctuque in decantandis psalmis, & hymnis spiritualibus studium, atque frequentiam collaudat, vocatque *cantica commoda, & in DEUM charitate plena.* Et DAVIDICA *cantica, multos moventia fontes lacrimarum.* In Occidente auctor de *Cursibus ecclesiasticis* apud MABILLONIUM, quartum ponit, quem *Beatus AMBROSIVS propter haeticorum ordinem dissimilem composuit, & quidem alium, quam qui in ITALIA antea decantabatur.* Ex quo, addit MABILLONIUS, BELLARMINI *sententia confirmatur, asserentis contra quorundam aliorum opi-*

Pastoribus
promovere
studentibus.

Cap. 2.

Th. hist. eccl.
L. II. c. 19.
Nic. I. IX.
c. 19.

Bona de div.
Ps. c. 17. §. 3.

Cod. 273.

Quaest. 43. in
2. Lib. Reg.

Hom. 59. ad
pop. Antioch.

De cursu Gall.
S. I. n. 3.

L. c. p. 381.

nationem, AMBROSIUM psalmodiæ in occidentalibus ecclesiis primum institutorem non fuisse, quod ex AUGUSTINI Confessionibus illi colligebant: sed id tantum curasse, ut secundum morem Patrum orientalium psalmi atque hymni a populo etiam canerentur: cum antea a singulis singuli, vel certe a solis Clericis apud ITALOS recitati fuissent. Lectoris oculis subiiciendus est S. AUGUSTINI locus, ut inde iudicium ferre possit, idem a S. AMBROSIO Mediolani factum esse, quod in Oriente plerosque eo sæculo fecisse memoravi, ut

L. IX. Conf.
c. 7.

in nocturnis vigiliis populi concentus celebraretur: „Non longe (inquit) „coeperat *Mediolanensis* ecclesia genus hoc consolationis & exhortationis celebrare magno studio fratrum concinentium vocibus & cordibus. Nimirum annus erat, aut non multo amplius, cum IUSTINA, VALENTINIANI regis pueri mater hominem tuum AMBROSIUM persequeretur hæresis suæ causa, qua fuerat seducta ab *Arianis*. Excubabat pia plebs in Ecclesia, mori parata cum Episcopo suo, fervo tuo. Ibi mater mea, ancilla tua, solitudinis & vigiliarum primas tenens, orationibus vivebat. Nos adhuc frigidi a calore spiritus tui, excitabamur tamen civitate attonita atque turbata. Tum hymni & psalmi ut canerentur secundum morem orientalium partium, ne populus mœroris tædio contabesceret, institutum est; & ex illo in hodiernum retentum, multis iam ac pene omnibus gregibus

L. II. Retract.
c. 11.

„tuis, & per cetera orbis imitantibus.“ Ex eodem S. AUGUSTINO liquet, suo ævo morem *Carthaginæ* coeptum, dicendi ad altare hymnos de psalms libro, sive ante oblationem, sive cum oblata populo distribuerentur.

De cursu Gall.
S. I. n. 15.

Videtur MABILLONIO, & ex illis, quæ in superioribus passim ex S. AUGUSTINO attulimus, conici potest, duobus modis in *Africa* psalmos fuisse pronuntiatos, nempe vel cantando ad DEUM laudandum, vel alta voce proferendo ad psalmum auscultandum. Primus modus alternis choris fiebat, secundus per solum lectorem. Cum secundus modus fuerit inolitus, primus ex imitatione S. AMBROSII inductus fuisse videtur, condito etiam in canendi partes populo. Nisi, concentum populi iam antea in *Africa* obtinuisse, ex OPTATO *Milevitano* concludere quis velit, incessente *Donatistas*, apud se solos Ecclesiam esse iactantes, cum prædictum sit, ut psalmis & hymnis in omni terra, & ab ortu solis usque ad occasum DEUS laudaretur.

L. II.

Fraudatis, inter alia ait, laudes DEI, si vos soli laudatis, totus tacebit orbis, qui est ab ortu solis usque ad occasum. Clausistis ora omnium christianarum gentium: indixistis silentium populis universis, DEUM per momenta laudare cupientibus. Adhuc memorandus est S. AUGUSTINI discipulus S. FULGENTIUS, de quo in eius Vita FERRANDUS Diaconus sic scribit: Summam quoque diligentiam præbuit, ne quis Clericus negotiis secularibus occupatus ab officio ecclesiastico diutius vacaret, iubens, omnes non longe ab eccle-

Cap. 19.

ecclesia domos habere, manibus propriis hortum colere, psallendique suaviter ac pronuntiandi curam maximam habere. DAMASUM Romae instituisse, ut die noctuque canerentur psalmi, non liquet. Negat BARONIUS, primam fuisse a DAMASO factam institutionem, cum constet ab initio viguisse in Ecclesia cum cantu diurnam, nocturnamque psalmodiam: sed fortasse aliqua forma a DAMASO praescripta, vel emendatum solum a S. HIERONYMO psalterium *Septuag. Intt.* canendum ecclesiis occidentalibus traditum est. In antiquissimo MS. *San-Gallensi* 900. circiter annorum, aliorum etiam Pontificum post DAMASUM studia laudantur circa cantum ordinandum. S. LEONIS nempe, GELASII, SYMMACHI, IOANNIS, BONIFACII &c. a) Monumenta quidem vetera hic deficiunt, ut haec clariore luce donemus, quid singuli hi, aliique Pontifices antiquiores, in adornando ecclesiastico cantu praestiterint. Iam supra p. 36. retulimus auctoritatem ONUPHRII; atque *Dominicus MAN-* a
SI PETRUM Urbevetanum citat pro S. SILVESTRO P. Sæc. IV. cantus Romae Della discipli-
instauratore. ANASTASIUS vulgatus HILARIUM P. post medium Sæc. V. na del Canto
S. LEONIS colligimus sermone in Cathedra S. PETRI, suaviter modulantium eccles. p. 13.
symphonias illic resonasse in festis: *Hinc itaque, inquit, solemnitatem nostram, ut ita dixerim, dilectissimi, duplici, ut dignum est, iucunditate colamus; & non modo exterius, sed etiam interius, pleno animi desiderio celebremus. Hinc ergo suaviter modulantium symphoniae resonent; illinc concordēs animorum motus concordent.* Constantinus-CAIETANUS in notis ad vitam GELASII II. primordia cantus Romanæ Ecclesiæ a Monachis *Benedictinis* repetit, cuius rei S. BENEDICTUS auctor fuerit HORMISDÆ P. De instituendis vero Romae cantorum scholis, altera prope *Lateranum*, altera prope *Vaticanum*, consilium coepisse HILARIUM, in quibus Clericos *Basilicarios* Monachi erudierint ad cantus instituta, ut statim in Ecclesia diebus festis per annum recurrentibus divinas laudes rite persolverent b). Refertque ANASTASII Bibliothecarii de HOR- b

MISDA

a) „Beatus DAMASUS Papa adiuvante sancto HIERONIMO Presbitero vel ordinem ecclesiasticum descriptum de *Hierusalem* a præmisso sancto ipsi DAMASO transmittente instituit, & ordinavit. Post hunc beatissimus LEO Papa annalem cantum omnem instituit, atque opuscula in canonica institutione luculentissima edidit, quam si quis ea usque ad unum iota non recipit, vel veneraverit, anathema sit. Deinde beatus GELASIIUS Papa similiter omnem annalem cantum seu & decretalia canonum honeste, atque diligentissime facto, in Sede beati PETRI Apostoli convento Sacerdotum plurimum conscripsit. Post hunc SYMMACHUS Papa similiter & ipse annalem suum cantum ededit. Iterum post hunc IOANNIS Papa similiter & ipse annum circuli cantum vel omni ordine conscripsit. Post hunc

BONIFACIUS Papa, qui inspirante Sancto Spiritu & regulam conscripsit, & cantilena anni circuli ordinavit. Post hos quoque beatus GREGORIUS &c.“ Quæ suo loco referemus.

b) „Divinas igitur (ait inter alia) laudes, & litterarum studia, hi sanctissimi Pontifices, iniuriis temporum coacti, non ea, qua par erat, celebritate cantabant, vel in academiis sistebant; donec Omnipotentis DEI fulmen, & tonitru BENEDICTUS HORMISDÆ Pontifici Maximo inclamavit, ut intrepide ministros in ecclesia choros collocaret, sacris præditos litteris, qui diu noctuque apte digneque ad altaria hymnos, psalmos, & cantica Conditori, ac Redemptori nostro, invitis quibuscunque terrenis, aut infernis potestatibus, personarent.“

MISDA testimonium, quod Clerum composuerit, & psalmis erudiverit. Monachos ad id adscitos ab HORMISDA vult laudatus CAIETANUS. Cui consentit *Angelus de NUCE* in notis ad chronicon *Casinense*; sed hoc de S. BENEDICTO aliter vix constare potest, nisi si quid forte, eius erga rem divinam studium imitandi causa, ad celebritatem officii divini *Romæ* aut alibi assumtum est: cum BENEDICTUM *Romam* rediisse, postquam mundo renunciavit, nullis probatis auctoribus sciamus. In præfatione editi *Romæ* 1754. veteris Missalis *Romani* monastici *Lateranensis*, ut quidem inscribitur, ex historia PANVINII Basilicæ *Lateranensis*, quæ manuscripta servantur in eiusdem Basilicæ archivo, refertur sub IOANNE III. fugientes ex diruto a *Longobardis* monasterio *Casinenfi*, *Romæ* susceptos Monachos iuxta *Lateranensem* Basilicam monasterium construxisse sub titulo SS. IOANNIS *Baptistæ*, *Evangelistæ*, & PANCRATII, ubi per centum & triginta annos, quoad *Casinense* monasterium dirutum permanfit, perstiterint, & laicorum loco in *Lateranensi* Basilica sacras horas, & psalmos canere cœperint, canonicis tantum sacra in ea facientibus, & Sacramenta ministrantibus. Sed rectius a MABILLO-
Annal. Lib. VII. n. 1. an. 585. NIO ad an. circiter 580. sub PELAGIO II. hæc referuntur. Redeuntibus postea *Casimum* Monachis istis, GREGORIUS III. ad eundem finem alios iterum constituit *Ad persolvenda quotidie sacra officia laudis divinæ in Basilica Salvatoris Domini nostri IESU Christi, quæ CONSTANTINIANA nuncupatur, iuxta Lateranas, diurnis nocturnisque temporibus ordinata, iuxta instar officiorum beati PETRI Apostoli*, uti in vita huius Pontificis refertur. Alterum monasterium SS. ANDREÆ, & BARTHOLOMÆI ab HONORIO P. iuxta PANVINIUM conditum, & ab ADRIANO I. in pristinum splendorem restitutum fuit, ut eiusdem monasterii Monachi in Basilica Salvatoris alternis choris cum Monachis alterius monasterii S. PANCRATII DEO psallerent. „ Ab uno quidem (ut „ ANASTASIUS, seu alius auctor in Vita HADRIANI I. loquitur) qui dudum „ singulariter in utroque psallebant Monachi ex monasterio S. PANCRATII „ ibidem posito, & ab alterno choro Monachi iam fati monasterii SS. „ ANDREÆ & BARTHOLOMÆI HONORII Papæ, quatenus piis laudibus pariter „ psallentes hymniferis choris læti resonent cantus, reddentes Domino gloriosum melos.“ Tertium monasterium fuit SS. SERGII, & BACCHI, in quo præter Monachos degebant etiam sacre Virgines, quod cum PASCHALIS I. anno 817. adeo rebus omnibus destitutum reperiisset, ut sacre Virgines, quæ in monasterio remanserant, sacras Deo laudes ob inopiam non amplius persolverent, Monachos aliunde accersivit, voluitque, ut sacros hymnos ac psalmos in Basilica *Lateranensi* nocte dieque decantarent. Quatenus, ut in laudati Pontificis vita habetur, *ipsa congregatio residens, omni necessitate postposita, soli DEO, Sanctisque eius, laudes, & hymnos nocte dieque*

dieque modulanter in venerabili ecclesia Salvatoris Domini nostri IESU Christi, sita iuxta Lateranas, decantaret. Hæc ex occasione eorum referenda hic duxi, quæ Constantinus CAIETANUS, & Angelus de NUCE de instituto Romæ, suasu S. BENEDICTI, cantu canonico asseruerunt. Aliunde vero, dudum antea in Italia pariter, ac in Gallia cantum floruisse ecclesiasticum, certum est. Insigne, præter iam passim relata, in eam rem est S. PAULINI testimonium In natali IX. S. FELICIS, ubi NICETAM Dacorum, & Getarum Apostolum, & Episcopum, qui Nolam ad D. FELICIS reliquias peregrinatum venerat, ita alloquitur:

*Ingredere hæc, psalmis recinens Antistes, & hymnis;
Et mea vota refer Domino, & tua gaudia votis
Iunge meis, celebrans communis festa Patroni.
Hora opportuna pro peccatore rogabis,
Gaudentem Dominum te Confessoris honore.
Hoc duce, proclivi tua tramite vota ferentur.
FELIX divinas tibi præviis ibit ad aures,
Teque sacris psalmis, simul & devota litante
Obsequia, placido descendet Numine CHRISTUS,
Ut populum templumque sacra caligine velet,
Infundens niveam per operta sacraria nubem.*

Eiusdem S. PAULINI luculentum extat testimonium de ecclesiis, & monasteriis Galliae, in epistola ad VICTRICIUM Rotomagensem, de ipsa illa urbe Rotomago: Ubi, inquit, quotidiano sapienter psallentium per frequentes ecclesias, & monasteria secreta concentu, castissimis ovium tuarum & cordibus delectantur & vocibus. Sidonii APOLLINARIS iam attulimus versus de Mamerto CLAUDIANO, psalmorum modulatore & Phonasco, qui ante altaria, fratre gratulante, instructas docuerit sonare classes. Qui nimirum ipse Clericos in cantu psalmorum instruebat, officium divinum ordinaverat, atque lectiones etiam per festa anni. In Gallia vixit circa ea tempora NICETIUS Episcopus, cuius extant tractatus duo: alter de bono psalmodiæ, alter de vigiliis servorum DEI. De S. CÆSARIO postea videbimus. Utrique idem fuit studium, populum cum ad psalmodiæ confociationem, tum vigiliis advocandi. Quas a quibusdam reprehendi innuit NICETIUS: Sed a fide catholica & religionis alieni sunt, inquit.

L. IV. ep. II.

De Vigiliis
servorum Dei.

c. 2.

CAPUT II.

Quenam prima Ecclesiae aetate in Sacrificio Missae cantari consueverint.

Semper aliqua in Missa fuerunt cantata.

L.III.de Off.
c. I.

De Institut.
Cleric. c. 32.

a

I.

quin sacra Missae liturgia, tremendum inquam Sacrificium, praecipua quadam celebritate semper peractum sit in Ecclesia christiana, quis ambigat? At, quibus rebus perfecta sit ista celebritas inde ab Ecclesiae incunabulis sub statu Ecclesiae pressae, non adeo perspicuum est. Paucissimis constituisse, quin imo ad solam orationem dominicam liturgia transacta memoratur. Cum, ait AMALARIUS, satis esset, sine cantoribus, & lectoribus, & ceteris, quae ibi aguntur, sola benedictio Episcoporum, aut Presbyterorum, ad benedicendum

panem & vinum, quo reficeretur populus ad animarum salutem: sicut primaevis temporibus fiebat apud Apostolos. Paulo plus, conscriptis nempe iam sacris paginis novi Testamenti, Rhabanus MAURUS concedit. Sed enim, inquit, in initio mos iste cantandi non erat, qui nunc in Ecclesia ante Sacrificium celebratur, sed tamen epistolae PAULI recitabantur, & sanctum evangelium. Quodsi tamen auctori de traditione divinae Missae, quae sub nomine S. PROCLII Sæc. V. Ep. Cypolitani prostat, credimus, ipsique S. CRYSOSTOMO amplior tunc longe, quam postea fuit hæc sacrosancta liturgiæ actio, decantatioque a).

Apud

a) „Etenim (ait) postquam Servator noster in cælum assumptus est, Apostoli priusquam per omnem terram dispergerentur, conspirantibus animis convenientes ad toto die orandum convertebantur: & cum multam consolationem in mystico illo dominici Corporis Sacrificio positam invenissent, fusissime, & longa oratione Missam decantabant, hæc enim divina sacra unacum docendi ratione coniuncta cæteris rebus anteponenda existimabant. Atque maiori & alacriori rerum divinarum & Sacrificii sacrosancti studio & desiderio flagrabant, & illud obnixè amplectebantur, quod in memoria semper haberent verbum illud Domini dicentis: *Hoc est Corpus meum*, &: *Hoc facite in meam commemorationem*, Et:

Qui manducat meam Carnem & bibit meum Sanguinem, in me manet, & ego in eo. Quare & contrito Spiritu multas preces decantabant, divinum Numen impense orantes: quin etiam eos, qui ex Iudeis ac Gentilibus recenter illustrati erant, ad religionem DEI & pietatem erudiebant, docebantque, veteri doctrina relicta sacris illis & pietate plenīs Missæ mysteriis sensus suos, & mentem imbuiere. Per has igitur preces Spiritus Sancti adventum expectabant, ut eius divina præsentia propositum in Sacrificium panem, & vinum aquæ permixtum, ipsum illud Corpus & Sanguinem Servatoris nostri IESU CHRISTI efficiat. Qui quidem religiosus ritus observatur ad hoc usque tempus, & ad finem

Apud DIONYSIUM singularis habetur phrasis ἐπαγγεῖν εὐχαριστίας. Vocis ἐπαγγεῖν notionem explicavimus superiore capite, tractantes de cantu respon-
sorio, succentu ac responsonibus populi, quo accipienda est DIONYSII lo-
cutio, non de auditione Missæ. Illo sensu familiaris S. IUSTINO Martyri est
VOX ἐπευφημεῖν acclamare, ac secunda respondere voce, ubi in Apologia II.
ad ANTONINUM Pium descriptionem luculentam sacræ liturgiæ facit; primo-
que occurrunt *Communes preces* & *pro nobismetipsis*, & *pro eo*, qui illu-
minatus est, & *pro aliis ubique omnibus intento animo*.... Invicem osculo
salutamus, ubi desumimus precari. Deinde ei, qui fratribus præest, panis
affertur, & poculum aquæ & vini: quibus ille acceptis laudem & gloriam
universorum parenti per nomen Filii, & Spiritus Sancti emittit, & Eucha-
ristiam, sive gratiarum actionem pro his ab illo acceptis donis prolixè exse-
quitur. Postquam preces & Eucharistiam absolvit, populus omnis acclamat
AMEN. AMEN autem hebræa lingua idem valet ac fiat. Postquam vero is,
qui præest, preces absolvit, & populus omnis acclamavit &c. Vides hic
precibus absolutis emitti prolixam gratiarum actionem, ad quam populus
acclamavit Amen. Quod paulo post adhuc articulatus profequitur, quo-
modo in omnibus oblationibus divina laus fuerit peracta, atque post lectio-
nes sacras exhortationemque, postque communes preces, gratiarum actio-
nem emiserit, populo acclamante Amen. Quæ vocis contentio, totis viribus
emissa, populique acclamatio a precibus ipsis distincta, si non articulatum
cantum, plus tamen aliquid, quam solam vocalem orationem designat:
quandoquidem a simplici prece expresse S. Martyr distinguit. In liturgia,
quæ libro VIII. *Constitutionum apostolicarum* inserta legitur, his simillima
articulatum exponuntur, quæ hic summatim indicantur. Idque etiam sin-
gulare notatur pro illis difficillimis Ecclesiæ temporibus, quibus vix publi-
cos conventus habere licuit: *Si neque in domo neque in Ecclesia congregatio*
potest agitari; unusquisque apud se psallat, legat, precetur; vel duo aut tres
simul. Ubi eadem tria distinguuntur officia psallendi, legendi, precandi.
Facile vero quisque largiatur tunc pressam Ecclesiam, etsi nihil residui fe-
cerit, quod ad celebritatem tanti mysterii pertinuit, non potuisse tamen
eodem, quo deinceps ornato, apparatuque rem peragere; neque eam can-
nendi rationem adhibuisse, quæ deinceps semper magis invaluit. „Non
„ inficior (sunt verba Antonii BELLOTE) olim confuse, & quasi in chorea
„ cantari solitum; imo & Missam forte sine cantu celebratam. Scimus enim,

Apol. I. n. 65.

Num. 67.

I. VIII.

Const. apost.

c. 34.

In rit. lau-
dum. p. 66.

„ cantatæ

usque sæculi florebit. At posteri abiecta fidæ
firmitate, & fervore negotiis huiusce mancipati,
& immerfi, Missæ longitudinem (ut dixi)
pertæsi, vix conveniebant ad audienda Domini
verba. S. CHRYSOST. hom. 27. in I. ad Cor.

„ Cum sacras (inquit) illas cœnas Apostoli ac-
cipiebant, quid tum faciebant? Nonne in pre-
ces convertebantur, & hymnos? Nonne in san-
ctas vigiliis? Nonne in longam illam doctri-
nam, & multæ plenam philosophiæ.“

„cantatæ seu cantandæ Missæ nomen dupliciter sumi posse; aut enim si-
 „gnificat omne genus Missæ, quod apparatissima pompa conficitur, velut id,
 „cui Diaconi, ac reliqui Clericorum Ordines inserviunt; aut signat aliquando
 „eam liturgiam, quam cum Sacerdote cantores musico concentu alternant:
 „priori modo sumpta Missa cantata ipsis Apostolorum temporibus receptissima
 „fuit, quod declarant non modo DIONYSIUS *Areopagita*, sed etiam IACO-
 „BUS, & MARCUS, cæterique liturgiarum scriptores; quorum ille libro *de*
 „*ecclesiastica Hierarchia*; hi in Missis a se exaratis Diaconorum & reliquorum
 „ecclesiastici Ordinis virorum Sacerdoti inservientium pluribus locis memi-
 „nerunt, ut legentibus patet.“ Cum enim tunc temporis in Christianos
 tyrannorum ira debacharetur, cantu facile prodi potuissent fideles, & ad
 necem rapi, conventus publicos agentes. „Quod nunc agimus (inquit
De rebus ec- „*Walafridus STRABO*) multiplici orationum, lectionum, cantilenarum, &
clesiast. c. 22. „consecrationum officio, totum hoc Apostoli, & post ipsos proximi (ut
 „creditur) orationibus & commemoratione Passionis Dominicæ, sicut ipse
 „præcepit, agebant simpliciter: unde circa domos, secundum superius com-
 „memorata testimonia, frangebant panem. Quod etiam alia sententia LUCAS
 „declarat dicens: *Una autem Sabbati, cum convenissemus ad frangendum*
 „*panem*, & reliqua. Et relatio maiorum est, ita primis temporibus missas
 „fieri solitas, sicut modo in Parasceve Paschæ..... Proficiente dehinc
 „religione amplius aucta sunt a CHRISTI cultoribus officia Missarum.“
 TERTULLIANUS tamen in libro *de Oratione* iam sæculi secundi nobis disci-
 plinam describens, liturgiam scilicet Christianorum, *Orationem DEI propriam,*
& acceptabilem, quam scilicet requisivit, quam sibi prospexit, subdit: *Hanc*
de toto corde devotam, fide pastam, veritate curatam, innocentia integram,
castitate mundam, Agape coronatam, cum pompa operum bonorum inter psal-
mos & hymnos deducere ad DEI Altare debemus. Id etiam in comperto est,
 frequentes fuisse populi responsiones, & acclamationes, ex liturgiis veteribus
 omnibus, quæ licet ad nos, non ea, qua primum erant simplicitate, de-
 latae fuerint, in hoc tamen conveniunt omnes: & postquam rubricæ ad Or-
 dinem ministerii sacri adiungi cœperunt, passim tum Sacerdotis, & ministro-
 rum, cum populi *προσφώνησις* ac vocis exaltationem, cantumque præscri-
 bunt. Veluti in liturgia S. IACOBI, quæ convenit cum ea, qualis apud S.
 CYRILLUM *Hierosolymitanum* Sæc. IV. describitur. Ubi expresse memorat
Vocem psallentis divina quadam melodia. Idque accuratius in Ecclesia *Græca*
usque ad hodiernum diem servatur apud orientales, ut nunquam sine cantu
sacram peragant liturgiam, quemadmodum a RENAUDOTIO est observatum,
qui varias edidit orientales liturgias. Quas inter communiter receptæ sunt
SS. BASILII, & CHRYSOSTOMI; Missa etiam præsanctificationum, quæ iuxta
 Can. 25.

Can. 52. *Trullanum* in omnibus sanctæ quadragesimæ ieiunii diebus, præterquam Sabbato, & Dominica, & sancto Annuntiationis die, fit, a SOCRATE iam descripta. *Et leguntur scripturæ, & Doctores eas interpretantur, & Lib. V. c. 22. omnia, quæ ad synaxin spectant, administrantur præter mysteriorum consecrationem.* Singulæ hæc habentur in Euchologio *Græcorum*, ac passim in manuscriptis, cuiusmodi in Bibliotheca *Barberina* vidi liturgiæ S. BASILII exemplar mille annorum; rotulum etiam antiquissimum apud P. BLANCHINIUM; memoranturque in Can. XXXII. *Trullano*, LEONTIO *Byzantino* contra *Lib. III.* NESTORIUM, & EUTYCHETEM, & alibi. In laudata *traditione divina Missæ*, S. BASILIO, & S. CHRYSOSTOMO id tribuitur, quod breviorē reddiderint a). Utriusque paulo ante studium in adornando sacro cantu vidimus. Intelligimusque ex vetustiore his EUSEBIO, quomodo, præsertim in celebriori diei Dominicæ conventu, sacraque Eucharistiæ synaxi, psalmos una multitudinis voce concinendi mos obtinuerit b). Nempe: *Psalmorum sacra modulatio, quæ mysteriis hierarchicis fere omnibus quasi substantialis coniungitur, ab omnium sanctissimo nequaquam erat divellenda; Ut loquitur DIONYSIUS.* Ex quibus elucescit frequens psallendi in Sacris usus, & quidem in solemni Sacrificio iuxta EUSEBIUM, quod diluculo celebrari solebat, exceptis diebus ieiunii, de quibus, quotidianis etiam in Quadragesima oblationibus, insignis

a) „Quamobrem & divus BASILIUS medica quadam ratione usus, breviorē eam concisiorēque reddidit. Haud vero multo post pater ille nostra aurea præditus lingua IOANNES, de ovium salute, ut Pastorem decet, strenua cura sollicitus naturæ humanæ fœcundiam, ignaviamque respiciens, fibras omnes ac radices satanici prætextus huius voluit evellere; & idcirco multa præcidit, & concisiori pressiorique oratione facrum conficiendum statuit.“

b) „Nam (inquit EUSEB. in psalm. XCI. n. 4.) & Sacrificia, & oblationes, quæ hostiæ laudis vocantur, persolvimus: incensum boni odoris emitimus, de quo dictum est, *Fiat oratio mea sicut incensum in conspectu tuo.* Imo & iam panes propositionis offerimus. (Et mox) Verum etiam ea, quæ in psalmo præsentī recensentur, illa die perficere satagimus, & opere, & verbis confitentes Domino, & psallentes nomini Altissimi. . . . Quia vero confessio pro gratiarum actione item accipitur, ut iam diximus, iure Dominica die gratiarum actiones Domino reddimus, ubique terrarum in Ecclesiis eius congregati. Cum autem per confessionem progressum, & augmentum acceperimus, tum iubemur psal-

lere ad meliorem animæ statum provecti: aucti vero ac meliores effecti hæc aliis annunciare, ac eos, qui ad nos proximè accedunt, misericordias DEI edocere præcipimur: atque id agere matutinis horis, quasi primitias diurnarum actionum doctrinæ de DEI misericordia dicantes. “ Nimirum quo tempore semper Eucharistia celebrari consuevit. Sic alibi in illud psalm. XXI. *Narrabo nomen tuum fratribus meis, in medio Ecclesiæ laudabo te.* n. 17. „His porro cultum in Ecclesia eius Dominica die per totum orbem diluculo celebrari solitum prophetice indicat. Nam cum dicitur, *In medio Ecclesiæ laudabo te*, locus significatur, in quo se Patrem celebraturus CHRISTUS pollicebatur; his autem verbis, *Et celebrabo diluculo misericordiam tuam*, tempus declaratur, quo paternam misericordiam per omnes gentes effusam unigenitus eius per populum suum de illa gaudens, exultansque celebrat. *Et hæc, inquit, omnia reddam tibi: quia factus susceptor meus, & refugium meum in die tribulationis meæ.* His quippe omnibus a Patre beneficiis ornatus iure celebrabo misericordiam tuam, egoque ipse tibi psallam.“

gnis est S. AMBROSII locus Enarrat. in Octonar. octavum Pl. CXVIII. ad vers. 6. *Indictum est ieiunium, cave ne negligas. Et si te fames quotidianum cogit ad prandium, ut intemperantia declinet ieiunium, tamen cœlesti magis te servato convivio. Non epulæ paratæ extorqueant, ut cœlestibus sis vacuus Sacramentis. Differ aliquantulum, non longe finis est diei: immo plerique sunt eiusmodi dies, ut statim meridianis horis adveniendum sit in ecclesiam, canendi hymni, celebranda oblatio.* De Sabbato, & Dominica posteriora verba sunt capienda, quibus solemnius erat, soluto ieiunio, Officium. Ge-

L. I. c. 10. de
monst. evang.

neraliter loquitur EUSEBIUS: *Igitur & sacrificamus & incendimus, alias quidem memoriam magni illius Sacrificii, secundum ea quæ ab ipso tradita sunt, mysteria celebrantes, & gratias DEO pro salute nostra agentes, religiososque hymnos & orationes sanctas illi offerentes.* S. AUGUSTINUS, ut iam p. 32. memini, suo tempore coeptum Carthagine memorat morem, dicendi ad altare hymnos de psalmodum libro, sive ante oblationem, sive cum oblata populo distribuerentur. Et S. HIERONYMUS in illud ISAÏÆ 66. *Quomodo si offerant filii ISRAEL victimas suas mihi cum psalmis in domo Domini: offerimus, inquit, spirituales hostias placentes DEO: psallimusque spiritu & sensu &c.* Cantus vero, ut patet ex dictis, maxime responsorius fuit. Colligitur id etiam ex

c. 17. & 18.

regula S. PACHOMII. *In die Dominica & collecta, in qua offerenda est oblatio, absque præposito domus & maioribus monasterii, qui alicuius nominis sunt, nemo psallendi habeat potestatem. Psallente autem quolibet de maioribus, id est, dicente responsum, si quis defuerit, statim ante altare pœnitentie, & increpationis ordinem sustinebit.* Monachis, ac Eremitis etiam solemne fuisse ad synaxin convenire die Dominica, ex CASSIANO, & aliunde constat. In vita S. SAMSONIS Episc. Dolensis post medium Sæc. VI. narratur, cum adhuc in eremo esset, per cunctos Dominicarum dies ad Missam cantandam, & ad CHRISTI communionem venisse in oratorium. Et paulo post: *Castellum, ad quod Sanctus SAMSON cunctis Dominicarum die-*

T. I. Annal.
Ord. S. Ben.
p. 176.

bus cum tribus... fratribus placabilem inibi DEO regulam colentibus ad Missam cantandam veniebat. Antea, ut id obiter commemorem, animæ fratris mortui sit mentio, quæ vix per eius suggestionem, & Sanctorum orationes, ac Missas multas cantatas redempta fuit. Monachos vero, aliunde psalmodiæ assuetos, iunxisse etiam suas vocibus cantantium, quis dubitet? communibus saltem populi responsoriis ad solemnes Sacerdotis, aut cantoris voces, aut promiscuis fidelium cantibus, de quibus diximus capite superiore. Excessum hic aliquem S. AMBROSIIUS notare videtur, *circumsonare Sacramenta confusis vocibus, ut impediatur oratio pro salute deprompta omnium.*

L. III. de
Virgin.

Sacramenta sunt celebratio sacrorum mysteriorum, seu Missæ apud antiquos, quam in rem vide complura testimonia apud MENARDUM. S. AUGUSTINUS

Not. 2. in
libr. Sacram.

hunc

hunc universalem ecclesiæ usum memorat, ISAÏÆ eundem respiciens locum: *L. XX. de Comparavit autem, inquit, illos Dominus tanquam per similitudinem filiis civitate DEI ISRAEL, offerentibus ei suas hostias cum psalmis in domo eius, quod ubique iam facit Ecclesia.* *c. 18.* Et in celebri ad IANUARIUM epistola de psalmorum cantu omnia paucis complectitur: *Quomodo autem, inquit, non est tempus, cum in Ecclesia fratres congregantur sancta cantandi, nisi cum legitur aut disputatur, aut communis oratio voce diaconi indicitur. Aliis vero particulis temporum quid melius a congregatis christianis fiat, quid utilius, quid sanctius omnino non video.* In sermone 251. de tempore, nunc S. CÆSARIO Arelatenſi vindicato, singulare habetur, quod hic notem: *Adbuc quoque, quod valde dolendum est, conqueri vobiscum volo; quia sunt aliqui, & maxime potentes istius mundi, qui cum veniunt ad Ecclesiam non sunt devoti ad laudes DEI celebrandas, sed cogunt Presbyterum, ut abbreviet Missam, & ad eorum libitum cantet.* Liturgia Gallicana antiquissima S. GERMANI ex codice MS. antiquissimo mediæ sæculi sexti descripta ac edita a MARTENIO T. V. *Anecdotorum* unica est ex illa antiquitate, quæ, quid etiam in choro cantaretur, contineat. Sic vero incipit: „GERMANUS Episcopus Parisius scripsit „de Missa. Prima igitur ac summa omnium carissimum Missa canetur, „in commemoratione mortis Domini, quia mors CHRISTI facta est vita „mundi, ut offerendo proficeret in salute viventium & requiem defunctorum.“ Notandum hic est, quod de MUSÆO Presbytero Massiliensi GENNADIUS de Viris illustribus refert: *Sed & ad personam Sancti EUSTASII Episcopi successoris prædicti hominis DEI, composuit Sacramentorum egregium, & non parvum volumen, per membra quidem pro opportunitate officiorum, & temporum, pro lectionum textu psalmorumque serie & decantatione discretum: sed supplicandi DEO, & contestandi beneficiorum eius soliditate sui consentaneum.* *c. 79.* Apud eundem GENNADIUM VOCONIUS Castelani in Mauritaniam Episcopus composuisse dicitur volumen Sacramentorum. Eodem pertinet SIDONII Apollinaris liber de *Missis ab eo compositis*, cui se præfationem coniunxisse, testatur GREGORIUS Turon. Ubi plenius declaraverit, *L. II. hist. Franc. c. 22.* quod hic breviter narrat contigisse *Quadam die, ut ad festivitatem Basilicæ monasterii . . . invitatus accederet: ablatoque, pergit, sibi nequiter libello, per quem sacrosancta solemnia agere consueverat, ita paratus a tempore cunctum festivitatis opus explicuit, ut ab omnibus miraretur, nec putaretur ibidem hominem locutum fuisse, sed Angelum.* TILLEMONTIUS putat librum illum eundem esse posse ac *contestatiunculas*, quas ipse se dictasse testatur. *T. XVI. H. E. p. 277. L. VII. ep. 3.* Contestationes saltem constanter cum collectarum libris coniunctæ fuerunt. Sed eiusmodi libri Sacramentorum, quæ ad cantum spectabant, non complectebantur, quæ ad officium Sacerdotis pertinebant. Talis fuerit liber my-

steriorum S. HILARII, quem unacum libro hymnorum commemorat S. HIERONYMUS. Et laudatus GENNADIUS de S. PAULINO Nolano: *Fecit & Sacramentarium, & hymnarium.*

De script. eccl. c. 100. c. 48.

Mox in Introitu.

Ecc. Afric. Dissert. II. c. 6. T. I. Aprilis die 6. p. 544.

Annot. in Patricii opusc. p. 144.

De observat. can. c. 23.

II. De COELESTINO P. refertur in libro pontificali, & apud ANASTASIUM: *Constituit ut psalmi DAVID CL. ante sacrificium psallerentur antiphonatum ex omnibus: quod antea non fiebat, sed tantum epistolæ B. PAULI recitabantur, & Sanctum Evangelium.* Antiquus Pontificum Romanorum catalogus apud SCHELSTRATIUM habet, constituisse, *ut antiphona ante Sacrificium caneretur, quod antea non fiebat.* Quod idem ex MS. cod. Palatino citat HENSCHENIUS in actis SS. adnotatque: „Scilicet cum aliquo ex dictis psalmis, quod iam dicitur *Introitus Missæ*, constans antiphona una, & psalmo: sed cuius solum principium cani, ipsumque addito *Gloria Patri*, & resumta antiphona concludi, subsequantium seculorum usu, usque in hodiernum diem observato, invaluit.“ Qua de re suo loco. De modo vero ac ratione cantus antiphoni a COELESTINO P. instituti nihil determinari potest. Apud WARÆUM PATRICIUS ad *Hibernos* a COELESTINO missus, in chronico Anonymi cuiusdam Monachi Coenobii *Malmesburiensis*, dicitur *constituisse, ut psalmi antiphonatum canerentur a choro ad chorum.* Quod ad institutionem COELESTINI P. referri potest, quam ei in acceptis referunt, quotquot medio ævo de officiis divinis scripserunt, sub nomine ALCUINI, centones, AMALARIUS, Rhabanus MAURUS, Walafridus STRABO, BERNO, & ex Historicis MARIANUS Scotus lib. II. SIGEBERTUS ad an. 416. & MARTINUS Polonus, qui addunt: *Ex hoc instituto excerpti ex psalmis INTROITUS, GRADUALIA, OFFERTORIA ante Sacrificium, COMMUNIONES inter communicandum cum modulatione ad Missam in Ecclesia Romana cantari cæperunt.* RADULPHUS Tungrensis: *Non autem intelligendum, quod COELESTINUS primo introduxit psalmos dici particulatim ante Sacrificium, imo ab initio diu ante eum a patribus sunt servati.* Unde CASSIANUS libro III. de institutis Monachorum c. 10. *Verum ne hoc quidem ignorandum, die Dominica unam tantummodo Missam ante prandium celebrari.* In qua psalmorum, atque orationum, seu lectionum pro ipsius collectæ vel communionis Dominicæ reverentia solemnius aliquid impendentes, in ipsa TERTIAM, SEXTAMQUE pariter consummatam reputant. Licet vero Tungrensis deceptus sit in notione Missæ, quæ dimissionem in CASSIANO significat; id tamen patet, quod ob Sacrificium pro ipsius collectæ vel communionis Dominicæ reverentia solemnius aliquid fuerit impensum, Tertia ac Sexta simul consummata, id est, publice in ecclesia, ut hodie fit, contra morem antiquiorem Monachorum celebrata. Alioquin adhuc tempore S. AUGUSTINI a salutatione (quemadmodum etiam apud

Græ-

Græcos, ut palam est ex liturgia S. MARCI) & lectione Scripturarum sacram Officium sacrum fuit inceptum: *Procedimus*, inquit, *ad populum*, *plena erat ecclesia*, *personabat vocibus gaudiorum*, *DEO gratias*, *DEO laudes*, pro miraculo scilicet sanitatis cuidam iuveni collatæ, *nemine tacente*, *hinc atque inde clamantium*. *Salutavi populum*, & *rursus eadem ferventiore voce clamabant*. *Facto tandem silentio*, *Scripturarum divinarum sunt lecta solennia*. Quod antea intelleximus ex SIGEBERTO, & aliis, COELESTINI instituto excerptos fuisse ex psalmis *Introitus* &c. confirmari videtur ex Concilii *Agathensis* Canone 30. celebrati ineunte sæculo sexto, ubi ita habetur: *Et quia convenit ordinem Ecclesiæ ab omnibus aequaliter custodiri, studendum est, ut sicut ubique fit, & post antiphonas collectiones per ordinem ab Episcopis, vel Presbyteris dicantur*. Nisi tamen hoc potius ad horas canonicas spectet, more veteri *Gallicano* iuxta Card. THOMASII. Ad rem pertinet, quod ex liturgia S. GERMANI edocemur, ab antiphona fuisse inceptam Missam, quæ apud nos *Introitus*, in liturgia vero *Ambrosiana*, *Ingressa* dicitur, quamque cum versu psalmi & *Gloria Trinitatis* iam tunc chorus præcinebat, uti legitur in prædicta liturgia S. GERMANI, cum hoc barbaro quidem, sicut pleraque, titulo *De prælegere*: „Antiphona ad prælegendo „canetur, in specie Patriarcharum illorum, qui ante diluvium, adventum „CHRISTI mysticis vocibus tonuerunt. . . Sicut enim prophetantibus venit manus Domini super arcam. . . Ita psallentibus Clericis procedit „Sacerdos in specie CHRISTI de Sacratio tanquam de cœlo in arca Domini, „quæ est Ecclesia.“ Sed hic cavendum, ne notionem antiphonæ, quæ postea inolevit, cum cantu ipso antiphono seu alterno psalmorum confundamus, quod ex institutione COELESTINI P. obtinuisse diximus; quem tamen modum canendi haud expressit S. LEO M. in anniversario die assumptionis suæ ad Summi Pontificis munus, de Psalm. CIII. verba faciens, accommodata ad Missam illius solemnitatis cantato: Unde (inquit) & *Davidicum* psalmum dilectissimi non ad nostram elationem, sed ad CHRISTI Domini gloriam consona voce cantavimus. Ipse est enim, de quo propheticè scriptum est: *Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem MELCHISEDECH*.“ Forte quis coniiciat, hunc ipsum versum pro antiphona ad solemnitatem illam adhibitum fuisse. Sed nec quidem constat, an ad initium Missæ hæc pertinuerint, an post lectionem, ubi cantus responsorius fuit frequentatus? De quo mox. Ex DIONYSIO, vulgo *Arcopagita*, discimus, etiam apud *Græcos* a psalmorum melo fuisse inceptam liturgiam, at ordiente ipso Pontifice, Ordine ecclesiastico prosequente. „Pontifex auspicatur sacrum psalmorum „melos: omni Ordine ecclesiastico sacram ipsi psalmodiam succinente. Et sub nomine S. THOMÆ Apostoli: „Episcopus inchoans Eucharistiæ celebra-

L. XXII. de
civ. DEI.
c. 8.

Præf. in psal-
ter. p. XI.

Serm. II.

De eccl. hier.
c. 3.

„tionem, secundum consuetudinem Apostolorum incipit a thurificatione
 „veniens de altari ad chorum, & iterum revertitur ad altare incipiens de-
 „cantare psalmos simul cum choro. (Et:) cum igitur huiusmodi hymno-
 „rum modulatio, quæ sacra omnia continet, animales habitus nostros con-
 „grua dispositione præparaverit ad ea, quæ paulo post sunt celebranda my-
 „steria, divinorumque carminum concentu, atque consensu unicam illam
 „ad divina, & ad semetipsos, atque ad alterutrum consensionem, & con-
 „cordiam, quasi una concordi & consona sacrarum rerum chorea institue-
 „rit; ea quæ in psalmorum modulatione spiritali concisiora sunt, atque
 „adumbrata magis pluribus manifestioribusque figuris, ac recitationibus sa-
 „cratissima divinarum scripturarum lectione dilatantur.“ In liturgia S. IA-
 „COBI, præmissa oratione Episcopi, sequuntur orationes „Cum incenditur thus
 „in ingressu. Deinde canere incipit Diaconus in ingressu: *Unigenite fi-
 „li &c.*“ De tribus antiphonis *Græci* ritus dicemus lib. II. Huc etiam
 pertinet sollemnis ad stationem processio cum litanis ac psalmis, quem ve-
 terem ritum iam S. AMBROSIIUS appellat, ubi Monachis a VALENTINIANIS pro-
 hibitum memorat, *Iter, quo psalmos canentes ex consuetudine, usuque veteri
 pergebant ad celebritatem MACHABÆORUM Martyrum.* Solemnnes, *Romæ* im-
 primis, fuerunt ab antiquissimis temporibus ad conditam stationem a col-
 lecta populi alio in loco seu Ecclesia facta, processiones, ut ex antiquissimis
 ordinibus *Romanis* constat. Quodque frequens *Kyrie eleison* in huiusmodi
 supplicationibus resonabat, inde idem initio Missæ cantus originem ducere
 non dubito.

*Epist. 40. ad
 Theod. n. 16.*

FrequensKV-
 RIE ELEI-
 SON &c. re-
 petitio.

*L. II. diff.
 Epictet. 7.*

*Lib. VIII.
 c. 9. 10.*

*T. II. p. 41.
 &c.*

III. Iuxta liturgiam S. MARCI mox post salutationem *Pax omnibus*; a
 Sacerdote dictam (uti etiam ex S. AUGUSTINO notavimus) Diacono incla-
 mante *Orate*, populus ter dicit, *Kyrie eleison*, quod sæpius deinceps repe-
 titur in aliis etiam orientalibus liturgiis, imo usu etiam apud gentiles fre-
 quenti, quod ex ARRIANO discimus: *DEUM invocantes precamur eum
 Kyrie eleison.* Videturque, idem factum fuisse ad singulas preces *διὰ
 προσφωνήσεως* per exclamationem notatas in constitutionibus apostolicis: quem-
 admodum c. 7. præscribitur pro catechumenis: *Porro in singulis horum, quæ
 Diaconus proloquitur, ut iam diximus, populus respondeat, KYRIE ELEYSON,
 & ante cunctos pueri.* Et pro baptizandis: „Adhuc intente omnes pro ipsis
 „dicamus; *Kyrie eleison.* – Quemadmodum etiam in liturgia *Ambrosiana* in-
 „cipiente Diacono, & choro respondente *Domine miserere.*“ Et iam S.
 AUGUSTINUS seu potius *Vigilius TAPSENSIS*, vel quisquis est auctor alterca-
 tionis cum PASCENTIO *Ariano* in appendice, universalem eum morem in Ec-
 clesia collaudat: „Sicut enim (inquit) *Græca* lingua quod est *ἐμψύσιον*;
 „una

„ una dicitur vel creditur a fidelibus Trinitatis omnino substantia, sic una Sub finem col-
lat. cum Pasc.
Ariano.
 „ rogatur ut misereatur a cunctis *Latinis & Barbaris* unius DEI natura,
 „ ut a laudibus DEI unius nec ipsa lingua Barbara sit, ullatenus aliena.
 „ Latine enim dicitur, *Domine miserere*. Sola ergo hæc misericordia ab
 „ ipso uno DEO Patre, & Filio, & Spiritu Sancto lingua debet hebræa
 „ vel græca, aut ipsa ad postremum postulari latina, non autem & bar-
 „ bara? si enim licet dicere, non solum *Barbaris* lingua sua, sed etiam
 „ *Romanis sibi ora armen*, quod interpretatur, *Domine miserere*, cur non
 „ liceat &c.“ Quod si secundum *Saxonem grammaticum* apud DU-FRES-
 „ NIUM in *Glossario*, legendum sit *Her thius forbarne* lingua *Gothica*, no-
 „ stræ *Germanica* conveniret. In Concilio *Vasensi* II. illustre habetur exem- 6. 3.
 „ plum de personante ubique suaviter *Kyrie eleison*: „ Quia tam in sede apo-
 „ stolica, quam etiam per totas orientales, atque *Italiae* provincias dulcis
 „ & nimium salutaris consuetudo est intromissa, ut *Kyrie eleison* frequen-
 „ tius cum grandi affectu & compunctione dicatur, placuit etiam nobis, ut
 „ in omnibus Ecclesiis nostris ista tam sancta consuetudo & ad matutinos,
 „ & ad Missas, & ad vesperam DEO propitio intromittatur.“ In litur-
 „ gia S. GERMANI sequentem in modum legitur sententia non integra: „ Tres
 „ autem, qui ore uno sequentes *Kyrie eleison*, hebræa scilicet, græca, &
 „ latina, vel trium temporum sæculi, ante legem scilicet, sub lege, &
 „ sub gratia.“ Agitur autem simul de *Aius*, seu *Agios*, de quo paulo post.

IV. S. CHRYSOSTOMUS unacum *Kyrie eleison*, ἐλέησον με ὁ Θεός, *miserere mei DEUS*, meminit doxologiæ angelicæ *Gloria in excelsis DEO*, dum GLORIA IN
EXCELSIS.
 „ populum reprehendit ob indecoras gestulationes, & inconditos clamores
 „ in Ecclesia a). Idem eiusdem hymni meminit, describens, quomodo qui a
 „ vitam asceticam confectantur, illico, postquam e lectulo surrexerint, choro
 „ constituto, integra conscientia omnes quasi ab uno consonantes ore, dili-
 „ genter hymnis laudare DEUM, gratias pro universis tam propriis, quam
 „ communibus beneficiis agere, & inter alia, similes angelis in terra, canere
 „ soliti sint *Gloria in excelsis*. Apud CÆSARIUM, & AURELIANUM in regulis
 „ idem in matutinis horis pro diebus paschalibus, itemque pro singulis do-
 „ minicis, & maioribus festivitibus præscribitur. Et *Alexander ACOEMETES*
 „ insti-

a) „ *Miserere mei DEUS*, inquis (ait Homil. in
 „ ISAIAM) ac mores a misericordia alienos de-
 „ claras. Clamas, *Serva me*, & corporis speciem
 „ a salute alienam exprimis. Quid ad supplican-
 „ dum conferunt manus, quæ semper in sublime
 „ iactantur, & indecore circumaguntur, quid
 „ clamor vehemens, qui cum violento Spiritus
 „ impulsu strepitum habet, nihil certi declarantem.

An non ista quidem partim sunt mulierum in
 „ triviis meretriciam artem exercentium: partim
 „ vero eorum, qui in theatris vociferantur, sunt
 „ exempla? Quomodo igitur audes Angelorum
 „ DEUM glorificantium hymnis ἀγγελικῇ ταύτῃ
 „ δοξολογίᾳ dæmonum admiscere ludicra?“

15. *Januar.* instituisse dicitur apud BOLLANDUM, „Hymnologiam Sanctorum Angelorum „ nocte ac die septuagies septies decantari, scilicet: *Gloria in altissimis DEO*, „ & *in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*“ S. ATHANASIUS in libro de *Virginitate* eundem hymnum commendat Virginibus etiam privatim sub di-
- L. VII. c. 47. luculo recitandum, iamque in *Constitutionibus apostolicis* vocatur προσευχή ἑωθινή *Oratio matutina*: ubi integer, paucis immutatis reperitur, ut hodie- que canitur. Ut adeo S. HILARIUS auctor additionum earum haberi non possit (quas Concilium *Toletanum* IV. ab ecclesiasticis Doctoribus factas solummodo commemorat) quod inter alios auctor chronici *Turonensis* apud MARTENIUM T. IV. in præfatione asserit: „Hic composuit *Gloria in excelsis DEO*, & *in terra pax hominibus.*“ Sunt vero qui a LUCIANO eum indigitari putent, ubi de hymno πολυωνύμῳ, tanquam a Christianis usurpari solito, loquitur: quos inter *Thomas SMITH* ecclesiæ *Anglicanæ* Presbyter, qui ad sæculum II. & ætatem LUCIANI irrisoris referendum censet. Laudatus auctor chronici *Turonensis* SYMMACHUM P. instituisse dicit, in Domini- ca, & festis Martyrum cantari *Gloria in excelsis*; olim vero in nocte Na- talis Domini tantummodo decantatum fuisse. Liber pontificalis sub nomine DAMASI TELESPHORO P. tribuit: „Ut ante Sacrificium hymnus diceretur angeli- „ cus, hoc est, *Gloria in excelsis DEO.*“ Qui medio ævo de officiis divinis scripse- runt, non tantum hac auctoritate nixi, eam institutionem TELESPHORO tribue- runt, verum etiam passim adoptant, quod habetur in spuria eiusdem Pontificis decretali, de hymno illo in nocte sancta Nativitatis Domini Salvatoris decantando, quoniam & eadem nocte ab Angelo pastoribus nunciatus est. Dubium hic
- De rebus ec-
clesiast. c. 22. movit *Walafridus STRABO*: „Si idem (inquit) hymnus huius Papæ tempo- „ ribus ante Sacrificium coepit dici: cur longo tempore post sub COELE- „ STINO legatur, tantum ante Sacrificium lectionem Apostoli, & evangelium „ præcessisse, ut ille necessario de psalmis DAVID antiphonas, quæ ante „ ipfas lectiones cantarentur, præposuisse videatur? Ubi respondendum est, „ constitutum quidem fuisse a TELESPHORO, ut idem hymnus in capite Mis- „ sæ diceretur, sed apud posteros ipsam eius Constitutionem intermissam, „ donec a sequentibus plenius totus ordo Missæ componeretur: sed ita sta- „ tutum ab eo, ut ipse hymnus in summis festivitatis, & a solis Episco- „ pis usurparetur, quod etiam in capite libri Sacramentorum designatum vi- „ detur, & ideo scriptum esse, usque ad tempora COELESTINI ante Sacrifi- „ cium lectiones tantum habitas: ut subintelligatur, quamvis ille hymnus „ interdum ante Missas diceretur, ut prædiximus, non fuisse tamen, quod „ iugiter in omnibus Missis, ab omnibus Sacerdotibus ante lectiones pone- „ retur, antequam idem COELESTINUS antiphonas ad Introitum dicendas in- „ stituit.“ Omnia hic ex ingenio sunt composita, vacillatque vel ipsa au-
ctori-

toritas, qua hoc de hymno decantando decretum TELESPHORO adiudicetur. Qua de re videri potest nota D. COUSTANT. in Epist. Summorum PP. Qui tamen addit: *Si vero angelici hymni nomine una intelligantur angelorum verba, nil repugnat, quo minus ea ante Sacrificium dici TELESPHORUS praeceperit. Quamquam etiam illa non ante Sacrificium, sed post divinam oblationem, & proxime ante Communionem fidelium apostolicæ constitutiones lib. VIII. c. 13. dicenda præcipiunt. Non me fugit, constitutiones illas post TELESPHORI tempora fuisse auctas. Sed inter illa additamenta cur Celeberrimi Papæ constitutio locum non habeat?* SIGEBERTUS in chronico SYMMACHUM Pontificem perhibet, constituisse omni die dominico, vel natalitiis Martyrum *Gloria in excelsis DEO* ad Missas cantari. Quem hymnum TELESPHORUS septimus a PETRO Papa, nocte tantum Natalis Domini ad Missas, a se in ipsa nocte institutas, cantari instituerit, & in eo ad Angelorum verba, quæ sequuntur, adiecerit. De SYMMACHO, librum pontificalem secuti haud dubie, consentiunt AMALARIUS de eccles. Off. BERNO *Augiensis* de Miss. Auctor sub nomine ALCUINI de Off. div. & MICROLOGUS de eccl. Observ. *Rhab.* vero MAURUS: *TELESPHORUS Papa fertur constituisse, ut ante Sacrificium hymnus Gloria in excelsis dicatur: quod tamen modo non semper agitur, sed in diebus tantum dominicis, & in sanctorum festivitatis, quod SYMMACHUS Papa ita fieri mandavit. S. CHRYSOSTOMUS eiusdem hymni, ceu in sacrationi liturgiæ parte post psalmodias dici soliti, meminit unacum hymno cherubico: Quis sit, inquit, hymnus supernorum: Quid superni dicant Cherubim, sciunt fideles. Quid dicebant Angeli? Gloria in excelsis DEO. Propterea post psalmodias hymni, utpote res quadam diviniore &c.* Illud ἱσσω οἱ πιστοί, sciunt fideles, Missam innuunt fidelium. Et alibi: „DEUS Angelos primos huc deduxit, & tunc hominem ad eos sustulit. Cælum facta est terra, quoniam, quæ erant terræ, cælum erat suscepturum. Propterea εὐχαριστῶντες λέγομεν gratias agentes dicimus *Gloria in excelsis Deo* &c.“ Sed nusquam S. CHRYSOSTOMUS additionum meminit, quemadmodum nec auctor constitutionum apostolicarum, dum refert, inter alia responderi illa angelica verba, quando Episcopus acclamavit *Sancta sanctis*, populusque respondet; *Unus Sanctus, unus Dominus, unus IESUS Christus in gloriam DEI Patris, benedictus in sæcula amen. Gloria in altissimis DEO* &c. Attamen, ut diximus, sub nomine προσέυχῃ ἐωθινῇ integer, ut apud nos in Missa canitur, habetur, veluti etiam in antiquissimo codice *Alexandrino* Bibl. regię *Londinensis*, ante annos plus 1300. exarato, post odas, quæ sequuntur psalmos, sub titulo ὕμνος ἐωθινός, eadem manu descriptus legitur. USSERIUS in *differt. de Symbolis*; ex variis psalteriis manuscriptis Græco, & Latino idiomate exaratis edidit, & SMITHUS in collectaneis de *Cyrillo* LUCARIO Patriarcha

T. I. p. 60.

c. 3.

c. 2.

c. 45.

L. I. c. 32. de
inst. Cler.Hom. 9. in e-
pist. ad Coloss.Hom. 3. in e-
pist. ad Coloss.Lib. VIII.
c. 48.Vid. Bibl.
Polyg. londin.
T. VI. p. 140.

De cursu
Gallicano
p. 381.

Capolitano eundem hymnum ad Codd. MSS. accurate, & magna plane diligentia recognovit. Vocatur a *Græcis* δόξολογία μεγάλη, magna doxologia ut a μικροῦ, seu parva, id est *Gloria Patri* distinguatur. Auctor vetustissimus de cursuum ecclesiasticorum origine apud MABILLONIUM de cursu, per Sanctum MARCUM instituto, agens, quem cum Missæ liturgia confundere videtur, *Sanctus*, vel *Gloria in excelsis*, vel orationem Dominicam, & amen ab universis tam viris, quam foeminis decantari affirmat. In liturgia S. GERMANI nusquam comparet sive integer, sive pars illius, sed post antiphonam, hoc est, Introitum, sequitur præfatio, seu admonitio ad populum, quam Sacerdos prælegebat ad hortandam plebem, ut, ad quam convenerat, solemnitatem debita cum veneratione celebraret. „Non me latet (sunt

T. V. anecdot.
p. 8. „verba MARTENII) in prævia admonitione ad laudatam liturgiam, quosdam „inter antiphonam & præfationem constituere hymnum angelicum a choro „decantandum. Verum id absque ullo auctoritatis fundamento. Nam duo „ex GREGORIO *Turonensi* loca, quæ ad id probandum proferunt, nihil „prorsus evincunt, sed hymnum illum in quibusdam aliis supplicationibus „publicis decantatum fuisse demonstrant. Imo in liturgia *Gallicana*, quam „ex codice *Bobienſi* vulgavit MABILLONIUS, hymnus *Gloria in excelsis* DEO „pro gratiarum actionibus post Missam privatim recitandus constituitur. In „liturgia *Mozarabica* publice ante lectiones in natalitiis CHRISTI cani iubetur.“

Populi ad fa-
lutationem
responsio &
collectæ.

Hom. 3. ad
Coloss.

Hom. 33. in
Matth.

Lib. VIII.
c. 11.

V. Memoravimus paulo ante ex S. AUGUSTINO, mox in ingressu Pontificem salutare consuevisse populum. Quod idem S. CHRYSOSTOMUS testatur, & quam frequens id fuerit, simul commemorat: „Quum ingressus fuerit is, qui præest ecclesiæ, statim dicit: *Pax omnibus*. Quando sermonem facit, ac concionatur: *Pax omnibus*. Quando benedicit: *Pax omnibus*. Quando iubet salutare: *Pax omnibus*. Quando peractum fuerit Sacrificium: *Pax omnibus*. Et rursus intermedio: *Gratia vobis & pax*.“ Solemnis autem fuit ad eam salutationem populi responsio hodieque usu recepta. „Ingressi (idem ait) in Ecclesiam statim secundum legem istam dicimus: *Pax vobiscum*, & vos respondetis, & cum Spiritu tuo.“ Sæpiissime aliis in locis idem testatur, habeturque in omnibus liturgiis: atque etiam passim in Constitutionibus apostolicis præscribitur: „Salutet Episcopus ecclesiam, & dicat: *Pax DEI cum omnibus vobis*; & populus respondeat; & cum Spiritu tuo.“ Et sequenti capite ad largiorem Episcopi benedictionem: „*Gratia omnipotentis DEI, & charitas Domini nostri IESU Christi, & communicatio S. Spiritus sit cum omnibus vobis*. Atque omnes una voce respondeant; & cum Spiritu tuo.“ Et ibidem in fine: „*Pax DEI*

„sit

„*sit cum omnibus vobis.* Cunctusque populus respondeat *Amen.*“ Sanctus CHRYSOSTOMUS de hac solemnī, frequentique populi acclamatione praeclare testatur: „Nisi esset Spiritus Sanctus in hoc communi patre & Doctore, *Hom. 3.*
 „quum paulo ante sacrum hoc tribunal ascendit, ac vobis omnibus pacem
 „dedit, non ei simul omnes acclamassetis; *Et cum Spiritu tuo:* idcirco non
 „quum ascendit tantum, neque quum vos affatur, neque quum pro vobis
 „orat, hac illi voce acclamatis: sed quum huic sacrae mensae assisit, quum
 „tremendum Sacrificium est oblaturus (nam quid dicam, norunt qui sunt
 „mysteriis initiati) non prius attingit proposita, quam vobis ipse gratiam
 „fuerit precatus a Domino, vosque illi acclamaveritis: *Et cum Spiritu tuo.*“
 In Concilio *Bracarenſi* praescribitur, quae est frequentior hodie, salutatio *Do-*
minus vobiscum, cum altera illa initio tantum liturgiae Episcopis sit reservata,
 quod eo ipso Concilio, quadam de causa, videtur inhiberi: „Placuit, ut *Conc. I. c. 21.*
 „non aliter Episcopi & aliter Presbyteri populum, sed uno modo salutent, di-
 „centes, *Dominus sit vobiscum:* sicut in libro RUTH legitur, & ut respon-
 „deatur a populo: *Et cum Spiritu tuo;* sicut & ab Apostolis traditum omnis
 „retinet oriens, & non sicut *Priscillianā* pravitas immutavit.“ Putat BING-
 HAMUS *Priscillianam* pravitatem eo spectasse, ut populo libertas adimeretur, *L. XVII. orig.*
 respondendi, secus ac in more positum fuit inde ab Ecclesiae primordiis. *ecclesiast. c. 3.*
 „Olim (ait BONA) universus populi coetus Sacerdoti respondebat, ut ex *De reb. liturg.*
 „liturgiis, earumque expositionibus apparet: idque Micrologus statutum ait *lib. II. c. 5.*
 „in Occidente a Concilio *Aurelianensi*, ut scilicet non solum Clerici, sed omnis
 „populus responderet: *Et cum Spiritu tuo.* At nunc soli Clerici, vel mi-
 „nistri respondent.“ Quod adeo vituperandum non est ad concentus de-
 corem, licet ubi populus id facit, ut e. g. passim in *Galliis*, laudandum sit.
 Id quod etiam ad lectiones scripturarum solemne fuit, & quidem ante le-
 ctionem & postea, uti observavit MABILLONIUS: „Audito (inquit) populi *De lit. Gallic.*
 „responso legit prophetiam, ad cuius titulum populus respondet: *DEO* *lib. I. c. 2.*
 „*gratias*, & in fine *amen.*“ Auctor sub nomine S. CHRYSOSTOMI etiam, *n. 10.*
 quod hodie lecto Evangelio dicimus, & ex Liturgia S. GERMANI discimus, Ev-
 angelium intonari solitum, clamantibus Clericis *Gloria tibi Domine*, olim re-
 sponsum fuisse testatur: „Quando Diaconus lectionis curriculum ingressus
 „est, confestim nos exurgimus acclamantes: *Gloria tibi Domine.*“ Haud
 dubie de Evangelio hoc est intelligendum, a Diacono legi solito: *Evange-*
lium Christi, scribit S. HIERONYMUS ad SABINIANUM Diaconum, *quasi Dia-*
conus lectitabas. Ex S. CYPRIANO colligimus, etiam lectorem ante lectionem
 populum salutasse, illo haud dubie respondente. „Auspicatus est (inquit)
 „pacem, dum dedicat lectionem. Antequam (ait ALBASPINEUS) Evangelii *Not. in Conc.*
 „pronuntiandi initium faceret olim lector, elata voce proferebat, *Pax vobis;* *III. Carthag.*
c. 4.

- „perinde atque hodierno die Diaconus dicit, *Dominus vobiscum*. Hoc idem
 „ex epistola D. CYPRIANI iisdem verbis probatur: Interim vobis hoc die
 „auspicatus est pacem, dum dedicat lectionem, quibus D. CYPRIANUS ver-
 „bis allocutum & salutatum populum ait ab AURELIO, quum primo ei Evan-
 „gelii recitandi potestas esset facta, & pacem & benedictionem CHRISTI Do-
 „mini fidelibus condonasset.“ In liturgia *Gallicana* antiqua, uti hodie ante
 T. V. anecd. collectam seu orationem, indicto silentio, ut MARTENIUS observavit, Sacer-
 P. 87. dos populum salutabat, ac populi responsioni collectam subiiciebat a cunctis
 flexis genibus devote audiendam, ut probant S. CÆSARII quidam sermones.
 Canone *Laodicensi* XIX. statuitur, fidelium tres orationes fieri, unam quidem,
 scilicet primam διὰ σιωπῆς silentio; secundam vero, & tertiam διὰ προσφώνησεως
 I. VIII. c. 9. per enunciationem impleri. Habetur in constitutionibus apost. προσφώνησις
 ὑπὲρ τῶν πιστῶν *Enunciatio* seu *oratio pro fidelibus*, ad cuius capita singula haud
 dubie respondit populus κύριε ἐλέησον *Domine miserere*. aut ut in fine ora-
 tionis habetur: *Salva, & erige nos DEUS misericordia tua*. Occurrunt
 huiusmodi enunciationes, seu exclamationes, non solum passim in liturgiis
Græcis, sed etiam *Ambrosiana*, & vetusto officio a WICELIO ex Bibliotheca
Fuldensi descripto. Hucque interpretari forte liceat S. BASILII κηρύγματα
 Epist. 155. ἐκκλησιαστικά. *Meministi, inquit, indictarium ecclesiasticarum prædicationum, quum*
sis inter fideles per DEI gratiam numeratus: quod nimirum pro iis interce-
dimus apud DEUM, qui peregre sunt constituti &c. Sed cum hæc de pre-
 cibus etiam sine cantu clare & alte prolatis intelligi possint, de hymnodia
 potius filum orationis prosequamur, in Ecclesia antiqua observata.

Cantus ante
 & post lectio-
 nes.

VI. Post Collectam in veteri liturgia *Gallicana* chorus cantabat *Sanctus*,
 & quidem græce, & latine, cum responsione *Amen*: quod sequebatur canti-
 cum ZACHARIÆ, *Benedictus Dominus DEUS Israel*. Hoc tamen canticum in
 Quadragesima cum aliis lætitiæ hymnis supprimebatur. Sequebatur lectio
 ex Prophetis, & Apostolo. Nam præter Evangelii lectionem duas, unam ex
 veteri, alteram ex novo Testamento, lectiones decantabant. Hæc ex li-
 urgia S. GERMANI sunt deprompta. In argumentis psalmorum apud THO-
 MASIIUM notari solet: *Lege ad evangelium MATTHÆI, ad Genesim, ad ISA-*
IAM &c. De qua re THOMASII in præf. ad lectorem: „Meminerit (in-
 „quit) oportet priscae consuetudinis, qua inter Missarum solemnias post le-
 „ctiones veteris vel novi Testamenti, ante lectionem vero evangelii integer
 „psalmus a toto Ecclesiæ cœtu respondebatur, propterea nuncupatus ab
 „antiquis psalmus responforius. Qui sane mos per totum Occidentem ad
 „VI. usque sæculum perduravit: quem & in *Romana* item Ecclesia fuisse
 „constat ex sermone I. S. LEONIS Papæ. Respondebatur autem psalmus
 „(ut

„ (ut loquitur S. AMBROSIIUS) hoc ritu. Lector stans in ambonis gradu, psal-
 „ mi titulo præmissio, mox psalmum ipsum præcinebat, quem per singulos
 „ quosque versus totus Ecclesiæ cœtus respondebat, hoc est repetebat : re-
 „ petebat autem integros ipsos versus haud postremas tantummodo ver-
 „ suum clausulas : sic totus ipse psalmus lectore præcurrente ad finem usque
 „ perducebatur.“ Narrat GREGORIUS *Turonensis*, quod sibi acciderat, cum *Hist. Franc.*
 an. 585. in aula GUNTRAMNI Regis esset : *Iubet Rex, ut Diaconum nostrum, qui L. VIII. c. 3.*
ante diem ad Missam psalmum responsum dixerat, canere iuberem. Hic
 vetus fuit mos. De modo diximus alibi. Constat ex S. AUGUSTINO, psal-
 mos lectionem inter Apostoli & evangelium fuisse decantatos. „ Lectiones *Serm. 112.*
 „ (inquit) sanctæ propositæ sunt, & quas audiamus, & de quibus aliquid ser-
 „ monis adiuvante Domino proferamus. In lectione apostolica gratiæ agun-
 „ tur Domino de fide gentium. In psalmo diximus, *DEUS virtutum con-*
 „ *verte nos* &c. in evangelio ad coenam vocati sumus.“ Et alibi : „ Apo- *Serm. 165.*
 „ stolum audivimus, psalmum audivimus, evangelium audivimus ; consonant
 „ omnes divinæ lectiones.“ Et : „Hoc de apostolica lectione percepimus, *Serm. 176.*
 „ deinde cantavimus psalmum, exhortantes nos invicem, una voce, uno
 „ corde dicentes : *Venite adoremus, & prosternamur ei, & fleamus coram*
 „ *Domino qui fecit nos : & ibi præveniamus faciem eius in confessione, & in*
 „ *psalmis iubilemus ei.* Post hæc, *Evangelica lectio* &c.“ Eundem in mo-
 dum alibi loquitur. Referendum hic, quod GREGORIUS *Turonensis* scri- *L. I. de mirac.*
 bit : *Cui (S. AMBROSIO) celebranti festa dominici diei ista erat consuetudo, ut S. Mart. c. 5.*
veniens lector cum libro non antea legere præsumeret, quam Sanctus nutu
iussisset. Factum est autem, ut illa Dominica, prophetica lectione iam lecta,
ante altarium stante, qui lectiones Beati PAULI proferret &c. Duplicis hu-
 ius lectionis etiam Sulpitius SEVERUS meminit. Duas lectiones ritu *Gallicano*
 in Missa, nullo interposito cantu, recitatas fuisse, etiam VEZZOSIUS observat : *T. VI. Opp.*
 „ At (pergit) contra est unicum documentum *Luxoviensis* lectionarii in Mis- *Thomasii præ-*
 „ sa Nativitatis Domini : ubi inter ISAÏÆ lectionem, & D. PAULI episto- *fat. p. LII.*
 „ lam scriptum legimus : DANIEL *cum benedictione*, id est hymno trium pue-
 „ rorum. In Missa S. GERMANI reponitur post utramque lectionem evange-
 „ lium.“ Atque hic diversitatem intercessisse in *Gallicana* Ecclesia, ipse pu-
 tat LE BRUN. Nota porro, quod est in Concilio *Tolet. IV.* statutum : „ In *Dissert. IV.*
 „ quibusdam quoque *Hispaniarum* ecclesiis Laudes post Apostolum decan- *art. 3.*
 „ tantur, priusquam Evangelium prædicetur, dum Canones præcipiant post *Can. 12.*
 „ Apostolum non Laudes, sed Evangelium annunciari. Præsumtio est enim,
 „ ut antea ponantur ea, quæ sequi debeant. Nam Laudes ideo Evangelium
 „ sequuntur, propter gloriam CHRISTI, quæ per idem Evangelium prædi-
 „ catur. Circa omnes igitur Sacerdotes hic ordo deinceps retineatur, excom-

„municationis pœnam fufcepturi, qui hunc ordinem perturbaverint.“ At fi *Landes*, ut mox dicemus, intelligas *Alleluia*, nihil contrarium S. AUGUSTINO hic habetur. Verum putat *Garfias* LOAISA in notis ad hunc canonem, indigitari hymnum trium puerorum, de quo tamen postea idem Concilium: „Hymnum quoque trium puerorum, in quo univerfa cœli terræque creatura DEUM collaudat, & quem Ecclesia catholica, per totum orbem diffusa, celebrat, quidam Sacerdotes in Missa dominicorum dierum, & in solemnitatibus Martyrum canere negligunt. Proinde sanctum Concilium instituit, ut per omnes *Hispaniæ* ecclesias, vel *Gallicia* in omnium Missarum solemnitatem idem in pulpito decantetur: Communionem amissuri, qui & antiquam huius hymni consuetudinem, nostramque definitionem excefferint.“ Uterque canon probe est notandus. De priore illo ita scribit *Walafridus* STRABO: „Responsoria & *Alleluia*, quæ ante Evangelium cantantur, deinde adiuncta videntur, postquam antiphonæ ad ingressum dici exspirarunt, quæ & videntur prohibita canonibus *Hispanorum*, qui longo post tempore sunt constituti. In illis enim iubetur, ne aliquis hymnus inter lectionem apostolicam, & Evangelium in ordine Missæ ponatur.“ Ex quo intelligitur, id aliquos tentasse tunc temporis, sed propter novitatem rei nondum fuisse ab omnibus receptum. Quod tamen postea usu *Romano* commendatum, ad omnes *Latinorum* pervenit ecclesias. Idem repetit *BERNO Augiensis*. Eadem vero mutatio facta est in Gradualibus, uti vocantur, inter Lectionem & Evangelium cani solitis, quæ circa Introitum inolevit; ut, cum ista initio integra psalmorum serie decantari mos esset, deinceps selecti versus canerentur, quod DURANDUS AMBROSIO, GELASIO, GREGORIO I. in acceptis refert. S. AMBROSIO, & S. GREGORIO solum nominat RADULPHUS *Tungrensis*. De GELASIO BERNO testatur c. 7. *de quibusdam rebus ad Missam spectantibus: Gradualia, sicut non solum in nostris libris habetur insertum, sed etiam ut in quodam ordine secundum Sancti GELASII Papæ auctoritatem reperi pratitulatum &c.* Hinc THOMASIVS, nisi titulus ordinis præfati mentiebatur, colligi posse putat, S. GELASII P. tempore iam usitata fuisse Gradualia, quorum forte auctor idem fuerit. Ordini vero a BERNONE laudato consentit liber Sacramentorum Eccl. *Romanæ*, qui GELASIO adscribitur, in quo expressa extat mentio bini responatorii post lectiones Fer. VI. Parasce. THOMASIVS, psalmi Responatorii antiquum usum adhuc LEONIS I. tempore servatum fuisse, subindicari existimat Serm. II. in anniversario die assumptionis suæ ad Summi Pontificii munus, quem locum paulo ante adduximus, de Introitu agentes. Antiqui moris quoad psalmos reliquæ sunt in Tractibus, qui quandoque integro absolvuntur psalmo: inde

de quidem dicti iuxta MARTENIUM, quod unus solus canat, nullo succi-
nente vel respondente, sed audientibus omnibus. Secus ac in Gradualibus
accidebat, & haud dubie etiam in cantico trium puerorum, uti hodieque
folet Sabbatis Quatuor Temporum cantari: quod iam a WALAFRIDO est
notatum, ubi de laudato canone Concilii *Toletani* quarti loquitur in hæc
verba: *In eiusdem loci Concilio statutum est, ut etiam hymnus trium pue-*
rum ad Missam omni Dominica in pulpito cantaretur. Quod Romani propter
multiplicitatem Officiorum non faciunt, nisi quatuor per annum diebus, qui-
bus lectionum XII. numerus adimpletur. Quæ eadem ad verbum fere repe-
tit BERNO C. I. *de quibusdam rebus ad Missam pertinentibus*, iam laudato. Eius-
demque hymni iam meminit ATHANASIUS, vel quisquis est auctor libri *de*
Virginitate, qui eum virginibus, sed privatim sub diluculum dicendum
commendat. In Constitutionibus apostolicis non absimilis subnequitur hymno
matutino *Gloria in excelsis* &c. S. CHRYSOSTOMUS vero ubique terrarum
cantari, & cantatum iri dicit. Lectionarium *Gallicanum* antiquissimum, ex
codice *Luxoviensi* editum, eundem hymnum post Prophetarum lectionem
cani iubet in Sabbatho sancto, nonnihil a nostro diversum. Hoc, ait MA-
BILLONIUS, canticum in aliquibus differt ab eo, quod Romanus ordo præ-
scribit in Sabbatis Quatuor Temporum. Aliter in Lectionario nostro habetur
in Sabbato sancto. Ex his intelligimus, lectionem ex Apostolo non conti-
nuo post Prophetiam lectam fuisse in ordine *Gallicano*. Secus tamen vide-
mus in Liturgia S. GERMANI, ubi Propheta & Apostolus simul memorantur,
uti deinceps passim apud nos obtinuit, ac etiam adhuc in impressis Missali-
bus, quando prophetica & apostolica simul lectio in Missis Natalis Domini
præscribitur, addita est, ut suo loco videbimus, rubrica nonnunquam id ex-
presse innuens, ut continenter dicantur. In laudata Liturgia S. GERMANI post
lectionem prophetica præscribitur hymnus trium puerorum canendus. In
figura Sanctorum veterum, qui sedentes in tenebris adventum Domini ex-
spectabant. . . Secundum hoc etiam Ecclesia servat ordinem, ut inter bene-
dictionem & evangelium lectio intercedat, nisi tantummodo responsum,
quod a parvulis canetur, instar innocentum, qui pressi in evangelium confor-
tis Christi Nativitatem leguntur, vel eorum parvolorum qui properante ad
passionem Domini, clamabant in templum OSANNA &c. Responsum, cui-
us fit mentio, ipse hymnus trium puerorum intelligi potest, decantatus
modo responso (ut etiam MARTENIUS observavit, putatque eundem dici
psalmum responsum a GREGORIO *Turonensi*) a parvulis, quod hodieque
apud nos in Sabbatis Quatuor Temporum fit. Additur adhuc *Aius*, seu
Agios, canendum ante evangelium in laudata Liturgia, quod etiam ante
prophe-

*De antiq. eccl.
discipl. c. 3.*

*De rebus ec-
cles. c. 22.*

L. VIII. c. 36.

*Hom. Quod
nemo leditur
nisi a seipso.
c. 10.*

*De Lit. Gall.
L. II.*

*T. V. Anecd.
p. 92. &c.*

*L. VIII. c. 3.
hist. Francor.*

prophetiam canebatur, forte ut in Missa *Mozarabum*. In Liturgia S. IACOBI post Collectam ante lectiones, quæ continenter ex utroque Testamento legi iubentur, a cantoribus cani præscribitur hymnus ter sanctus, *Sanctus DEUS* &c. atque deinceps post orationes aliquas, & exclamationes, responsionesque populi, Lectores iubentur inchoare hymnum cherubicum cum aliis, subsequente triplici *Alleluia*. Eadem fere omnia in Liturgia S. MARCI, fed ante evangelium notantur. In Liturgia S. CHRYSOSTOMI, ante lectionem Apostoli & evangelii post tertium antiphonum, & troparia, notatur trifagium; hymnus autem cherubicus post secundam orationem fidelium. Quæ de re pluribus L. II. Concilio *Capolitano* sub MENNA celebrato id convenit, quod Act. V. habet: *Cantores supervenientes converterunt se dicere Trisagium. Et post lectionem sancti evangelii ex more sacra Missa finita & ianuis clausis & sancta lectione iuxta consuetudinem lecta tempore diptychorum cucurrit omnis multitudo cum magno silentio circumcirca altare* &c. Trisagion etiam in Conciliis accini solitum ex Act. I. Concilii *Chalced.* ad finem patet. Tragicum est, quod Chron. MARCELLINI Comititis habet: *Dum iubente ANASTASIO Casare per PLATONEM in Ecclesia pulpito insistentem in hymnum Trinitatis DEI, Passianorum quaternitas additur, multi Orthodoxorum pristina voce psallentes in eiusdem ecclesiæ gremio cæsi sunt*. In Liturgia S. GERMANI *Sanctus* cantari iubetur a Clero, redeunte sancto evangelio, in speciem, ut ibi habetur, Sanctorum, qui redeunte Domino Iesu CHRISTO de inferis canticum laudis Dominum sequentes cantaverunt &c.

Præfertim
ALLELUIA.

Rev. liturg.
L. II. c. 6.

P. 95. D.

VII. *Alleluia* maxime in hac parte liturgiæ fuit frequentatum, uti etiam in Liturgia S. IACOBI & MARCI observavi, & in occidentalibus Liturgiis omnibus notatur unacum responforio. *Laudes* in Concilio IV. *Toletano* vocatur versiculus cum *Alleluia*, quæ post Evangelium prisco more *Hispaniarum*, ut observavit Cardinalis BONA, dicuntur, ei prorsus conformiter cantui, qui ritu *Romano* post responforium cantatur. Ipsum vero responforium cantabant *Hispani* post lectionem Veteris Testamenti, quæ in eorum Missali Epistolæ, seu lectioni Novi Testamenti præmittitur. At post Epistolam Chorus respondet *Amen*, & sequitur immediate Evangelium. Eodem fere ritu utuntur *Ambrosiani*, nam post lectionem Veteris Testamenti sequitur psalmellus, quem vocant, instar Gradualis *Romani*. Versum cum *Alleluia* concinunt post Epistolam. In Liturgia *Maronitarum* post lectam Epistolam dicit Sacerdos etiam versus quosdam cum frequenti *Alleluia*. Quod vero *Laudes* idem olim fuerint, ac *Alleluia*, clarum fit ex Liturgia S. GERMANI: „*Laudes* autem, hoc est, *Alleluia*, IOHANNES in „*Apocalypsi* post Resurrectionem auditvit psallere. Ideo hora illa Domini „pal-

„palleo quasi CHRISTUS tegitur cœlo, Ecclesia solet angelicum canticum „(supple *cantare*) quod autem habet ipsa *Alleluia* prima & secunda & tertia „signat tria tempora ante lege, sub lege, sub gratia.“ Innuit nimirum ter illud fuisse repetitum. Ad finem Liturgiæ iterum de eo, & aliis canticis in Quadragesima omitti solitis, fit mentio, utpote gaudium solemnitate mōnstrantibus. „Et pro hac (inquit) causa in Quadragesima pro humiliatione non utetur (stola) sicut nec *Alleluia* in nostra Ecclesia, *Sanctus*, „vel prophetia, hymnum trium puerorum, vel canticum rubri maris illis diebus decantantur. Stola alba namque Angelus præcinctus apparuit, quando sedens in monumento Domini, solemnitatem resurrectionis illius nunciavit. Ideo in Quadragesima prohibendum hæc cantica, quia cœlestia, & angelica sunt. De cœlis enim cōlumna ignis in nocte, & columna nubes in die, Angelus in camino flammæ in cœlis audita est. *Alleluia* vel *Sancti* (id est breves orationes illæ, quæ a verbo *Sanctus* incipiebant, quales cantabantur ante Prophetiam, ante, & post Evangelium) tacentur ergo in poenitentia, ut nova fiant in Resurrectione Dominica, quando referantur & baptisma. Oportet ergo Levita cœlestem cantet canticum.“ Diximus de hac re superius, refertque VICTOR *Vitensis* tragicum exemplum, quod in *Africa* tempore *Paschalis* solemnitatis acciderat. *Tunc forte*, inquit, *audiente, & canente populo DEI, lector unus pulpito sistens, alleluaticum melos canebat. Quo tempore sagitta in gutture iaculatus, cadente de manibus codice, mortuus post cecidit ipse.* Iam etiam olim festiviore melodia, variantibus semper tropis, cantatum esse *Alleluia*, discimus ex CASSIODORO, in titulum psalmi CV. sic loquente: *Hoc ecclesiis votivum: hoc sanctis festivitatis decenter accommodum. Hinc ornatur lingua cantorum: istud aula Domini lata respondet: & tanquam insatiabile bonum tropis semper variantibus immovatur.* Nota illud responso modo fuisse decantatum. De voce *Halleluia* doctum programma haud pridem *Wittenbergæ* edidit WERENDORFFIUS, ubi usum etiam eius liturgicum illustrat a prima Ecclesiæ ætate.

L. I. *Persec.*
Vandal.

VIII. Nec prætereundus est hic Symboli usus, inde a prima Ecclesiæ ætate in baptismi celebratione potius ad contestationem veræ fidei, quam ritus solemnitatem (licet, etiam hanc in publica baptismi actione iam olim cum cantu transactam esse, inter liturgicos ritus inveniamus) adhibitus, successu temporis etiam in liturgia adoptatus. Eo quidem necdum referendum est, quod S. AMBROSIIUS fieri vult: *Symbolum quoque specialiter debemus, tanquam nostri signaculum cordis, antelucanis horis quotidie recensere. Quod etiam, cum horremus aliquid, animo recurrendum est.*

T. IV. *Bibl.*
PP. Paris.
p. 49. *Sc.*
De Virginit.
L. III.

Prius autem in Oriente, quam in Occidente in sacram Liturgiam est introductum symbolum. Sunt quidem, qui carmen, quod Prisci Christiani apud PLINIUM CHRISTO quasi DEO dixisse leguntur, Symbolum fuisse putent. PLATINA, a MARCO P. SILVESTRI successore, mandatum narrat, *ut omnibus diebus solemnibus statim post Evangelium Symbolum a Clero, & populo magna voce cantetur, eo quidem modo, quo fuerat a Concilio Nicæno declaratum.* Quod etiam RADULPHUS *Tungrensis* confirmat. INNOCENTIUS vero III. *De Canon. obs. Prop. 23. L. II. de myst. Missæ c. 49.* & alii, id DAMASUM iussisse ad exemplum *Græcorum*, volunt. At nec *Græcis* id in more fuisse tempore DAMASI, constat, testeque THEODORO Lectore: PETRUM Fullonem *dicunt insituisse, ut in singulis Collectis Symbolum recitaretur.* Quem sequuntur CEDREUS lib. II. & Nicephorus CALIXTUS. Idem tamen alibi: „Nonnulli, inquit, ut MACEDONIUM, perinde atque trecentorum illorum Symbolum non comprobaret, calumniarentur, TIMOTHEUM *Cpopolitanum* Episcopum, non Petrum CNAPHEUM insituisse dicunt, ut in synaxi, & conventu ecclesiastico quovis Symbolum id diceretur, quod antea semel tantum anno quolibet Parasceves Passionis sancto die in Ecclesia legi solitum fuerat, cum Episcopus primas religionis nostræ constitutiones docere oporteret.“ Dum nimirum baptizandos catechizabat Episcopus, ut laudatus THEODORUS narrat, TIMOTHEUM Symbolum fidei trecentorum & octodecim Patrum in singulis Collectis recitari præcepisse. A quo rem accepit NICEPHORUS; vixit enim Sæc. XI. demum. THEODORUS vero historiam suam a morte THEODOSII *Iunioris* usque ad IUSTINUM deduxit, cui, & quidem *Iuniori*, quod Symbolum tempore Sacrificii populo concinendum præceperit, S. ISIDORUS, & IOANNES Abbas *Bicharensis* in Chronico tribuunt; at iam viginti fere antea annis in Concilio *Constantinopolitano* sub MENNA mentio illius invenitur, tanquam ex more recitari soliti inter lectionem Evangelii & diptychorum. In Concilio *Toletano* III. primum in Occidente institutum legitur exemplo *Græcorum*, & quidem ante orationem dominicam: uti etiamnum ante Communionem dicitur ritu *Mozarabico* a). Laudatus vero ISIDORUS in libro Originum, Symboli formam tota *Græcorum & Latinorum* confessione in ecclesiis prædicari, dicit Sæc. VI. Verum non statim idem usus, ut

An. 536.
Act. 5. T. V.
Conc. p. 185.
Tolet. Can. 2.

a

a) „Pro reverentia sanctissimæ fidei, & propter corroborandas hominum invalidas mentes consultu piissimi, & gloriosissimi Domini nostri RECCAREDI Regis, sancta constituit Synodus, ut per omnes ecclesias *Hispaniæ, Galliæ*, secundum formam orientalium ecclesiarum Concilii *Cpolitani*, hoc est centum quinquaginta Episcoporum, symbolum fidei recitetur; ut priusquam dominica

dicatur oratio, voce clara prædicetur, quod est fides vera, manifestum testimonium habeat, & ad CHRISTI Corpus, & Sanguinem prælibandum pectora populorum fide purificata accedant; ut priusquam dominica dicatur oratio, voce clara a populo decantetur. Vid. *Christ. LUPI* Symbolum *Nicænum* scholiis & notis illustratum T. I. Opp. c. 6. p. 194. &c.

ut in *Hispania*, sic in aliis etiam ecclesiis occidentalibus inolevit (ut Libro II. inquiramus) usque ad CAROLUM M. Uti quidem contendit PAGIUS in Critica BARONII: „Imitata id postmodum (inquit) sunt quædam sub CAROLO M. *Gallicanæ* ecclesiæ, aliæ tamen, ac ipsa capella regia, imitari non ausæ; ideoque a LEONE III. Pontifice veniam impetrarunt.“ Aliter statuendum foret, si *Trecanum* in Missa S. GERMANI Symbolum interpretari luberet, quod satis probabile habent auctores Hist. litter. *Franciæ*, ita ut illud sit Symbolum Apostolorum, cui postea *Cpolitatum* fuerit substitutum. At *Gallia Narbonensis* unacum *Hispania* a tempore Concilii *Tolet. III.* *Cpolitano* usa est. Discrimen apostolici & *Cpolitani* Symboli sunt, qui adhibendum putant, dum Ecclesiæ *Romanæ* insuetum fuisse, & quidem usque ad BENEDICTI VIII. ætatem in *BERNONE Augiensi* legunt, sub quo hic mos in Ecclesiam *Romanam* admissus sit: „Ne (sunt verba LUPi) a subditis sibi *Hispaniarum & Galliarum* ecclesiis, morem deponere nolentibus, dissonaret.“ In Chronico *Turonensi* apud MARTENIUM legitur DAMASUM Papam in odium MACEDONII Episcopi *Cpolitani*, qui Spiritum Sanctum Patri, Filioque consubstantialem negabat, instituisse Symbolum *Cpolitatum* in Missa celebrari. Concordat ALBERICUS apud eundem in hæc verba: „Solemnibus diebus decantari instituit ex decreto universalis Synodi a centum quinquaginta Episcopis *Cpoli* celebratæ.“ Nulla vero Symboli fit mentio in primo ac antiquissimo ordine *Romano*; mox tamen in secundo itidem antiquissimo, & quidem *Cpolitani* initium ponitur. Quod, aliaque testimonia BERNONI opponit MARTENIUS: imo non usum, sed cantum Symboli negasse BERNONEM putat, etsi cantari in Ord. II. dicatur: quod de sola Missa Pontificali interpretatur. Quid præterea dici verisimiliter possit, exponemus Libro II. a

IX. Cum

a) „Et tamen (subdit MARTENIUS) plerique existimant *Romanam* Ecclesiam in sacra liturgia Symbolum non recitasse ante tempora HEINRICI II. Imp. atque ad id probandum, BERNONIS Abbatis *Augiensis* & testis oculati, qui id revera asserit, afferunt auctoritatem.... At huic BERNONIS testimonio repugnant antiquissimi Ordines *Romani* a MABILLONIO vulgati. Nam in II. ord. quem *Onisfrus PANVINIUS Gelasianum* esse censet, a S. GREGORIO emendatum, hæc leguntur: *Post lectum Evangelium candelæ in suo loco extinguuntur, & ab Episcopo CREDO IN UNUM DEUM cantatur &c.* Nec desunt etiam gravissimi scriptores, qui idem confirmant, IOANNES P. VIII. LEO III. AMALARIUS, & *Walafridus STRABO*. His percussis auctoritatibus

censent nonnulli, per illud intervallum, quod a medio sæculo IX. effluxit ad initium sæculi XI. Symboli in Missa recitationem fuisse intermissam, quod vix credi potest. Et certe, si BERNONIS verba sedulo discutiamus, non omnino negare videtur a *Romanis* in Missa recitatum fuisse, sed tantummodo decantatum: quia revera non solemniter vocis modulatione decantabatur, sed tantum recitabatur, ad eum fere modum, quo etiamnum subdiaconus in ecclesia *Lugdunensi*, præter aliarum ecclesiarum morem epistolam absque ulla cantus inflexione resitat. Et ne quis gratis a nobis assertum id obiciat, sententiæ nostræ vadem afferimus LEONEM III. qui in *Aquisgranensi* cum CAROLO M. collatione clarissimis id ac perspicuis verbis affirmat. Quod vero (inquit)

Offertorium.

Ap. P. le Brun
Explicat. des
Prières &c.
p. 284.
De quibus-
dam ad Mis-
sam perti-
nentibus. C. I.

L. I. c. 15.
Pag. 94.

Pag. 87.

L. II. Re-
tractat. c. II.

IX. Cum olim populus oblationes ipsemet ad altare facere consueverit, factum est, ut antiphona, quæ interim canebatur, *Offertorium* seu *offerenda* diceretur, uti Introitus & Graduale successu temporis magis secundum varietatem temporum & festorum ex psalmis potissimum sunt collecta. *Deinde sequitur offerenda*, ut inquit REMIGIUS Altifiodorensis, *quæ inde hoc nomen accepit, quod tunc populus sua munera offerat. Sequuntur versus a vertendo dicti, quod in offerendis revertantur, dum offerenda repetitur. Offertorium*, ait BERNO Augiensis, *quod inter offerendum cantatur, quamvis a prioris populi consuetudine in usum Christianorum venisse dicatur, tamen quis specialiter addiderit, aperte non legimus.* Plura dicemus suo loco lib. II. quia serius induci cœperunt hæ antiphonæ, nec hodieque apud orientales comparent, qui *Anaphoram* proprie sic dictam a *prafatione*, seu gratiarum actione auspicantur, quæ in missali *Gothico*, & *Gallicano*, *Inlatio* etiam nominatur, de qua ISIDORUS: *Infertur illatio in sanctificatione oblationis.* In liturgia S. GERMANI vocatur *sonus*, seu *sonum*, quod tunc canitur. *Sonum autem, quod canetur, quando procedit oblatio, huc traxit exordium. Præcepit Dominus MOYSI, ut faceret tubas argenteas, quas Levitæ clangere, quando offerebatur hostia, & hoc esset signum, per quod intelligeret populus, quia hora inferebatur oblatio, & omnes incurvati adorent Dominum, donec veniret columna ignis aut nubes, qui benediceret Sacrificium.* Nunc autem procedentem ad altarium Corpus CHRISTI non iam tubis inreprehensibilibus (ita codex) sed spiritualibus vocibus præclara CHRISTI magnalia dulci melodia psallet ecclesia. Conveniunt hæc cum laudatis BERNONIS verbis, moreque illorum temporum, ut sacra Eucharistia deferretur ipso oblationis tempore ad altare: qua allata „Fiebat panis & vini consecrandi oblatio (ut ob- „servat MARTENIUS) atque interim chorus canebat *Sonum*, id est antipho- „nam, quæ nostro Offertorio respondebat, aut quid simile. Forte *sonus* „aliud nihil erat quam quod expositio nostra mox *laudes* appellat. *Laus* „autem in missali *Mozarabum* constat ex *Alleluia*, & uno versiculo, sed „in *Gallicana* liturgiâ ter repetitum fuisse *alleluia* &c.“ Huc specialiter referri potest, quod S. AUGUSTINUS contra HILARIUM egit, incessentem morem, „qui tunc esse apud *Carthaginem* cœperat (ut loquitur) ut hymni „ad altare dicerentur de psalmorum libro, sive ante oblationem, sive cum „distribueretur populo, quod fuisset oblatum.“ Apud *Græcos* eodem per-
tinet,

asseritis, ideo vos ita cantare *Symbolum*, quoniam aliquos in istis partibus vobis priores audistis decantasse, quid ad nos, qui id ipsum non cantamus, sed legimus. Unica superest difficultas. Nam antiqui ordines *Romani* non simpliciter legi *Symbolum* præcipiunt, sed cantari, &

quidem alta voce. Difficultatem solvimus respondendo, decantatum quidem fuisse *Symbolum* in *Missâ pontificali*, at vero solummodo recitatum in qualibet alia *Missâ*, Sacerdote non Pontifice celebrante.“

tinetur, quod fit, dum more mox laudato, non quidem ipsa sacra Eucharistia ad altare deferretur, sed symbola, magna pompa & reverentia: *Dum interim cantores gravi cantu cherubicum hymnum modulantur.* In liturgia MARCI præscribitur: *Hic psallant, Qui Cherubim mystice: dum interim incensum offert Sacerdos, & preces fundit;* quæ nostris secretis videntur respondere, forte inde sic dictis, quod aut durante, aut cessante iam cantu a Sacerdote dicerentur. Hanc liturgiæ partem designat DIONYSIUS vulgo *Arcopagita* de coelest. Hierarch. *Qui in ministrorum ordine primas tenet,* Cap. 3. *unacum Sacerdotibus divino altari panem sacrum, Calicemque benedictionis imponunt, ab universa plenitudine ecclesiæ communi hymnologia præmissa.*

X. In liturgia solemnisi semper inde ab ecclesiæ primordiis fuit illa gratiarum actio, quam nos *præfationem* dicimus, ad hodiernum usque diem constanter usitata, quam fere solam S. IUSTINUS commemorat inter ea, quæ ipsam Eucharistiæ celebrationem antecedunt, & consequuntur. *Deinde,* inquit, *ei, qui præest fratribus, panis offertur, & poculum aquæ & vini:* Apol. 2. *quibus ille acceptis laudem & gloriam áων & δόξαν universorum parenti per nomen Filii, & Spiritus Sancti emittit, & Eucharistiam sive gratiarum actionem, pro his ab illo acceptis donis, prolixè exequitur.* Postquam preces & Eucharistiam absolvit, *populus omnis acclamat amen.* πᾶς ὁ λαὸς ἐπιφημῇ ἀμήν. Huc referendum, quod apud EUSEBIUM ex epist. DIONYSII ad SIXTUM L. VII. c. 9. *Rom. Episc. de quodam ab hæreticis baptizato habetur: Cum enim & gratiarum actionem in ecclesia audisset, & ad illam unacum aliis Amen accinisset.* (Εὐχαριστίας ἐπακέσσαντα συνεπιφθεγξάμενον τὸ ἀμήν.) Iterum laudatus S. IUSTINUS paulo post bis adhuc repetit, constanterque in omnibus liturgiis reperitur solemnisi hæc Præfatio, uti iam vocat S. CYPRIANUS: *Sacerdos ante orationem, Præfatione præmissa, parat fratrum mentes dicendo: Sursum corda; ut dum respondet plebs: habemus ad Dominum, admoneatur, nihil aliud se quam Dominum cogitare debere.* Nihil adeo constanter in utraque ecclesia orientali, & occidentali in sacra liturgia fuit conservatum, quam singula fere huius præfationis verba, ac sensus, quoad gratiarum actionem, seu Eucharistiam ipsam, unde Sacrificium ac Sacramentum Corporis & Sanguinis Domini nomen accepit. Eadem vero fuerunt a primæva ecclesiæ ætate solemnisi illa acclamationis & responsionis verba, adhuc hodie usitata: uti iam in constitutionibus apostolicis leguntur ad solemnem Sacerdotis apprecationem: „Atque omnes una voce respondeant; *Et cum Spiritu tuo.* L. VIII. c. 12. „Tum Pontifex, *sursum mentem:* Et omnes; *Habemus ad Dominum.* Et „Pontifex; *Gratias agamus Domino:* Et cuncti, *dignum & iustum est.* Et „Pontifex dicat; *Vere dignum & iustum est, ante omnia laudare te &c.*

Catech.
XXIII. n. 4.

Cap. 3.
L. I. c. 89.
Gem. anim.
Sigeb. in
Chron. ad an.
581.

L. III. De-
cret. c. 69.

De hymno
SANCTUS
&c.
Berni Aug.
De quibusd.
rebus ad Miss.
spectantibus
c. 1.

Non opus est adhuc aliarum liturgiarum quarumcunque verba eadem referre, nec etiam instituti nostri ratio id fert accumulare Doctorum verba, quibus in suis homiliis & sermonibus ad hoc fideles provocant, ut memores & attentī ad ea, quæ respondent, sint verba. „Ac si (ut verbis S. CYRILLI „*Hierosolymitani* utar) præcipiat Sacerdos, ut omnes circa illam horam „deponant curas vitæ huius & domesticas sollicitudines, habeantque fursum „in cœlo cor ad clementem DEUM. Deinde respondetis: *Habemus ad „Dominum*; ei præcepto per eam, quam pronuntiatis confessionem, assen- „tientes... Postea hæc Sacerdos ait: *Gratias agamus Domino*. Vere enim „gratias agere debemus, quod, quum indigni essemus, ad tantam nos vo- „cavit gratiam, quod inimici cum essemus, nos reconciliavit, quod Spi- „ritu adoptionis est dignatus. Ad hæc vos subiicitis: *Dignum & iustum*.“ Refert deinde eandem fere, quæ in liturgia S. IACOBI habetur, gratiarum actionem, seu, ut olim etiam vocari consuevit, contestationem ac præfationem: Uti iam in S. CYPRIANO vidimus. Nec dubium est, quin huc spectet can. XII. Concilii *Milevitani*, ubi præscribitur, *Ut preces, vel orationes, & Missæ, sive Præfationes, quæ probatæ fuerint in Concilio ab omnibus celebrentur*. Præfationis locum habent ad mox sequentem hymni angelici cantum, sacrationaque consecrationis verba: *ἱερός τῶν θειουργικῶν ὕμνος* sacros divina effectivorum hymnos vocat DIONYSIUS de hierarch. eccl. quem HONORIUS *Augustod.* auctorem Præfationis Missæ facit. In ecclesia *Romana* GELASIUS *Præfationes*, quæ canonem præcedunt, cantu quidem, & sermone eleganti composuit. Eæ iuxta decretalem, quæ circumfertur, epistolam PELAGII, novem numero sunt legitimæ, cum alias innumeræ fere olim fuerint. Decimam ad honorem Deiparæ URBANUS II. (ut suo loco dicemus) addidit. Et quidem, ut est apud BURCHARDUM & SIGEBERTUM, PELAGIUS ille Pontifex decrevit, quotidianam Sacramentorum præfationem ad Missas novem tantummodo præfationibus, secundum antiquum *Romanorum* ordinem, esse commutandam, scilicet in *Natali Domini*, in *Apparitione*, in *Pâscha*, in *Ascensione*, in *Pentecoste*, de *SS. Trinitate*, de *Apostolis*, de *sancta Cruce*, de *ieiunio Quadragesimali*.

XI. De hymno triumphali *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, quis specialiter addiderit, BERNO *Augiensis* dicit, non legi. Idem tamen testatur, non deesse, qui putent, SIXTUM P. ad Missam addidisse. Id quod auctores mediæ ævi non solum, qui de Officiis divinis scripserunt, singillatim auctor sub nomine ALCUINI, Micrologus, RADULPHUS *Tingrensis*, sed etiam Chronographi passim, SIGEBERTUS, MARIANUS *Scotus*, MARTINUS *Polonus*, auctoritate haud dubie libri Pontificalis asseruerunt; ubi SIXTUS I. constituisse dicitur:

citur: „ Ut Missarum actionem Sacerdote incipiente, populus hymnum de-
 „ cantaret *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus DEUS sabaoth* &c. URSPER-
 GENESIS hoc COELESTINO P. attribuit a). In Constitutionibus apostolicis a
 idem legitur: „ Et omnis populus simul dicat: *Sanctus, Sanctus, Sanctus*, L.VIII.c.12.
 „ *Dominus sabaoth: pleni sunt cœli & terra gloria eius: benedictus in se-*
 „ *cula. Amen.* Et Pontifex postea dicat: *Sanctus enim vere es, ac Sanctif-*
 „ *simus, Altissimus, & Superexaltatus in secula. Sanctus quoque unigenitus*
 „ *tuus Filius, Dominus noster, & DEUS, IESUS Christus* &c.“ Illustran-
 tur hæc clarius ad confessionem totius Sanctæ TRINITATIS, ter repetito
Sanctus, Sanctus, Sanctus, verbis S. AMBROSII ad hunc ipsum Ecclesiæ u- L.III. c. 18.
 sum provocantis: *Seraphini*, inquit, *laudent, omnis Beatorum chorus lau-* de Spiritu S.
dat, ut sanctum DEUM dicat, Sanctum Filium, Sanctum Spiritum. Quo-
modo igitur non omnia habet, quæ DEI sunt, qui cum Patre & Filio a Sa-
cerdotibus, & in baptismo nominatim, & in oblationibus invocatur cum
Patre & Filio. Similiter S. HIERONYMUS eundem hymnum in confessio- De XLII.
 nem TRINITATIS cani testatur: „ In confessionem Sanctæ TRINITATIS erum- mansionibus
 „ pimus dicentes: *Sanctus, Sanctus, Sanctus Dominus DEUS sabaoth.*“ Quam in initio,
 vero antiquum hoc sit in celebratione sacræ liturgiæ, ex actis SS. PERPE-
 TUÆ & FELICITATIS apud RUINARTUM, & ad calcem LACTANTII de morte
Persecutorum, colligere licet: ubi S. PERPETUA in visione quadam, visa sibi
 Eucharistiam accipere, inter aliâ dicit: „ Introivimus, & audivimus vocem Ruin. Act.
 „ unitam *Agios, Agios, Agios* sine cessatione.“ S. CYRILLUS Hierosolymit. sincera MM.
 expresse ὑμνωδίας, seu psalmodiæ ac cantus meminit: *Propterea enim tra-* p. 98.
ditam nobis a Seraphinis hanc Theologiam (seu DEI celebrationem) recitamus, Catech. XXIII. n. 6.
ut communi laudum modulatione cum superioribus mundo exercitibus con-
iungamur. Deinde, postquam nosmetipsos per hos spirituales hymnos sancti-
ficavimus, DEUM benignum exoramus &c. S. ATHANASIUS Arianos, qui T. I. P. I.
Trisagion mutata voce canebant, ad finem sermonis in illud, *Omnia mihi* p. 108.
tradita sunt, incessit his verbis: „ Nec vero ullus e sanctis Prophetis, qui
 „ in huiusmodi visione maxime sunt digni habiti, nobis renunciavit illos ma-
 „ gna voce usos esse cum *Sanctus* prima vice proferrent, minus clara secun-
 „ da vice; submissa denique tertia vice: deindeque prima sanctitatem Do-
 „ mini significari, secunda subiectionem indicari, tertia demum inferiorem
 „ designari ordinem.“ Nullus S. CHRYSOSTOMO frequentius meminit my- Epist. 2. ad
 sticæ melodix, ut vocat sæpissime, solita imprimis eloquentia & energia Olymp. hom.
 hunc christiani populi cum angelis concentum deprædicans. 3. de penit.
 A CHRISTO hom. 16. L.
 demum hos ad nos hymnos delatos asserit, atque cani præceptos b). Id &c.

ei

a) Vid. etiam MABILLONIUS supra p. 106. lau-
 datus.

b) „ IESUS (inquit Hom. 23. ad Ephesios. T. XI. N.
 E. n. 3.) Filius Patris misericordiarum, filius eius

ei solemne est, populum ex hac concentus cum Angelis consociatione ad officia christiana a profanis præsertim cantilenis advocare: *Quomodo*, inquit *Hom. 21. ad pop. Antioch.* alicubi, *non est absurdum post mysticam illam vocem e cælis delatam, a Cherubim dico, meretriciis cantibus, & fractis melodiis theatri aures inquinare?* Alibi vero commemorans, quomodo assoleat per sæpe cum ipso etiam Sacerdote populus verba, ac vocem coniungere, ad eundem potissimum provocat hymnum a). Quodam loco populum inde multum collaudat, & dignationem, ut cum choris exercitibusque Angelorum suas consociet voces, deprædicat b). Loquitur autem de vigiliis, & stationibus nocturnis, ut videri possit, tunc etiam peculiariter dictum fuisse hymnum illum, nisi malis intelligere de coniuncta simul tunc liturgia. SEVERIANUS Episcopus *Gabalenfis* in homilia de filio prodigo eiusdem hymni meminit, addictis sacrosanctis nominibus, explicationis, ut puto, causa: *Recordamini*, inquit, *tremendorum mysteriorum, ubi subiunguntur voces Angelorum collaudantium de cælis & dicentium ἅγιος ὁ πατήρ, ἅγιος ὁ υἱός, ἅγιος ὁ παράκλητος, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον τὸ τὴν θεοῦ φύσιν τελεσιουργῆσαν.* Alius vero est cherubicus hymnus in liturgia *Græca* ad illationem sacrorum Symbolorum cani solitus:

qui est vere DEUS, omnem tulit virtutem, omnes qui inde sunt fructus, hymnos nempe ad nos detulit cælestes. Nam quæ in cælis (*ἄνω*) dicunt Cherubim, ea nos quoque iussit dicere: *Sanctus, Sanctus, Sanctus.* Et homilia in Seraphim: (T. VI. N. E. p. 141.) „Antea quidem in cælis tantum hymnus iste canebatur: postquam autem in terram venire dignatus est Dominus, hunc etiam concentum ad nos detulit. Propterea quoque magnus Pontifex cum iuxta sacram hanc mensam consisteret, ut rationalem cultum exhibeat, & sacrificium offerat incruentum, non simpliciter nos ad hanc sanctam acclamationem invitat, sed ubi prius Cherubim nominavit, & Seraphim mentionem fecit, tum demum ad hanc tremendam vocem mittendam omnes adhortatur, & dum eorum nos admonet, qui nobiscum choros agitant, mentem nostram a terra subducit, unumquemque nostrum his propemodum verbis excitans: Unacum Seraphim canis, unacum Seraphim sta, cum illis alas extende, cum illis regium folium circumvola.“

a) Hom. XVIII. in 2. Cor. „In tremendis quoque mysteriis, ut Sacerdos pro plebe, ita plebs pro Sacerdote vota facit. Hæc enim verba & cum Spiritu tuo nihil aliud quam hoc significant. Rursus ea oratio, qua DEO gratiæ aguntur,

utrisque communis est; neque enim ipse solus gratias agit, sed etiam plebs universa. Nam quum primus illorum vocem fuisse, atque illi assenserunt, id digne ac iuste fieri, tum demum gratiarum actionem auspicatur. Quid autem est, quam ob rem tibi mirum videatur, si cum Sacerdote plebs interdum loquatur, quum etiam cum ipsis Cherubim, ac supernis virtutibus sacrosanctos illos hymnos communiter in cælum mittat.“

b) „Eoquod (sunt verba laudati Doctoris Hom. in laudem eorum, qui comparuerint in ecclesia) angelicorum ordinum stationem imitantes, sine cessatione laudes, & hymnos offertis conditori. O mira CHRISTI dona! in supernis exercitus Angelorum canunt gloriam: in terris eandem hominum depromit multitudo, communiterque tum cælestium, tum terrestrium festivus conventus congregatur: una gratiarum actio, una exultatio, una gaudens choræ statio. Hanc enim ineffabilis Domini sese ad nos demittentis bonitas constituit, hanc Spiritus congregavit sanctus: huius vocum concentus paterno beneplacito congruit: e cælis habet modulorum consonantiam, dum a Trinitate velut a plectro quopiam movetur, delectabile illud ac felix resonat melos; illam angelicam cantionem, illum definire neficium concentum.“

tus: διὰ τὰ χεῖρας. Alius item in sacris *Græcorum* frequentatus hymnus τοῦ ἁγίου, quem nos quotannis die Parasceve græce, & latine cantamus. Hunc ad tempora Concilii *Chalcedonenfis* ad an. 402. referendum, colligitur ex actis eiusdem Concilii. Nec multo post in *Orientis* ecclesiis receptum, & publico usu confirmatum esse, vel ex eo patet, quod multas deinde turbas excitaverit facta ei additio: *Qui passus est pro nobis*, vel: *Qui crucifixus est pro nobis*, quæ facta est a Petro FULLONE. Passim THEODOSIO Iuniore imperante demum in ecclesia cani coeptum aiunt, divinitus quidem S. PROCLUS *Patr. edocto*, ut NICEPHORUS, Io. DAMASCENUS, PAULUS *Diaconus*, & CEDRENUS *I. XIV. c. 46.* narrant a). Sunt quidem, ut observat CANGIUS V. *Trisag.* qui decantatissimum *Græcis* hunc hymnum τοῦ ἁγίου Sanctus DEUS &c. longe ante PROCLUS, circa medium sæc. V. *Cyprianam* sedem tenentem, in usu fuisse putent, quod in omnibus sacris liturgiis IACOBI, MARCI, BASILII, CHRYSOSTOMI, reperitur. Sed S. CHRYSOSTOMUS constanter de altero illo loquitur, quem triumphalem ideo dicimus, quod istum Domino DEO exercituum in sublimi gloriæ throno sedenti, velut DEO forti, & cuncta potenti, cœlestis militiæ duci, inimicarum legionum debellatori felicissimo, victoriæque omnis datori, angelici Spiritus vidente ISAIA c. 6. cecinerunt, ut ait GOARUS. *Eucholog. p. 135.* Accidit alicubi in Occidente, ut non ubique in omnibus diceretur Missis: quem ab usum sustulit Concilium *Vasense* II. statuens: „Ut in omnibus Missis, *Can. 3.* „ seu matutinis, seu in Quadragesimalibus, seu in illis, quæ pro defuncto- „ rum commemoratione fiunt, semper Sanctus, Sanctus, Sanctus eo ordine, „ quo ad Missas publicas dicitur, dici debeat. Quia tam dulcis & deside- „ rabilis vox, etiamsi die noctuque possit dici, fastidium non poterit ge- „ nerare.“ b) Colligi hinc videtur, quod in Missis, quæ forte sine cantu b cele-

a) Ut enim laudati auctores referunt, cum regnante THEODOSIO terra ipsis quatuor mensibus motibus continuis agigaretur, accidit, ut illa vehementius aliquando fluctuante, omnique populo intensius *Kyrie eleison* acclamante, adolescentulus, nemine non vidente, in æra sublatu, divinam audierit vocem, præcipientem sibi, Episcopo populoque nunciaret, ut litanias agerent, dicentes: ἁγίος ὁ θεός κ. τ. λ. Sanctus DEUS, Sanctus fortis, Sanctus immortalis miserere nobis, quin aliud quidquam adderent. Quod ubi PROCLUS fieri mandasset, moremque mandatis fideles gessissent, quiete terræ restituta, ab THEODOSIO hoc *Trisagion* omnibus totius orbis ecclesiis commendatum fuisse. De hac tamen re nihil apud cœvos auctores legeris. Vid.

Christ. LUPUS ad Conc. *Trull.* T. III. p. 145. Petr. ALLIXIUS in peculiari lib. de *Trisagio*. BORREMANSIUS in *Vesperis Gorinch.* p. 16. *Cour.* SCHURTZFLEISCHIUS, & alii de hymnis ecclesiæ veteris.

b) Pro explicatione huius canonis nota ex observantia omnium temporum locum S. EPIPHANII in synopsi n. 22. de *Synaxibus*, quæ quarta, & pro sabbato ad horam nonam fiunt, in die Dominica matutinis horis κατὰ τὰς πρωϊνὰς. Ut vero illis diebus stationum ad nonam, sic in Quadragesima ad vespertinam synaxes agebantur. Unde alibi distinguuntur, veluti can. 29. Conc. *Aurelianensis* III. an. 538. *Sacrificia matutina Missarum*, sive *vespertina* nominantur, quæ eadem sunt, ac quadragesimalia. Eo pertinet,

celebrabantur, seu minus solemnibus, omitteretur, dum cani alias consueverat. Occurrit tamen in omnibus liturgiis tam orientalibus, quam occidentalibus, quandoque etiam græce, uti in *Mozarabica* iste: *Agios, Agios, Agios Dominus DEUS Rex aterne, tibi laudes & gratias*. Et in liturgiæ S. GERMANI expositione *Aius*, seu *Agios*, & *Sanctus* ante prophetiam, & iterum ante Evangelium *Agios*; *Sanctus* vero post Evangelium canendum præscribitur, sicut iam diximus: idemque de liturgia *Mozarabica* notandum, in qua præter *Agios*, ac *Sanctus*, quod canonem præcedit, repetitis etiam vicibus canitur, uti in liturgia S. GERMANI, sed non eodem loco. Usus iste, ut alia eius liturgiæ, haud dubie ab oriente venit. Edidit nuperrime WERENDORFIUS programma *de prece HOSIANNA, eiusque in liturgia usu*, quem iam in constitutionibus apostolicis observamus, atque in liturgia S. CHRYSOSTOMI, & aliis tam *Græcis*, quam *Latinis* ad hodiernum usque diem. a)

De Consecratione.
2. Tim. I.

XII. S. AUGUSTINUS ad S. PAULINUM rescribens Epist. 149. n. 16. N. ed. de illo Apostoli: *Obsecro itaque primum omnium fieri obsecrationes &c. ut ait, preces accipiamus dictas, quas facimus in celebratione Sacramentorum, antequam illud, quod est in Domini mensa, incipiat benedici: orationes cum benedicitur, & sanctificatur &c.* Orationes hæc postea canon Missæ sunt appellatæ, sub quo consecratio fit. Sic etiam *Preces* vocat INNOCENTIUS I. in epist. ad DECENTIUM; & VIGILIUS P. ad PROFUTURUM, *canonica precis textum*. Quodsi, ut fit, secreto factæ illæ orationes non fuerunt, locum habere potuit, quod supra iam retulimus ex eodem S. AUGUSTINO: *Quando autem non est tempus, cum in ecclesia fratres congregantur, sancta cantandi, nisi cum legitur, aut disputatur, aut Antistes clara voce deprecatur, aut communis oratio Diaconi indicitur. Quod dicit Antistitem clara voce deprecari, Græcis nuncupantur ἐκφωνήσεις, seu iuxta Concilium Laodicenum orationes διὰ προσφωνήσεως, quæ sunt orationes altiori vocis sono pronuntiandæ. Quales IUSTINIANUS Imp. in Nov. Conf. 123. hic fieri vult μὴ κατὰ σέσω-*

quod in Conc. *Matifconensi* I. (an. 583.) can. 9. sancitur, ut a feria S. MARTINI usque ad natale Domini, secunda, quarta, & sexta Sabbati ieiunetur, & Sacrificia Quadragesimali debeant ordine celebrari.

a) Id quidem nostrum nihil attinet institutum, quod dicit de significato huius vocis compositæ ex יְהוֹשִׁיעַ וְנָח, quam in unico loco Pl. CXVIII. LUTHERUS optime transtulerit: *O Herr hilf: Domine auxiliare* interpretatus, atque eo sensu populus, & pueri *Hebræorum* CHRISTO

acclamaverint ad auxilium, redemptionemque a MESSIA impetrandam. Inde vero hand video, quare ineptum adeo illius vocis usum concludat tum in liturgia, cum etiam in processionibus, atque acclamationibus, quæ prima ecclesiæ ætate Episcopis subinde fieri solebant, atque etiam ex EUSEBIO discimus, IACOBO Apostolo, dum verba faceret *Hierosolymis*, acclamatum esse: *Hosanna filio DAVID*; quippe qui ex stirpe DAVID erat oriundus, ex qua MESSIAS expectabatur nasciturus.

σεσιωπημένον, ἀλλὰ μετὰ φωνῆς πιστοτάτῳ λαῷ ἐξηκουσμένης, non tacite, sed voce a fidei populo percipienda. Tales etiam ἐκφωνήσεις sunt verba, quibus orationes concluduntur, atque ad eas respondet populus. Sic iam ex IUSTINO M. retulimus: „Postquam preces, & Eucharistiam absolvit, populus o- Apol. II. n. 10.
 „mnis acclamat *amen*.“ Et iterum: „Panis offertur, & vinum cum aqua
 „ei, qui praesidet coetui. Is preces, & gratiarum actiones similiter, quan-
 „tum potest, DEO fundit: ὅση δύναμις αὐτῷ ἀναπέμψει, & populus accla-
 „mat, dicens *amen*. Tunc fit distributio &c.“ Et ex EUSEBIO: „Cum L. VII. hist. c. 9.
 „enim & gratiarum actionem in ecclesia audiisset, & ad illam unacum aliis
 „*amen* accinisset συνεπιθευξάμενον τὸ ἀμήν.“ Quod intelligi potest de huius-
 modi responsionibus inter ipsa sacratiora verba, iuxta liturgias *Gracas*, &
Ambrosianam, ipso S. AMBROSIO eius rei mentionem faciente in libro de
 iis, qui mysteriis initiantur: „Ante consecrationem aliud dicitur, post conse-
 „crationem Sanguis nuncupatur. Et tu dicis *amen*: hoc est, verum est.“ Quod
 ritu *Romano* in precis canonicæ conclusionem etiamnum ante orationem domini-
 cam solemne est.

XIII. Orationis dominicæ tam constans fuit in liturgia usus, ut fue- De oratione dominica, & benedictione.
 rint, qui, ad eam solam celebrasse Eucharistiam Apostolos, putarint. Videri-
 que queat, LUCIANUM huc respexisse, dum hymnum apud Christianos sole-
 mnem in Sacris memorat ἀπὸ τῆ πατρὸς a Patre incipientem. Nihilominus
 in constitutionibus apostolicis non notatur, nisi in baptismi liturgia, a baptizato L. VII. c. 44.
 dicenda. S. CYRILLUS *Hierosolymitanus* eandem commemorat, a populo haud
 dubie communi voce dictam; „Tum vero (inquit) post hæc illam reci- Cut. XXIII. n. 11.
 „tamus orationem, quam Salvator propriis suis discipulis tradidit: DEUM
 „cum pura conscientia patrem nuncupantes, dicentesque: *Pater noster* &c.“
 Post populum Sacerdos: *Et ne nos inducas in tentationem*, subdit iuxta
 liturgiam S. IACOBI, quæ convenit alias cum liturgia S. CYRILLI; additque
 S. CYRILLUS, quod in illa S. IACOBI liturgia habetur, ut populus respon-
 deat *Amen*. In liturgia S. MARCI (ubi iam notavi ex vetustissimo auctore de
 cursuum ecclesiasticorum origine, *Sanctus*, vel *Gloria in excelsis*, vel ora-
 tionem dominicam, & *amen* ab universis tam viris, quam foeminis decan-
 tari) primum a Sacerdote, deinde a populo dicenda praescribitur: sed a Sa-
 cerdote haud dubie submissa voce, cum mox sequens oratio sit *elata vo-*
ce dicenda. Puto unam intelligendam etiam orationem dominicam ex il-
 lis, quas Concilium *Laodicenum* implendas διὰ προσφωνήσεως per enunciatio-
 nem dicit. Coniungitur hic tam Orientis, quam Occidentis consuetudo, L. VII. epist. 64. I et. ed.
 quam notat S. GREGORIUS M. dominicam orationem apud *Græcos* ab omni De liturg. Gallic. lib. I. c. 5.
 populo dici; apud nos vero a solo Sacerdote. Utrumque tamen MABILLO-
 NIUS in ecclesia *Gallicana* observavit, nimirum ut a Sacerdote, & omni

populo diceretur. In liturgia vero *Mozarabica* a Sacerdote quidem dicitur, ut tamen populus ad singulas petitiones *Amen* respondeat. Quæ diversitas nihil officit; quin declarat, semper quadam ratione populi partes intervenisse, etiam *Romano* ritu, quo populus saltem postremam eius succinit partem. Constatque, eam in liturgiis omnibus in sacratissima parte fuisse

L. II. contra
Parmen.

dictam. Quam etiam OPTATUS *Milevitanus* designat: *Inter vicina momenta, inquit, dum manus imponitis, & delicta donatis, mox ad altare conversi, dominicam orationem prætermittere non potestis.* Ex S. AMBROSIO, vel quisquis

L. V. c. 4.

est auctor librorum de Sacramentis, idem patet: „Dixi vobis, quod ante „verba CHRISTI, quod offertur, iam non panis dicitur, sed corpus appellatur. Quare ergo in oratione dominica, quæ postea sequitur, ait: *Panem nostrum* &c.“ S. HIERONYMUS præfationem videtur indigitare, quæ solet hodieque orationi dominicæ in sacra liturgia præmitti: „Sicut docuit Apostolos suos, ut quotidie in corporis illius sacrificium credentes audeant loqui, *Pater noster* &c.“ Sæpiissime S. CHRYSOSTOMUS ad hanc dominicam orationem a fidelibus dici consuetam provocat, ut officii commoneat, & adhortetur, præsertim quoad petitionem illam *& demitte nobis* &c. Atque

Retract. lib. I.
c. 19.

S. AUGUSTINUS: „In eisdem mandatis est, quod iubemur dicere: „*Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris.* Quam „orationem usque in finem sæculi tota dicit Ecclesia.“ S. CÆSARIUS *Arelat.*

Serm. 282. in
append.

indiscriminatim hic de populi cantu loquitur: „Quum enim maxima pars „populi, imo, quod peius est, pene omnes recitatis lectionibus exeunt de „ecclesia, cui dicturus Sacerdos, *Sursum corda*: nunquid respondere possunt, quando deorsum in plateis & corpore simul & corde discedunt? „vel qualiter cum tremore simul & gaudio clamabunt: *Sanctus Sanctus Sanctus benedictus qui venit in nomine Domini*? Aut quando oratio dominica „dicitur, quis est qui humiliter & veraciter clamet, *Dimitte nobis debita nostra, sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*? Cum enim etiam illi, „qui se in ecclesia continent, si non dimiserint debita debitoribus, ad iudicium magis quam ad remedium orationem dominicam proferunt ex ore,

Reg. c. 13.

„quam implere non probentur in opere &c.“ Hinc etiam a S. BENEDICTO oratio dominica in matutinis laudibus, & vespers iubetur dici, audientibus omnibus: „Ut conventi per ipsius orationis sponsonem, qua dicunt, „*Dimitte nobis debita nostra sicut & nos dimittimus debitoribus nostris*, purgent se ab eiusmodi vitio.“ Antea iam dixerat CÆSARIUS: „Qui vult „Missas ad integrum cum lucro animæ suæ celebrare, usquequo oratio „dominica dicatur, & benedictio populo detur, humiliato corpore, & com-

An. 506.
Cant. 47.

puncto corde se debet in ecclesia continere.“ Sancitum id variis in Conciliis fuit, veluti *Agathensi*. Ibi: „Missas die dominico a sæcularibus totas teneri

„spe-

„speciali ordinatione præcipimus, ita ut ante benedictionem Sacerdotis e-
 „gredi populus non præsumat.“ *Aurelianensi* I. „Cum ad celebrandas Missas *Can. 26.*
 „in DEI nomine convenitur, populus non ante discedat, quam Missæ so-
 „lemnitas compleatur, & ubi Episcopus fuerit, benedictionem accipiat Sa-
 „cerdotis.“ Idem repetitur in Conc. *Aurel.* III. Solemnnes formulas huius *Can. 29.*
 benedictionis, quæ ante communionem solebat impertiri, afferemus sequen-
 tibus in libris.

XIV. Iam supra attuli S. AUGUSTINI locum ex *Retractat.* de suo libro *De cantu in*
contra HILARIUM de canticis ad altare, quem etiam S. POSSIDIUS recenset *fractione, &*
 in *Indiculo operum*, quo morem ecclesiæ *Cartagin.* defendebat, ut hymni *Communione.*
 ad altare dicerentur de psalmorum libro, sive ante oblationem, sive cum *L. II. c. 11.*
 distribueretur populo, quod fuisset oblatum. Hactenus retulimus, qua ra-
 tione vocibus, & cantibus tum Sacerdotis aut ministrorum, tum populi,
 sacra instaurabatur liturgia, præcipueque ad dignam Eucharistiæ tractationem,
 susceptionemque excitabantur fidelium mentes. Par erat, rite etiam consum-
 mari Sacrificium. *Tu adfuiſti*, inquit S. CHRYSOSTOMUS, *hymnum cantasti*, *Hom. 3. in*
cum dignis omnibus te es professus, eoquod cum indignis non recesseris. Quo- *Ephes.*
modo mansisti, & mensa non es particeps? Sum, inquis, indignus. Ergo
illa quoque communionem, & societatem, quæ est in precibus, es indignus. Non
enim solum per proposita: sed etiam undique per cantica descendit Spiritus.
 Tempore communionis etiam piæ audiebantur voces & cantus. Ut enim
 nihil dicam de solempni illa acclamatione, qua aut fideles ad dignam præpa-
 rationem excitabantur, acclamante Sacerdote: *Sancta sanctis*, respondentibus
 vero fidelibus: *Unus Sanctus, unus Dominus*: aut dum sub ipsum commu-
 nionis tempus ad verba illa *Corpus CHRISTI, Sanguis CHRISTI*, solempni-
 ter prolata, quisque accipientium, simulque universi elata voce responderunt
Amen: veluti ex iam laudatis SS. PERPETUÆ, & FELICITATIS actis discimus, *Ad calcem*
 dum in visione S. PERPETUÆ Eucharistiam, sacræ liturgiæ præsens, visa est par- *Lactantii de*
 ticipare: *Ego*, ait, *accepi iunctis manibus, & manducavi, & universi cir-* *mort. persecu-*
cumstantes dixerunt AMEN. Scimus prima illa ætate peculiarem psalmum, *torum.*
 trigessimum tertium nimirum, esse dictum inter ipsam communionem: *Psal-*
mus autem, ut habetur in Constitutionibus apostolicis, *trigesimus tertius di-* *L. VIII. c. 13.*
catur, dum reliqui omnes communicant. Cumque universi, & universæ com-
municaverint, accipientes Diaconi, quæ supersunt, inferant in pastophoria.
Et Diaconus, quando, qui psallit, fecerit finem, pronunciet: percepto pretioso
 corpore &c. Vides hic distinctam psallentis, ac pronunciantis orationem, Dia-
 cono vocem. Et ex illo psalmo imprimis huc peraccommodum versiculum:
Gustate, & videte, quam suavis est Dominus, singulari quadam, & divina

melodia cantatum fuisse, S. CYRILLUS *Hierosolymitanus* testatur., Audivisti
Cat. XXIII. „ deinde (inquit) vocem psallentis, divina quadam melodia vos ad sancto-
n. 20. „ rum mysteriorum communionem invitantis, ac dicentis: *Gustate & vi-*
T. II. Biblioth. „ *dete, quod bonus est Dominus.*“ Ad quem cantum repetendum videmus
max. PP. etiam in liturgia S. IACOBI specialiter Diaconi admonitionem præcessisse. *Dia-*
p. 8. *conus:* „ *In pace CHRISTI cantemus.* Cantores: *Gustate & videte, quod*
Ib. p. 7. „ *benignus est Dominus.*“ Idem factum ex liturgia *Mozarabica* intelli-
L. I. de Eut- „ *mus, atque eundem locum communiter sanctos Patres de sacra Eucharistiæ*
char. c. 5. „ *participatione interpretatos, constat. Assignantur in eadem S. IACOBI liturgia*
 etiam psalmi in fractione & mixtione panis & calicis. MORNÆUS ex variis
 monumentis antiquis designat, quinam psalmi in Eucharistiæ distributione cani
 consueverint. Nimirum Ps. XXII. *Dominus regit me.* XXXIII. *Benedicam Do-*
T. V. Anecd. „ *minum in omni tempore.* XLI. *Quemadmodum desiderat cervus ad fontes a-*
p. 90. „ *quarum.* CIII. *Benedic anima mea Domino.* CXVI. *Laudate Dominum*
 „ *omnes gentes.* CXLIV. *Exaltabo te DEUS meus Rex.* Regula *Aureliani* præ-
 scribit, ut psallendo omnes communicent. Cantus antiphonus præscribi-
 tur in liturgia S. GERMANI his verbis: *Sacerdote autem frangente, supplex*
p. 90. „ *clerus psallet antiphona, quia patiente dolore mortis omnia trementis testata*
 „ *sunt elementa.* Tempore communionis præscribitur *Trecanum*, quod quid
 sit, difficile est divinare. „ Erit forte (inquit MARTENIUS) qui *Trecanum*
 „ interpretetur Symbolum Apostolorum, Sanctæ Trinitatis fidem explicans,
 „ quod in missali quidem *Mozarabum* post consecrationem ante commu-
 „ nionem dicendum præscribitur: in *Gallicana* vero liturgia post commu-
 „ nionem recitaretur.“ Videturque huic opinioni favere, quod ibi de hoc
 „ *Trecano* dicitur: *Trecanum vero quod psalletur, signum est catholicæ fidei*
 „ *de Trinitatis credulitate procedere.* Sed adversantur quæ sequuntur, indi-
 cantque potius repetitionem stropharum, aut versiculorum. *Sic enim prima*
 „ *in secunda, secunda in tertia, & rursum tertia in secunda, & secunda ro-*
 „ *tatur in prima. Ita Pater in Filio mysterium Trinitatis complectet.* Res
 „ illustrari queat ex liturgia *Mozarabica*, in multis conveniente cum hac S.
p. 330. GERMANI ac veteri *Gallicana*, ut inter alios BRUNUS in opere liturgico, &
T. VI. PINIUS in actis SS. *Iulii* declarant, etiam quoad hoc, quod *Trecanum* can-
p. 99. 105. taretur eodem plane loco in Missa S. GERMANI, quo canitur *Gustate, &*
videte in missali *Mozarabico*, quod *responsum ad accedentes* dicitur, atque
 in eo ubique occurrit ternarius numerus. 1. Constat tribus versibus, nimi-
 rum *Gustate. Benedicam, & Redimet.* 2. Ter dicitur *Alleluia* post versus
 istos singulos. 3. Subditur illis doxologia, *Gloria, & honor*, in qua no-
 minatim exprimuntur tres personæ divinæ. 4. Doxologiæ isti subiungitur
 ter *Alleluia.*

XV. Demum solemnitas etiam dimissionis hic mentio facienda est, Diacono eadem haud dubie verba, *Ite missa est*, quæ etiamnum usitata sunt, a priore Ecclesiæ ætate fidelibus acclamante: a) unde & *Missæ* nomen eadem ex ratione aliis divini officii partibus est inditum, usu repetito a profanis eiusmodi dimissionibus, prout apertissime AVITUS declarat inquiens: *A cuius proprietate sermonis in ecclesiis palatiisque sive prætoriiis Missa fieri pronuntiatur, cum populus ab observatione dimittitur.* Dimissio populi.

a) Duplicem eiusmodi dimissionem fuisse, ex veteri Christianorum liturgia colligimus, quarum alia Catechumenos, cæteros fideles alia spectabat. Ista finitis precibus, quibus Catechumenis, atque Energumenis adesse licuit, hæc vero post *ἐυχὴν ἀπολυτικὴν* a Diacono recitatam fiebat. Ipsum vero *Missæ* nomen quod attinet, sane antiquum id satis est, atque ad finem tertii sæculi, aut paulo ante ad mentem CLAR. CASAUBONI inventum; quod ex epistola CORNELII (aut si quis forte alius eiusdem auctor est) ad LUPICINUM *Viennensem*, circa annum

Domini 250. scripta, Vir laudatus clarum fieri asserit (Exercit. XVI. ad ann. BAR.) ea iam ætate *Missæ* nomen notum fuisse. Certe iam S. AMBROSIIUS ep. 13. ad MARCELLINAM foror. it. ferm. 34. & S. CÆSARIUS *Arelatensis* hom. 12. *Missæ* nomine integram liturgiam, seu omnia, quæ ad celebrationem Sacrificii incruenti pertinebant, comprehenderunt; cum tamen credere vix liceat, istud vocabulum statim ab incunabulis suis tam late patuisse, ut non potius populi olim dimissioni id proprium fuerit.

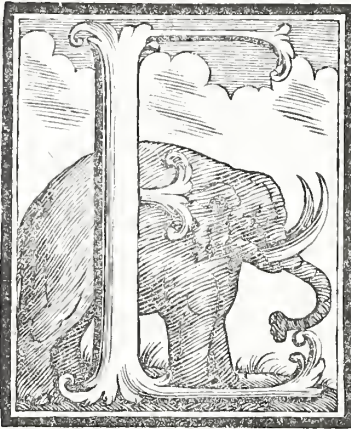

CAPUT III.

Cantus ac musica sacra aliis in locis, partibusque officii divini.

Sacri Christianorum in hymnis spiritualibus conventus publici, die noctuque per festa.

Apolog. c. 39.

Ep. 207.

a

L. 28.

n. 3.

I.

erant fidelibus inde ab Ecclesiæ primordiis stata divini servitii tempora, quæ die noctuque in hymnis, psalmis, & canticis spiritualibus traducebant, prout passim in superioribus ostendimus, ac deinceps magis patefiet: ubi quisque invitabatur ad cantandas laudes DEI ex scriptura, vel proprio ingenio, uti ex TERTULLIANO p. 29. audivimus. Intelleximus porro, malevolos ob nocturnas pervigilias cavillandi non semel accepisse occasionem; dum boni tamen omnes, & pii laudarunt, propagaruntque. *De nocte siquidem*, inquit S. BASILIUS, *populus consurgens antelucano tempore domum pre-cationis petit; inque labore, & tribulatione, ac lacrymis indefinentibus, facta ad DEUM confessione, tandem ab oratione surgentes ad psalmodiam instituntur.* In maioribus urbibus, ubi plures erant ecclesiæ, divisus etiam populus in turmas, nihilominus pii Pastores studebant ubique per vices adesse, & sacris operam dare a). Vidimus superius p. 21. LUCIANI testimonium de Christianis, ad hymnos tota nocte decantandos vigilantibus. Meminitque earundem vigiliarum in festis christianis *Ammianus MARCELLINUS* his verbis: *In statione primis tenebris observata custodum absentia, qui die festo christiani ritus in ecclesia pernoctabant* &c. S. ATHANASIUS de *Virginitate* hoc studium perpetuis hymnis, & glorificationibus DEUM celebrandi, singulariter

a) „Iam dudum (sunt verba eiusdem S. Doctoris in psalm. CXIV.) occupato hoc sacro Martyrum templo, a media nocte ad hanc usque meridiem DEUM Martyrum, dum adventus noster expectaretur, hymnis placare pertexistis. Itaque vobis parata merces est, qui Martyrum honorem, DEIque cultum & somno & quieti prætulistis. Quod si opus est ut nostram ipsorum defensionem suscipiamus, causam cur moras interposuerimus, vosque deseruerimus diutius, dicturi sumus: quod alteram huic parem DEI ecclesiam, non medioeri intervallo a vobis disiunctam, administrantes, istud diei spatium in id infunderimus. Cum igitur tri-

buerit Dominus, ut & apud illos impleverim ministerium, nec sim a vestra charitate frustratus, mecum largitori benefico gratias agite, qui hanc quam videtis corporis nostri debilitatem invisibili sua potentia levavit. Porro ne diutius detentis vobis finis molesti; ubi paucæ ex eo psalmo quem vos canentes deprehendimus, discernimus, ac verbo consolatorio pro nostris viribus paverimus vestras animas: singulos ad habendam corporis curam dimittemus. Quid igitur erat quod a vobis caneatur: *Dilexi*, inquit, *quoniam exaudivit Dominus vocem orationis meæ.*“

ter DEO dicatorum esse vult. *Ea autem est voluntas CHRISTI, ut is, qui ipsi conglutinator est, nihil secum omnino sæculi ferat, nihil terrestria curet, sed solum, ut crucem eius, qui pro se crucifixus est, baiulare velit, curamque ac sollicitudinem gerat, ut perpetuis hymnis, & glorificationibus eum celebret.* Sic S. GREGORIUS Naz. Cpoli abiens dolenter valedixit Nazææorum choris, psalmodiarum concentibus, atque stationibus nocturnis. Et S. BASILIUS laudata epist. *Scire autem vos volo, nos laudi ducere, quod* ^{207. n. 2.} *virorum, & mulierum cætus habeamus, quorum conversatio in cælis est.... noctu, diuque perseverant in orationibus: quorum os non loquitur opera hominum, sed hymnos DEO nostro concinunt continenter.* S. AMBROSIIUS in celebri ad Vercellenses epistola in hac re S. EUSEBIUM Vercellensem, & eius discipulos hisce verbis collaudat: *Qui in hymnis dies, ac noctes personant. Hac nempe Angelorum militia est, semper esse in DEI laudibus: orationibus conciliare crebris, atque exorare Dominum student.* S. CHRYSOSTOMUS, ne ^{T. VI. p. 95.} repetam, quod idem ea de re in laudem Monachorum ad populum Antiochenum dixit, istud totius populi studium, ac pietatem, homilia in laudem eorum, qui comparuerunt in ecclesia, extollit: *Nimirum, inquit, ex hoc concursu, ex eo quod ecclesiam omnium matrem studiose occupatis, ex hac pernocte perpetuaque statione, ex eo quod angelicorum ordinum stationem imitantes, sine cessatione laudes, & hymnos offertis conditori &c.* Et postquam satis deprædicasset populi felicitatem, qui angelicis choris veluti sociatus, in ecclesia eorum cantus cœlestes imitaretur: *Hic est, subdit, studii præsentis finis, hi conventus nostri fructus: eoque gaudeo, talem conspicies celebritatem: gaudeo, dum animorum vestrorum latitiam considero, dum gaudium spirituale, dum secundum DEUM exultationem.* Neque enim ulla res tantum offert gaudii vitæ nostræ, quantum hoc, quod ex animo gaudeatis in ecclesia congregati. Adhærebat templis Episcopi cum suo clero habitatio: inde rationem repetunt *Patres Conc. Matisconensis II.* ne Episcopi canes alant: ^{An. 585.} *Custodienda est igitur, aiunt, episcopalis habitatio hymnis, non latratibus, operibus bonis, non morsibus venenosis.* ^{Can. 13.} *Ubi igitur DEI est assiduitas cantilenæ, monstrum est, & dedecoris nota, canes ibi, vel accipitres habitare.* Illustre est PAULINI ad VICTRICIUM, *Morinorum & Nerviorum Apostolum*, testimonium de ecclesiarum illic nova constitutione: *Ubi quotidiano, ait, sapienter psallentium per frequentes ecclesias, & monasteria secreta concentu, castissimis ovium tuarum & cordibus delectantur, & vocibus.* Idem de NICETA canit redeunte in Daciam:

*Quis mihi pennas daret ut columbæ,
Ut choris illis citus interesset,*

*Qui DEUM CHRISTUM, duce te, canentes
sidera pulsant.*

*Sed licet pigro teneamur agri
Corporis nexu, tamen evolamus
Mentibus post te, Dominoque tecum
dicimus hymnos...*

*Audient AMEN tremefacta cete,
Et Sacerdotem Domino canentem
Lata lascivo procul admeabunt
monstra natatu...*

Item: *Orbis in muta regione per te
Barbari discunt resonare CHRISTUM
Corde Romano, placidamque casti
vivere pacem...
His precor cum te domus alma Sancto
Ceperit fratrum numerosa cœtu
In choris, & nos pietate chari
pectoris abde.*

Vigiliæ Pa-
schales, & a-
liorum præ-
cipuorum
Festorum.

L. II. ad
Uxorem.

T. V. Eibl.
P. P. p. 849.

p. 844.

L. X. histor.
Fr. c. 31.

II. Olim etiam haud rara fuit pia ista fidelis populi contentio, atque pas-
torum cura, ut ad hoc fideles obstringerent, maxime festis præcipuis. In
Conc. *Matisc.* II. de Paschate præcipit canon secundus: *Nullus servile opus
audeat facere: sed omnes simul coadunati, hymnis paschalibus indulgentes
perseverationis nostræ præsentiam quotidianis sacrificiis ostendamus, laudantes
creatorem vespere, mane, & meridie.* Præcipua semper paschalis solemni-
tas ita est traducta. *Quis nocturnis, inquit TERTULLIANUS de gentili nupto
christianæ, convocantibus, si ita oportuerit, a latere suo eximilibenter feret?
Quis denique solemnibus paschæ abnoctantem securus sustinebit?* Et THEOPHILUS
Alexandrinus Epistola I. paschali contra *Origenistas*: *Forsitan hæc audientes
ecclesiasticæ congregationis amor subeat, & recordentur fraternæ in commune
letitiæ: hymnorum, quibus cum cæteris Dominum concinebant.* Iam prius
meminerat psalmi CXVII. inde ab antiquissimis temporibus in solemnitatem pa-
schalicantari soliti, ubi, „Totis itaque (ait) viribus animas nostras ab omni
„ contagione purgantes, dignas celebritati, quæ imminet, præparemus, ut
„ possimus cum sanctis canere: *DEUS Dominus, & illuxit nobis.*“ Sic fe-
stiva cantica solemnitatis paschalis excipiebant luctum proxime antecedentium
dierum passionis, ac mortis dominicæ: quemadmodum in antiquissimo sa-
cramentario *Gelasiano* præscribitur de Cœna Domini. *Eodem die non psal-
litur, nec salutat: id est non dicit: Dominus vobiscum, quod hodieque
in horis canonicis eorum dierum observatur.* S. GREGORIUS *Turonensis* ma-
gnum

gnum numerum recenset vigiliarum tum in festis Domini, cum Sancto-
rum, quibus in ecclesiis, seu ad quas ecclesias procedendo a S. PERPETUO
Episcopo *Turonensi* celebrandæ fuerint, institutæ Sæc. V. In Vita S. IOANNIS
Eleemosynarii apud ROSWEIDUM sic LEONTIUS Episcopus loquitur: „Hy- p. 205.
„mnodia enim anniversaria post multum temporis dormitionis Sancti ce-
„lebrata in templo superius memorati Sancti TYCHONIS . . . erat autem,
„quæ colebatur sacra vigiliæ hymnodia annuæ recordationis Sancti miracu-
„lorum factoris TYCHONIS.“ Ex *Africana* ecclesia testis nobis idoneus est
VICTOR *Uticensis*, qui L. II. de Persecutione *Vandalica* de festo Epiphaniæ
agens, sub S. EUGENIO *Carthag.* Episcopo, *Iam enim*, inquit, *ob celebrita-*
tem festivitatis hymni nocturni per ecclesiam canente populo concrepabant.
In Occidente deinceps præcipue S. CÆSARIUS ad hoc in suis sermonibus fi-
deles incitavit, promiscuam plebis inducendo psalmodiam. Et S. NICE-
TIUS hac potissimum cantus suavitatem fideles ad idem permovit. „Quid
„hac (inquit) delectatione iucundius, quia & psalmis delectamur, & ora- De bono Psal.
„tionibus irrigamur, & interpositis lectionibus pascimur.“ c. 3.
Et in peculiari tractatu de Vigiliis fervorem DEI, mox initio: „Novimus autem (inquit) Cap. 1.
„multos hominum, ut aut maioribus suis placeant, aut sibi aliquid pecu-
„liariter profint, noctis particulam ad aliquod opus segregare, & id pro lu-
„cro ducere, quod, furati de sopore suo, operari potuerunt. Quodsi in
„carnalibus instrumentis, id est, victui ac vestitui necessariis, qui vigilant,
„non reprehenduntur, imo laudantur, quanto magis nos sacras vigilias,
„tam spiritali opere fructuosas, orationibus scilicet, hymnis, lectioni-
„bus fecundas observare, & amare debemus, ut a Domino DEO merce-
„dem recipiamus?“ Discimus autem ex eodem, Sabbati & Dominicæ huic Cap. 2.
tam sancto operi fuisse destinatas noctium particulas: cum apud Monachos,
ac etiam Clericos quotidianum esset hoc servitutis pensum. Invenimus et-
iam extraordinarias pervigilias in singularibus necessitatibus. Cuiusmodi
exemplum OROSIUS refert efficax contra GILDONEM tyrannum. „Igitur
„(scribit) MASCELZEL iam inde a THEODOSIO sciens, quantum in rebus de- L. VII. c. 36.
„speratissimis oratio hominis per fidem CHRISTI a clementia DEI impetra- hist.
„ret, *Caprariam* insulam adiit, unde secum servos DEI aliquot permotos
„precibus suis sumsit, cum his, orationibus, ieiuniis, psalmis dies, &
„noctes continuans, sine bello victoriam meruit, ac sine cæde vindictam.“
Et paulo post: „Substitit, ac tertio demum die, per noctem orationibus,
„hymnisque pervigilem, ab ipsis cœlestium Sacramentorum mysteriis in ho-
„stem circumfusum processit.“ Extat eiusdem ætatis epistola responsoria
SS. LUPI *Tricastini*, & EUPHRONII *Augustodunensis* ad commonitorium,
nempe TALASII, Episcopi *Andegavensis*, quæ inter alia de vigiliarum duratio-

- a ne, & solemniis in Paschate, Epiphania, & Natali Domini diversimode agendis inter *psallendum*, & *legendum* a) tractat. Idem PRÆTEXTATI, Episcopi *Rotomag.* necem narrans, „Adveniente autem (inquit) Dominicæ Resurrectionis die, cum Sacerdos ad implenda ecclesiastica officia, ad ecclesiam maturius properasset, antiphonas iuxta consuetudinem incipere per ordinem „cœpit. Cunique inter *psallendum* formulæ incumberet, crudelis adfuit „homicida &c.“ DIONYSIUS consecrationem aquæ baptismalis, fieri solitam in Paschæ, & Pentecostes vigilia, describens, inter alia refert, Sacerdotem *sacro sanctum DEO afflatorum Prophetarum divina aspirationis hymnum cecinisse*. Neque hic præterire fas est, quod in vita S. REMIGII apud HINC-MARUM narratur de CLODOVEO, *Francorum* Rege, ad baptismum deducto, *præcedentibus sacrosanctis Evangelis, & crucibus cum hymnis, & canticis spiritualibus, atque letaniis, Sanctorumque nominibus acclamatis, subsequente Regina, & populo*. Quod semper fuit servatum in solemni fontium consecratione, & baptismi collatione. Cuius rei meminit S. GREGORIUS *Naz.* „Statio (ait) in quam post baptismum ante magnum altare constitueris, ventura gloriæ est præludium. Psalmodia, cum qua susciperis, laudis ventura est anteambulatrix.“ Quem in locum NICETAS commentans: „Præclara etiam (inquit) fuit hesternæ luminum celebritas, hoc est cœtus ille, qui ad vespertinam magni Sabbati celebrabatur. Pervigilem enim noctem „traducebant usque ad horam septimam cantantes, ac lampades accendentes, atque imminuentem Servatoris nostri resurrectionem expectantes.“
- De hier. eccl. c. 2.* Diem illum designat S. PAULINUS, *quando ALLELUIA novis balat ovile choris*. S. CHRYSOSTOMUS celebritatem cantus ea solemnitate fatis innuit his in sermone de Resurrectione verbis: „Non enim quovis modo participes nos „fieri Spiritu iam oportet, sed spiritu impleri, psalmis, hymnis, canticis „spiritualibus, quibus repleti estis.“ Hinc dies Dominica per annum festiva fuit celebrata, ut supra ex Apologia S. IUSTINI M. vidimus, isque status dies est, quo teste PLINIO antelucanis horis convenire solebant Christiani ad canendum DEO carmen. S. HIERONYMUS vero de Monachis, præcipue ad EUSTOCHIUM, perhibet, *Dominicis diebus orationi tantum, & cationibus vacant: quod quidem & omni tempore completis opusculis faciunt*.
- Orat. in S. Pascha.* „
- Orat. 2. de Paschate.* „
- Epist. 12.* „
- T. II. p. 440.* „
- Epist. 22.* „

a) „Vigilia (aiunt T. IV. Cone. Labb. p. 1048.) natalis Domini longe alio more, quam Paschæ vigilia, celebranda: quia hic nativitatis lectiones legendæ sunt, illic autem passionis. Epiphaniæ quoque solemnitas habet suum specialem cultum. Quæ vigilie vel maxime, aut perpetue nocte, aut certe in matutinum vergente, curandæ sunt: paschalis autem vigilia a vespere

raro in matutinum usque perducitur. Deinde in Vigilia Paschæ diversorum librorum lectiones sunt recensendæ, quæ totæ habeant aliquid de præfiguratione, aut vaticinio passionis: antedicta autem vigilia, prout visum fuerit, inter *psallendum*, & *legendum*, sive de Prophetis, sive de novo testamento, quod quisque voluerit, non legali, sed voluntaria lectione præsumet.“

ciunt. Laudatum *Matisconense* Concilium de eodem die: *Estote omnes in hymnis & laudibus DEI corpore & animo intenti.* Fuisse etiam festa Sanctorum ita concelebrata, insignis est THEODORETI locus, ubi postquam dixisset PETRO, PAULO, THOMÆ, SERGIO, MARCELLO &c. aliisque sanctis Martyribus solemnia populari epulo peragi, subdit: „Proque illa veteri pompa, „pro turpi obfcœnitate, ac impudentia, fiunt modestæ, castæ, ac temperantia plenæ festivitates, non illæ quidem ad ebrietatem usque productæ, neque comessantium lascivia, & cachinnis dissolutæ, sed divinis cantibus perfonantes, sacrisque sermonibus audiendis intentæ, in quibus ad DEUM preces non sine sanctis lacrimis, ac suspiriis summittuntur.“ Eodem teste, hymnos Sancti EPHREM festa SS. Martyrum lætiora fecisse, iam retulimus. Idem S. MARIM *Perfam* laudat, quod, cum iuvenis sonoram haberet vocem, solitus sit in locis, ubi festa Martyrum celebrarentur, canere; qua celebritate festa præcipua fuerint transacta. Occurrit hic animo, quod S. GREGORIUS *Niß.* in Vita S. GREGORII *Taumaturgi* narrat. „Cum „animadvertisset, (inquit) quod propter corporeas delectationes in idolorum „errore permaneret puerile vulgus, & imperitum, ut interim in eo, quod „est præcipuum, nempe in DEUM se recte gererent, pro illis inanibus „perstitutionis ritibus permisit eis, ut in sanctorum Martyrum memoriis se „exhilararent, exultantesque oblectarent.“ De pravis consuetudinibus, quæ ex gentilium imitatione in sacra etiam, ac solemnitates christianas irrepserunt, dicemus capite sequenti, nunc unum Concilii *Toletani* III. Canonem 23. ponimus: „Exterminanda omnino est irreligiosa consuetudo, quam „vulgus per Sanctorum solemnitates agere consuevit; ut populi, qui debent „officia divina attendere, saltationibus, & turpibus invigilent canticis; non „solum sibi nocentes, sed & religiosorum officiis perstrepentes.“ Sed innocuus, ac summe laudabilis fuit festivus in quibusvis Christianorum celebritatibus cantus. CONSTANTINO primum ad fidem converso, Ecclesiæ a statu pressò emergenti, publicos cantus celebrare demum palam licuit. Primum, quod hic referam, est, quomodo Christiani devicto LICINIO per CONSTANTINUM, *choreis etiam, & hymnis tam per agros, quam per civitates, primum quidem DEUM omnium, prout edocti fuerant, deinde piissimum Imperatorem, & DEO carissimos eius filios, celebrarint*, ut apud EUSEBIUM legitur. Pluribus vero exemplis idem prodit in Vita CONSTANTINI, quomodo, Imperatore hoc CHRISTO nomen dante, cultus christianus celebritatem affecutus fuerit, festivitate etiam sacrarum cantionum, e. g. in solemnissimis ecclesiarum magnificentissime exstructarum dedicationibus. Is insuper alique recensent, quæ ex psalmis in encæniorum solemnitate decantari consueverint. Alias eiusmodi solemnitates etiam fuisse, antea allatum

Can. 1.
Festa San-
ctorum.
Serm. I. III. de
Grac. affect.
curatione.

Hist. sac. c. 20.

Aliæ Sole-
mnitates.

L. IX. hist.
c. 9.

tum S. BASILII testimonium prodit, atque ea quoque evincunt, quæ superius ex SS. AMBROSIO & CHRYSOSTOMO, qui præcipui cantus & psalmodiæ instauratores, atque etiam insignes præcones habentur, iam retulimus.

Etiam in carceribus, & martyrio, processionibus, translationibus reliquiarum, exceptionibus hospitum &c. cantus.

Hom. in SS. Ivoentinum, & Maximum MM.

P. 370. n. 8.

Ruin. p. 383.

p. 100.

T. I. Iunii p. 421. ex MS. Vatic. Gr.

p. 395.

L. V. de Persec. Vandal.

III. Nec solum publicis eiusmodi conventibus, ac celebritatibus in Ecclesia, verum etiam aliis occasionibus, opportunis hisce pietatis studiis vacabant in divinis concinendis laudibus, aut quando adhuc locus ipse, vel occasio deerat publica festivitate persolvendi, id certatim agebant. In ipsis Apostolorum Actis c. XVI. LUCAS affert exemplum PAULI & SILÆ, quod in carcere detenti, media nocte orantes hymnos decantarint, προσευχόμενοι ὕμνους. Solemne id fuit etiam aliis, exemplo PAULI & SILÆ confluentibus fidelium cœtibus. *Multi*, inquit S. CHRYSOSTOMUS, *contempta præsentī vitā, frequenter eos visitando sacras apud eos vigilias continuis psalmis perficiebant.* Sanctus VINCENTIUS M. post dira tormenta horrido inclusus ergastulo, testis strato, divinitus recreatus, *Psalmum*, ut Acta apud RUINARTUM habent, *DEO & hymnum dicens, latus exultat. Sicque solitudo horribilis Angelorum relevatur frequentia. . . . Dantur hinc laudes DEO, & resonante organo vocis angelice modulata suavitas procul diffunditur.* Audientes hæc, cernentesque custodes in CHRISTUM credunt. *Africani Martyres, SATURNINUS Presbyter, DATIVUS, & alii magno numero capti, in urbe ABITINENSI ex more dominicum celebrantes, vincti Carthaginem ducti, alacres, ac læti per totum iter hymnos Domino, canticaque psallebant.* Acta SS. PERPETUÆ & FELICITATIS apud RUINARTUM perhibent, dum procederent *de carcere in amphitheatrum, quasi in cælum, hilares. . . . PERPETUA psallebat, caput iam ÆGYPTI calcans.* Antea S. PERPETUA visionem, quam pridie habuerat, narrans, *Cœpit, inquit, populus clamare, & favitores mei psallere.* Quod moris erat. Exempla etiam adsunt aliorum Martyrum, qui aut pœnam mortis subeuntes, aut ad supplicium properantes, læti hymnis indulgebant. Veluti iam p. 48. de S. BABYLA, THEODORO, & S. GORDIO M. cum de Cantu responso ageremus, narravimus; ac præterea Acta martyrii MARCIANI, & Sociorum apud BOLLANDUM perhibent (quod partem operis de Martyribus ab EUSEBIO scripti habent *Bollandistæ*:), „Post hæc cum tempus præ-
„esset, quo illorum animæ ad propria loca, & suum DEUM propera-
„rent; Martyres ipsi, multis hymnis, & laudibus DEO prænuntiatis, pu-
„rissimas, ut decebat, animas DEO tradiderunt . . . Nos vero christiani
„homines *Gloriam* canamus *Patri, & Filio, & Sancto Spiritui, nunc, &*
„*in sæcula sæculorum, Amen.*“ Sic apud RUINARTUM, S. IRENE *psalmos*
canens, & *DEI gloriam celebrans in rogam se coniecit.* VICTOR *Uticensis*
passionem Martyrum *Carthag.* sub HUNERICO Rege enarrans, simile exem-
plum

plum habet a). Licet vero temporum iniquitas non adeo tulerit, nec confuetum semper fuerit, festivis hymnis celebrare Sacra christiana, non tamen semper id refugiebant periculi: quin etiam quandoque extra sacros conventus id agebant palam in profanorum contemptum. Cuiusmodi quædam exempla, quæ IULIANO Imperante accidisse constat, iam laudavi; estque imprimis illud in translatione reliquiarum S. BABYLÆ celebre, quas IULIANUS loco moveri, atque a christianæ religionis cultoribus exportari iusserat b). Ab hoc seiungi non debet, quod SOZOMENUS de translatione S. MELETII *Antiochiam* narrat. Ubi, reliquiis iuxta loculum BABYLÆ Martyris conditis, „Fertur autem (inquit) eas regia continue via ex Imperatoris mandato intra moenia in civitatem fuisse receptas, præter consuetudinem *Romanis* usitatam; & alternatis psalmorum cantibus unoquoque loco honoratas, donec *Antiochiam* usque transportarentur.“ Hic innuitur alternus, seu antiphonus cantus, in superiore autem exemplo responsorius. BARONIUS ad an. CCCCLXXXVIII. ex COSMA *Vestiario*, de translatione haud absimili S. CHRYSOSTOMI *Cpolim*, refert, sublatam sacram farcinam humeris Sacerdotum, præcinentibus Clericis. Et S. HIERONYMUS VIGILANTIUM incessans, eiusmodi exemplum translationis Beati SAMUELIS profert, magna celebritate factæ, Episcopis portantibus, omnium ecclesiarum populis occurrentibus, *ut de PALÆSTINA usque CHALCEDONEM iungerentur populorum examina, & in Christi laudem una voce resonarent.* Auctor miraculorum D. STEPHANI, in ecclesia *Utalensi* iussu EVODII conscriptorum, memorat: „Adventare innumeros populos gaudentes sane, atque psallentes, & cæteros luminaria cum grandi celebritate gestantes, & quasi quendam candi-

b
L. VII. c. 10.

c. 2.

„datum

a) „Incedebant itaque (inquit) cum fiducia ad supplicium, quasi ad epulas concurrentes, una voce per ambitus platearum Domino decantantes: *Gloria in excelsis DEO, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Votiva nobis hæc dies est, & omni solemnitatem festivior. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies salutis, quando pro fide Domini nostri perferimus præparatum supplicium, ne amittamus acquisitæ fidei indumentum. Sed & populis publica voce clamant: „*Ne timeatis, o populi DEI! neque formidatis minas, atque terrores præsentium tribulationum. Sed potius moriamur pro CHRISTO, quomodo & ipse mortuus est pro nobis, redimens nos pretio sui sanguinis salutaris.*

b) „Hi (inquit THEODORETUS L. III. c. 10.) alacri animo ad lucum venientes, arcam carpento, quod a bigis traheretur, impofuerunt: eamque catervatim præcedentes, cum tripudio in urbem duxere, *Davidicos* hymnos canentes,

& singulis versibus hanc clausulam addentes: *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia.*“ Passim eam rem commemorant eorum temporum historici (SOCRAT. L. III. c. 16. RUFIN. L. I. c. 35.) atque voces usque ad cælum resonasse testantur. Imprimis vero memorabilia sunt SOZOMENI verba L. V. c. 18. „Ferunt eo tempore viros & mulieres, iuvenes & virgines, senes & pueros mutua ipsorum cohortatione incitatos, per totum iter psalmos cantasse. Qui quamvis simularent, se, quo labores itineris levarent, cecinisse, tamen canebant revera ardenti studio, & propensa erga pietatem voluntate incensi, propterea quod Imperator aliter omnino, atque ipsi, de DEO sentiebat. Psalmos autem ordiebantur hi, qui eos canere accurate norunt: multitudo autem simul voces fudit cum concentu, huncque versum addidit: *Confundantur &c.*“

„ datum comitantes , eique iteratis vocibus inclamantes : *Confessor Christi*, „ *Confessor Christi*.“ Et paulo post : „ Susceptis ibi reliquiis , atque Sacra- „ mentis fidelium celebratis , exinde cantantes , atque psallentes cum im- „ mensæ multitudinis choris ad civitatem regredi cœpimus. “ De transla-
T. I. Act. Ord. tione corporis S. LAUNOMARI in *Curbionense* monasterium legitur , *Cum*
S. Ben. p. 345. *fideli devotione sanctum corpus posuisse in secreto* , ut eum e civitate *Car-*
notina ad fluviolum *Aduræ* X. Kal. Nov. in hymnis , & canticis spirituali-
 bus adducerent. De reliquiis S. IOANNIS *Baptistæ* , & aliorum Sanctorum,
Cyrum a se translatis , THEODORETUS ita loquentem inducit IACOBUM *Ana-*
choretam in Historia religiosa : „ Quando hos civitatis Patronos, qui a *Phæ-*
 „ *nicia* venerant, & *Palestina* , cum *Davidica* excepisti chorea, venit in men-
 „ tem, num hæ essent insignis IOANNIS illius reliquiæ , & non alterius Mar-
 „ tyris , qui esset eiusdem nominis. Post unum ergo diem , ego quidem
 „ stabam ad hymnos decantandos : video autem quemdam candida veste
 „ indutum , & dicentem : *Frater IACOBE, cur nobis advenientibus non ve-*
 „ *nisti obviam?* “ Ipsi , qui hæc narrat , THEODORETO similem obtigisse
 honorem ex Actis Concilii *Cpolitani* II. discimus : Imaginem, THEODORETI
T. V. Conc. nimirum, ANDRONICUM Presbyterum , & GEORGIUM Diaconum in currum
Ed. Lab. imposuisse , & in *Cyrestenam* civitatem introduxisse psallentes. Quod ibi
p. 560. vitio quidem vertunt Patres ; sed inde , quod fidei integritas THEODORETI
 in dubium vocabatur : unde inquiri iussum , „ si quod dicitur de imagine,
 „ factum est , & si psalmum , cuius mentio gestis *Antiochiæ* confectis infer-
 „ ta est , psallentes ad imaginis honorem precedebant ; & si SERGIUS re-
 „ verendissimus cum hæc post *Antiochiæ* confectis inserta est , psallentes ad
 „ imaginis honorem ea cognovisset , & Clericos admisit , & divinis eis
 „ communicavit mysteriis. “ Nec hic prætereundum , quod de CLODOVEI,
 primi christiani *Francorum* Regis , solemni in urbem *Virduensem* ingressu
T. I. Act. O. in vita S. MAXIMINI , Abbatis *Miciacensis* , legitur : „ Sed & Clerus proce-
S. B. p. 583. „ dere ordinatus est , Regem cum laudibus , & DEO dignis cantilenis susce-
 „ pturus , per quæ & Principi dignum sedulitatis suæ monstraret obsequium,
 „ & liberationis propriæ Domino offerret tripudium. “ In altera eiusdem San-
Ib. p. 593. cti vita plebem etiam iunxisse voces legitur : „ Præeunte Clero , itemque
 plebe sequente cum devotarum laudum vocibus exceperunt ducem. “ In
Ib. p. 118. vita S. GALLI , Episcopi *Arvernensis* : „ Exinde cum multo psallentio (psal-
 „ modia) in civitatem recipitur , & in ecclesia Episcopus ordinatur. “ Iam
 meminimus p. 122. Episcopis *Hofanna* acclamatum. Huc revocandum est, quod
Ad diem 14. in vita S. PACHOMII apud BOLLANDUM narratur de S. THEODORO , S. PA-
Maii p. 332. CHOMII discipulo , dum S. ATHANASIO obviam est progressus. „ Patrum er-
 „ go præcipuis , & Fratribus ad DEI laudes concinendis valentioribus secum
 „ assumptis,

„assumptis, iter ingressus Abbas THEODORUS, dum ATHANASIVM reperit,
 „post mutuas salutationes, ipse asinum Pontificis manu ducens, procedebat
 „ante eum fratribus psallentibus. Hinc auditæ voces fratrum religiose psal-
 „lentium, qui ad centum omnino erant.“ S. GREGORIUS *Naz.* eundem, ab *Orat. in S. Athanas.*
 exilio revertentem, *Alexandriæ* choro canentium fuisse exceptum, meminit.
 S. PORPHYRIO circa an. D. 402. *Cpoli Gazam* reduci, cives *Maiumæ* psal-
 lentes obvios memorat MARCUS *Diaconus* in eius vita apud BOLLANDUM: *T. III. Febr.*
 „Postquam descendimus, cognoscentes nos, qui illic erant Christiani, ex-
 „ceperunt cum psalmodia: similiter vero ex civitate quoque, cum audi-
 „vissent, occurrerunt nobis, habentes signum venerandæ Crucis, & ipsi
 „psallentes.“ Idem de processione cum psalmodia eiusdem Sancti ad plu-
 viam *Gazensibus* impetrandam: „Quum (ait) fuisset autem mane, accepto
 „signo venerandæ Crucis, quod nos procedebat, egressi sumus cum hy-
 „mnis ad antiquam ecclesiam &c.“ Refertur ibi, Gentiles idem ab idolo
Marna obtinere conatos, per septem dies *hymnos dicentes*, civitatem fuisse
 egressos: Sanctum autem Præfulem vera religione ieiunium indixisse, ac vi-
 giliis; „Fecimus vero tota nocte triginta preces, & totidem genuflexiones,
 „præter choros, & lectiones. Quum fuisset autem mane, accepto &c.“
 Omitti non debet, quod in vita S. GILDÆ, Abb. *Ruyensis* de solemni gra- *T. I. Act. O.*
 tiarum actione, ob impetratam divina virtute nimis angustæ ad habitationem *S. B. p. 140.*
 insulæ dilatationem, legitur: „Tunc iterum revertitur ad oratorium Senior,
 „& præ gaudio effusus in lacrimas, cum venerando discipulorum grege cla-
 „ra voce hymnos, summasque laudes, rerum omnium Creatori Domino
 „decantat, qui prope adest omnibus invocantibus se in veritate.“ In
 Actis Synodi *Ephes.* fidei causa Archimandritæ cum catervis monachorum
 narrantur, *hymnos & psalmos canentes*, ad regiam contendisse. Comitabatur,
 ut porro ibidem refertur, eosdem etiam non parva Orthodoxorum turba.
 Cum vero intra palatium essent, Archimandritæ ab Imperatore acciti, recta
 mox ad illum ingrediuntur. Plebs vero, & monachorum turba, antipho-
 narum & psalmorum modulationi intenta, foris remansit. Redierunt simi-
 liter ad ecclesiam S. MOCII, ibi cum hymnis excepti. Demum adiungimus,
 quod V. BEDA, IOANNES *Diaconus* in vita S. GREGORII M. & GOTZELINUS *V. Beda L.I.*
 in vita S. AUGUSTINI, *Anglorum* Apostoli, narrant, ut hic, accepta a Rege *hist. Angl.*
 venia, ovans cum solemni cantu, quem *letanialem antiphonam* vocat GO- *c. 25.*
 TZELINUS, Metropolim *Doroberniam cum beato Sanctorum choro* sit ingres-
 sus, canticis etiam usus ad prædicationis officium a). IV. a

a) „Ad civitatem AUGUSTINUS cum sociis, præ-
 lata Cruce, seu Salvatoris imagine, appropin-

quans cecinit dicens: *Deprecamur te Domine*
 &c.“ Quæ sunt IOANNIS *Diaconi* verba, & BE-

Cantus in stat-
tis litania-
rum seu Ro-
gationum
processioni-
bus.

IV. Antiquissimus est in Ecclesia supplicationum publicarum, seu litaniarum usus, cum quibusdam processionibus, etiam si videatur apud TULLIANUM aliter hæc vox accipienda. Earum varii generis iam non paucas indigitavimus, potissimum extraordinarias; nunc præcipue demum statæ sunt commemorandæ. Quas inter solemnes primo veniunt *Romæ* usitatissimæ ad stationem processiones, de quibus plura libro II. dicemus. Id monachis alibi prima hac ætate in more fuisse ex epistola S. AMBROSII ad THEODOSIUM discimus, frustra *prohibentibus iter VALENTINIANIS, quo psalmos canentes ex consuetudine usuque veteri pergebant ad celebritatem MACHABÆORUM Martyrum*. Sunt præterea celebres usque ad hodiernum diem Sæc. V. a B. Mamerto CLAUDIANO, *Viennensi* Episcopo, instituti Rogationum dies, seu litanæ, tribus continuis ante Ascensionem Domini diebus. Antequam genuini ab ascititiis sermonibus S. AUGUSTINI accurate discriminentur, mirum non est, fuisse, qui id institutum longe vetustius S. MAMERTO haberent. Inter eos enim sermones, qui nunc ad calcem tomi V. operum S. AUGUSTINI leguntur, atque S. CÆSARII *Arelat.* esse comprobantur, tres sunt ordine sermones pro tribus suis litaniarum diebus, quos, ut primo statim sermone dicitur, *regulariter in toto mundo celebrat Ecclesia*: atque paulo post modus eas celebrandi designatur *legendo, psallendo, vel orando* a). GENNADIUS de HONORATO *Musiliensi*, *Litanias*, inquit, *ad supplicandam DEI clementiam cum plebe sibi credita pro viribus agit*. Quæ, aliaque capitis illius verba, viventem adhuc innunt. Eius forte est homilia EUSEBII *Emeseni*, vel *Gallicani* de litaniiis, nisi malis cum auctoribus hist. litter. *Franciae* CÆSARIO *Arelat.* adscribere. Causam, quare sint institutæ, mox etiam per alias ecclesias propagatæ, S. GREGORIUS *Turonensis* declarat: cum urbs tunc *Vienna* insolitis terræ motibus quateretur, „cessantibus

T. V. p. 297.
p. 298.
a
De Viris illustribus c. 99.

DÆ. „Fertur quoque, appropinquantibus civitati *Dorovernensi*, regni metropoli, more suo cum Cruce, & imagine Christi hanc litaniam consona voce modulatos esse: *Deprecamur te Domine &c.*“ GOTZELINUS: Aët. S. BENED. T. I. p. 511. „Itaque appropinquans possidendæ civitati pacifer AUGUSTINUS cum beato Sanctorum choro, elato ex more Crucis Domini argentææ triumphali vexillo, cum imagine vivifica ipsius sempiterni regis IESU Christi, invocat suppliciter super eam Salvatoris salvatricem clementiam. Tum hanc letanialem antiphonam dulcissime intonat, & eum excipiente primitiva *Anglorum* nutrice ecclesia, consona modulatione ac devotione decantat: *Deprecamur te Domine in omni misericordia tua, ut auferatur furor tuus, & ira tua a civitate ista, & a domo sancta tua, quoniam peccavimus.*“ Et paulo

post: „Illum (Christum) canticis, illum prædicationum tonitruis, & signorum coruscationibus, magis ac magis personabant.“ a) Et iterum repetitur, monenturque fideles, ut „perseverent in opere bono, & otiosas, vel seculares fabulas velut venenum mortiferum respuentes, magis psallere, & orare conentur, & contemnentes amaritudinem mundi, in ecclesia requirant, unde accipiant dulcedinem Christi. Qui vero negligentes sunt, & ad ecclesiam non solum tarde veniunt, sed etiam, priusquam mysteria compleantur, abscedunt; & in ipsa ecclesia otiosis fabulis vacantes, nec ipsi psallunt, nec alios psallere, vel orare permittunt: qui tales sunt, cito se corrigant: ne sibi in eo loco præparent mortem, ubi invenire poterant vitam.“ Idipsum in sequenti sermone frequentius inculcatur.

„bus quoque exinde terroribus (ait) per cunctas provincias dispersa facti fa-
 „ma cunctos Sacerdotes imitari commonuit, quod Sacerdos fecit ex fide, *Hist. L. II.*
 „quæ usque nunc in CHRISTI nomine per omnes ecclesias in compunctione *c. 34.*
 „cordis, & contritione spiritus celebratur.“ Opportune hic inferimus, quod
 idem de GEORGIO gestum refert, „cum lues inquinaria populum primæ
 „Germaniæ devastaret. Cum autem omnes terrerentur huius cladis auditu,
 „concurrit *Remensium* populus ad Sancti sepulchrum, congruum huius cau-
 „sæ flagitare remedium. Accensis cereis, lychnisque non paucis, hymnis,
 „psalmisque cœlestibus per totam excubat noctem. Mane autem facto, quid
 „adhuc precatui desit, in tractatu rimatur: reperiunt etenim revelante DEO,
 „qualiter oratione præmissa, adhuc maiori propugnaculo urbis propugna-
 „cula munirentur; adsumpta igitur palla de beati sepulchro componunt in
 „modum feretri, accensisque super cruces cereis, atque ceroferalibus dant
 „voces in canticis, circumeunt urbem cum vicis &c.“ Ad dies Rogatio-
 num redimus. Narrante FORTUNATO in vita S. GERMANI *Parisiſorum* Epi-
 scopi, quædam mulier, *dum tempore letaniarum præ cæcatis oculis non pos-* *c. 33.*
set ire cum populo, audiens chorum psallentium, cum lacrymis domi GER-
MANI implorat auxilium. Tertio die recepto lumine, *mulier clarescente*
die ad Missam cum populo progreditur in processu. Sidonius APOLLINARIS
 ipsum S. MAMERTUM ob hoc institutum laudat. Causam etiam, & originem *L. VII. ep. I.*
 supplicationum alibi exponens, earumque, quæ olim fuerunt, mentionem
 faciens, „In his autem (inquit), quas supra fatus Summus Sacerdos, &
 „protulit pariter, & contulit, ieiunatur, oratur, psallitur, & fletur: *L. V. ep. 14.*
 „quarum nobis solemnitatem primus MAMERTUS Pater, & Pontifex reve-
 „rentissimo exemplo, utilissimo experimento invexit. Erant quidem prius
 „(quod salva fidei pace sit dictum) vagæ, tepentes, infrequentesque, ut-
 „que sic dixerim, oscitabundæ supplicationes, quæ sæpe interpellantum
 „prandiorum obicibus hebetabantur, maxime aut imbres, aut serenitatem
 „deprecaturæ. Ad quas, ut nihil amplius dicam, figulo pariter, atque
 „hortulano non oportuit convenire.“ Et AVITUS *Viennensis* ortum &
 progressum in aliis etiam ecclesiis, non tamen iisdem semper diebus, ex-
 ponit, sermonem de Rogationibus exorsus de communi earum per totum
 orbem observantia, earum institutorem laudans prædecessorem suum, *qui-*
bus psalmorum officia lacrimarum functionibus annuis persolverentur, ut ibi a
 loqui-

a) Integer locus sic habet: „Prædecessor namque meus, & spiritalis mihi a baptismo Pater MAMERTUS Sacerdos, cui ante non paucos annos pater carnis meæ, accepto, sicut DEO visum est, Sacerdotii tempore successit, totas in ea,

quam supra diximus, vigiliarum nocte concepit animo Rogationes, atque ibi cum DEO tacitus definivit, quidquid hodie psalmis, ac precibus mundus inclamat. Revoluta ergo solemnitate paschali non iam quid, sed quomodo, aut quan-

- An.* 511. loquitur. Concilium *Aurel.* I. statuit: *Rogationes*, id est, *litanias ante Ascensionem Domini ab omnibus ecclesiis celebrari*. In Concilio *Gerundensi* aliud assignatur tempus, ut etiam ritu *Ambrosiano* fervatur, haud dubie, ut paschale tempus a ieiunio sit immune. *De litania, ut expleta solemnitate Pentecostes, sequenti septimana, a quinta feria usque in sabbatum per hoc triduum abstinentia celebretur*. Et mox secundæ litiariæ eodem ritu mense ineunte *Novembri* decernuntur. *S. GALLUS, Avernensis Episcopus, Rogationes illas instituisse dicitur circa medium Sæc. VI. ut media Quadragesima psallendo ad basilicam beati IULIANI Martyris itinere pedestri venirent*. Concilium *Lugdunense* II. *Gerundense* in secundis litiariis instituendis est secutum, ut in prima hebdomada noni mensis, hoc est ante diem *Dominicam*, quæ prima in ipso mense illuxerit, *litania*, sicut ante *Ascensionem Domini sancti Patres fieri decreverunt, deinceps ab omnibus ecclesiis, seu parochiis celebrentur*. In Concilio *Turon.* II. de ieiuniis antiqua a monachis instituta servanda decernuntur, ut de *Pascha usque Quinquagesimam* (id est *Pentecosten*) exceptis *Rogationibus omni die Fratribus prandium præparetur*. . . . Et quia inter *Natale Domini, & Epiphania omni die festivitates sunt, itemque prandebunt*. Excipitur triduum illud, quo ad calcandam *Gentilium consuetudinem Patres nostri statuerunt privatas in Kalendis Ianuarii fieri litanias, ut in ecclesiis psallatur, & hora octava in ipsis Kalendis Circumcisionis Missa DEO propitio celebretur*.

Cantus in conviviis, Agapis, inter laborandum, aliisque diei momenti.

L. III. de institut. horar. canonicarum.

V. Nec in ipsis conviviis veteres Christiani cessabant a concinendis divinis laudibus, non solum ante & post cibum *DEO gratias* referentes, aut antequam cubitum concedebant, verum etiam inter ipsas epulas, sobrias mensas, ac christianas *agapas* iuxta *D. PAULI* monitum, „Fuit tempus (ut cum *Oliverio BONARTIO* loquar) in *DEI* Ecclesia, quo non solum in templis, sed etiam in conviviis, quæ a charitate *agapæ* vocabantur, auri illius sæculi christiani, cantica resonabant sobria, gravia, modesta, plena religionis & gratiæ, ad quæ canenda non modo in locis *DEO* dicatis, sed etiam in cœnaculis hortabatur illos Apostolus ad *Ephes. V. Nolite, inquit, inebriari vino, in quo est luxuria: sed implemini Spiritu Sancto, loquentes vobismetipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritua-* libus,

do fieri debeat, secreta primum collatione tractatur. . . . Eligitur tempus triduum præfens, quod inter ascensionis sacræ cultum, diemque Dominicum quasi quodam opportunitatis propriæ limbo, circumpositis solemnitatibus, marginaretur. . . . Secutæ sunt fucido tempore quadam ecclesiæ *Galliarum* rem tam probabilis exempli: sic tamen quod hoc ipsum non apud

omnes iisdem diebus, quibus penes nos institutum fuerat, celebraretur. Nec porro magni intererat, quod triduum eligeretur; dummodo psalmorum officia lacrimarum functionibus annis perfolverentur. Tamen cum dilectione rogationum, etiam Sacerdotum crescente concordia, ad unum tempus, id est, ad præfentes dies universalis observantiæ cura concessit.“

„libus, cantantes, & psallentes in cordibus vestris Domino. Gratias agentes semper pro omnibus, in nomine Domini nostri IESU Christi, DEO & Patri.“ Egregie vero S. CHRYSOSTOMUS in eum locum declarat, quomodo iuxta Apostolum læti psallendo & cantando in cordibus Domino ebrietatem fugere, & gratos nos DEO pro donis suis redhibere debeamus a). S. CLEMENS Alexandrinus *Sacrificium DEO*, inquit, *sunt psalmi & hymni, dum cibus sumitur, & antequam cubitum itur*. Nimirum, ut pro acceptis beneficiis grati animi laus manca haud sit, nec diminuta, vult eandem psallendo præstari, & ante cibum, in potu etiam, & antequam nos noctu quieti damus b). Cavet deinde, ne imitemur *Græcos* in conviviis ad com-
potandum institutis, ad hebraicorum quidem psalmorum similitudinem comparato cantico, quod appellabatur *σκολιόν*; maxime autem ab amatoriiis canticis absterret, ad Sacrum potius cohortans concentum in fidelium conventibus. „Sint autem (ait) cantica DEI laudes: *Laudent*, inquit (DAVID), *nomen eius in choro, in tympano & psalterio psallant ei*. Et quis est chorus, qui psallit? Ipse tibi narrabit Spiritus: *Laudatio eius in ecclesia Sanctorum &c.*“ Et libro VI. *Stromatum* usum ab abusu fecernit, & finem rectum præstituit: „Certe etiam in convivio nobis invicem psallendo propinamus, nostram incantantes cupiditatem, & DEUM glorificantes propter copiosam donationem eorum, quibus utuntur & fruuntur homines, & perpetuo suppeditata fuerint nutrimenta ad augmentum corporis & animæ. Est autem supervacanea respuenda musica &c.“ Fuerant tunc tempora, quibus apud Gentiles in turpem usum nempe gulæ & libidinis incentiva convertebantur. „Præteream certe ego (inquit S. AMBROSIIUS de c. 15. „ELIA & Ieiunio) citharam, psalteria, tympana, quæ cognovimus conviviis

a) „Vis (inquit ille Hom. 19. in Epist. ad Ephes.) lætari? Vis diem consumere? Ego do tibi potum spirituale. Ebrietas enim bene significantem linguæ nostræ excindit vocem, ut balbutiamus efficiens, oculosque, & omnia, ut semel dicam, pervertens. Discere psallere, & videbis rei voluptatem. Nam qui psallunt, implentur Spiritu Sancto, sicut, qui fatanea canunt cantica, spiritu immundo. Quid est, *in cordibus vestris Domino*? Hoc est, sapienter animum adhibentes. Nam qui animum non adhibent, temere canunt, verba loquentes, corde alibi vagante. *Gratias*, inquit, *semper agentes &c.* id est, petitiones vestræ cum gratiarum actione innotescent apud DEUM. Nihil enim æque DEUM lætitia afficit, ut quando quispiam est gratus. Maxime autem possumus gratias agere, abducentes animum nostrum ab iis, quæ prius

dicta sunt, & eum expurgantes iis, quæ dixit: *Sed implemini*, inquit, *Spiritu*.“

b) „Quemadmodum autem (ait L. II. Pædag. c. 4.) antequam sumamus alimentum, laudare nos convenit factorem univerforum: ita etiam in potu nos ei decet psallere, cum eius creaturarum effieimur particeps. Est enim psalmus numerosa, & modesta laudatio. Postremo autem, antequam nos somnus invadat, pium, & sanctum est DEO gratias agere, ut qui eius benignitatem, & gratiam fuerimus consecuti, ita cum divino quodam afflatu nos ad somnum conferamus: *Et confitemini ei*, inquit (Ecclesiasticus) *in canticis labiorum*, quod in eius iussu fiat, quicquid ei visum est, & ad eius salutare nihil est neque manere, neque diminui.“

„viis huiusmodi frequenter adhiberi, ut vino, & cantu excitentur libi-
 „dines.“ Incessere nihilominus paulo post Christianos videtur, mane etiam
 inter potum musicis ludentes instrumentis. „Non immerito ergo vae il-
 „lis, qui mane ebrietatis potum requirunt, quos conveniebat DEO laudes
 „referre, praevénire lucem, & vacare orationi, occurrere Soli iustitiae, qui
 „nos visitat, & exurgit nobis, si nos CHRISTO, non vino & ficeræ surga-
 „mus. Hymni dicuntur, & tu citharam tenes? Psalmi canuntur, & tu
 „psalterium sonas, aut tympanum? Merito vae, qui salutem relinquis,
 „mortem eligis.“ Qua missa computationes inter & commestationes licen-
 tia, reiectisque musicis instrumentis, hymnis & canticis spiritualibus iuxta
 Apostoli monitum studebant pii Pastores, in rectum ad DEI laudem, pium-
 que convivalia oblectamenta revocare usum, ut, cum nullum tempus va-
 care debeat officio, in DEI laudem etiam illud, quo a DEO quotidianum
 beneficium alimentorum accipimus, rite impendatur. *Nec sit, ut scribit*
S. CYPRIANUS ad DONATUM, vel hora convivii gratiae caelestis immunis,
sonet psalmos convivium sobrium, & ut tibi tenax memoria est, voce cano-
ra aggredere hoc munus ex more. Magis carissimos pascas, si sit nobis spiri-
talis auditio, proleat aures religiosa mulcedo. Haud obscure id vult fan-
 ctus Martyr, ut, quae memoria retineant fideles ex Ecclesiae cantibus, et-
 iam in conviviis adhibeant ad DEUM laudandum. Quis autem dubitet,
 hoc potissimum factum fuisse in festivis primorum Christianorum conviviis,
 quae ἁγῶται sunt dictae? De quibus loqui videtur CLEMENS Alexandrinus:
Ante comestionem proloquia scripturarum ἐντέλλεις τῶν γραφῶν, psalmi, &
hymni post comestionem. Sed aperte TERTULLIANUS: *Post aquam manua-*
lem, ait, & lumina, ut quisque de Scripturis sanctis, vel de proprio ingenio
potest, provocatur in medium DEO canere. Hinc probatur, quomodo bibe-
rit. Aequae oratio convivium dirimit. Paulo ante dixerat: *Non prius dis-*
cumbitur, quam oratio ad DEUM praeferatur. Ut perhibent acta conver-
 sionis S. AFRÆ apud VELSERUM: *Episcopus autem veniens, ut cibum cape-*
ret, orare cepit, & psallere. De conviviis porro cum gloriarentur Pla-
 tonici, quos cantus PLATO in iis adornasset, EUSEBIUS nos docet, quam
 pii pastores, moderatoresque invigilaverint, ut in conviviis nonnisi divinae
 canerentur laudes. *Iure igitur, inquit, hic apud nos in conviviis odas,*
& hymnos in DEI laudem canendi receptus mos est: quo in genere honestati
ac modestiae nostri quoque moderatores invigilant, atque prospiciunt. Iam
 prius laudarat morem, pueros etiam ad hoc instituendi, ut divinatorum
 Prophetarum odas, hymnosque de DEO scriptos terere saepius, & repetere
 consuecant. Idemque S. CHRYSOSTOMUS monet, tam in mensa, quam et-
 iam alibi faciendum, ac curandum domi a patribus familias, ut loco lascivo-
 rum

L. VII.

Strom.

Apol.c. 39.

L. XII. de
Præpar. ev-
ang.

rum spiritualia cantica illi maxime doceantur, qui canendi dulcedine permulcere præprimis possunt; oportereque ante & post mensam *ἐπιτελεῖν τὴν ἀπὸ τῶν ψαλμῶν ἀσφάλειαν*. a) Orationem a psalmorum cantu distinguit non officio pietatis, sed modulo, & contentione vocis. Studiose olim hoc officium psalmos canendi privatim etiam ubicunque locorum monachi præstabant. „In CHRISTI villa (inquit S. HIERONYMUS, de monachis, & monasteriis *Bethlehemiticis* loquens) tota rusticitas est: extra psalmos silentium est, quocunque te vertas, arator stivam tenens *alleluia* decantat: sudans messor psalmis se avocat, & curva attondens vites falce vinitor aliquid *Davidicum* canit.“ Et S. AUGUSTINUS de opere monachorum: „Cantica divina cantare etiam manibus operantes facile possunt, & ipsum laborem tanquam divino celeumate consolari. An ignoratis, opifices quibus vanitatibus, & plerumque etiam turpitudinibus theatricarum fabularum donent corda, & linguas suas, cum manus ab opere non recedant? Quid ergo impedit servum DEI, manibus operantem, in lege Domini meditari, & psallere nomini Domini Altissimi.“ S. BASILIUS: „Ecquid igitur (ait) beatius, quam in terra concentum angelorum imitari; statim quidem, ac dies incipit, ad preces surgentem, hymnis & canticis Creatorem venerari; exinde sole iam clare dilucente ad opera conversum, commitante ubique oratione, hymnis etiam opera tanquam sale condire? Si quidem hilarem, iucundamque animæ æquabilitatem hynumorum solatia conferunt.“ Loco statarum horarum diurnarum iugia hæc officia fuisse CASSIANUS de monachis *Ægypti* testatur: „Apud ipsos etenim hæc officia, quæ

a) „Ubi sunt quidem (inquit Expof. in Pf. XLI. n. 2.) meretricia cantica, illic congregantur demones: ubi autem cantica spiritualia, illuc advolat Spiritus gratia, quæ os sanctificat & animam. Hæc dico, non ut vos tantum laudetis, sed ut filios & uxores doceatis talia canere cantica, non solum in texendo, aliore opere faciendo, sed maxime in mensa. Cum enim diabolus ut plurimum infidietur in conviviis, ebrietatis, ingluvies, rifusque profusi, & remissi animi auxilio utatur, tunc maxime oportet & ante mensam, & post mensam, se munire psalmorum præsidio, & simul cum uxore ac liberis surgentes a convivio, hymnos sacros DEO canere. Si enim PAULUS, cui intolerabilia flagella imminebant, cum ligno alligatus in carcere habitaret, media nocte, quando est omnibus somnus incundissimus, cum SILA DEUM perpetuo laudabat, & nec locus, nec tempus, nec sollicitudines, nec somni tyrannis, nec

illi labores, nec dolores, nec quidquam aliud cum coegit, modulationem illam intermittere: nullo magis nos, qui iucunde vivimus, & DEI bonis fruimur, hymnos, quibus DEO gratiæ agantur, oportet cmittere, ut si vel ebrietas, vel ingluvies nostræ animæ turpe aut absurdum quid fecerit, ubi ingressa fuerit psalmodia, omnia illa mala & improba consilia resiliant. Et quemadmodum nonnulli divites impleta balsamo spongia, mensas abstergunt: ut si ex cibus ulla remanserit macula, ea extracta puram mensam ostendant: ita nos quoque faciamus, pro balsamo os implentes melodia spirituali: ut si ex saturitate ulla in anima macula remanserit, eam per illam modulationem abstergamus, & simul omnes stantes dicamus: *Delectasti nos Domine in factura tua, & in operibus manuum tuarum exultabimus*. Post psalmodiam autem addatur etiam oratio, ut cum anima ipsam quoque domum sanctificemus.“

- „ quæ Domino solvere per distinctiones horarum, & temporis intervalla, cum
 „ admonitione compulsoris adigimur, per totum diei spacium iugiter cum
 „ operis adiectione spontanee celebrantur.“ Idem de psalmodia ad coenam
- L. III. c. 12. in *solemnibus prandiis vel canonica ieiuniorum refectio*: „ Quam (inquit)
 „ & præcedere consuetudinarii psalmi solent, & subsequi, nisi in extraor-
 „ dinariis refectioibus in Sabbato, vel Dominica, seu feriatis temporibus.“
- L. VIII. c. 37. Regula divinitus S. PACHOMIO tradita iuxta PALLADIUM in *Lausiaca*: „ Quan-
 „ do autem videretur comedendum multitudini, constituit, ut unusquis-
 „ que ordo in unaquaque oratione psalmum prius caneret.“ Neque id præ-
 „ terierim ex regula S. PACHOMII: „ Quando farinam conspergunt aqua, &
 „ massam subigunt . . . mane quoque, quando tabulis ad furnum, vel ad
 „ clibanos deportant panes, simile habebunt silentium: & tantum de psal-
 „ mis, & de scripturis aliquid decantabunt, donec opus impleatur.“ Op-
 L. VII. c. 23. portunum etiam hic est commemorare, quod SOZOMENUS refert de FLA-
 VIANO, Imperatoris animum, ob deiectas statuas in *Antiochenos* exacerba-
 tum, lenire omni arte studente. a)

Et in funere
 Christiano-
 rum.

L. II. c. 22.

p. 159. lit.
 Gallie.

p. 211.

VI. Solemne semper fuit funeris & exequiarum apud Christianos of-
 ficiū cum psalmodia, & hymnis. NICEPHORUS festivum funus B. Virgi-
 nis cum hymnis delatum describit: „ Deinde (inquit) cereis ardentibus
 „ prælatis, & unguentis, floribusque sparsis, atque angelis cœlitus phe-
 „ retrum, vel præeuntibus, vel stipantibus, vel etiam consequentibus di-
 „ vinis Patribus, & Apostolis, mirifica quædam carmina concinentibus, intel-
 „ lectualis illa, atque spiritalis arca ex *Sion* in *Gethsemani*, apostolicis eam
 „ gestantibus manibus fertur.“ Quam equidem rem, ex Pseudo-DIONYSIO
 expressam, non ut assertam adduco, nec quod ex passione SS. PETRI, &
 PAULI in lexionario *Luxoviensi* apud MABILLONIUM legitur: „ Et compre-
 „ henderunt eos in loco, qui dicitur *catacumbas*, via *Appia*, milliariorum ter-
 „ tio: & ibi custodita sunt corpora anno uno, & mensibus septem, quo-
 „ usque fabrecarentur loca, in quibus fuerunt posita corpora eorum, &
 „ ibi revocata sunt cum gloria, & hymnorum cantica &c.“ Apud ROS-
 WEIDUM in vita SS. EPICETI Presbyteri, & ASTIONIS Monachi, Martyrum,
 his verbis eorum sepultura describitur: „ Circa solis vero occasum veniens

„ VIGI-

a) „ Non modo (inquit) in publicis privatisque
 christianæ plebis congressibus DEUM hymnis &
 psalmis invocari voluit, ut iram Imperatoris
 mitigaret, sed easdem etiam lugubres, & ad
 æternum DEUM supplices cantilenas τὰς ἐν
 ταῖς λιταῖς τῶν Ἀντιοχείων ψαλμοδίας
 adolescentibus tradidit, qui ad mensam impe-
 ratoriam canere solebant, ut illas coram Im-

peratore concinerent. Quibus valde luctuosus
 Imperator ita fuit commotus, ut, cum phialam
 manu teneret, lacrimis abstinere non potuerit,
 eaque ratione urbi, cui gravissime ob negatum
 tributum, & per seditionem deiectam PLACIL-
 LÆ statuam succensebat, reconciliatus est, o-
 mnemque iram illico ex animo deposuit.“

„VIGILANTIUS cum omni domo sua, & cum aliis Christianis, occulte tulit corpora Sanctorum Martyrum: & perfundens ea myrrha, & aromaticis pretiosissimis in loco congruo & aptissimo, cum hymnis, & psalmis, & cum magna devotione sepelivit.“ Nec reticendum, quod in martyrio S. IGNATII referunt testes oculati, atque in visione de gloria Martyris edocti: „Cum hæc (aiunt) vidissemus, & somniorum visa conferremus, DEUM datorem bonorum hymnis celebravimus, sanctum Virum beatum prædicavimus, vobis & diem & tempus significavimus, ut tempore eius martyrii convenientes communionem nostram testificemur.“ Auctor Constitutionum apostolicarum iusta præscribens, quæ quibusvis fidelibus etiam Martyribus persolvantur, „Congregemini (inquit) in cœmeteriis, lectionem sacrorum librorum facientes, atque psallentes pro defunctis Martyribus, & omnibus a sæculo Sanctis, & pro fratribus vestris, qui in Domino dormierunt: item antitypam regalis Corporis CHRISTI, & acceptam, seu gratam Eucharistiam offerte in ecclesiis vestris, & in cœmeteriis, atque in funeribus mortuorum, cum psalmis deducite eos, si fuerint fideles in Domino.“ Legenda est COTELERII nota in hunc locum, ubi antiquos auctores citat: quos inter imprimis memorabilis locus est CONSTANTINI Imperatoris ad Sanctorum cœtum, quo recensentur ὕμνοι καὶ ψαλτήρια, καὶ εὐφημίαι, καὶ εὐχαριστίας ἑσπρία, hymni, psalteria, publica præconia, & Eucharistiæ sacrificium. De ipsa pompa funebri CONSTANTINI EUSEBIUS agit in eius vita. Quod vero de funere CONSTANTII GREGORIUS Nazianzenus narrat, hic imprimis memorandum est. „Ille igitur (inquit) publicis præconiis, & celebri pompa deducitur, religiosisque etiam his nostris officiis, hoc est nocturnis cantionibus, ac cereorum ignibus, quibus nos Christiani pium e vita discessum ornandum existimamus.“ Nocturnæ nimirum cantiones ad cadaver fiebant, dum in itinere *Cpolim* deferretur, in ecclesiis nocte depositum, quod diu obtinuit, ut tota etiam nocte psalmodiæ cantus institueretur, donec traderentur corpora sepulturæ. Id vero memorabile imprimis, quod subdit: „Vox quidem e summis locis a nonnullis exaudiebatur, veluti psallentium, & prosequentium (angelicarum opinor virtutum) quod pietatis illi præmium erat, ac funebris remuneratio. Atque his verbis, commentatur ELIAS Cret. habitis CONSTANTII funus cum impii a DEO invisibili IULIANI funere comparat.“ SOCRATES PAULI Novatiani Episcopi corpus psalmodia usque ad sepulchrum deductum dicit. S. GREGORIUS Naz. describit funus S. BASILII, & CÆSARII fratris cum multiplici hyminorum cantu deductum, psalmorum cantu luctum confopiente; quam mysticam pompam vocat S. GREGORIUS Nissæus de obitu sororis suæ MART. GERBERT. DE MUSICA ECCL. LIB. I. T CRINÆ,

L. VI. c. 30.

c. 12.

L. IV. c. 70.

Orat. IV. in
Julian. II.

L. VII. c. 46.

- a CRINÆ, atque etiam in vigiliis cantum notat celebrem a). Et postquam pompam funebrem descripsisset: „Quæ quidem (pergit) pompa non caret mysterio, cum a principio ad finem usque decantatio psalmorum eadem voce, triplicique canentium ordine, sicut ille trium puerorum cantus, abolveretur.“ Idem in Orat. funebri PULCHERÆ Imp. „Tunc DAVID suos hymnos & laudum decantationes lamentationibus accommodavit, ac pro hilari choro sumto invicem tristi, ac lugubri cantilenis ad lamentationes invitavit.“ *Psallentium* postea nominarunt cum alias, tum hoc etiam in officio funebri psalmorum cantum. Sic *Turonenses Pictaviensibus* S. MARTINI præripientes corpus „Ingressisque Ligeris alveum ad urbem „*Turonicam* cum magnis laudibus, psallentioque dirigunt copioso,“ ut narrat S. GREGORIUS *Turon.* S. GREGORIUS *Nissenus* in sermone de *Ascensione Domini*, DAVIDEM, uti iucundissimum humanæ vitæ comitem, sic in luctu & funere consolationem esse, dicit. Et EPIPHANIUS in funerum deductione sacras DAVIDIS odas, ad luctum & dolorem minuendum, dicit cantatas. De funere ROMANII PRUDENTIUS: „Docta (inquit) mulier e psalterio hymnum canebat, carminis DAVIDIS: *Pretiosa Sancti mors sub aspectu DEI.*“ In exequiis matris suæ MONICÆ, EVODIUM Episcopum psalmum CI. cecinisse, S. AUGUSTINUS testatur. S. HIERONYMUS varia eiusmodi exempla commemorat in epitaphiis PAULÆ, & FABIOLÆ, ut mox videbimus.
- In Vit. PP.* In vita S. PAULI *Eremitæ* asserit, S. ANTONIUM in eius funere, licet solum, huic non defuisse muneri, *obvoluto, & prolato foras corpore, hymnos quoque, & psalmos de christiana traditione decantantem.* De S. SABA similiter refertur, hymnos, & cantica ei de more cecinisse fideles, cum sepeliretur. Fuit autem Episcopus, & monachus. Solemne id fuit maxime apud monachos a primæva institutione, uti in regula S. PACHOMII præscribitur, ut tamen selectus, & ordo in psallendo teneretur: *Si Frater dormierit, omnis cum Fraternitas prosequatur. Nemo permaneat absque maioris imperio, nec psallat, nisi ei iussum fuerit.* Ea iusta quomodo ipsi S. PACHOMIO sint perluta, ex vita eius discimus apud BOLLANDUM: *Noctem deinde totam, ut ibidem narratur, lectione & precatione transigentibus Monachis, Viri sancti corpus de more curatum, & cum psalmis in montem fuit delatum, ac sepultura traditum.*

Et

a) „Factum est (inquit) ut Virginum cantu lamentationibus commixto resonaret locus. . . Cum igitur perfecta esset nocturna pervigilio canendis psalmis, ut in Martyrum celebritate, & crepusculum advenisset, confluentium vicinis e locis omnibus virorum, & mulierum multitudo psalmorum decantationem fletibus interpellabat. Ego autem, quamvis propter calamitatem animæ essem consternatus, tamen ex rebus

præsentibus, quoad fieri potuit, operam dedi, ut nihil in tali funere desideraretur. Itaque confluentem populum in genera distribuens, mulierumque multitudinem admiscens Virginum choro, virorum autem turbam adscribens Monachorum cœtui, unum quemdam studui ex utrisque aptum concinnumque, tanquam in psalmos canentium congressu, ex communi omnium concentu apte coniunctum ordinem constituere.“

Et postea de S. THEODORO: *Vigiliis igitur de more actis, sequenti mane* THEO-^{p. 333.}
DORI corpus, ad sepulturam rite compositum, in monte cum multo psalmo-
rum cantu detulerunt. Aliter faciendum ipse PACHOMIUS iussit circa Mona-
chum quemdam, qui male vixerat. In monasterio, ut ibidem perhibetur,^{p. 321.}
obierat aliquis; nec tamen PACHOMIUS passus est, ut in monte ad cadaver
psallerent fratres, velut moris est: sed neque sacrificium Missæ pro eo factum
est. Vestimenta autem eius colligens, in medio monasterii exuri iussit, salu-
tari suos timore complens, ne vitam suam negligerent a). Sic negatur fratri,
qui defuit in vita suo officio, quæ plena spei est, Christianorum pro de-
functis psalmodia; illis contra cum lætitia impenfa, qui postquam sanctissi-
mam vitam produxissent, fatis concesserunt: ut præfato S. THEODORO S.
ATHANASIUS faciendum putavit, ne lacrymis sui eum prosequerentur: No-^{l. c. p. 33.}
lite igitur, fratres dilectissimi & desideratissimi THEODORI mortem lacrymis,
& planctu prosequi. Nemo, cum illius recordatur, plorandum sibi esse exi-
stimet; sed illius potius vitam pro viribus imitari satagat: neque enim par
est, ut vices illius doleamus, qui ad locum doloris omnis expertem migravit.
S. HIERONYMUS in epitaphio PAULÆ celebritatem funeris ita describit. „Cum
„alii Pontifices lampades, cereosque proferrent, alii choros psallentium du-
„cerent. . . hebræo, græco, latino, syroque fermone psalmi in ordine
„perfonabant, non solum triduo, donec sup̄ter ecclesiam, & iuxta specum
„Domini conderetur, sed & per omnem hebdomadam.“ Et in epitaphio
FA-

a) Aliud non minus tragicum exemplum in vita
eiusdem S. PACHOMII pag. 335. num.
5. refertur, dignum, ut integrum exscribatur:
„Contigit alias, ut sanctus Pater noster PACHO-
MIUS in aliud pergeret monasterium, fratres in
eo commorantes visitaturus. Proficiscenti igitur,
fratris nescio cuius, eodem in monasterio de-
functi, oblatum per viam est funus, comitan-
tibus illud universis monasterii fratribus cum
solenni psalmodum cantu: amici quoque & pa-
rentes fratris demortui funebribus intererant.
Simul autem atque S. PACHOMIUM ad sese ve-
nientem a longe observarunt fratres, in terram
deposuerunt feretrum, ut cum advenisset vir
sanctus, suas super defuncto preces persolveret.
Subsistebant ergo fratres, atque unacum secularibus
psalmos decantabant. Adveniens deinde
B. PACHOMIUS, cum aliquamdiu orationi va-
casset, fratribus edixit, ut ne amplius psalmos
pro defuncto concinerent. Tum vestes defuncti
in medium afferri, easque in omnium conspectu
cremari præcepit; quo facto, cadaver tolli &

absque ulla psalmodia terræ mandari voluit. At
vero fratres eius & propinqui ad pedes PACHO-
MII se abiicientes, fumis contendeabant pre-
cibus, ut non sine solito psalmodum cantu mor-
tuis sepeliretur, quos tamen PACHOMIUS non
audiit.“ Et deinde n. 6. ad eos PACHOMIUS:
„Vere dicam, fratres, maior me huius defuncti,
quam vosmetipfos capit misratio; cumque maio-
rem de ipso curam, ad instar patris amantissimi,
fufcipiam, omnia, quæ vidistis, ut fierent, mandavi.
Vos liquidem corporis solum exanimis cura facit
solicitos, at ego ut animæ eius bene sit, unice
laboro. Si enim cum psalmodum cantu ei pa-
rentare volueritis, plures defunctum & gravio-
res cruciatus excipient, cum de recitatis super
eum psalmis ratio sit reposcenda ab eo, qui
psalmodum gratia & virtute destitutus obiit. . .
Eam ob rem rogo vos, ut, si cruciatus defuncti
cupitis reddere leviores, sine psalmis cum sepul-
turræ mandetis: posset enim DEUS, cum bonus
sit & misericors, ob hanc ei factam ignominiam,
requiem aliquam eidem præbere.“

- FABIOLÆ: „Sonabant psalmi, & aurata tecta templorum reboans in subline
 „ quatiebat *Alleluia*.“ Verba eadem *Anonymus* de funere AGAPETI Pontifi-
 cis ex HIERONYMO adhibet. In occidente etiam *Alleluia* ad funera cantari
 solitum, colligimus ex vita S. RADEGUNDIS Reginae. „Dum sub muro cum
 „ pfallentio sanctum eius corpus portaretur, quia constituerat, ut nulla vi-
 „ vens foras monasterii ianuam egrederetur, tota congregatio supra murum
 „ lamentans, ita, ut planctus earum superaret ipsum pfallentium: pro psalmo
 „ lacrimas, pro cantico mugitum, & gemitum pro *Alleluia* reddebant.“
 Eadem periodus posterior in vita S. CÆSARII *Arelat.* legitur. In funere eiusdem
 S. CÆSARII id peculiare observatur, extraneos etiam, ac *Iudæos* planxisse.
 „ Nam quis in exsequiis illis sanctus, vel extraneus propter lacrimas psal-
 „ num cecinit? Sed omnes omnino boni malive, iusti & iniusti, Christiani
 „ vel *Iudæi*, antecedentes vel sequentes voces dabant: Væ, væ, & quotidie
 „ amplius væ, quia non fuit dignus mundus diutius talem habere præco-
 „ nem, seu intercessorem.“ Alias merita summorum virorum gaudium po-
 tius eliciebant. Cantu psalmorum, non modo e pluribus choris, sed di-
 versis etiam, ut videtur, linguis concinnato, celebre memoratur S. ME-
 LETII funus, *Antiochiam* deportatum, a S. GREGORIO *Nissæno* in præfa-
 ti Sancti vita a). Hæc celebritas divinum illum virum sequebatur;
 atque spem vitæ perennis, quæ de Christianis concipitur, consequitur.
 „ Principio quidem (inquit S. CHRYSOSTOMUS) super mortuos planctus &
 „ lamentationes fiebant: nunc autem psalmi, & cantus hynunorum. Fle-
 „ verunt igitur IACOB quadraginta diebus, fleverunt & MOYSEN totidem die-
 „ bus aliis *Iudæi*, & planxerunt, quoniam mors tum temporis mors erat:
 „ iam vero non ita, sed hymni sunt, preces, & psalmi, quæ omnia volupta-
 „ tem in ea re esse declarant; psalmi enim tranquilli, & hilaris animi signum
 „ sunt: *Æquo enim est animo quis in vobis, psallat*. Quoniam igitur læti-
 „ tia affluimus, idcirco psalmos super mortuos psallimus, qui nos cohortan-
 „ tur, ut mortem non timeamus.“ Multis in locis S. CHRYSOSTOMUS in
 importunum super mortuos luctum invehitur, lætitiā potius, & in iustis
 his sacrificii potissimum eucharistici requirit lætitiā b). DIONYSIUS can-
 tica hæc victoriæ symbola dicit christiani obeuntis, *Quod ad optatum victo-*
rie
- a) „Exponite (inquit GREG.) quomodo præclarus DAVID multifariam multisque modis in innume-
 ros ordines sese distribuens, inter diversæ simul,
 & eiusdem linguae homines circa tabernaculum
 tripudiabat, & saltabat. Vult dicere, (notat in
 hunc locum GRETSERUS L.II. de funere christi.)
 NISSÆNUS, psalmos *Davidicos* diversis linguis in
 funere MELETII decantatos esse, prout de fu-
 nere S. PAULÆ HIERONYMUS commemorat. “
- b) Notanda hic sunt, quæ in illud Apostoli *De*
dormientibus perorat. Et hom. IV. in epist. ad
Hebr. „Nonne (inquit) sicut athletas mor-
 tuos comitamur? Quid etiam hymni? Nonne ut
 DEUM glorificemus, eique gratias agamus, quod
 iam coronavit discedentem, quod a laboribus
 liberavit, quod a timore liberatum apud se ha-
 bet? Nonne propter hoc hymni? Nonne propter
 hoc psalmodia? Omnia ista gaudentium sunt. “

T. I. Act.
 Ord. S. Ben.
 p. 333.

Ib. p. 677.

a

De SS. Mar-
 tyr. Bernice,
 & Prosdoce.

b

De hier. eccl.
 c. 7.

riae bravium pervenerit, auctoriq; victoriae cantica gratiarum solvunt (eius propinqui). Idem in theoria: *Cantica*, inquit, *divinarum promissionum*, ac *lectiones explicant nobis sedes illas beatissimas* &c. Et porro refert, quod Diaconi *verissimis de resurrectione promissis*, quae *divinis scripturis inserta sunt*, iisdem *consona*, atque *equivalentia psalmorum cantica concinuerint*. S. AUGUSTINUS de funere S. MONICÆ matris agens, licet suum, ac potissimum ADEODATI filii plañctum commemoret, simul tamen illum coercitum dicit: „Neque enim (ait) decere arbitrabamur, funus illud quæstibus lacrymosis, gemitibusque celebrare.... Cohibito ergo a fletu illo puero, psalterium arripuit EVODIUS, & cantare coepit psalmum. Cui respondebamus omnis domus: *Misericordiam* & *iudicium cantabo tibi Domine*. Audito autem quid ageretur, convenerunt multi fratres, ac religiosæ fœminæ, & de illis, quorum officium erat, funus curantibus &c.“ Fuit hic EVODIUS *Uzalensis* postea Episcopus, cuius inter epistolas S. AUGUSTINI est 158. Ubi de hoc ipso pietatis obsequio insignis habetur documentum in morte piissime obeuntis pueri cuiusdam Presbyteri AEMENI *Melonitani*: „Exequias (inquit) præbuimus satis honorabiles, & dignos tantæ animæ, nam per triduum hymnis Dominum colaudavimus super sepulchrum ipsius, & Redemptionis Sacramenta tertio die obtulimus.“ CORRIPUS in laudem IUSTINI *Minoris* celebritatem funeris cum cantu ita describit:

Omnis in exequias sexus convenit & ætas.

Quis numerare potest tantæ miracula pompæ?

Hinc Levitarum venerabilis ordo canentum.

Virgineus tonat inde chorus, vox athera pulsat.

Indignissimum est visum, & deplorandum, GENSERICUM in *Africa* iussisse, Catholicorum corpora ad sepulchrum deferri sine celebritate hymnorum, & psalmorum cantu, uti VICTOR *Vitenſis* narrat. *Quis vero*, inquit, *sustineat*, ac possit sine lacrymis recordari, cum præciperet nostrorum corpora defunctorum, sine solemnitate hymnorum, cum silentio ad sepulturam perducere? Iustum ex adverso, quod in Concilio *Toletano* III. est moderamen constitutum: „Religioforum omnium corpora, qui divina vocatione ab hac vita recedunt, cum psalmis tantummodo, psallentium vocibus debere ad sepulchra deferri. Nam funebre carmen, quod vulgo defunctis cantari solet, vel pectoribus se, proximos, aut familias cedere, omnino prohibemus. Sufficiat autem, quod in spe Resurrectionis, Christianorum corporibus famulatus divinarum impenditur canticorum.“ In Conc. *Arelat.* apud BINIUM prohibentur carmina profana: *ſi quis autem cantare deſiderat*,

Kyrie eleyson *canat*. Huc pertinet, quod BALSAMON annōtat in canon. 106. Concilii *Carthagin.* „In synodo huius Reginæ urbium diversa fuerunt edicta, „significantia eos celebrandorum sacrorum suspensioni esse obnoxios Anti- „stites, qui in nobilium, & procerum defunctorum exequiis officium „agunt, & dicunt laudatorias preces cum Iambis, vel etiam soluta ora- „tione. Multi enim hæc facere deprehenſi sunt. Similiter & synodali edicto „excommunicati sunt lectores, qui in eisdem musica, & querulas nugatio- „nes edunt, & pro epitaphio epithalamium celebrant.“

Obsequia
moribundis
exhibita, an-
te & post se-
pulturam.
T. I. Act. Ord.
S. Ben. p. 287.

VII. Absente etiam funere hæc iusta perſoluta fuiſſe, intelligimus ex vita S. MAURI, divinitus de morte S. P. BENEDICTI edocti: „Noctem illam, „quæ duodecimo Kalend. *Aprilis* habebatur, & qua ſacratiffimum Vigilia- „rum Paſchæ illuceſcebat Sabbatum, tam beatiffimus MAURUS, ac nos, „qui cum eo ibamus, quam ſanctus *Romanus* cum aliquibus diſcipulis ſuis, „ieiuni pervigilem duximus; Unusquisque noſtrum ſecreto apud ſe, ut „illis diebus in Eccleſia *Romana* mos erat, pſalmos & orationum preces de- „vote pro exitu eiſdem Patris noſtri DEO dilectiffimi BENEDICTI conſum- „mantes.“ Præibant hæc officia exitum, cum „Beatiffimus MAURUS in „eccleſia conſiſtens tranſitum eiſ, qualicunq; eveniret hora, orando & „pſallendo præmunire, longe licet poſitus, ſatageret.“ Colligimus autem, iam tum in eccleſia *Romana* ſtatas fuiſſe preces, & pſalmos pro moribun- „dis, ut ſemper hætenus mos fuit, olim etiam a mortis articulo uſque ad ſepulturæ tempus, corpore in eccleſiam deportato, pſalmorum officia præ- „ſtare, *quatenus expleto Miſſarum præconio ſepulturæ traderetur*, ut in vita S. EBRULFI Abb. *Uticenſis* legitur, & paulo poſt de ipſo ſancto viro mortuo: „Quem fratres cum magna reverentia in eccleſia deportantes, diebus tri- „bus ac noctibus hymnos & laudes DEO canentes, ſanctum illius corpus „diligenter viſi ſunt cuſtodiffe, exſpectantes conventum fervorum DEI.“ Et in vita S. RADEGUNDIS Reginæ: „Exſpectabatur Pontifex loci, ut eam cum „digno ſepelirent honore. Tota congregatio circa eiſ torum ſtans pſal- „lebat, ubi pſallentium vel paululum quieſcebat, intolerabilis planctus ade- „rat.“ Eodem referri poſſunt, vel potius ad ea obſequia, defunctis etiam poſt ſepulturam certis diebus uſque ad anniverſarium impendi ſolita, quæ iam apud TERTULLIANUM, in conſtitutionibus apoſtolicis, & alibi, prima hac ætate, definita leguntur. Ad eandem quoque rem id, quod in S. DO- „ROTHEI Abb. *Parif.* vita occurrit, ſpectat. „Huius anima felix civibus iuncta „æthereis cum una concrepet Alalagma tonanti, ſuperna diſpoſitione, quæ „ſanctos ſuos, & in hac vita mirificat, meritorum titulis iugiter turba Fra- „trum monaſtici ordinis ante eiſ mauſoleum concinit æterno Regi dolci- „flua carmina laudis.“

VIII.

VIII. Habetur ad BASSULAM focrum suam Sulpitii Severi epistola, quo- Voces ac can- modo B. MARTINUS ex hac vita ad immortalem transierit, in qua inter- tus cœlitus auditi.
alia hæc verba : *Hoc igitur beati Viri corpus usque in locum sepulchri hymnis canora cœlestibus turba prosequitur.* Et mox, MARTINO divinis plauditur psalmis, MARTINUS hymnis cœlestibus honoratur, in memoriam revocant, quod S. GREGORIUS Turon. accidisse S. SEVERINO Episc. Colonienſi scribit a). a
Cui geminum est, quod S. GREGORIUS M. de audita psalmodia ad corpus S. HERMENEGILDI Mart. & de obitu S. ROMULÆ monialis narrat, divinitus choros virorum, & fœminarum respondentium esse auditos: passimque in vitis PP. exempla leguntur b). Idem officium LEONTIUS SIMEONI Salo, b
cum deesset humanum, cœlitus præstitum narrat c) : De ANUPH apud c
RUFINUM & BOLLANDUM narratur, continuo post mortem animam eius ab Angelis in cœlum deferri visam, ita ut vocem hymnorum audirent etiam ipsi, quibus unacum Angelis anima eius abscedens Dominum collaudabat.

IX. In quotidiano divini officii pensu semper horæ quædam singulari- Horarum ca- ter divinis sunt destinatæ laudibus d), exemplo tum ex veteri testamento, præ- nonicarum cursus.
fertim d

a) „Dum dic Dominica (inquit TURONENSIS lib. I. de mirac. S. MARTINI c. IV.) loca sancta ex consuetudine post matutinos cum suis Clericis circuit, illa hora, qua beatus obiit, audit chorum canentem in sublimi. Vocatumque Archidiaconum interrogat, si aures eius percuterent voces, quas ille attentius audiret. Respondit nequaquam; cum ille diligentius, inquit, ausculta. Archidiaconus autem cepit sursum collum extendere, aures erigere, & super summos articulos, baculo sustentante, stare. Sed credo, eum non fuisse æqualis meriti, a quo hæc non merebantur andiri. Tunc prostrati terræ ipse pariter & beatus Episcopus, Dominum deprecantur, ut hoc ei divina pietas audire permitteret. Erectus autem, rursus interrogat senem : Quid audis? Qui ait : Voces psallentium in cœlo audio, sed quid sit, prorsus ignoro. Cui ille, tibi narrabo. Dominus meus MARTINUS Episcopus migravit de hoc mundo, & nunc Angeli canendo eum deferunt in excelsum.“

b) S. GREGORIUS M. L. III. Dial. c. 31. „Nam cepit in nocturno silentio psalmodiæ cantus ad corpus eiusdem Regis, & Martyris audiri.“ Et lib. IV. dial. c. 16. „Ecce subito in platea ante eiusdem cellulæ ostium duo chori psallentium constiterunt : & sicut se dicebant fœx ex vocibus discere visse, psalmodiæ cantus dicebant viri, & fœminæ respondebant. Cumque ante fores cel-

lulæ exhiberentur cœlestes exequiæ, sancta illa anima carne soluta est : qua ad cœlum ducta, quanto chori psallentium altius ascendebant, tanto cepit psalmodia lenius audiri, quousque & eius psalmodiæ sonitus, & odoris suavitas elongata finiretur.“

c) „Eum portantes (inquit) duo quidam absque eo, quod eum lavissent, & sine psalmodia, & sine cereis, & sine suffumigationibus eum sepelierunt in sepulchro peregrinorum. Cum autem transirent per domum illius vitreorum poculorum opificis, olim Hebræi, quem quidem ipse fecerat Christianum (ut superius diximus) ii, qui eum portabant, & ibant ad eum sepeliendum, audit is, qui dictus est, psalmodiam, cuius ea erat harmonia, ut nulla vox humana eam possit psallere : & tantam multitudinem vidit, quantam humanum genus non potest congregare. Stupefactus ille sono numerosæ, & concinnæ vocis angelicæ, exiit, & videt sanctum, qui efferebatur a duobus tantum, qui venerandum eius corpus portabant. Tunc dixit, qui numerosum hunc cantum audierat : Beatus es, SALE, quod cum non habeas homines tibi canentes, habes cœlestes potestates, quæ te hymnis honorant, & statim descendens, eum suis manibus sepelivit; & tunc a se audita incorporcorum cantica narravit omnibus.“

d) Vid. BELLARM. L. I. c. 13.

L. VIII.
c. 34.

fertim ex psalmista, cum etiam ex novo a CHRISTO, & Apostolis desumpto. Earum iam mysticas rationes ex mysteriis CHRISTI Domini designat auctor constitutionum apostolicarum: „Mane (inquit) gratias agentes, quod Dominus abducta nocte, & inducto die, illuminavit nos. *Tertia* hora: quoniam in ea Dominus sententiam damnationis excepit a PILATO. *Sexta*: quod in ea crucifixus est. *Nona*: quia cuncta crucifixo Domino commota sunt, dum horrent impiorum *Iudaorum* temeritatem, nec ferre possunt contumeliam Domino illatam. *Vespere*: gratias agentes, quod nobis noctem dederit, laborum diurnorum quietem. In *gallorum cantu*: eoquod illa hora nunciet adventum diei, ad facienda opera lucis. Si propter infideles impossibile est ad ecclesiam procedere, in domo aliqua congregationem facies Episcopo.... si neque in domo, neque in ecclesia congregatio potest agitari; unusquisque apud se psallat, legat, precetur.“ Hæc quidem ea tantum Ecclesiæ tempora designant, ubi tyrannorum persecutionibus pressa, tribus prioribus sæculis, & ineunte adhuc quarto ingemuit; de quibus ex supra adductis tam extraneis, quam domesticis testibus edocemur, horis potissimum antelucanis, & matutinis, solemne christianis fuisse, ad canendum CHRISTO carmen, atque psallendum, quando simul Eucharistia celebrabatur, convenirent. Discimus tamen ex TERTUL-

De corona
Militis. c. 3.

LIANO, id tum mane, tum alias solemne fuisse. *Eucharistiæ Sacramentum* & in tempore victus, & omnibus mandatum a Domino, etiam antelucanis cœtibus, nec de aliorum manu quam præsidentium sumimus. Alibi tres potissimum horas designat, *Tertiam*, *Sextam*, *Nonam*, pariter ac CLEMENS

De Ieiun.
c. 10.

Alexand. ORIGENES, CYPRIANUS. „Porro (inquit) cum in eodem commentario LUCÆ & tertia hora orationis demonstratur, sub qua Spiritu Sancto initiati pro ebriis habebantur, & sexta, qua PETRUS ascendit ad superiora: & nona, qua templum sunt ingressi: cur non intelligamus, salva plane indifferentia, semper & ubique, & omni tempore orandum: tamen tres istas horas, ut insigniores in rebus humanis, quæ diem distribuunt, quæ negotia distinguunt, quæ publice resonant, ita & solemniores res fuisse in orationibus divinis.“ Nolim argutari, aut captare verba illa, quæ publice resonant, facileque largiar, hæc ad privatas potius preces pertinere: quemadmodum etiam locum istum ex libro VII. Stromatum S. CLEMENTIS Alexandrini: Quod si nonnulli certas ac definitas horas constituunt precationi, ut verbi gratia, Tertiam, Sextam, Nonam; at Gnosticus per totam orat vitam, in alium sensum non interpretor, uti nec illa, quæ ORI-

N. 33. & 35.

GENES de oratione, ac CYPRIANUS de oratione dominica de iisdem orationis horis perhibent. Tempore S. CYPRIANI liturgia etiam vespere fuit celebrata: quandoquidem illos in epistola ad CÆCILIIUM graviter redarguit, qui

qui mane aqua sola utebantur, tempore vero cœnæ, seu vespere, calice mixto ex more. In Constitutionibus apostolicis iubetur Episcopus, cum *L. VIII. c. 35.* fuerit *vespera*, congregare Ecclesiam: *Et postquam dictus fuerit psalmus lucernalis, recitabit Diaconus orationes pro catechumenis, energumenis, competentibus, & pœnitentibus, ut supra diximus.* Ubi nempe de celebratione Eucharistiæ agebatur. Alias vero *vespertinis* etiam horis, & *Nona*, iuxta Concilium *Laodicenum*, *liturgia precum fuit celebrata.* Laudatus auctor *Can. 18.* Constitutionum apostolicarum de hac quotidiana Christianorum consuetudine monet: *Singulis diebus congregemini mane & vespere, psallentes, & L. II. c. 59.* orantes in adibus dominicis, Mane quidem dicentes psalmum sexagesimum secundum, Vespere vero centesimum quadragesimum. S. HILARIUS: *Dies in In Ps. 64.* orationibus, ait, *inchoatur, dies in hymnis clauditur.* S. EPIPHANIUS: *Exposit. fidei Matutini etiam hymni in ipsa sancta Ecclesia perpetuo fiunt, & orationes u. 23.* matutinae, lucernalesque simul psalmi. SOZOMENUS narrat, S. ZENONEM, *L. VII. c. 27.* Maiumensem Episcopum iam senem, equidem natum plus minus annos centum, nunquam vel *matutinos*, vel *vespertinos* hymnos neglexisse, nisi forte morbus ipsum impediret. NICEPHORUS addit, eum principio psalmodiarum *L. XII. c. 45.* adesse, eisque præire solitum. S. CHRYSOSTOMUS eorundem sæpe meminit temporum, dum populum dicit ad *matutinos*, *vespertinosque* hymnos, ut vocat, pro more convolasse. Quando vero de monachis agit, plures, & eas *Hom. 18. in acla.* dem, quæ hodieque celebrantur, canonicas horas designat: „*Tertiam,* „ inquit, „*Sextam, Nonam, & Vespertinas* orationes celebrant, & in qua *Hom. 58. ad pop. Ant.* „ tuor partes diem dispartiti, dum singulæ partes implentur, psalmodiis, & „ hymnis DEUM venerantur.“ Homilia 14. in 1. ad *Timoth.* easdem horas canonicas luculenter recenset, & S. ATHANASIUS, seu alius vetustus auctor *In Ps. 118.* libri *de Virginitate*, ita virginem sacram instituit: „Habeto psalterium, & „ psalmos edisce. Sol oriens videat librum in manu tua: post *Tertiam* ho- „ ram peragito communionem, quoniam hac hora adductum est lignum „ Crucis. *Sexta* hora celebrato preces cum psalmis, plorationibus, & ob- „ secrationibus, quoniam hac hora Filius DEI sublatum est in crucem. Ho- „ ra *Nona* rursus esto in hymnis & laudibus DEI cum lacrymis confitens pec- „ cata tua &c.“ S. ANTONIUS, ut legitur in eius vita apud S. ATHANASIUM, ad psallendum, *vespere, mane, & meridie* discipulos suos hortatur. De PUBLIO THEODORETUS refert; cum diversi generis haberet monasteria duo, *In Philotheo c. 5.* templum commune construxit, *in quod iussit & hos, & illos convenire incipiente die, & desinente: ut vespertinos, & matutinos hymnos DEO simul offerrent, in duas quidem divisi partes, & singuli sua voce utentes, ex successione autem canticum emittentes.* Generatim SOZOMENUS de mo- *L. IV. c. 33.* nachis Syris, & Persis narrat, *DEUM indefinenter precationibus, & hymnis,*

Serm. I. de
Institutione
Monachorum.

Reg. 37.

a
Reg. c. 16.

De Lit. Gall.
§. I.

secundum Ecclesie consuetudinem laudasse. Capite sequenti communem eam monachorum politiam fuisse testatur, ut preces, ieiunia, ac divinos hymnos frequentarent, inque istis sese plurimum exercerent. S. BASILIUS observandas esse horas vult, quas sancti Patres ad orationem demonstrarunt per certas intercapedines psalmodiæ, & genuflexionis contentionem; licet alias vita quidem omnis orationis tempus sit. Et in regulis fusius disputatis, quamvis *precationi, & psalmodiæ, sicut & pluribus aliis rebus nullum non tempus idoneum esse*, dicat, ita ut interea, dum admoveamus manus ad opera, modo quidem ipsa lingua (quando id fieri potest, aut conducit potius ad fidei adificationem) sin minus, corde in psalmis & hymnis & canticis spiritualibus DEUM collaudemus; statas tamen mox easdem cum distinxisset horas, subdit: *Diversitatem autem, atque varietatem in precibus, & in psalmodia, quæ statis horis fiunt, utilem esse arbitror, quod in aquabilitate quidem torpescat sape, nescio quomodo animus, atque præsens absens est. Mutatis vero, & variatis psalmodia, & cantu, per singulas horas renovatur eius desiderium, & attentio instauratur.* S. HIERONYMUS eundem morem in epitaphio S. PAULÆ declarat. „Post Alleluia cantatum (inquit) quo „ signo vocabantur ad collectam, nulli residere licitum erat... Mane, hora „ Tertia, Sexta, Nona, Vespere, noctis medio per ordinem psalterium cantabant.“ Nihilominus ex CASSIANO, & aliunde discimus, horas, quas nos vocamus minores, a monachis privatim in suis cellis fuisse perfolutas, exceptis diebus sabbati, & Dominica a). S. BENEDICTUS omnes horas suis temporibus in publico conventu celebrandas instituit: „His horis referamus laudes Creatori nostro, Matutinis, Prima, Tertia, Sexta, Nona, Vespere, Completorio, & nocte surgamus ad confitendum ei.“ Meminit subinde moris, sicut psallit Ecclesia Romana, quem etiam scriptor vetustissimus de *Cursuum ecclesiasticorum origine* apud SPELMANNUM parum discrepassè a cursu S. BENEDICTI, qui quinto loco ponitur, testatur. Primus Asiaticus vocatur apud MABILLONIUM, quem a S. IOANNE Evangelista, eiusque discipulo POLYCARPO, Smyrncorum primo Episcopo, institutum dicit auctor ille antiquus, ac deinde per TROPHIMUM Arelatensem, tum per PHO-

TINUM

a) „Quam ob rem (ait lib. III. c. 2.) exceptis vespertinis, ac nocturnis congregationibus, nulla apud nos per diem publica solemnitas, absque die Sabbati, vel Dominica, celebratur, in quibus hora tertia sacræ Communionis obtentu conveniunt.“ In regula S. AURELIANI c. 38. sic præscribitur: „Cursum diurnum vel nocturnum, id est, matutinos, vigiliis seu nocturnos, vesperam, & duodecimam in Basilica dominæ MARIÆ congregatio dicat. Quodsi hiems aspera fuerit, matutinos tantum, vesperam, & duodeci-

mam in prædicta Basilica dicite. Secundam vero, Tertiam, Sextam, nonam in interiori oratorio.“ EUGIPIUS Abbas in vita S. SEVERINI c. 9. „A discipulorum suorum (inquit) cellula spiritualis Doctor longius habitabat, in orationibus, & abstinentia ingiter perseverans, cum quibus tamen matutinas orationes, & propriam noctis principio psalmodiam solemniter adimplebat; reliqua vero orationum tempora parvo complebat oratorio, quo manebat.“

TINUM & IRENÆUM, *Lugdunenses* Episcopos, in *Gallias* propagatum. Alterum *Alexandrinum* notat, auctore MARCO *Evangelista*; qui cursus in monasteriis *Lerinenſi*, & *Maſilienſi* CASSIANI receptus ſit, atque inde per SS. GERMANUM *Antiſiodorenfem*, & LUPUM *Tricaſinum*, Antiftites, in *Scotiam*, & per CÆSARIUM in *Arelatenſem* eccleſiam inductus: quem demum COLUMBANUS apud *Luxovium* admiferit. Tertius cursus *orientalis* a S. CHROMATIO, HELIODORO, beato PAULINO, & ATHANASIO Epifcopo editus, in *Gallorum* conſuetudine non habetur. Eum S. MACARIUS per duodenas horas, ſingulis nimirum horis decantavit. Quartus cursus *Ambroſianus* dici poteſt, ſeu *Mediolanenſis*, quem beatus AMBROSIUS propter hæreticorum ordinem diſſimilem compoſuit, & alium quidem, quam cuius iam antea uſus in *Italia* invaluit. Obſervat porro MABILLONIUS, quod alias notavimus, auctorem hunc cursus eccleſiaſticos cum liturgia confundere. Nam agens de curſu, per S. MARCUM inſtituto, ita illum deſcribit, „ ut *Sanctus*, vel *Gloria in excelsis*, vel *Orationem dominicam*, & *Amen* univerſi tam viri, quam foeminae decantarent.“ Alias vero cursus, ſeu decurſus nomine divina officia horarum canonicarum veniunt, quod curſu ſuo quotidiano perſolvantur, ſeu decurrantur. In hunc ſenſum regula S. MACARII eam cursus nomenclaturam accipit: *Curſum monaſterii ſuper omnia diligas: qui vero ſapius orare voluerit, uberiores inveniet miſericordiam DEI*. Idem forte obſervare liceret, ſi GREGORII *Turonenſis* ſupereſſet liber de Curſibus eccleſiaſticis, quem condidiſſe ſe, ipſe teſtatur. Apud BEDAM ſingulariter nominatur *curſus canendi*, quando ſub AGATHONE P. IOANNES, præcentor *Romanus*, in *Angliam* miſſus perhibetur, ut curſum canendi annuum, ſicut ad *S. Petrum* agebatur, edoceret. Magis accommode ſumitur in Concilio *Calchutenſi*: ut omnes eccleſiæ publicæ canonicis horis curſum ſuum cum reverentia habeant. Canonice vero horæ dici potuerunt, poſtquam etiam canonibus eccleſiaſticis, præſertim pro Clericis, ſunt conſtitutæ, ac omnia ordinatim diſpoſita, quandoque expreſſe exceptionibus factis ſingularium monaſticarum conſuetudinum, veluti in Concilio *Bracarenſi* I. Placuit omnibus communi conſenſu, ut unus, atque idem pſallendi ordo matutinis, vel vespertinis officiis teneatur, & non diverſæ, ac privata monaſteriorum conſuetudines contra eccleſiaſticas regulas ſint permixtæ, vel: cum eccleſiaſticis regulis ſint permixtæ. Ex monaſticis Congregationibus aſſumpti ſacrorum præſules formam illam retinere adamabant. Quod in FAUSTO *Regienſi*, ex monacho *Lirinenſi* Epifcopo, laudat APOLLINARIS *Sidonius*: „ Precum peritus *Insulanarum*, quas de palæſtra Congregationis eremitidis, & de Scennatu *Lirinenſium* cellulanorum in urbem quoque, cuius eccleſiæ ſacra ſuperinſpicias, tranſtulisti, nil ab Abbate mutatus per Sacerdotem: quip-

„pe cum novæ dignitatis obtentu, rigorem veteris disciplinæ non relaxaveris.“

Extraordina-
ria etiam, aut
affidua psal-
modia acce-
metorum.

S. Greg. Niss.
in vit. S. Greg.
Taum. c. 8.
S. Isidorus ap.
Rosm. p. 609.

L. II. Instit.
c. 5.

Sec. I. Act. O.
S. B. p. 744.

a

Ib. p. 253. n. 6.

X. Neque hic substiterunt singularis sanctitatis viri, excedentes etiam pietatis studio privato divini officii ordinarium cursum. „Cum (teste S. GREGORIO Niss.) *Taumaturgus* subiisset templum (in quo scilicet dæmones responsa dabant) illic mansit pro more totam noctem in orationibus, & hymnis decantandis, vigilans.“ Præterea singulare veterum anachoretarum, & monachorum fuit studium: *Ego*, inquit ISIDORUS, *quando eram iuvenis, & sedebam in cella mea, non habebam numerum psalmorum, quos dicebam in ministerio DEI: nox enim, & dies in hoc expendebatur.*

CASSIANUS narrat, qua ratione in tanta varietate fixus modus orationum, ac cantus psalmorum Angeli indicio sit constitutus, *cum prius pro suo unusquisque fervore, infirmitatis immemor alienæ, id statui debere censeret, quod contemplatione fidei, ac roboris sui facillimum iudicabat.* Libertas tamen semper privato devotionis studio fuit relicta, atque officium publicum chori etiam privatim fuit persolutum. S. GERMANUS, Episcopus Paris. *equitans, in itinere semper de DEO aliquid aut verbo contulit, aut cantavit, cursum nudo capite dicens, etsi nix, aut imber urgeret.* Id S. BENEDICTUS fratribus, qui longe ab oratorio laborant, aut in via sunt, de consuetis horis præcipit a). De S. GERMANO, servato semper cantandi vocabulo, dum de privata solum psalmodia extra ordinem fit sermo, in eius vita mox subditur, „Quantam vero vigiliarum curam semper impenderet, quis enarret, aut toleratos algores ardore fidei prædicet? cum frequenter in lectulo, antequam reliquos de sopore commoneret adfurgere, quinquaginta psalmos, vel amplius indefessus in templo sui pectoris Domino decantaret . . . Qui celebrata vigilia remeans ad lectulum, quasi nihil egerit, tunc primum reliquos excitaret. Quanta vero ad psallendum fuit constantia, dum velut ferri rigore inducta caro subsisteret . . . ut se mutantibus Clericis sine vicissitudine, ipse decantandi modulamina non finiret. Cum pene hoc incredibiliter dicitur, quod scitur, quia tertia noctis hora ingrediens in ecclesiam, non est egressus ulterius psallentium ab ordine, donec clarescente die decantatus solemniter cursus universus consummaretur ex canone.“ S. DOROTHEUS Abbas, S. GERMANI discipulus, *Præceptoris sui existens imitator sedulus carnem ieiuniis attenuabat, crebrius corpus domabat pernoctationibus, nimisque afficiebat algoribus.* Cuius plectrum

linguæ

a) „Fratres (inquit e. L. Reg.) qui omnino longe sunt in labore, & non possunt occurrere hora competenti ad oratorium, & Abbas hoc perpendit, quia ita est, agant ibidem opus DEI, ubi

operantur, eum tremore divino flectentes genua. Similiter qui in itinere directi sunt, non eos prætereant horæ constitutæ, sed ut possunt, agant sibi, & servitutis pensum non negligant reddere.“

linguae organa DAVIDICA *semper resonabat*, ut in eius vita legitur. Et postea in vita Sancti MAURI, discipuli Sancti BENEDICTI: „Ne- Saec. I. Act.
 „mo illum unquam vidit de lectulo cum cæteris surgere fratribus, sed O. S. B.
 „semper nocturnos vigilando prævenire hymnos attentius procurabat: ple- p. 279.
 „rumque quinquagenos, sæpe etiam centenos psalmos, nonnunquam vero
 „totum ex ordine psalterium ante nocturnalem consummans synaxim.“
 Eiusmodi pietatis operi deditus etiam fragilior sexus, ipsaque Regina S. RA-
 DEGUNDIS celebratur: „Ubi surgendi horam media faceret nox, quamquam Ib. p. 329.
 „antea totum implevisset cursum, quæ adhuc nec soporem fenserat, iam
 „parata de stratu ad Domini servitium gaudens surgebat, ut cum fiducia
 „diceret: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi Domine.* Nam fre-
 „quenter & dormire visa est, & psalmum decantare in ipso sopore, ita, ut
 „recte, & veraciter diceret: *Meditatio cordis mei in conspectu tuo semper.*
 Postea: „Et si pro infirmitate aliquoties requiescere voluisset, spiritu vigi- Ib. p. 332.
 „laute dicebat, tanquam admonens eam, quæ psalmum dicebat: *Age dic.*
 „Nulli dubium est, quod aut spiritaliter cum Sanctis psallebat, aut certe
 „nec sopor eam superabat. Consueta vero psalmodiæ, usque ad diem
 „transitus sui, nunquam minuit cursum implere.“ In vita S. THEODUL-
 PHI, Abbatis *Remensis*, cum adhuc sub THEODORICI disciplina terram co- Ib. p. 346.
 leret, *stupendum quoque valde narratur, quod, cum in tam duro servitio in-* Num. 3.
tentus esset, nec deficeret, noctes ab agro rediens sæpe unam, frequenter duas
pervigiles, hymnorum & psalmorum cum laudibus dicebat. Factus postea
 Abbas fabricarat basilicam in honorem S. HILARII, quo officii sui cursus du-
 plicaret laboris. Signo siquidem, & conventu horarum cum fratribus hymno-
 logiarum laudes persolvebat: sed ut duplex esset corona meriti, quasi nihil an-
 te gessisset, iterum prædicta in ecclesia vota reddebat. Credibile est, utra-
 que in ecclesia per vices fuisse psallentium chorum. Fuit vero in Oriente
 singulare monachorum ἀκοιμήτων, seu *insomnium* institutum ab ALEXANDRO
 primum, cui successit IOANNES, deinde a MARCELLO propagatum. Qui,
 in turmas divisi, per vices in hymnis DEO canendis nunquam die, noctu-
 que a psallendi assiduitate remittebant. Ita quidem METAPHRASTES, ex cu- Ad diem 29.
 ius monasterio, tanquam ex magna *Eden*, profluxisse salutaria disciplinæ Dec. apud Sur.
 acœmetorum per universum fere orbem fluenta, refert. Plura idem in vi- in vita S.
 ta S. IOANNIS *Calybitæ* sub diem 15. *Ianuarii.* NICEPHORUS originem *Roma* Marcelli.
 petit, sub GENNADIO, Archiepiscopo *Cpolitano.* „In episcopatu huius (ait) L. XV. c. 23.
 „STUDIUS quidam vir præclarus *Roma Constantinopolim* pervenit, & divo
 „Præcurfori templum erexit, in quod monachos ex domicilio eorum, qui
 „ἀκοιμητοί, hoc est *insomnes* dicuntur, induxit. Horum domicilium MAR-
 „CELLUS divinissimus construxerat, in quo perpetuis carminibus nunquam

„non hymni DEO canerentur, sodalitate monachorum eam ob rem in tres cœtus divisa. In ea mandra IOANNES quoque *Calybetes* monachum egit.“ Iungimus, quod subdit NICEPHORUS de *pervigiliis*, quas *Graci παννυχίδας* vocant, ab ANTHIMO eodem tempore *Cpoli* institutis: „Ea tempestate TIMOCLES etiam, & ANTHIMUS tropariorum poetæ floruerunt, qui suas uterque sodalitates habuerunt. Et qui *Chalcedonensis* Synodi decreta comprobabant, ANTHIMI concentus frequentabant, qui etiam pervigilium inter eos instituit.“ In primaria charta foundationis monasterii *Agaunensis*, factæ a SIGISMUNDO *Burgundionum* Rege, simile acœmetorum institutum, post initia Sæc. VI. legitur apud LABBEUM, „ut secundum plenissimam devotionem Domini Regis ex psallendi institutionibus fiant novem normæ, id est, *Grævensis*, *Isiana*, *Iurensis*, & *Meluensis*, & cætera: ut succedentes sibi in officiis canonicis, id est, *Nocturnis*, *Matutinis*, *Prima*, *Tertia*, *Sexta*, *Nona*, *Vespertina*, in hac die nocturne indefinenter Domino famulentur.“ SIGISMUNDUM psallentium ibi assiduam instituisse, memorat GREGORIUS *Turonensis*, quod alibi psallentium quotidianum vocat. Verum tam ista, quam alia etiam, ex actis Martyrum *Thebaorum*, auctore EUCHERIO, Episcopo *Lugdunensi*, ut a SURIO sunt edita, ex veteri historia *Agaunensi*, per ARCHIVUM, tertium loci Abbatem allata testimonia, impugnat COINTIUS.

T. IV. Conc. p. 1559.
L. III. hist. Franc. c. 5. De glor. MM. L. I. c. 75.
T. I. Annal. Franc. p. 534.

Communi etiam fidelium concentu officium divinum perfoluntum.
Socrates L. II. c. I.
S. Basil. Ep. 207.

XI. Populum etiam suas olim habuisse partes in præcipuis divini officii partibus, ex supra dictis abunde patet, atque ex iis præcipue, quæ de S. ATHANASIO SOCRATES refert, quomodo ab *Arianis* quæsitus, in media psallentium turba evasit, cum in recitatione psalmi suavis concentus totius multitudinis extitisset. Et S. BASILIUS sese huius rei causa purgans, ad quas non christianas Societates provocat? Omnes uno verbo, inquit, apud quos vigiliae, precesque, & communes psalmodiae in pretio sunt. S. HIERONYMUS Epist. ad MARCELLAM: Hierosolymis, ait, vox quidem dissona, sed religio una, tot pene psallentium chori, quot gentium diversitates. Memorabile est, quod GREGORIUS Nazianzenus in oratione de funere patris sui narrat, cum is adhuc in Gentilismo degeret, nihil non egisse piissimam coniugem NONNAM, ut psalmorum cantui assuesceret, licet adigere nunquam potuerit, donec in visione, ac somno semel id agere sibi videretur. „Putabat se (ut rem prosequitur) quod ante nunquam fecerat (quamvis uxor in oratione frequens esset) ex DAVIDIS psalmis eam partem canere: „Letatus sum in his, quæ dicta sunt mihi: in domum Domini ibimus. „Novus erat, & insuetus hic cantus: simulque cum cantu cupiditas ingreditur.“ Haud dubie sollicita de salute mariti uxor hoc suavi cantus incitamento illum

illum ad ecclesiam convocare studuit, ut in illis divini officii partibus, quibus etiam non initiati adesse poterant, præsens, cantus suavitate alliceretur, & forte ipse etiam suam cum aliis coniungeret vocem: quod maxime in sacra psalmodia fiebat, ut omnium una esset vox, ac concentus, seu *celebres hymnorum sonitus*, ut vocat S. HILARIUS. Et ibid. Idem S. GREGORIUS matrem suam laudans: *Ecquæ, ait, jejuniis, vigiliisque carnem suam magis extenuavit, aut diurnæ, nocturnæque psalmorum se ipsam cantioni affixit?* Eodem tempore, sub CONSTANTIO nimirum Imperatore, FLAVIANUS, & DIODORUS adhuc laici, noctu, diuque ad pietatis studium populum excitantes, eundem, *Davidicos hymnos per vices canere*, docuerunt, THEO- *Hist. eccl. L. II. c. 24.*
DORETO teste, adiungente; hoc quidem primum *Antiochiæ* institutum, dein *Hom. 30. in 1. ad Cor.*
ubique pervagatum, ad ultimos terræ fines pervasisse. S. CHRYSOSTOMUS *L. VII. hist. c. 22.*
de ipsis Virginibus, & viduis asserit: *Ipsæ autem noctu, & interdium psallunt, & adjuvant.* SOCRATES refert THEODOSIUM *Iuniorum* Imperatorem summo diluculo cum suis sororibus MARINA, FLACILLA, ARCADIA, PULCHERIA, solemnes DEO psalmos, & laudes, non secus ac mystæ, in templis alternatim quotidie concinuisse. In Occidente S. AMBROSIIUS promiscue fidelem populum ad iugem psalmodiam hortatur a). S. AUGUSTINUS præcipuam huius instituti laudem ipsi S. AMBROSIO tribuit, ut supra p. 90. vidimus. Putat BELLARMINUS, recitata ibidem S. AUGUSTINI verba, non de toto Occidente esse intelligenda, sed solum de locis, in quibus ipse erat. *Nam certe, ait, testimonium ex HILARIO adductum, videtur omnino cogere, ut credamus, in Gallia fuisse consuetudinem, ut populus in ecclesia caneret, etiam ante AMBROSII tempora.* Mihi tamen, quod ipsa S. AUGUSTINI verba produnt, videtur, S. Doctorem de aliis quoque officii divini partibus præter liturgiam, præsertim in pernoctibus vigiliis, ibi mentionem fecisse. Quomodo etiam PAULINUS non *Nolanus* ille, sed alius non longe posterior, qui PERPETUO *L. I. de bonis Opp. c. 17.*
Turonensi libros suos de vita S. MARTINI dicavit, canit:

*Vigil ocios omnis
Turba ad consuetos modulamina dulcia psalmos
Advolat, & sanctis solatia quarit in hymnis,
Quæ pellant segnes vegetato corpore somnos,
Cantibus & sacris nocturna silentia vincant.*

S. CHRY-

a) „Divide saltem (inquit in psal. CXVIII.) DEO, & sæculo tempora tua, vel quando non potes agere in publico, quæ sunt istius mundi, & tenebræ prohibent noctis: DEO vacato, indulge orationibus, & ne obdormiscas, psallito, somnum tuum bona fraude fraudato, mane festina ad ecclesiam. Defer primitias pii voti, & postea, si vocat secularis necessitas, non excluderis dice-

re: *Præveniant oculi mei mane meditari verba tua.* Et sic securus procedis ad tuos actus. Quam incundum inchoare ab hymnis & canticis, a beatitudinibus, quas in evangelio legis: quam prosperum, ut te CHRISTI sermo benedicat, & dum recantas Domini Benedictiones, studium alicuius virtutis assumes, ut etiam id benedictionis divinæ meritum recognoscas. “

- S. CHRYSOSTOMI in componendis hymnis, quos ad *Arianorum* confusio-
nem ab *Omonianis* noctu cani iusserat, eximium studium iam p. 43. lau-
davimus, ubi horum responsiones, quas cantantibus *Arianis* opponebant,
de clausula *Gloria Patri*, psalmis subiungi solita, intelligi posse, diximus;
ut forte ad eam succinendam populus adduceretur, solemneque fuit, ver-
sus saltem quosdam responderi: qui fuit consuetus totius populi cantus.
- In Ps. 26. n. 1.* S. AUGUSTINUS passim eum esse *Africae* morem testatur: *Voces istae psalmi*,
Num. 1. inquit, *quas audivimus, & ex parte cantavimus &c.* Et in psalm. XLVI.
Itaque in hoc psalmo, quem cantatum audivimus, cui cantando respondi-
mus, ea sumus dicturi, quae nostris. Quod putant S. AUGUSTINUM exemplo
S. AMBROSII in *Africam* induxisse. Nos vero superius locum TERTULLIA-
Cap. 27. de NI attulimus, diligentiores solitos, in orando subiungere *alleluia*, & hoc
Orat. genus psalmos, quorum clausulis respondeant, qui simul sunt. Quid vero
S. AMBROSIIUS instituerit, PAULINUS in eius vita perhibet: *Hoc in tempore*
primo antiphonae, hymni, ac vigiliae in ecclesia MEDIOLANENSI celebrari coepe-
runt. Populi hoc in concentu partes iam supra declaravimus. Non loquimur
de privato pietatis studio, quo subinde viri etiam principes, uti lib. II. plura pro-
feremus exempla, choris psallentium sese iunxisse memorantur: legiturque in
T. I. Act. O. S. vita CLODOALDI, CLODOMIRI Regis filii, antequam monasticum indueret habi-
B. p. 136. tum: *In divina laude choris psallentium magis volebat interesse, quam illecebrosa*
verba virorum illicite audita percipere. Pertinet hoc ad ea tempora, postquam
iam vergente hac prima aetate, chori psallentium ordinatius institui coeperunt.
Qua de re in *Gallia Mamertum* CLAUDIANUM, a SIDONIO laudatum p. 82.
retulimus. Aperte autem S. CÆSARIUS nominatur, populo hic fecisse par-
L. I. n. 10. tes, in eius vita, a CYPRIANO *Tolonenſi* Episcopo conscripta: „De profe-
„tibus itaque cunctorum sollicitus, & providus pastor, statim instituit, ut
„quotidie *Tertiae*, *Sextae*que & *Nonae* opus in S. STEPHANI basilica Clerici
„cum hymnis cantarent: ut si quis forte saecularium, vel poenitentium fan-
„ctum opus exequi ambiret, absque excusatione aliqua quotidiano interesse
Num. 11. „posset officio.“ Et postea: „Adiecit etiam, atque compulit, ut laicorum
„popularitas psalmos, & hymnos pararet, altaque, & modulata voce, in-
„star Clericorum, alii graece, alii latine profas, antiphonasque cantarent,
„ut non haberent spatium in ecclesia fabulis vacandi.“ Fuit is potissimus
auctor Canonum *Vasensis* II. Concilii, ubi saluberrimae eiusmodi de psal-
morum, ac hymnorum cantu habentur institutiones. Populum vero in fer-
Serm. 140. monibus ad hoc frequenter hortatur: „Rogo vos (inquit) fratres charissimi,
Serm. 283. in ad *Vigilias Matutinas* surgite, ad *Tertiam*, ad *Sextam*, ad *Nonam* an-
append. T. V. „te omnia convenite.“ Expertus fuerat non frustra verba perdidisse, sed
S. Aug. p. 471. adhuc plus urget in hunc modum: „Gaudeo, fratres dilectissimi, & DEO
&c. „gratias

„gratias ago, quia vos ad audiendas lectiones divinas video ad ecclesiam
 „fideliter currere; sed si & profectum vestrum, & gaudium nostrum com-
 „plere ad integrum vultis, maturius convenire debetis. . . Et ideo ro-
 „go vos, ut & maturius conveniatis, & cum veneritis, magis orare, vel
 „psallere, quam otiosis vos, vel sæcularibus studeatis fabulis occupare.“
 Sermone sequenti impense sibi gratulatur de prospero successu, quod attinet
 hanc populi ad officium divinum frequentiam, & ad concentum in officio divi-
 no a). De S. GERMANO *Parisiensi* iam superius retuli, quod de eo canit FOR-

a
 L. II. Carm.
 10.

TUNATUS:

Pontificis meritis, Clerus, plebs psallit & infans.

Quam vero sedulus hic fuerit populus, etiam in pervigilibus noctibus, de-
 clarat:

Flagranti studio populum domus irrigat omnem

Certatimque monent, quis prior ire valet.

Pervigiles noctes ad prima crepuscula iungens,

Construit angelicos turba verenda choros.

In celebri psalterio apud S. GERMANUM *de Pratis Parisiis* servato, quod ve-
 tus traditio nos docet, teste P. TASSIN, auctore novi tractatus diplomati-
 ci, usui fuisse S. GERMANO, Episcopo *Parisiensi*, qui mortuus est 28. *Maii*
 an. 576. Ad oram sæpe occurrit R transfixum linea horizontali: quod
 laudato auctori significari videtur, versum ei respondentem antiphonam es-
 se, quam populus repetere debeat. „Reperiuntur illic non pauci psalmi, qui il-
 lam notam non habent, alii vero sunt, qui duplicem habent. Quod inde est,
 quia mutabatur antiphona, vel responsum. Itaque & istud transfixum notare
 vult *responsum*. Signum istud bis comparet in psalmo *Misereatur* ad versum:
Confiteantur tibi populi, DEUS. Confiteantur tibi populi omnes. Scriptor repe-
 tierit & quia idem versus, qui revera *responsum* erat, repetitus invenitur.“
 Psalterium istud diu in thesauro inter reliquias fuit custoditum, postea in gra-
 tiam

T. III. P. II.
 Sect. IV. c. 3.
 art. 2. p. 163.

a) „Gaudium (exorditur) quod mihi Dominus
 de vestra sancta, & fidei devotione concessit,
 verbis non valeo explicare. Plures enim erant
 anni, quod de hac re æstuabat animus meus, &
 tota cordis intentione desiderabam, ut istam psal-
 lendi consuetudinem vobis pius Dominus inspira-
 ret. Unde benedico Dominum meum, & quan-
 tas possum ingiter gratias ago, qui dignatus est
 implere desiderium meum. Cum enim vos ego
 ita psallere desiderarem, quomodo in aliis vici-

nis civitatibus psallebatur; taliter DEUS præ-
 paravit animum vestrum, ut hoc etiam melius,
 adiuvante Domino compleatis. Quid nunc inter
 ipsa gaudia nostra agere convenit, nisi ut totis
 viribus Domino supplicemus, ut quomodo de-
 dit initium, etiam consummationem dare digne-
 tur; & quibus tam sanctam psallendi consue-
 tionem, etiam felicissimam perseverantiam
 pro sua pietate concedat.“

tiam litteratorum in bibliothecam translatum: ubi a me est visum. *Sacrista* S. GERMANI de Pratis an. 1269. in catalogo reliquiarum suæ custodiæ concreditarum, psalterium S. GERMANI recenset.

Divina psalmodia, seu cursus ecclesiasticus passim institutus,
Bellote p. 204.

XII. Maxime autem semper fuit psalmodiæ apud personas DEO, divinoque servitio consecratas perennis occupatio a prima origine. Cum autem *psalmus*, ut observat BELLOTE in Observ. in ritus *Laudunenses*, *Græcis* idem sit, quod *Latinis cantus*, & *psallere* idem, ac *psalmum canere*, nulli dubium fuerit, psalmos olim apud veteres cantari solitos. Veluti magnus ANTONIUS instituit monasteria plena choris psallentium. Solus etiam, ut iam memini, ad corpus S. PAULI *Eremitæ* pro consuetudine psalmos cantavit, teste S. HIERONYMO in eius vita. Et in vita MALCHI idem testatur, MALCHUM captivum abductum, psalmos, prout in monasterio didicerat, cum gregem Domini sui pasceret, cantare non destitisse. S. PACHOMIUS regulam, modumque psallendi acceperat ab Angelo. In regula S. MACARII hoc breviter inculcatur apud HOLSTENIUM: *Cursum monasterii super omnia diligas, cursum nimirum orationum, vel psalmodiarum, sicut dudum statutum est*: uti habetur in regula Patrum apud eundem. CASSIANUS copiose de hac re libro II. & III. *Institut.* agit. Et lib. I. quidem *Collationum* inter alia refert ISAACI verba, quantum mulcedine ista abripi mens debuerit, amoris, ac devotionis igniculis eliquata. „Nonnunquam etenim psalmi cuiuscunque versiculus occasionem orationis ignitæ decantantibus nobis præbuit. „Interdum canora fraternæ vocis modulatione ad intentam supplicationem, stupentium animos excitavit. Novimus quoque distinctionem, gravitatemque psallentis, altantibus plurimum contulisse fervoris.“ Nihil adeo acerbe habuit S. GREGORIUM *Naz. Cpoli* valedicentem, quam *Nazaraeorum* chori, psalmodiarum concentus, stationes nocturnæ. S. CHRYSOSTOMUS in homiliis ad populum *Antioch.* non potest satis deprædicare divinam hanc monachorum harmoniam, uti iam in superioribus vidimus. An vero idcirco homiliæ in epistolam ad TIMOTHEUM *Antiochiæ* potius habitæ dici debeant, ut MONTFAUCONIUS contra TILLEMONTIUM sentit, vel ob id, quod ex NAZIANZENO retuli, nolim arbitrari. Inde coniici potest, *Cpoli* etiam causam esse potuisse S. CHRYSOSTOMO extollendi præsertim cantus illam suavitatem a).

S. HIE-

a) „Dehinc (inquit Hom. 14. in I. ad TIMOTH.) postquam surrexere, stant hymnos canentes propheticos cum multo suavi concentu, & melodia. Non cithara, non fistulæ, non instrumentum aliud musicum talem emittit sonum, qualem illic audire est, in profunda quiete, & in solitudine canentibus sanctis illis. Hæc porro can-

tica utilia sunt, & opportuna, atque amore DEI plena. In noctibus (inquit) extollite manus vestras ad DEUM &c. Cantica quoque Davidica, multos lacrymarum fontes moventia, cum canit dicens: Laboravi in gemitu meo &c. Quando item cum Angelis canunt; nam & Angeli tunc canunt: Laudate Dominum de caelis &c.“

S. HIERONYMUS in epistola ad RUSTICUM: *Dicas psalmum in ordine tuo.* Et alibi tam de cœnobitica, quam privata afcesi in *Ægypto* verba faciens, *Epist. 27.*
 tam virorum, quam mulierum hanc primariam occupationem memorat: *Post c. 10.*
virorum monasterium, quod viris tradiderat gubernandum, plures Virgines,
quas e diversis provinciis congregarat, tam nobiles, quam mediæ, & infimi
generis, in tres turmas monasteriaque divisit, ita duntaxat, ut in opere &
cibo separata, psalmodiis & operationibus iungerentur. Ad LÆTAM scribens
 de educatione filiæ: *Assuescat, inquit, ad orationes & psalmos, nocte con-*
surgere, manere, Tertia, Sexta, Nona stare in acie, quasi bellatricem
 CHRISTI, *accensaque lucerna reddere Sacrificium vespertinum.* Et de mo-
 nasterio S. PAULÆ: *Mane, hora Tertia, Sexta, Nona, Vespere, noctis* *In Epist.*
medio, per ordinem psalterium decantabant; nec licebat cuiquam sororum S. Paulæ.
ignorare psalmos, & non de scripturis quotidie aliquid discere. Die Do-
 minica ad ecclesiam procedebant, ex cuius habitabant latere, cœtus etiam
 monialium. Nec dubium est, quin pro more in publicis etiam conventibus
 eiusmodi diebus festis voces suas ecclesiæ iunxerint, quæ aliis diebus suavem
 hunc concentum privatim in oratoriis DEO reddebant; veluti etiam S. Au-
 gustinus moniales instituit: *In oratorio nemo aliud agat, nisi ad quod est* *Ep. 109. vet.*
factum, unde & nomen accepit. Psalmis & hymnis cum oratis DEUM, *Edit.*
hoc versetur in corde, quod profertur in voce: & nolite cantare, nisi quod
legitis esse cantandum: quod autem non ita scriptum est, ut cantetur, non
cantetur. Ex regula S. AURELIANI pro monialibus iam audivimus cursum
 diurnum, & nocturnum ordinarie in Basilica impleffe. An solæ in ecclesia
 psallerent, non liquet, an cum publico conventu; sicut dudum ante de mo-
 nachis meminit Sidonius APOLLINARIS, quod id alternis cum Clericis egerint. *L.V. Ep. 17.*
Cultu, inquit, peracto vigiliarum, quas alternante mulcedine Monachi, Cle-
ricique psalmicines concelebraverant, quisque in diversa secessimus, non pro-
cul tamen, utpote ad tertiam præsto futuri, cum Sacerdotibus res divina fa-
cienda. Ex eodem mox laudavimus FAUSTUM Regiensem, precum peritum
 insularum, quas nempe de palæstra congregationis eremitidis cellulanorum
 in urbem transtulerit. Ita paulatim a monasteriis etiam ad ecclesias fuit
 perducta psalmodia horarum canonicarum. *Neque enim, inquit MARTENIUS,* *De antiq.*
post redditam ecclesiæ pacem in basilicis etiam cathedralibus statim invaluit mos *Eccl. disc. c. 2.*
omnes officii divini canonicas horas quotidie sollemniter decantandi. Refert
 deinde ex GREGORII Turon. lib. X. historiæ Francorum, exemplum INI-
 RIOSI Turonensis Episcopi, qui instituit Tertiam, & Sextam in Ecclesia dici.
 De psalmodia Cleri Parisiensis FORTUNATUS sic canit:

*Celsa PARISIACI Cleri reverentia pollens,
 Ecclesiae genium, gloria, munus honos:
 Carmine DAVIDICO divina poemata pangens,
 Cursibus assiduus dulce revolvit opus.
 Inde Sacerdotes, leviticus hinc micat ordo:
 Illos canities, hos stola pulchra tegit.
 Illi iam senio, tamen hi bene vestibis albescent:
 Ut placeat summo picta corona DEO.
 In medio GERMANUS adest Antistes honore,
 Qui regit hinc iuvenes, subrigit inde senes.*

An. 465.

Can. 14.

a

An. 517.

*Brittan. eccl.
 antiq. p. 343.*

In Concilio Venetico Clero civitatenſi hæc obligatio graviter fuit impoſita: Clericus quem intra muros civitatis ſuæ manere conſtiterit, & a matutinis hymnis ſine probabili excuſatione ægritudinis inventus fuerit deſuiſſe, ſeptem diebus a communionem habebatur extraneus: quia in miniſtrum ſacrorum eo tempore, quo non poteſt ab officio ſuo ulla honeſta neceſſitas occupare, fas non eſt a ſalubri devotione ceſſare. Vicus erat territorii Burdegalenſis, ubi de duobus Preſbyteris pſallentibus etiam poſt mortem cum choro Clericorum inauditam rem S. GREGORIUS Thuron. narrat a). In Concilio Epaonenſi can. 25. ſtatutum habemus, ne reliquiæ in oratorio ponantur, ubi pſallendi munus qui obirent, non adeſſent Clerici: *Sanctorum reliquiæ in oratoriis villaribus non ponantur, niſi forſan Clericos cuiuscunque parochiæ vicinos eſſe contingat, qui cineribus pſallendi frequentia famulentur.* Fuerit ne hic curſus Gallicanus, de quo, etiam in Britanniam, & Scotiam translato, USSE-RIUS ex MSc. nongentorum annorum inſigne teſtimonium proferat, affirmative dicere non licet, niſi eo fundamento, quo ex monaſtica pſalmodiæ ratione etiam eccleſiaſticum curſum formam accepiſſe, conſtat. Ita vero habet MSc. illud apud USSERIUM: „Ordinem curſus Gallorum beatiffimus „CASSIANUS, qui *Lirinenſi* monaſterio B. HONORATUM habuit comparem, „& poſt ipſum B. HONORATUS primus Abbas, & S. CÆSARIUS Episcopus, „qui fuit in *Arelate*, & B. PORCHERIUS Abbas; qui in ipſo monaſterio fuit, „ipſum

a) De glor. Confess. c. 47. „Unius eorum ſepulchrum a parte Auſtri, alterius habetur ad Aquilonem. Igitur cum ad implendum officium Clerici pſallentium cœperunt exercere, & choris a ſe factis Domino turba canora concinere, miſcetur publica vox utriusque pſallentis: & unus quidem chorus unius vocis adiutorio adiuatur,

alius vero alterius vocis modulamine convaleſcit. Tantæque eſt ſuavitatis huius concentus, ut audientium ſæpe mulceat adtentos auditus: probantur & cum his pleraque indulgeri beneficia, ſi fidelis oratio præmittatur. Agitur autem hoc in vico *Vodolucenſi*. “

„ ipsum cursum decantaverunt. Qui B. LUPUM, & B. GERMANUM Monachos in eorum monasterio habuerunt: & ipsi sub normam regulæ ipsum cursum decantaverunt, & postea in *Britanniis*, vel *Scotiis* prædicaverunt.“ Huc referri queat antiphonarium monasterii *Benchorensis*, probabilius quidem *Hiberniæ*, unde S. COLUMBANUS prodiit, atque socio S. GALLO etiam *Alemanniam* nostram non solum fidei christianæ luce, verum etiam vitæ asceticæ principiis imbuunt. Hinc haud dubie prima apud nos cursus ecclesiastici, ex psalmis, canticis, hymnis, collectis, & antiphonis promiscue compositi, norma desumpta fuit: ita ut collectæ, seu collectiones, ut ibi vocantur, & antiphonæ psalmis, & canticis familiaribus accommodatæ sint, quæ est ipsa forma, quam CASSIANUM, ab Oriente sumpto exemplo, in *Gallias* induxisse, verisimillimum est. Concludimus rem IUSTINIANI verbis ad ATARBIUM *L. I. Cod. tit. prætorio præfectum: Sancimus ut omnes Clerici per singulas ecclesias constituti per seipsos psallant* Nocturna, & Matutina, & Vespertina, nec ex solâ ecclesiasticarum rerum consuetudine Clerici appareant, nomen quidem habentes Clericorum, rem autem non implentes Clerici circa liturgiam Domini DEI. 3. c. 41.

XIII. Non abs re psalmodiæ nomen cursui huic ecclesiastico inditur, quandoquidem & psallendi munus habet, & psalmis potissimum *Davidicis* conficitur, iisque omne fere divini officii pensum constat. DIONYSIUS *Alexandrinus* laudat psalmorum cantus multiplices, quibus plerique ex fratribus delectantur. „ Hic (ut cum S. EPHREM. loquar) solitudines inhabitat, conciones temperat, rudibus est instructio, proficientibus incrementum, perfectorum firmamentum, & vox ecclesiæ. Hic festa collustrat, hic dolorem secundum DEUM operatur. Etenim psalmus ex lapideo etiam corde lacrymas excutit. Psalmus Angelorum opus est, cœleste munus, atque administratio, incensum spirituale. Psalmus mentium illuminatio, ac corporum sanctificatio. In hoc fratres nunquam exerceri desistamus, & domi, & extra, in viis, & dormientes, & excitati, loquentes nobismet ipsis in psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus.“ Prolixas eiusmodi psalmorum commendationes ex SS. Patribus superius attulimus. Hic vero iterum digitus intendendus est ad celebrem S. ATHANASII ad MARCELLINUM *T. I. P. II. epitolam*, qua distributionem psalmorum amplissimam facit pro singulis materiis, occasionibus, ac etiam diebus. *Pfallere vis, inquit, in sabbato? habes nonagesimum primum. Vis gratias agere dominico die? habes vigesimum tertium. Vis secunda Sabbati psallere? dic, quæ sunt in nonagesimo quarto. Canere vis die Parasceves? laudem habes in nonagesimo secundo &c.* Necdum tunc adeo exacta habebatur divini officii distributio, sed, si quod

Ex psalmo-
rum jugi
cantu.

L. VII. c. 24.

Enc. in psal-
mos.

T. I. P. II.
p. 982.

Ib. p. 996. E.

- res est, dicere velimus, melior ordo, & selectus, & amplior etiam psal-
 rum usus. „Cum igitur (inquit idem) psalmi tali ordine dispositi sint, li-
 „cet deinceps legentibus in singulis deprehendere, uti supra dixi, motus,
 „& constitutionem animæ suæ, atque singulis in rebus formam, doctrinam-
 „que, quidve dicendo placere possit Domino; cuiusmodi verbis sese possit
 „corrigere, Dominoque gratias agere.“ Qui sub nomine eiusdem S. ATHA-
 NASII habetur liber de Virginitate, iam præceptum dat ediscendi psalterium.
 Psalterium ediscendum. *Habeto psalterium, & psalmos edisce.* Discimus vero ex genuina S. ATHA-
 NASII ad orthodoxos epistola, fuisse tunc in manibus fidelium etiam Virgi-
 num psalterii librum, qui *Arianis* exprobrat, Virginem *adhuc psalterium*
præ manibus tenentem publice flagellari iussam. In vita S. MARIE neptis S.
 AP. ROSMEID. ABRAHÆ *Eremitæ* sic legitur: „Erat autem in medio utriusque cellulæ fe-
 p. 368. „nestra permodica, per quam docebat eam psalterium, aliasque scripturas,
 „& cum ea in laudibus Domini vigilabat, & psalmos nihilominus concii-
 Cap. 8. „nebat.“ Eodem pertinet, quod in regula S. BENEDICTI præcipitur: *Quod*
vero restat post vigilias, a fratribus, qui psalterii vel lectionum aliquid in-
digent, meditationi inserviat. Psalmos memoriæ ad verbum mandari,
 S. HIERONYMUS passim a teneris annis, tenerisque etiam virgunculis petit.
 Epist. 4. Atque ad RUSTICUM, perfectum monachum delineans, præcipit: *Discatur*
 Ep. 12. *psalterium ad verbum.* Et GAUDENTIO tradens regulam pro PACATULA, ex
 utero per parentes DEO oblata, *Cum virgunculam septimus annus excepe-*
rit, vult, ut discat memoriter psalterium. In litteris ad EUSTOCHIUM lau-
 dans disciplinam, ac moniales *Hierosolymitani* monasterii exstructi, a S. PAU-
 LA Romana per ordinem psalterium cantasse dicit. Quare non licebat cui-
 quam sororum ignorare psalterium. Et ad LÆTAM scribens de *Humis* etiam
 barbaris catholicam religionem amplecti incipientibus, HUNNI, inquit, *discunt*
 Ep. 7. *psalterium.* CYRILLUS *Scythopolitanus*, in vita S. SABBEÆ, commemorat, novitios
 monachos non fuisse reliquis iunctos: *Donec psalterium addiscerent, & psal-*
modiæ regulam &c. Et in vita S. THEODOSII: *Et addiscit psalterium, &*
reliquas divinas scripturas. Plura eiusmodi documenta affert LUPUS in scho-
 lio ad canonem II. Concilii *Nicani* II. quo fancitur, *omnem, qui ad Episco-*
patus provehendus est gradum, omnino nosse psalterium: ex hoc etiam omnis,
qui sub eo est Clericus, ita moneatur, & imbuatur. Quod ex veteri di-
 sciplina est repetitum. Sic GENNADIUS *Cpolit.* Archiepiscopus, *nullum Sa-*
cerdotem consecravit, qui non prius psalterium sedulo in ore habuisset, teste
 L. XV. c. 23. NICEPHORO. Idem in Occidente diu obtinuit, ut nullus ordinaretur psal-
 terii nescius. Quia nimirum psalmodiarum modulatio, iuxta DIONYSIUM, o-
 De eccl. hier. mnibus ferme sacerdotalibus mysteriis iungitur, & substantia ratione coha-
 c. 3. ret. Quandoquidem & psalmodiarum perpetuus est usus in omnibus ecclesia-
 sticis

flicis officiis, & ex psalmis sunt deprompta etiam, quæ successu temporum articulatim iuxta festorum, & dierum diversitatem sunt posita; veluti *typica* apud *Græcos* nihil aliud sunt, quam versuum, ex psalmis hinc inde congestorum, & ad solemnitatis arcana exponenda aptiorum ecloga. Nihil hic dicam de illo veterum anachoretarum more frequenti, per diem, aut per noctem, psalterium integrum, etiam cum canticis absolventium, uti in vita S. PALÆMONIS Abbatis legitur: *Erat vero sancti Senis ministerium simile, nocte canebat totum psalterium, & cantica sine ullo strepitu.* Eo respexit S. BENEDICTUS in sua regula, distributionem psalmorum relinquens *Reg. c. 18.*

ordinandam, si quis melius aliter iudicaverit: „Dum omnimodis id attendatur, ut omni hebdomada psalterium ex integro numero centum quinquaginta psalmorum psallatur, & dominico die semper a capite repetatur ad vigiliis. Quia nimis iners devotionis suæ servitium ostendunt monachi, qui minus psalterio cum canticis consuetudinariis per septimanæ circulum psallunt: cum legamus, sanctos Patres nostros uno die hoc strenue implevisse, quod nos tepidi utinam septimana integra persolvamus.“

HILDEMARUS in commentario MS. in regulæ hoc caput apud P. HERRGOTT *Præf. de vet. disc. monast.*

„Si *Romanum* officium facitis, minus psallitis, quam regulæ officium con-

tineat: nam in hebdomada post *Pascha* ... & *Pentecosten* ... totum psalterium in officio *Romano* non canitur. Et tamen præcipit regula, per unamquamque septimanam totum omnimodo esse canendum cum canticis suis.“

RADULPHUS *Tungrensis* triplicem hic facit ordinem S. AMBROSII, *Prop. 10. de Canonum observantia.*

HIERONYMI, & BENEDICTI. Et quamvis ordinem S. HIERONYMI videatur eundem facere cum *Romano*, in hoc tamen cum S. BENEDICTO conspirare vult S. HIERONYMUS, ut singulis hebdomadibus psalterium, licet non eodem ordine, absolvatur, secus ac in ordine *Ambrosiano* contingat a). In regula S. FERREOLI similiter præscribitur, ut per ordinem psalterium decantetur, præter id, quod quisque privata devotione sibi suscipiendum duxerit:

a) „Venerabiles vero (inquit) Patres HIERONYMUS, & BENEDICTUS, ex Sanctorum Patrum observatione considerantes, totum psalterium ex integro qualibet hebdomada persolvere debere, aliter psalterium distinxerunt. Nam pro aliquibus horis diurnis certis psalmis reservatis, residuos omnes in septem nocturnos distribuerunt, videlicet HIERONYMUS pro Dominica octodecim, & BENEDICTUS duodecim: ambo vero pro qualibet feriarum similiter duodecim psalmos deputantes. Festivitates autem beatus BENEDICTUS in numero psalmorum dominicis adæquavit, ut

cap. 33. HIERONYMUS vero illas respectu Dominicæ mediavit: quia illis tantum novem psalmos dedit, & si tres psalmi addantur, qui more *Romano* in festivitatum vigiliis de fero persolvuntur. . . Similiter in festivitatis ad noctem psalmi duodecim habebuntur. In secunda autem parte psalterii distribuenda BENEDICTUS discrepat ab AMBROSIO, & HIERONYMO. Eius autem divisio ex sua regula sciri potest. Utriusque autem divisione, licet alia & alia, totum psalterium qualibet septimana, nisi festivitas occurrat, est complendum.“

xerit: „ Ut omni tempore psalmi usque ad finem psalterii in ordine decantentur: sibi tamen secretius propter propriam mercedem, excepto publico psalendi cursu dominico, quantum per singulos dies DEO tamen scienter laudes offerat occulta ruminatio.“ - De S. GERMANO *Parisiensi*, in libello de eius vita a FORTUNATO conscripta, id notatur: *Ut quinquaginta psalmos, vel amplius in templo sui pectoris decantaret.* Et postea: *Tertia noctis hora ingrediens in ecclesiam, non est egressus ulterius psallentium ab ordine, donec clarescente die decantatus sollemniter cursus universus consummaretur ex canone.* Qualis hic canon fuerit, ut est rata ac fixa psalmodiæ norma, primum non est decidere; id aliunde constat ex eodem FORTUNATO de Clero *L. II. c. 10. Parisiensi*, ex Davidicis psalmis constituisse cursum:

*Carminē DAVIDICO divina poemata pangens,
Cursibus assiduīs dulce revolvit opus.*

Quo etiam innuitur, quod idem in vita S. GERMANI declarat, Clero per vices sibi succedenti, assidua psalmodia sanctum Pontificem constanter adhæsisse: *Ut se mutantibus Clericis, sine vicissitudine ipse decantandi modulamina non finiret.* Postremo demum id ex *typico Græcorum* est notandum, cessare psalterium a magna feria quinta usque ad Sabbatum Antipaschæ. Quod intelligi potest de ordinaria psalterii prosecutione. Quomodo etiam in Occidente illi, qui canonem monasticum S. BENEDICTI sequuntur, tamen illis diebus ritui se Romano conformant. Psalmis alia semper sunt accensita cantica, tum veteris, cum novi Testamenti, ita ut deinceps hi psalmi maiores ob præstantiam novi Testamenti, illi minores sint dicti. Nota demum frequentem in regula S. BENEDICTI locutionem: *psalmum imponere*, nimirum cantando præire choro. Sic cap. 44. Reg. *Ut psalmum, & lectionem, vel aliud quid non præsumat in oratorio imponere, nisi iterum Abbas iubeat.* Et cap. 63. *Ergo secundum ordines, quos constituerit (Abbas) vel quos habuerint ipsi Fratres, sic accedant ad pacem, ad Communionem, ad psalmum imponendum, in choro standum.* S. BENEDICTO, uti omni retro antiquitati ecclesiasticæ, usitatissima est vox psallendi, a psalmis dicta, cum, ut postea notabimus, alias id nominis instrumentis musicis tribueretur. In historia *Lausiaca* PALLADIUS „ Psalmum (inquit) psallit ANTONIUS, quem novat, & cum eum duodecies cecinisset, duodecies oravit, ut in hoc quoque PAULUM probaret.“ Ubi vides promiscuum psallendi, & canendi vocabulum distinctum ab orando. Sic mox: „ Mensa autem rursus apposita, cum & rursus cecinisset, & orasset, sero vespere federunt ad comedendum.“ Apud eundem Abbas ABOLIVS: „ A *Vespera* usque ad illud tempus, quo congregabatur Fraternitas in oratoriis, in *Olivet*o, in colle As-

„ sum-

„functionis, unde ascendit IESUS, perpetuo stabat psallens, & orans, &
 „ieiunabat; & sive pluebat, sive grandinabat, manebat immobilis. Im-
 „pleto autem tempore consueto, excitatorio malleo pulsabat cellas omnium,
 „eos congregans ad oratoria, & in unoquoque oratorio unacum eis psal-
 „lens unam, aut duas antiphonas, & unacum eis orans: & sic die appro-
 „pinquante ibat in cellulam. . . Et cum quievisset usque ad horam tertiam,
 „psalmodia excitatus, erat ei intentus usque ad vesperam.“ Ad priorem illam di-
 „sciplinam referendum, quod apud Anonymum *Græcum* in vitis PP. de se te- Ross. L. V.
p. 604.
 „statur ROMANUS monachus in *Scithi*: „Et rursus pro calamis, & cithara,
 „vel alio musico opere, quo delectabar in conviviis meis, dico mihi duo-
 „decim psalmos in die, & duodecim in nocte.“ Nempe ante conversio-
 nem Palatinus nobilissimæ familiæ delectabatur musica illa.

XIV. Licet autem olim, ut iam diximus, usitatum plerumque fuerit, Per cantum
RESPONSO-
RIUM,
 præter antiphonum, seu alternum canendi modum, ut unus quidam psal-
 mum præcineret; solemne tamen etiam fuit respondere, qui responforius vo-
 catur canendi modus: *Quod uno canente*, ut ait S. ISIDORUS, *chorus perso-*
nando respondet. Istud S. AMBROSIO est *respondere psalmum.* CASSIANO:
Psalmos uno modulante respondere. EUCHERIO: *Respondere, cum psalmus ca-*
nitur. Sic S. ATHANASIUS de se testatur: „Residens in sede præcepi, ut
 „Diaconus psalmum legeret; populi responderent, *Quoniam in saculum*
 „*misericordia eius.*“ Et SOZOMENUS de celebri S. BABYLÆ translatione:
 „Ferunt autem, tunc & viros, & mulieres, & adolescentes, & virgines,
 „senes, ac pueros, interea dum urnam traherent, mutuo sese adhortatos
 „esse, ut toto itinere perseveranter psallerent, prætextu quidem, ut labo-
 „rem itineris psalmis solarentur, revera autem, ut eo zelo, & voluntate
 „moti ostenderent, haud esse Imperatorem perinde, atque ipsi erga DEUM
 „animatum. Præcinebant autem aliis, qui studio psallendi præstabant, &
 „multitudo concentu suo, ac voce sonora succinendo sequebatur, & illud
 „Psalmistæ cantabat: *Confundantur omnes, qui adorant sculptilia, & qui*
 „*gloriantur in simulacris.*“ Ita intelligendum est, quod S. AMBROSIIUS ad De tradendis
basilicis.
 MARCELLINAM sororem perscribit: „Matutinis horis lectum est, ut memi-
 „nistis, fratres, quod summi animi dolore respondimus: *DEUS venerunt*
 „*gentes in hereditatem tuam.*“ Clare vero S. CHRYSOSTOMUS: „Et is, qui
 „psallit, solus psallit: etiam si omnes respondendo resonent, tanquam ex uno
 „ore vox fertur.“ Ut iam etiam similes ex S. AUGUSTINO quosdam locos
 retulimus. Fueruntque deinceps hi vocati psalmi *responforii*: veluti apud Hom. 36. in 1.
Corinth.
 S. GREGORIUM *Turonensem* legitur de S. NICETIO: „Quodam mane, cum De vitis PP.
c. 8.
 „surrexisset ad *Matutinas* sanctus NICETIUS, expectatis duabus antiphonis
 MART. GERBERT. DE MUSICA ECCL. LIB. I. Y „egressus

- „egressus est in sacrum, ubi dum resideret, Diaconus *responsorium* psal-
 „mum canere coepit.“ Occurrit etiam præfatum *responsorii* nomen apud
 Num. 58. „S. AMBROSIIUM in Pf. XXXVII. „Nam ante *responsorium* proximum ver-
 „siculus est: *Et proiecerunt me, sicut mortuum abominatum.*“ Et in Pf.
 Num. 15. XLV. „Unde & illud, quod hodie in psalmi *responsorio* decantatum est,
 „plurimum nostræ conducit assertioni: *Exspectans expectavi Dominum.*“ Ad-
 notant vero *San-Maurenenses*: „*Responsoria* proprie dicuntur cantus, qui
 „singulis lectionibus subiicitur. . . Verum, hic non sumi eo sensu *respon-*
 „*soria*, manifestum est, cum dicatur non lectionis, sed psalmi *responso-*
 „*rium*. Itaque haud illibenter existimarem, post psalmos singulos decan-
 „tari olim consuevisse singula *responsoria*: præsertim cum GENNADIUS de
 „*Script. eccl.* tradat, MUSÆUM Episc. *Masil.* scripsisse *responsoria* psalmorum.
 „Et RHABANUS *lib. I. de Instit. Cler. c. 51.* auctor sit, *responsoria* in usu
 „longe ante antiphonas in Italia fuisse. At vero eadem posse etiam pro
 „ipsis psalmi versiculis usurpari, AMBROSIIUS ostendit in psalm. XXXVII.
 „n. 58. col. 841. Nam ante *responsorium* proximum, inquit, *versiculus est*:
 „*Et proiecerunt me &c.* Ubi clarum est, per vocem *responsorium* intelli-
 „gendum versiculum illum: *Sed tu ne derelinquas me &c.* ut patebit con-
 „sideranti. Neque vero mirum videri debet, si psalmorum versiculi, alter-
 „nis choris persoluti, *responsoria* vocitentur; cum iam laudatus Card. (Bo-
 De div. psalm. „NA) psalmos quoque ob eandem rationem antiphonas posse nominari au-
 s. XVI. §. 10. „tumet.“ Confusa nonnihil menti doctissimorum virorum in nota ad hunc
 n. 1. locum oberravit antiquioris *responsorii* cantus notio; quæ tamen ex addu-
 ctis locis clarior redditur, ad conciliandas varias circa hanc rem sententias.
 Ad c. 57. L. COTELERIUS vult, veteres consuevisse, non illud totum, quod a præcen-
 II. Constit. tore audierant, canendo respondere, sed postremas solum voces. Et hac de
 apostol. causa illud Constit. ἀνα δύο κ.τ.λ. interpretatur: *Peractis per binos lectioni-*
nibus, quidam alius DAVIDIS hymnos psallat, & populus extrema versuum
succinat: quasi τὰ ἀκροσίσχια non initia versuum, sed postrema significant.
 T. II. p. 484. COTELERIO ea in re accedit HEUR. VALESIIUS in *Annotationibus* ad EUSEBIUM,
 SOCRATEM, & SOZOMENUM. Hos sequuntur BINGHAMUS, & THOMAS MAN-
 GEY in *novissima editione operum* PHILONIS, ut adnotavit VEZZOSIUS *Præf.*
T. II. Opp. Ven. THOMASII, subditque: Opinionem, ut minus firmam, &
 Patrum documentis dissonam, quum invenisset THOMASIIUS, refutandam ag-
 gressum esse. At inter tot Patrum loca, a COTELERIO allegata, unicum po-
 tissimum expendit, utpote qui affirmanti, chorum succinuisse repetendo
 integrum illud, quod præcentor cantaverat, negotium aliquod facere pot-
 est apud PHILONEM, & EUSEBIUM, ubi vox ἀκροτελεύτια occurrit. Item-
 que apud SOZOMENUM, ubi de hymnis, ab *Arianis* usurpatis, ait: καὶ εἰς συ-
 σήματα

τῆματα μεριζόμενοι κατὰ τὸν τῶν ἀντιφώνων τρόπον ἔφαλλον, ἀπροτελεύτια συντιθέντες πρὸς τὴν αὐτῶν δόξαν πεποιημένα. Quæ sic interpretatur VALESIIUS: *Et in cœtus divisi, antiphonatim psallebant, clausulas quasdam iuxta ipsorum dogma compositas adiicientes.* SUFFRIDUS Petrus, qui SOZOMENI tres libros postremos latinos fecit, *corollaria*, quæ VALESIIUS *clausulas*, interpretatur. Clausulas autem *Arianorum* putat doxologiam *Gloria Patri per Filium* &c. At hoc VEZZOSIO videtur idem, ac integrum versum, seu integram præcentoris sententiam repetere, non postrema tantum illius verba. Suadere hoc putat, & ad conciliandam horum doctissimorum Virorum sententiam facere, quod THOMASIO verisimile visum, veterem illam divisionem psalmorum in minores versus, quam ipse ex vetustissimo MS. Cod. *Vatic.* versionis LXX. publici iuris fecit, usurpatam in Ecclesia fuisse a sui exordio usque ad illud temporis, quod AUGUSTINUM inter, & CASSIODORUM intercessit, utpote, quæ satis commoda erat ad eam *responsorii* cantus rationem, de qua agitur. Præter varios vero a me iam cap. I. & paulo ante de cantu fidelium allatos locos, Venerabili Viro libenter expendendos, si viveret, proponerem citatos S. AMBROSII locos, quibus responsum psalmi indigitat. Et MUSÆUS *responso*ria psalmorum scripsisse memoratur GENNADIO, quæ ἀκροσύχη ἀπροτελεύτια, clausulæ a psalmis distinctæ fuisse videntur; aut a psalmis excerptæ, atque diei, seu festo accommodatæ, ut a populo succinendo responderentur. Certe *responsum* psalmi: *Exspectans expectavi Dominum, & respexit me*, quod AMBROSIIUS notat, ex Ps. XLV. non est desumptum, si quidem illius psalmi *responsum* fuerit. Ad finem capitis primi MUSÆUM *Masiliensem*, & AUTMUNDUM *Tullensem* Antistitem laudavimus in elucubrandis responso

XV. Cantus *Tractus* vocari solet, dum unus solus canebat, nullo succinente, sed audientibus cunctis. De quo intelligi potest S. HIERONYMUS ad RUSTICUM: *Dicas psalmum in ordine tuo.* CASSIANUS clare hic usitatam exponit distributionem de nocturnis orationibus. „ Prædictum duodenarium „ numerum ita dividunt, si duo fuerint fratres, senos psallant; si tres, quater- „ ternos; si quatuor, ternos. Quo numero nunquam minus in congregatione decantant; ac proinde quantalibet multitudo convenerit, nunquam „ quam amplius psallunt in synaxi, quam quatuor fratres.“ Et iam antea: „ Unus in medium psalmos Domino cantaturus exurgit. Cumque sedentibus cunctis (ut est moris nunc usque in *Ægypti* partibus) & in psallentibus verba omni cordis intentione defixis, undecim psalmos orationum interiectione distinctos contiguis versibus parili pronuntiatione cantasset, duodecimum sub *alleluia* responsione consummans, ab universorum oculis

TRACTUM,
totius psalmi
decantatione
ab uno facta,

L. II. c. II.

Cap. 5.

a
n. 14.

P. II. p. 76.
n. 5.

„repente subtractus, quæstioni pariter, & cæremoniis finem imposuit.“ Legendus est Card. THOMASIVS in Præfat. in *Psalterium cum canticis*, ubi de ritu hoc veteri, diu in *Hispaniis*, ac *Galliis* perseverante, agit, orationes nimirum psalmis, loco antiphonarum, subnectendi. In plerisque regulis antiquorum monachorum hac in re ordo quidam præscribitur apud HOLSTENIUM a). Observandum etiam est, quod antea de eo, qui psallenti respondere, in eadem habetur regula: „In die dominica, vel oblationis tempore, nullus deerit de hebdomadariis, sedens in loco Ebiymii, psallenti, quæ respondens ex una duntaxat domo, quæ in maiori servit hebdomada &c.“ Non liquet, an hoc solummodo de responsione ad ultimum psalmum, de qua mox laudatus CASSIANUS, nimirum de *alleluia* sit intelligendum. Singulare etiam est, & a communi illa regula diversum, quod in regula SS. PAULI, & STEPHANI legitur apud eundem HOLSTENIUM: „Initium versuum psallentium in choro priores, qui in eis stant, incipiant: aut si eis adversatur infirmitas, hi incipiant, quibus iusserit Pater. Quibus incipientibus mox omnes, si potest fieri, in prima, aut secunda syllaba pariter, unanimiter, & uno ore subiungant; ut non sit dissonantia cantantium, quæ maxime ab inordinato initio, & quodammodo contentiosa varietate solet accidere.“ Idem hoc est, quod in regula S. BENEDICTI antiphonam, vel psalmum imponere.

Alternum,
seu antiphonum,
cui op-
ponitur in di-
rectum.

T. II. Gall.
chr. p. 53.

XVI. Frequentem esse in regula S. BENEDICTI locutionem, psalmum, vel antiphonam imponere, iam observavimus. Sic cap. 24. Reg. *Privati autem a mensæ consortio ista erit ratio, ut in oratorio psalmum, aut antiphonam non imponat, nec lectionem recitet, usque ad satisfactionem.* Et cap. 47. *Psalmos autem, vel antiphonas, post Abbatem ordine suo, quibus iussu fuerit, imponent.* De imponendis psalmis paulo ante ex eadem regula exempla peculiaria attulimus, quæ perinde ad cantum alternum referri possunt. Prout non multo post eodem vertente sæculo VI. S. NICETIUS Episcopus *Lugdun.* in epitaphio, in ecclesia *Lugdunensi* alternos canentium choros instituens,

*Pfallere præcepit, normamque tenere canendi,
Primus & alterutrum tendere voce chorum.*

Discimus

a) P. I. c. VI. p. 29. „Adstantibus ergo ad orationem, nullus præsumat sine præcepto, qui præest, patris psalmi laudem emittere. Ordo iste teneatur, ut nullus priorem in monasterio ad standum, vel psallendum ordine præsumat præcedere.“ Et in alia regula SS. PP. p. 37. n. 4. „Illud quoque observandum est, ut præsentem seniore quocunque, vel præcedente in ordine

psallendi, sequens non habeat facultatem loquendi, vel aliquid præsumendi, nisi tantum is, qui in ordine, ut dictum est, præcedere videtur.“ In regula S. PACHOMII p. 65. n. 17. „In die Dominica & collecta, in qua offerenda est oblatio, absque præposito domus, & maioribus monasterii, qui alicuius nominis sunt, nemo psallendi habeat potestatem.“

Discimus etiam ex *Sidonio* APOLLINARI dudum ante ad S. IUSTI sepulchrum *Lib. V. ep. 17.* vigilias, alternante mulcedine, monachos, clericosque concelebrasse. Eodemque referri possunt, quæ supra capite primo de antiphonis, seu cantu alterno ex instituto S. AMBROSII, vel DAMASI P. S. BASILII, FLAVIANI, & THEODORI, vel etiam S. IGNATII M. diximus. Modo ex PALLADII hist. *Lausiaca* attuli locum de Abbate ADOLIO, qui impleto tempore consueto exci- *C. 104.* tatorio malleo pulsabat cellas omnium, eos congregans ad oratoria, & in unoquoque oratorio unacum eis psallens unam, aut duas antiphonas, & unacum eis orans. PUBLIUM instituisse ex THEODORETO in *Philoth.* iam meminimus, ut vespertinos, & matutinos hymnos DEO simul offerrent, in duas quidem divisi partes, & singuli sua voce utentes, ex successione autem canticum emittentes. Mentionem etiam p. 45. fecimus, duos sibi e Congregatione S. MAURI adversari monachos, Hugonem nempe MENARDUM, & Edmundum MARTENIUM, quorum alter negat, alter affirmat S. BENEDICTUM alternum apud suos cantum secutum fuisse. Cum vero psalmos dicere cum antiphonis, tribus modis intelligi possit: aliisque sit, psallere choris alternis, ac divisis; aliis, psallere cum cantu, & modulatione; aliis, psalmis certas quasdam sententias inferere, quas antiphonas vocant, eoquod ad earum cantum alternis versibus vicissim psalmi decantentur, hic perinde queri potest: an veteres, præsertim monachi, alternis choris psallerent? aut psalmos voce plena, ut aiunt, decantarent, atque ad meram potius recitationem accederent? an cum psalmis etiam antiphonas eo, quo nunc in ecclesia accipiuntur, sensu celebrarent? Quod MARTENIUS de antiquis monachorum ritibus operose disquirat. Similiter HÆFTENUS *lib. VII. Tr. IV. disq. 3.* & MENARDUS in *concordiam reg. ad c. 23. p. 354.* ubi sic loquitur: *Antiphona a Græco ἀντιφωνεῖν, id est, ex adverso, reciproce & alternatim, seu vicissim canere, idque dupliciter. Primo psalmodia, choris alternos psalmos aut eorum versiculos vicissim modulantibus: secundo per antiphonas, quæ olim versiculis constabant, quos duo chori alternatim concinebant, ut planum est ex S. ISIDORO lib. VI. Orig. c. 19.* Inter responforios autem, & antiphonas hoc differt, quod in responforiis unus versum dicit, in antiphonis autem versibus alternant chori. Hodie aliter: nam per antiphonas duo iunguntur simul psallendo chori, sed non est proprie ἀντιφωνεῖν, hoc est per antiphonas canere, quia nulla est ibi vocum reciprocatio, seu alternatio. S. BENEDICTUS psalmis interferit antiphonas: quæ tamen olim seorsum a psalmis canebantur, ut liquet ex CASSIANO. Qua in re si arbitrandum sit, ex *L. III. c. 8.* prima origine alterni cantus, seu per antiphonas, res est diiudicanda. S. BENEDICTI cantus per antiphonam fuisse videtur alternus, seu alternantibus choris, ut aut singulis, aut quibusdam versibus antiphona interponeretur,

aut ante psalmum imponeretur, & post psalmum subderetur. Huiusmodi antiphonas, seu versiculos selectos in officio iuxta S. BENEDICTI regulam fuisse, dubitare non licet, cum in c. XIII. de Sanctorum festivitibus, vel omnibus solemnitatibus, sicut die dominico agendis subdat: *Excepto, quod psalmi, aut antiphonæ, vel lectiones ad ipsum diem pertinentes, dicantur.* Sed non hoc præcise intelligendum est, quando c. XVII. dicit: *Si maior congregatio fuerit, cum antiphonis: si vero minor, in directum psallantur,* quin simul includatur, qui proprie antiphonus, seu alternus est cantus, choris alternantibus. „ Id porro (inquit V. THOMASIVS) primum omnium

*Præfat. in
Resp. & an-
ti-ph.*

„ animadverti volumus, responatorii, ac antiphonæ vocabula in ecclesiastico „ ritu non tantum denotare sententias aliquas, sive orationes certis verbis „ compositas, quæ in ecclesiis canuntur; quantum canendi rationem, mo- „ dumque in eis usurpandum: his enim vocabulis indicare censuerunt nostri „ maiores, qua id ratione modulandum, cui titulum præfixerunt responatorii, „ vel antiphonæ: quomodo alia item vocabula instituerunt, ut discrimina „ omnia ecclesiastici cantus significarent: hinc *Tractus* in Missa; hinc et- „ iam cantus *Directus*, vel *Directaneus* in officiis *Mediolanensibus*, & mona- „ sticis.“ Antiphonas cum psalmis canendi ritum iam supra ex græcis ad la-

tinios translatum meminimus, SIGEBERTO, & IVONE in chronicis id S. AM-
BROSIO tribuentibus. Ab aliis SIRICIO adscribitur, quod antiphonas psalmis
admiscuerit. Quod intelligi debet de selectis versiculis, olim cantu alterno
sæpe repeti solitis, secus ac hodie fit, excepto cantu respontorio, non an-
tiphono, in *invitatorio*, seu psalmo *Venite exultemus*. De quo S. BE-

Cap. 9.

NEDICTUS in sua regula: *Post hunc psalmus nonagesimus quartus cum anti-
phona, aut certe decantandus.* Et dum alias cum antiphona canere, & in

C. 12. 13. 17.

directum, solet S. Pater sibi opponere, non in hoc præcise distare hic col-
ligitur, quod alterum cum modulatione, alterum sine modulatione recitare
fit: cum dicat de psalmo nonagesimo quarto, *cum antiphona, aut certe de-
cantandus.* Quæ verba miror apud EUSTACHIUM a S. UBALDO in disquisi-

*In cap. 12.
Reg.*

tione *de cantu a D. AMBROSIO in Mediolanensem ecclesiam inducto* §. 9. ac-
cipi, *Ut idem sit*, sunt verba *Pauli Augustini a IANUA*, seu de FERRARIIS, *de-
cantare, ac non cantare, sed simpliciter sine vocis modulatione recitare.*
Neque rem evincit, quod HÆFTENUS ad eandem rem confirmandam assert

*L. VII. Tr.
IV. disq. 3.*

Disquisit. monast. „ Voluit (ait) S. BENEDICTUS per psalmodiam cum antipho-
„ na designare eam officii divini partem, quæ fit cum nota, & melodico con-
„ centu, quod ipse satis indicat: cum enim dixisset, *modulatis, ut supra di-
„ ximus, sex psalmis*: idipsum paulo post exprimens dicit: *Post quas lectiones
„ sequantur ex ordine sex alii psalmi cum antiphonis, sicut antequam*; unde ma-
„ nifestum est, cum antiphona psallere idem S. BENEDICTO esse, atque psalmos

„ mo-

„modulari.“ Mihi enim vero contrarium ex hoc etiam loco manifestum videtur, putoque in regula S. BENEDICTI proprio sensu opponi *cum antiphona* canere & *in directum*, ut cum antiphona canere idem sit ac cantu alterno, ita ut *in directum* oppositum sit in modo canendi, non in ipso cantus modulo præcise. Multo minus, ut visum est HOLSTENIO, *directaneum* est, quod a stantibus recitatur, sed id, quod non alternis choris, vel nullis interpositis antiphonis canitur, aut recitatur, olim haud dubie ab omnibus simul. Quomodo etiam in breviario *Mediolanensi Ambrosiano* idem est, ac communiter, non alternatim ab utroque choro stante dici. „Cum totus simul chorus (sunt verba V. THOMASII) communiter canit, non alternis, sed uno veluti ore, unoque concentu. Hunc cantum ab Antiquis *Directum*, vel *Directaneum* appellatum arbitror. Accipio hoc loco cantum pro vocum consonantia, etsi fortassis sine speciali musicæ tono. Psalmi directanei extat mentio in regula S. BENEDICTI, aliisque antiquis monumentis. *Mediolanensis* ecclesia in matutinis laudibus psalmum unum post capitulum decantat, quem *directum* appellat, qui, ut in breviario *Ambrosiano* habetur, ab utroque choro stante dicitur communiter, & non alternatim. Eodem modo cantari consuevisse psalmos directaneos, vel ipsa vocabulorum similitudo ostendit: sed de cantu directaneo alibi sit locus. Hic tantummodo notabo obiter, eo modo olim in Missa consuevisse cantari *hymnum angelicum*, *Sanctus*, *Agnus DEI*, & in officiis aliqua item, ut, *Domine ad adiuvandum me festina*, cum *Gloria &c.*“ Directaneum opponitur antiphonæ in regula SS. CÆSARII, & AURELIANI: „Dicite antiphonam, responsum, & aliam antiphonam: antiphonas ipsas de ordine psalterii. Post hæc dicant matutinos, directaneum: *Exaltabo te DEUS meus*, & *rex meus*. Deinde in ordine totus matutinaris in antiphonas dicatur.“ In regula S. AURELIANI: „Ad lucernarium directaneus parvulus, id est, *Regna terræ cantate DEO*, *psallite Domino*. Alia die: *Laudate pueri Dominum*, antiphonæ tres a).“ In officio *Ambrosiano* annotantur psalmi directi die dominico; qui nempe recitantur post psalmos consuetos laudum simul ab utroque choro stante, & non alternatim, ut observat MURATORIUS, subditque: „Cen-

Præfat. in Resp. & antiph.

n. 21.

n. 40.

a

T. IV. antiq. Ital. p. 840.

a) Et mox: „Ad duodecimam imprimis directaneus parvulus: *Sol cognovit occasum suum*. Sex sorores binos psalmos cum suis alleluaticis dicant: antiphonas tres; lectiones duas, unam de Apostolo, aliam de evangelio. Ad nocturnas paschales deinde sicut in duodecima designavimus. Ad matutinos imprimis directaneum: *Exaltabo te DEUS meus: DEUS, DEUS meus*, ad te luce vigilo, cum *alleluia*. Deinde, *Confitemini Domino*, cum *alleluia*. Deinde,

Cantemus Domino, cum *alleluia*. Postea: *Laudate &c.* totos tres cum *alleluia*. *Cantate Domino &c.* cum *alleluia*. *Magnificat &c.* aut cum antiphona, aut cum *alleluia*.“ Idem in regula S. BENEDICTI observare licet, quod psalmi vel in directum, vel contra cum antiphona, aut cum *alleluia* dicantur. Cap. 12. „In Matutinis dominico die imprimis dicatur sexagesimus sextus psalmus sine antiphona in directum. Post quem dicatur quinquagesimus cum *alleluia*.“

„Censet autem DU-CANGIUS in glossario latino ad vocem *directaneus*, quod idem est, atque directus, eo vocabulo significari psalmos aut hymnos, qui unico vocis tono, nulla modulatione, pronunciarentur. Sed videndum, num potius ita psalmi appellarentur, quod non alternatim, sed continuo progressu, atque una voce ab integro choro recitarentur, aut etiam canerentur.“ Ita MURATORIUS. Apud eundem p. 886. BEROLDUS ad rem presentem: „Oratione finita totus chorus canit leni voce vel privatim: „*Qui habitat in adiutorio*, sicut psalmum directum.“

Repetitæ antiphonæ.

L. III. c. 8.

XVII. Obscurius CASSIANUS de antiphonis loquitur, quæ nonnihil explicatius edisserere conabimur. *Nam cum stantes*, inquit, *antiphonas tres concinuerunt, huius post hæc, vel sedilibus humillimis insidentes tres psalmos, uno modulante, respondent, qui tamén singuli a singulis fratribus vicissim succedentibus sibi præbentur.* Agitur de vigiliis tempore hyemali, quo noctes sunt longiores, longius protrahendis. Cumque sex fuerint singulis nocturnis distributi psalmi, hic vero tres tantum uno modulante occurrunt, haud dubie tres priores sub antiphonis stando concinendis intelliguntur. Rem clarius, & extra dubium facit, quæ idem CASSIANUS de diversitate psalmorum per diversas provincias narrat, mox initio initi de hac re sermonis:

Lib. II. c. 2.

„Multos namque (inquit) comperimus, per alias regiones pro captu mentis suæ habentes quidem, ut ait Apostolus, zelum DEI, sed non secundo scientiam, super hac re diversos typos, ac regulas sibi met constituisset. Quidam enim vicos, seu tricos psalmos, & hos ipsos antiphonarum protelatos melodiis, & adiunctione quarundam modulationum debere dici singulis noctibus censuerunt.“ Illustratur hæc res egregie canone 19. Concilii *Thuronensis* II. huiusmodi: „Itemque pro reverentia Domini MARTINI, vel cultu, & virtute id statuimus observandum, ut tam in ipsa Basilica sancta, quam in ecclesiis nostris iste ordo psallendi servetur, ut in diebus festivis ad *Matutinum* sex antiphonæ binis psalmis explicentur. Toto *Augusto* manicationes fiant, quia festivitates sunt, & Missæ. *Septembri* septem antiphonæ binis psalmis explicentur: *Octobri* octo, ternis psalmis; *Novembri* novem, ternis psalmis: *Decembri* decem, ternis psalmis. *Ianuario*, & *Februario* itidem usque ad *Pascha*. Videtur hic ratio habita fuisse longitudinis noctium, ut pro earum incremento antiphonæ psalmis intercinendæ multiplicarentur, tam quoad antiphonarum numerum, quam quoad psalmos, quibus interferantur: cum ex sequentibus pateat, duodecim psalmos in matutino fuisse dictos, licet binis tantum, vel ternis explicarentur antiphonis. Quod convenit cum illis, quæ ex CASSIANO attulimus. Melius ita res explicatur, quam si cum MENARDO, aut

MABIL-

MABILLONIO dicas, binos aut ternos psalmos fuisse pro singulis antiphonis. Istum psallendi modum cum antiphonis MARTENIUS in multis antiquis monasticis ritualibus, & breviariis libris deprehendit, putatque præscripsisse S. BENEDICTUM, dum psalmos cum antiphonis dicendos esse discernit, ut singulis psalmis singulæ antiphonæ interfererentur. Disquirat u-
trum cum psalmis antiphonas decantarent veteres monachi. Distinguit primo cantum antiphonum, seu reciprocum, proprie sic dictum. *Nunc vero, inquit, usus invaluit, ut antiphonas vocaremus eas breves sententias, quas psalmis præponimus, & subiicimus; sive quia ad earum tonum psalmi alternis versibus concinantur; sive quia earum pars ab uno decantaretur, alia ab altero.* Antiphonas vero huiusmodi nullas nisi ex scripturis desumptas decantari solitas ex regula PAULI, & STEPHANI probatur: Nullus præsumat responsoria, vel antiphonas, quæ solent aliqui composito sono pro suo libitu, & non ex canonica scriptura desumpta canere, in congregatione ista vel meditari, vel legere. Nota mentionem soni compositi. Recteque observat MARTENIUS, cum antiphonæ sint quædam quasi cantilenæ, ad excitandam audientium devotionem compositæ, non nisi cum nota, & suavi modulatione debere cantari, atque imponi ordine. Modulationis voce S. BENEDICTUS in sua regula utitur; qualis vero ea prima hac ætate fuerit, quantum scire licet, capite sequenti disquiremus. Simplicem admodum fuisse, & sine arte compositam, vel inde concludi potest, quod nusquam in eius ætatis regulis, aut canonibus ecclesiasticis præcepta aut discendi, aut canendi inculcentur; nisi eo accipias tempus, quod S. BENEDICTUS c. 8. & 48. meditationi psalmorum assignat.

XVIII. Cum in regula S. BENEDICTI capite nono sex nocturnarum horarum priores psalmi cum antiphonis canendi præscribantur: *Sequantur*, ut verba S. Patris habent, *reliqui sex psalmi cum Alleluia.* Obiter notandum, MENARDUM in quodam codice invenisse loco *cum Alleluia, cum albis*, sed retinenda est prior lectio. Quod paulo ante vidimus ex CASSIANO psalmum duodecimum conclusum esse *Alleluia*, quadantenus cum D. BENEDICTI instituto convenit. In Conc. Turon. II. an. 566. respicitur ad eandem normam visione angelica ostensam, consummandi scilicet duodenarium psalmorum numerum sub *Alleluia* responsione, ut apud CASSIANUM narratur. *Superest*, habet 18. laudati Conc. canon, *ut vel duodecim psalmi expediantur ad matutinum, quia Patrum statuta præceperunt, ut ad sextam sex psalmi dicantur cum Alleluia, & ad duodecimam duodecim, itemque cum Alleluia, quod etiam Angelo offendente didicerunt.* Notandum autem ex eodem CASSIANO, observatum omnino esse apud *Ægyptios* monachos, ut in responsione *Alleluia* nullus dicatur psalmus, nisi is, qui in titulo suo *Alleluia*

L. I. de ritib.
monach. c. 2.
n. 53.

c. 14.

ALLELUIA,
GLORIA PATRI,
orationes in fine.

L. II. c. 11.

Instit. lib. II.
c. 5.

inscriptione prænotatur. Est hoc, quod a S. ATHANASIO iam fuit præscriptum. *Sed psallere vis ὑπακοὴν responsum, quæ habet Alleluia, habes centesimum quartum &c.* Magno numero ibi recenset eiusmodi psalmos. Patet autem, aut sæpius, aut saltem in fine fuisse repetitum *Alleluia*, sicuti modo psalmos terminamus doxologia *Gloria Patri*. Apud GREGORIUM TURON. gemina ei, quam ex CASSIANO attulimus, occurrit phrasid OPPILÆ LEWIS-HILDI *Wisigothorum* regis legati verbis: *Gloriam non recte respondetis*. COINTIUS in annal. *Franc.* simpliciter exponit: *Gloria non recte canitis*. Cum de cantu responso sit accipiendum, ut apud CASSIANUM explicatur. „Ut
L. II. c. 8. „(inquit) uno cantante in clausula psalmi omnes astantes concinant cum
 „clamore *Gloria Patri &c.* nusquam per omnem Orientem audivimus, sed
 „cum omnium silentio ab eo, qui cantat, finito psalmo orationem succedere. Hac vero glorificatione Trinitatis tantummodo solere antiphonam
 „terminari.“ Postrema hæc verba lucem affundunt aliquam iis, quæ in
T. V. anecd. p. 97. D. expositione antiquæ liturgiæ *Gallicanæ* apud MARTENIUM lego. *Antiphona autem dicitur, quia prius ipsa anteponitur, & sic ponitur psalmi versiculum, cum gloria Trinitatis adnectetur.* Absolum est, ut psalmi versiculum integrum intelligas psalmum, qua ratione cum nostro more conveniret. Quare dicendum, illos psalmos, quorum versiculis antiphona interponitur, solitos terminari *Gloria Trinitatis*, seu doxologia *Gloria Patri*, hoc discrimine, quod in Occidente omnibus psalmis subnecteretur, secus ac in Oriente, saltem apud monachos in *Ægypto*; cum teste THEODORETO, in liturgia, matutino, vespertino, & tribus diei horis canonicis, quas τὸ τρίτην μέρος vocat, clerus populusque una voce succinuerit *Gloria Patri &c.* In Concilio *Vasensi* III. an. 529. ad universalem etiam Orientis usum provocatur c. 5. „Et quia non solum in sede apostolica, sed etiam per totum Orientem, & totam *Africam*, vel *Italiam*, propter hæreticorum astutiam, qui
 „DEI Filium non semper cum Patre fuisse, sed a tempore cœpisse, blasphemant, in omnibus clausulis post *Gloria*, sicut erat in principio dicitur, etiam & nos in universis ecclesiis nostris hoc ita dicendum esse decernimus.“ Nota, *Græcos* ad præsens usque tempus secundam hanc doxologiæ partem incipere a verbis ὁ υἱὸς ἡ. τ. λ. *Et nunc*, omissis illis sicut erat in principio. In Concilio *Narbonensi* III. an. 589. definitum est, ut in psallendis ordinibus per quemque psalmum *Gloria* dicatur Omnipotenti DEO: per maiores vero psalmos, prout fuerint prolixius, pausationes fiant, & per quamque pausationem *Gloria Trinitatis Domino* decantetur. Videri queat S. BENEDICTUS distinguere psalmum, qui cum *Gloria Patri*, ab eo, qui cum antiphona dicitur. Cui, inquit, subiungendus est tertius psalmus, & *Gloria*. Post hunc psalmus nonagesimus quartus, cum antiphona. S. Pater autem alias sub-

subiungi præcipit in fine psalmi more Occidentalium *Gloria Patri*, atque etiam psalmos dividi maiores vult *in duas*, ut loquitur, *Glorias*.

XIX. Sed hæc erant infueta in *Ægypto*, ubi orationes intermiscebant orationes, & psalmis, non antiphonas, ut mox videbimus: & singulare est, quod CAS- lectiones in-
SIANUS loco paulo ante laudato habet: „Denique si quispiam iuniorum, vel ter cantum
„ pro fervore spiritus, vel pro eo, quod necdum institutus est, cœperit mo- psalmodum,
„ dum decantationis excedere, psallentis progressio senioris interdicitur plau- post lectiones
„ su, quem dans manu sua in fedili, in quo fedet, cunctos facit ad ora- responsoria.
„ tionem consurgere, illud omnibus modis providens, ne quod sedentibus L. II. c. 11.
„ tedium generetur prolixitate psalmodum, quia is, qui decantat, non
„ modo per se ipsum intelligentiæ fructum amittat, sed etiam per illos in-
„ cidat detrimentum, quos fastidium synaxeos nimietate sua fecit incurrere.“
Iam superius observavi, THOMASII eundem usum, interponendi orationes
singulis psalmis, veteri *Hispanico*, & *Gallicano* cursui tribuere. In eo ta-
men ei assentiri non possum, quod in Occidente cœptum velit; cum veri-
similius sit, CASSIANUM eum in *Gallias* adduxisse ex Oriente, unde etiam
origo est antiquissimi ritus *Hispanici*. Notabilis autem est canon *Agathensis*
Concilii an. DVI. ubi simul antiphonis iunguntur orationes, dum præscri-
bitur c. 30. *Ut post antiphonas collectiones per ordinem ab Episcopis, vel*
Presbyteris dicantur. Auctor libri de virginitate *Græcus*, inter opera S.
ATHANASII, etiam *Alleluia* per vices subiungere præcipit: „Ad quemlibet
„ psalmum preces, & genuum inflexio cum lacrimis addatur . . . & post
„ tres psalmos absolutos dices *Alleluia*. Quodsi virgines tecum fuerint, &
„ illæ quoque psallant, & singulæ singulas preces effundant.“ Adhuc ex
THEODORETO est commemorandum, quomodo S. IULIANUS Abbas institue-
rit monachos, ut post decantatum ab omnibus simul nocturnum officium, *Theodor. in*
a mane bini in oratione diem ita exigerent, ut genuflexus DEUM alter ado- *histor. relig.*
raret, stans alter psalmos caneret quindecim: & vicissim illo psallente, hic c. 2.
adoraret; fero autem convenientes, post aliquam quietem officium ve-
spertinum exsolverent. Idem de PUBLIO testatur cap. 5. instituisse duo mo-
nasteria, *Græcorum* unum, & *Syrorum* alterum, quibus una erat ecclesia,
ad quam omnes convenirent mane, & vespere, divisoque choro laudes
divinas illi græce, hi syriace celebrarent. Ita autem dies consumebatur:
Psalmodiam oratio, ut ait, *orationem psalmodia*, & *utramque eloquiorum*
divinorum lectio excipiebat. Idem THEODORETUS de ABRAHAME, ad epi- c. 17.
scopatam ex solitudine assumpto, narrat, quod, psalmodum de nocte retento
numero, orationes duplicarit: *Quadragesima noctu alternas hymnodi-
as explebat, interiectionum precum mensuram congeminans.* In vita PAULI *Simplicis*

apud PALLADIUM in *Lausiaca* c. 28. ita legitur: *Psalmmum psallit ANTONIUS, quem noverat: & cum eum duodecies cecinisset, duodecies oravit. Et paulo post: Surgit rursus, & facit duodecim orationes, & psallit duodecim psalmos. Et post orationes primi somni parum dormiunt; & rursus expergiscuntur ad psallendum a media nocte ad diem usque.* Hunc morem fuisse in *Ægypto*,

L. II. de in,
stit. canob.
c. 5.
a

ex angeli traditione *psalmos orationum interiectione distinctos* decantandi, CASSIANUS testatur. S. CÆSARIUS, qui etiam laicos ad divinam in ecclesia imbuerat psalmodiam, hanc eis suadet vicissitudinem a). Ipsa hæc in divinis officiis vicissitudo varietatem quandam concentus sacri faciebat pulcher-
rimam: unde etiam frequentes collectæ, seu orationes, quæ etiam Missæ dicebantur, ad finem præsertim subnecti sunt solitæ, uti sæpius in regulis

c. VIII. §. 7. antiquis monasticis videre licet. In regula S. ISIDORI singularis est locus:

„In cotidianis vero vigiliarum officiis primum tres psalmi canonici recitandi
„sunt, deinde tres Missæ psalmorum, quarta vero canticorum, quinta ma-
„tutinorum officiorum. In dominicis diebus, vel festivitatis Martyrum,
„solemnitatis causa singulæ superaddantur Missæ. Verum in vigiliis reci-
„tandi aderit usus, in matutinis psallendi, canendique consuetudo, utroque
„modo fervorum DEI mentes diversitatis oblectamento exerceantur, & ad
„laudem DEI sine fastidio ardentius excitentur.“ Frequens orationum,
seu Missarum usus antiquus erat percommodus non solum inter cantica, sed

Apud Holst.
P. II. p. 92.

etiam lectiones. *Vigilias*, uti habetur in regula S. CÆSARII, *a mense Octo-
bri usque ad Pascha duos nocturnos faciant, & tres Missas. Ab una Missa
legat frater folia tria, & orate: legat alia tria, & levet se. Et mox:
Omni Dominica sex Missas facite. Prima Missa semper resurrectio legatur:
dum resurrectio legitur nullus sedeat. Perfectis Missis dicite matutinos dire-
ctaneo.* Resurrectio haud dubie evangelii lectio est, in Dominica peculia-

P. III. p. 70. riter fieri solita. Congruunt his, quæ notantur in regula S. AURELIANI:

„Lectiones Apostoli, aut Prophetarum duæ ad capitellum. Completis no-
„cturnis dicetis matutinos. In æstate, id est post *Pascha* usque ad *Calendas Octo-
bris* ipse ordo erit. Sexta feria vero post nocturnos duæ Missæ fiant in
„æstate,

a) „Quid tibi (inquit Serm. 285. in app. T. V. S. AUG.) prodest, quod fideliter psallis, si post-
eaquam psallere definis, DEO supplicare no-
lueris? Et ideo unusquisque, quando psallere
cessaverit, cum omni humilitate oret, & sup-
plicet Domino: ut quod verbis protulit ex ore,
DEO auxiliante implere mereatur in opere. Sic
est psallere, fratres, quomodo fementem ite-
rum orando (arando) sepelire, vel tegere.
Sicut enim qui seminat in agro, si arando coope-
rire dissimulaverit; venient volucres, & totum,

quod feminatum esse videbatur, diripient; ita,
qui in agro cordis sui feminaverit verbum DEI,
& psallendo, vel legendo asperferit, nisi postea
orando in eorde suo recondiderit, & quodam-
modo sepeliverit, venient volucres, id est, co-
gitationes sæculi huius volatiles, inanes, &
vacuæ, & rapient, quod in eorde fuerat femi-
natum. Et ideo ubi cessaverit aliquis psallere,
non cesset orare, si vult in agro cordis sui
messiem divinæ misericordiæ proficere.“

„ æstate, & in hyeme tres. Nam Dominica omni tempore in æstate, & in „ hyeme post nocturnos sex Missæ fiant.“ Quoad tres Missas in hyeme paulo post explicat: *Ubi post celebratos secundos nocturnos, quia noctes crescunt, quotidie ad librum facite Missas tres. Una soror legat paginas aut tres, aut quatuor, quomodo mensura fuerit libri.* CASSIANUS omnia complexus est libri secundi capite sexto, de *consuetudine duodecim orationum* inscripto, postquam priore capite retulerat, qua ratione id Patres visione angelica fuerint edocti a). Conveniuntque partim illis, quæ adhuc hodie observantur, a partim iam ante mille trecentos annos sunt sancita in Concilio *Laodicensi* de Evangelio etiam Sabbato legendo, ut eodem modo ac die Dominica celebraretur: *Quod in Sabbatis Evangelia cum aliis scripturis legi conveniat.* c. 16. Pertinet huc etiam sequens canon: *Quod in conventu fidelium nequaquam psalmos continuare conveniat: sed per intervallum, id est, per psalmos singulos recenseretur lectiones.* c. 17. Quem canonem sic explicat Theodor. BAL-SAMON: „ Cum psalmi ex antiqua traditione uno filo continuo recitarentur, „ & populus congregatus hanc ob rem molestia afficeretur, & defessus nul- „ lam eius curam amplius gereret, sed ecclesia egrederetur; statuerunt Pa- „ tres, non esse psalmos in sacris congregationibus connexive recitandos, „ sed intermedie etiam lectiones esse faciendas, ut populus quiesceret ali- „ quantulum, & deinde rursus caneret. Propterea enim & in sessiones di- „ versas sacrum divisum psalterium.“ Διὰ γὰρ τῆτο καὶ εἰς καθίσματα διάφορα τὸ ἱερόν κατεμερίσθη ψαλτήριον. Constanter apud *Græcos* psalterium in cathisinata manet divisum, de quibus MEURSIUS, LEO ALLATIUS, & le MOYNE in Va-riis sacris, eorum errorem recte notans, qui decepti interpretatione *Isidori* T. II. p. 980. MERCATORIS, vocem συναΐξ *processionem* interpretantur, cum apertissime sacros conventus designet. Præter lectiones ex scripturis, etiam ex SS. PP. legebantur in nocturno officio iuxta regulam S. BENEDICTI. In vita S. CÆSARII Arelat. legitur: *Frequenter etiam ad Matutinos, ad lucernarium propter* n. 34. *advenientes homilie recitabantur, ut nullus esset, qui se de ignorantia excusaret.* Claudianum MAMERTUM laudat Sidon. APOLLINARIS de lectionibus in L. IV. ep. 11. officio divino per festa ordinatis.

Hic

a) „ Ex hinc venerabilis Patrum senatus, intelligens Angeli magisterio, congregationibus fratrum generalem canonem non sine dispensatione Domini constitutum, decrevit hunc numerum tam in vespertinis, quam in nocturnis conventiculis custodiri, quibus lectiones geminas adiungentes, id est unam veteris, & aliam novi Testamenti, tanquam a se eas traditas, & velut extraordinarias, volentibus tantum, ac divina-

rum scripturarum memoriam possidere assidua meditatione studentibus addiderunt. In die vero Sabbati, vel dominico utrasque de novo recitant Testamento, id est, unam de Apostolo, vel actibus Apostolorum, & aliam de evangelis. Quod etiam totis quinquagesimæ diebus faciunt hi, quibus lectio curæ est, seu memoria scripturarum.“

*Hic solemnibus annuis paravit,
Quæ quo tempore lecta convenirent.*

Adhuc tunc Missæ liturgia cum reliquis divini officii partibus arctius constricta, erat distincta in Missam Catechumenorum, & fidelium; ut Missa Catechumenorum fere fuerit, quod nunc officium matutinum, a lectionibus exorsum, mediis psalmis inter lectiones V. & N. Testamenti, uti ex Constitutionibus apostolicis patet: „Medius autem lector in quodam loco excelso stans, legat libros MOYSIS &c. Peractisque per binos lectionibus, quidam alius DAVIDIS hymnos psallat, & populus extrema versuum succinat. Dein acta nostra recitentur, & epistolæ PAULI. . . Postea Diaconus, vel Presbyter legat evangelia.“ In regula S. BENEDICTI responsoria singulis lectionibus subdi iubentur canenda, ita ut postremo *Gloria Patri* innectatur: „Post tertiam vero lectionem, qui cantat, dicat *Gloria*. Quam dum incipit cantor dicere, mox omnes de sedilibus surgant, ob honorem & reverentiam Sanctæ TRINITATIS.“ In Regula S. FRUCTUOSI, Archiepiscopi *Bracarenfis*, etiam responsoria memorantur: „Sabbatorum vero, & dominicarum nocturni curriculum, sive Missarum supraiecto officio, senis etiam Missis vigiliæ cum senis responsoriis celebrantur: ut resurrectionis dominicæ solemnitas ampliori officiorum psalmodia magis honoretur.“ Ex hoc loco patet, quod sicut iuxta institutum S. BENEDICTI responsoria singulis lectionibus, ita alibi singulis Missis, seu orationibus coniungi sint solita. In horis tantum diurnis S. BENEDICTUS Missarum meminit his verbis: *Et Missæ sint*. Qua de re SMARAGDUS in commentario: „Quod in aliis locis dicitur *completum est*, hac in clausula *Et missæ sunt* dicit: *Et missæ sunt* repetit. Orationes enim officii, quæ a nobis sunt completæ, DEO sunt missæ, quia in illius honore sunt celebratæ. Aliter orationes, id est, collectæ, quæ in fine cursus a Sacerdote dicuntur missæ, id est, DEO missæ vocantur.“ Quam interpretationem probat MENARDUS in concordia regularum, not. ad c. XXIV. & passim alii auctores.

HYMNI.

XX. Iuxta eandem vero regulam S. BENEDICTI in solemnitatibus, quando duodecim lectiones dicuntur, cum lectione evangelii, ante illam hymnus *Te DEUM laudamus*, postea vero *Te decet*, ut constanter sit, præscribitur; alios vero hymnos, quos S. Pater *Ambrosianos* vocat, aut etiam generatim hymnos, ceu iam usitatos in horis canonicis, non recenset nominatim, ut S. AURELIANUS in sua regula diversos a nostris. Subinde mentionem fecimus hymnorum matutini, & vespertini *Græcorum*, cum quibus multum congruit hymnus *Te DEUM*, addito simul triumphali, ex quibus omnibus

bus compositus videtur. *Wil. Ern.* TENTZELIUS de hoc hymno idem fere tenet. Vulgaremque opinionem, ex chronico S. PACII potissimum alias *Exercit. select. P. I. Exerc. 10.* firmatam, qua tribuitur SS. AMBROSIO & AUGUSTINO, ex tempore in baptismo S. AUGUSTINI eum concinentibus, refutat, præsertim ex ipsius AUGUSTINI, notatu alias digna omnia ad baptismi sui celebrationem gesta, sedulo annotantis, hac de re silentio. His tamen auctoribus vindicare conatur EUSTACHIUS a S. UBALDO singulari disquisitione. Græce legitur in *Polyglottis Anglicanis* ex celebri codice *Alexandrino*. USSERIUS in epist. ad VOSSIUM differt. *de symbolis* præmissa, laudat hymnorum partim latino, partim hibernico sermone scriptorum codicem vetustissimum. In qua hymnorum collectione NICETAS *DEUM* laudasse legitur, dicens: *Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini: Te Deum laudamus, te Dominum confitemur* &c. In antiquissimo antiphonario monasterii *Beuchorensis*, quod MURATORIUS edidit, hymnis referto, eundem hymnum in die dominico invenio eodem modo incipientem: *Laudate pueri Dominum, laudate nomen Domini. Te Deum laudamus* &c. *T. IV. anecd.* Nihil vero de S. NICETA, prout in psalterio, circa tempora HENRICI I. exarato, inscribitur *Hymnus* S. NICETI, *Lugdunensis*, ut puto, aut *Trevirensis*, cui eundem adscribunt USSERIUS, & STILINGFLETUS in *Originibus Britannicis*, cum paulo post eius ætatem in regula CÆSARII *Arelatensis* præscribatur; uti etiam in regula S. BENEDICTI, sunt, qui istum S. HILARIO tribuant, qui tamen alibi ABUNDIO, nescio cuinam, alibi SISIBUTO adscriptus legitur. Hymno *Te Deum laudamus* in regula S. CÆSARII pro matutinis laudibus iungitur doxologia *Gloria in excelsis Deo* &c. qua etiam in Constitutionibus apostolicis *oratio matutina*, indeque ab aliis *hymnus matutinus* dicitur, antiquissimis temporibus usitatus, a quo *hymnus vespertinus*, a S. BASILIO memoratus, itidem antiquissimus, ut iam superius memini, distinguitur. Egimus capite primo de hymnodis græcis, & latinis, quave cautione, ac selectu tam in Oriente, quam Occidente admissi sint studio humano, ac metro compositi hymni; dudum antea in Oriente, quam Occidente, ubi nullus ante SS. HILARIUM, & AMBROSIIUM id genus compositionis elucubrasse legitur: primus vero S. AMBROSIIUS invexisse fertur in ecclesiam *Mediolanensem*, teste PAULINO, vitæ eius auctore, *num. 13.* Qua de re in PROSPERI Chronico, sub THEODOSIO, leguntur *hymni Ambrosiani compositi, qui nunquam ante in ecclesiis latinis modulis canebantur.* Hic autem rememorandum est, quia hymnorum in omnibus divini officii partibus iugis fuit usus ad divinas laudes concinendas, quid imprimis hymni rationem habeat. *Hymnus ergo, iuxta S. AUGUSTINUM, tria ista comprehendit, & canticum, & laudem, & DEI.* *Est. In Pf. 148.* que frequens apud veteres totius officii divini, matutini præsertim, & vespertini

In Psalm. 64. tini hinc denominatio. *Progressus Ecclesiæ*, inquit S. HILARIUS, *in matutinarum, & vespertinarum hymnorum delectationes, maximum misericordiæ DEI signum est. Dies in orationibus DEI inchoatur, dies in hymnis DEI clauditur.* Et EPIPHANIUS in Doctrina compendiaria de fide catholica: *Matutini*, inquit, *hymni in Ecclesia perpetuo sunt, & orationes matutinæ lucernalesque, simul psalmi, & orationes.* Simile ex S. CHRYSOSTOMO testimonium antea attuli: atque in epistola S. VIGILII ad eundem S. CHRYSOSTOMUM de martyrio SS. SISINNII, MARTYRII, & ALEXANDRI apud RUINARTUM, *hymni nomine totum venit officium matutinum: Ibique Levitis aliquantis, in Ecclesia deprehensis, hymnum cantantibus matutinum, fit fasta depopulatio.* Quam in rem est imprimis memorabilis Concilii *Agathensis* canon, quo omnes divini officii partes simul comprehenduntur. „Et quia convenit ordinem Ecclesiæ ab omnibus æqualiter custodiri, studendum est, ut sicut „ubique fit, & post antiphonas collectiones per ordinem ab Episcopis, vel „Presbyteris dicantur, & hymni matutini, vel vespertini diebus omnibus „decantentur, & in conclusione matutinarum, vel vespertinarum missarum „post hymnos capitella de psalmis dicantur, & plebs collecta oratione ad „vesperam ab Episcopo cum benedictione dimittatur.

Uniformis
ordo in divi-
na psalmodia.

XXI. Passim in aliis Conciliis idem uniformis ordo est constitutus, ut haud dubie horæ canonicæ etiam inde sint dictæ. In Concilio *Venet.* habito an. 465. statuitur: „Ut vel intra provinciam nostram sacrorum ordo, & psallendi una sit consuetudo: & sicut unam cum Trinitatis confessione fidem tenemus, unam & officiorum regulam teneamus: ne variata observatione „in aliquo devotio nostra discrepare credatur.“ In Concilio *Bracarensi* II. (quod aliis primum dicitur, qui, quod *Bernardus BRITO* edidit, pro genuino non habent) mox canone primo idem cavetur, ne etiam monasteriorum consuetudines cum ecclesiastica regula sint permixtæ, ut iam retuli. Sic etiam canone primo Concilii *Gerundensis* an. 517. tam quoad Missæ, quam psallendi ordinem idem statuitur: „Ut quomodo in metropolitana „ecclesia fuerit, ita in DEI nomine in omni *Tarraconensi* provincia tam ipsius „Missæ ordo, quam psallendi, vel ministrandi consuetudo servetur.“ Ad huiusmodi canones provocant Patres Concilii *Toletani* IV. ne quid dicam de *Toletano* XI. & aliis posterioribus. „Unus igitur ordo orandi, atque psallendi nobis per omnem *Hispaniam*, atque *Galliam* conservetur, unus modus in Missarum solemnitatibus, unus in vespertinis, matutinisque officiis, nec „diversa sit ultra in nobis ecclesiastica consuetudo; qui in una fide continemur, & regno: hoc enim & antiqui canones decreverunt, ut unaquæque „provincia & psallendi & ministrandi parem consuetudinem contineat.“

Sunt,

Sunt, qui velint in hoc, & mox sequenti, aliisque etiam huius Concilii canonibus, loco *Galliae*, *Galliciae* reponendum. At etiam *Gallia Narbonensis* ad idem *Visigottorum* pertinebat regnum. Id nempe tunc agebant, ut uniformitas officii divini in regno saltem, aut provincia conservaretur, qualis in metropoli erat, quando iam ecclesiae cathedrales suum sibi proprium ordinem psalmodiae, a monastico diversum, unde primum eum mutuaverant, servabant, secus ac fieri pronum erat, Episcopis potissimum ex monachatu assumtis, avitae observantiae forte tenacioribus. Opportune hic referimus, quod GENNADIUS de MUSÆO *Massiliensi* Presbytero narrat, eum hortatu S. VENERII Ep. excerptisse ex SS. scripturis lectiones, totius anni festivis aptas diebus, responsoria etiam psalmodiarum, & capitula, tempori, & lectionibus congruentia: Quod, addit GENNADIUS, *opus tam necessarium a lectoribus in ecclesia probatur, & expeditum, ut sollicitudinem tollat, & moram, plebique ingerat scientiam, celebritatem, & decorem.* Ad finem saec. VI. AUTMUNDUS *Tullensis* Episcopus in S. APRI veneratione nonnulla scripta, ac responsoria ad posterorum recordationem exarasse dicitur apud MABILLONIUM. Sic praefules ornare sacra christiana elaboraverunt.

c. 79. de vi-
ris illustr.

L. VI. anal.
n. 78.

XXII. Ut vero singillatim aliquid de divini officii partibus dicam, a nocturnis vigiliis exordiar. Superius sparsim de vigiliis etiam pernoctibus mentio est iniecta, quam GREGORIUS *Nazianz.* πάνυχον εἶπον vocat: atque etiam S. CHRYSOSTOMUS, ad OLYMPIADEM laudat ἱερὰς παννυχίδας, ἱερὰς ἀγρυπνίας. Et MAXIMUS in epist. 8. DIONYSII τὰς νυκτερινὰς τῶν ψαλμοδιῶν κανόνας, quod PAULINUS vocat Nat. VI. S. FELIC.

De nocturnis
vigiliis tum
fidelium,
Orat. 33.
Epist. 2.

Exultare DEO, & psalmos producere noctem.

Fuit vero etiam fidelium, ac promiscui vulgi haec contentio, exemplo PAULI, & SILAE media nocte ad hymnum DEO dicendum furgentium. „De tempore „autem dimidiatae noctis (inquit S. BASILIUS in regulis fusius disputatis) quod „id ad orationem necessarium sit, traditum nobis est a PAULO, & SILA in „Actis: scriptum est enim sic: *Circiter autem mediam noctem* PAULUS, & SI- „LA laudabant DEUM. Atque quidem etiam auctor psalmodiarum confirmat, „sic dicens: *Media nocte surgebam ad confitendum tibi, super iudicia iustitiae „tuae.*“ Est S. BASILIUS inter praecipuos, qui studium fidelium auxit in nocturnis vigiliis, varietate psalmodiae concelebrandis, cantu praesertim responsorio, uni ex ipsis hoc munus dato, ut quid canendum est, prior ordiatur, reliqui succumunt, atque ita psalmodiae varietate, precibusque subinde intermixtis noctem superant: uti superius vidimus pariter de S. AMBROSIO, qui fideles saepe ad id hortatur. Nocte, inquit in Ps. CXVIII. orandum diu, & pro-

c. 37.

MART. GERBERT. DE MUSICA ECCL. L. I.

A a °

tra-

trahenda psalmis tempora &c. Et: DEO vacato, indulge orationibus, & ne obdormiscas, psallito, somnum tuum bona fraude fraudato. S. CHRYSOSTOMUS de psalmodia fidelium etiam domi inter cœnam, & convivia agens, tamen ad idem PAULI exemplum provocat. „Si enim (inquit) PAULUS, „cui intolerabilia flagella imminebant, cum ligno alligatus in carcere habetaret, media nocte, quando est omnibus somnus iucundissimus, cum SILA „DEUM perpetuo laudabat, & nec locus, nec tempus, nec sollicitudines, „nec somni tyrannis, nec ulli labores, nec dolores, nec quidquam aliud „eum coegit, modulationem illam intermittere: multo magis nos, qui „iucunde vivimus, & DEI bonis fruimur, hymnos, quibus DEO gratiæ „agantur, oportet emittere.“ In suis homiliis sæpe mentionem facit de vigiliis nocturnis tum monachorum, cum etiam fidelium, eos hortando, ut in nocturnis precibus assidui essent (ut PALLADIUS in eius vita testatur) atque etiam in earum tædio sublevando per cantum laboravit, ut supra di-

- L. II. c. 9. ximus, testeque SOCRATE, *Primus preces, quæ in nocturnis hymnis*
 L. VIII. c. 7. *fieri solent, amplificavit.* Atque ut narrat SOZOMENUS: *Exinde populus Cpolitanus matutinis, & nocturnis hymnis promptius uti cœpit.* Eadem laus, ut modo memini, in Occidente S. AMBROSIO tribuitur, sub quo *primum antiphonæ, hymni, & vigiliæ in ecclesia Mediolanensi celebrari cœperunt,*
 L. IX. c. 7. ut PAULINUS in eius vita testatur, & S. AUGUSTINUS in confessionibus, illud more orientalis ecclesiæ eum fecisse, dicit: ubi præsertim S. ATHANASIUS *Alexandria*, DIODORUS, & FLAVIANUS *Antiochia* in hoc studio pietatis emnuerunt. Et sicut *Cpoli* S. CHRYSOSTOMUS, ita postea in eadem urbe sub S. GENNADIO ANTHIMUS, ut THEODORUS Lector, THEOPHANES in chronographia, & CEDRENUS narrant, hymnis, & canticis, quæ componebat, atque diversis choris per viros, & mulieres cani faciebat, vigiliarumque laborem, ac tedium leniit. Iam initio huius capitis quædam commemoravimus de nocturnis vigiliis in præcipuis festis.

Tum præsertim monachorum, & clericorum.
 Hom. 57. ad Antioch.
 L. II. c. 2.

XXIII. De monastici instituti sectatoribus utriusque sexus, non est, quod multa dicam, *Qui*, ut ait S. CHRYSOSTOMUS, *noctes diēs faciunt, in gratiarum actionibus, & hymnodiis degentes.* Nec vero viri tantum, sed & mulieres hanc exercent *Philosophiam*, naturæ infirmitatem promptitudinis abundantia superantes. Teste CASSIANO paulo ante laudato, *Quidam vicenos psalmos, & hos ipsos antiphonarum protelatos melodiis, & adiunctione quarundam modulationum debere dici singulis noctibus censuerunt* &c. Totus est fere in hoc argumento de canonico nocturnarum orationum, & psalmodiarum modo liber secundus de Institutis cœnob. S. HIERONYMUS ubicunque de utriusque sexus religiosis hominibus agit, & ad eos scribit, hoc officium

cium commemorat etiam tenerrimarum virguncularum. APPOLLINARIS *Sidonius* solemnes describit vigilias in festo S. IUSTI alternis Clericorum, & *L. V. ep. 17.* Monachorum choris celebratas: „Processio fuerat antelucana, solemnitas „anniversaria, populus ingens sexu ex utroque, quem capacissima basilica „non caperet, & quamlibet cincta diffusis crypta porticibus. Cultu per- „acto vigiliarum, quas alternante mulcedine Monachi, Clericique psalmi- „cines concelebraverant, quisque in diversa secessimus; non procul tamen, „utpote ad tertiam præsto futuri, cum Sacerdotibus res divina facienda.“ Contigit quandoque etiam duplicari cursum in præcipua solemnitate. Cuius- modi exemplum in vita RADEGONDÆ FORTUNATUS *Pictaviensis* affert: *Quia,* inquit, *mos est in festivitate Beati HILARII reliquis monasteriis circumcirca* *T. I. act. ord. S. Benedicti p. 316.* *proximis, quæ sunt ibi, usque in mediam noctem vigilias celebrare: de media nocte unusquisque Abbas cum suis fratribus ad suum revertitur monasterium cursum celebrare.* Celebre est apud Græcos μεσονυκτικὸν seu μεσονυκτικὸν officium, quod media nocte ex psalmis, hymnis, aliisque precibus perficitur, non solum a Monachis, sed etiam a clero, ad quem ab illis tam in Oriente, quam in Occidente cum reliquis canonicis divini officii horis statæ nocturnæ vigiliæ devenerunt, sacris Conciliorum canonibus firmatæ, etiam poenarum rigore, qui vel semel huic officio sine ægritudinis necessitate defuerit: uti iam medio sæculo quinto in Concilio *Venetico* fuit statutum pro illis clericis, qui in civitatibus degerent, ubi numerosior clerus huic muneri sufficeret ad decantandas laudes divinas: *Clericus, ut habet Concilium istud, quem intra muros civitatis suæ manere consliterit, & a matutinis hymnis sine probabili excusatione ægritudinis inventus fuerit defuisse, septem diebus a communione habeatur extraneus.* Citatur hic canon ab IVONE & a BURCHAR- *Can. 14. Parte VI. c. 244. Burchard. L. II. 153. c. 7.* DO. Quotidianum hunc fuisse Clericorum pensum, licet maior die dominico solemnitas omnium præsentia fuerit, ut ex Concilio *Tarraconensi* discimus anni 517. ubi iubetur, ut omnis clerus die Sabbati ad vesperam sit paratus, quo facilius die dominico solemnitas cum omnium præsentia celebretur, ita tamen, ut omnibus diebus vespertas, & matutinos celebrent. Docemur ex GREGORIO *Turonensi*, media nocte inceptum esse cursum. *Media nocte, inquit, surgentes ad reddendas DEO gratias &c. Ingressi sumus explere cursum nunquam tamen psallentibus nobis potuit excitari.* Apud Io. Climac. scalæ gr. 10. de *Monachorum vigiliis & nocturnis exercitiis*, vespertinæ vocantur pernoctationes. *Quidam enim in vespertinis pernoctationibus expeditissimi a cura mundi puras ad orationem extendunt manus. Alii cum psalmorum modulatione assunt. Alii lectioni magis incumbunt.* Longum foret ex regulis monasticis SS. BENEDICTI, CÆSARII, AURELIANI, ordinem varium vigiliarum pro temporum, & dierum festorum, vel pri-

vatorum diversitate hic recensere. CÆSARII intelligo regulam monialium apud BOLLANDUM ad diem 11. *Ianuarii*. In altera enim apud HOLSTENIUM, & STEVARTUM hæc solum habentur: „Vigilias a mense *Octobri* usque ad „*Pascha* duos nocturnos faciant, & tres Missas. Ab una Missa legat fra- „ter folia tria, & orate: legat alia tria, & levet se. Dicite antiphonam, „responorium, & aliam antiphonam: antiphonas ipsas de ordine psalte- „rii. Omni Dominica sex Missas facite.“ Cum lectionibus nimirum sociata oratione, ut Missam interpreter. Insignis est locus de vigiliis in collatione Episcoporum an. 499. habita coram GUNDOBALDO *Burgundia* Rege adversus *Arianos*. Designata fuerat a Rege *Burgundia* collatio ad diem festum S. IUSTI. In vigilia ipsius solemnitate Episcopi decreverunt, ad eius sepulchrum pernoctare, ut futuræ collationis successum DEO commenda- rent. *Evenit autem, ut ea nocte, cum lector secundum morem inciperet lectionem a MOYSE, incidit in illa verba Domini: Sed ego indurabo cor eius &c. Deinde cum post psalmos decantatos recitaret ex Prophetis, occurrerunt verba Domini ad ISAIAM dicentis: Vade, & dices populo huic: audite audientes &c. Cunque adhuc psalmi fuissent decantati, & legeret ex Evangelio, incidit in verba, quibus Salvator exprobrat IUDÆIS incredulitatem: Væ tibi Corozaim &c. Denique cum lectio fieret ex Apostolo, pronuntiata sunt verba illa: An divitias bonitatis eius &c. Quod cum ab omnibus Episcopis observatum fuisset; cognoverunt lectiones illas sic occurrisse volente Domino, ut scirent induratum esse cor Regis. Patet inde vicissitudine cantus psalmorum, lectionisque sacrarum scripturarum ex Heptateucho, Prophetis, Evangelio, & Apostolo vigilias esse transactas. Quod vero observatum est bonum ex decantatis psalmis, & lectionibus omen, opportune hic aliis firmare iuvat exemplis. Quorum illud singularius est de S. MARTINI in Episcopum electione, ut a S. PAULINO, & SULPITIO Severo in eius vita narratur a). *Defensor* nomen erat Episcopo, qui se contentiosius S. Viri electioni opposuerat. Atque ita, inquit SULPITIUS, *habitu est, divino nutu psalmum hunc lectum fuisse, ut testimonium operis sui Defensor acciperet. Alterum exemplum notat V. BEDA in vita S. PATRICII his verbis: Eodem vero die, quo S. PATRICIUS sacris benedictionibus consecratus est, con-**

a) Sic vero ille canit lib. II.

*Dum mage condensæ stipant altaria turbae,
Ac sua fautoris pendunt in vota frequentes,
Nec prætentâ potest transire obstacula lector.
Sed Diaconus, qui forte aderat, vix codice rapto
Quem primum propere referati pagina psalmi
Obtulerat subito festinus tempore versum
Arripit, hæc præsci decantans verba Prophetæ:*

Ex ore infantum, parvoque ex murmure laudem
Lactantum teneras fecisti evolovere linguas.
Exosos propter perversum ut destruat ista
Proleta a parvis laudatio Defensorem.
Tollitur in cælum clamor præscusque probatur
Iudicium clamante DEO sententia Christi.*

* Psal. VIII. 3.

venienter hoc *Psalnistæ canticum in choro psallentium clericorum decantatum est*: Tu es Sacerdos in æternum secundum ordinem MELCHISEDECII.

XXIV. Officium, de quo nunc egimus, olim vigiliarum, seu nocturnorum nomen habuit, quod hodie nominamus *matutinum*; quo nomine appellata fuit ea divini officii pars, uti etiamnum a *Græcis ὁρθρινός* dicitur, quam modo *laudes*, melius *matutinas laudes* vocamus. In vita S. MAURI vocantur *matutini hymni*. Ecce, de S. MAURO fit sermo, *in hac nostra basilica cum aliis eiusdem habitus viris matutinos decantat hymnos*: semper autem tam in Occidente, quam Oriente arctius cum ipsis vigiliis coniunguntur, maxime, quando integræ vigiliæ *παννυχίδες* pernoctes fuerunt celebratæ: quales nobis omnium accuratissime S. BASILIUS in sæpe laudata ad *Neocæsarienses* epistola descripsit, atque ad rem præsentem memorat: *Illucescente iam die pariter omnes velut uno ore, ac corde confessionis psalmum Domino offerunt*. Qui nimirum est psalmus quinquagesimus, de quo CASSIANUS: *Denique per ITALIAM, hodieque consummatis matutinalibus hymnis quinquagesimus psalmus in universis ecclesiis canitur*. Auctor Constitutionum apostolicarum, qui doxologiam *Gloria in excelsis* orationem matutinam facit, singularem etiam psalmum *ὁρθρινὸν* matutinum, L. VIII. c. quasi omnibus iam notum, nominat: quem alibi dicit, esse sexagesimum 37. secundum, eundemque S. CHRYSOSTOMUS *ὁρθρινὸν ψαλμὸν* appellat. „Vi-
„ deamus autem (inquit) undenam incipiat, & quid nos doceat: *DEUS* In ps. 140.
„ *DEUS meus.*“ S. ATHANASIUS, aut quisquis est auctor vetustissimi libri *de Virginitate*, eundem præter alios virginibus commendat: *Πρὸς ὁρθρινὸν δὲ τὸν ψαλμὸν τέτον λέγετε. Ὁ Θεὸς κ.τ. λ. διάφανμα δὲ ἐυλογεῖτε πάντα κ.τ. λ.* „Ma-
„ tutina hora hunc psalmum dicite: *Deus Deus meus, ad te de luce vigilo.*
„ *Sitivit in te anima mea.* Sub diluculum vero: *Benedicite omnia opera*
„ *Domini Domino. Gloria in excelsis &c.*“ S. AMBROSIIUS ad similes psal-
mos videtur alludere in Ps. CXVIII. „DEO (inquit) vacato, indulge ora-
„ tionibus, & ne obdormifcas psallito, somnum tuum bona fraude fraudan-
„ to, mane festina ad ecclesiam: defer primitias pii voti, & postea, si vo-
„ cat sæcularis necessitas, non excluderis dicere: *Prævenierunt oculi mei*
„ *mane meditari verba tua*, & sic securus procedis ad tuos actus. Quam iu-
„ cundum inchoare ab hymnis, & canticis a beatitudinibus, quas in evange-
„ lio legis. Quam prosperum, ut te CHRISTI sermo benedicat, & dum re-
„ cantas Domini benedictiones, studium alicuius virtutis assumas, ut etiam
„ in te benedictionis divinæ meritum recognoscas.“ Benedictiones hæ sunt hy-
minus trium puerorum. ARNOBIUS *Junior* in Ps. CXLVIII. „Quotidie
„ (inquit) huius psalmi tuba, per totum mundum mox ut cœperit auro-

- „ra diei inchoare principium, universa, quæ in cœlo & in terra sunt, ad
 „laudandum, & benedicendum DEUM provocamus.“ CASSIANUS adhuc
 a) alios, qui omnes hodieque sunt in usu, commemorat a). Conveniuntque
De Vitis PP. his, quæ GREGORIUS *Turonensis* de S. GALLO *Arvernensi* episcopo iam ani-
 c. 6. mam exhalaturo narrat: „Albescente iam aurora interrogavit, quid in ec-
 T. I. act. ord. clesia psalleretur. Dixerunt benedictionem se psallere: at ille psalmo quin-
 S. Ben. p. 119. „quagesimo, & benedictione decantata, & alleluiatico cum capitello expresso,
 „consummavit officium totum temporis matutini.“ Psalmus CXLVIII. cum
 sequentibus hic præcise alleluiaticus dicitur, quia hebraice ab לללל *Laudate* in-
 ciipiunt primus, & ultimus, qui etiam in titulo *Alleluia* habent, quos *laudes* vo-
 cat S. BENEDICTUS, unde forte nomen *laudum* toti officio venit, quod S.
 cap. 12. b) BENEDICTUS matutinorum solemnitatem vocat, cum aliis illorum temporum b).
 P. II. p. 93. S. CÆSARIUS apud HOLSTENIUM: „Perfectis Missis dicite matutinos, directane-
 „neo: *Exaltabo te DEUS meus, & Rex meus.* Deinde, *Confitemini.* In-
 „de, *Cantemus Domino. Lauda anima mea Dominum.* Benedictionem:
 „*Laudate Dominum de cælis. Te DEUM laudamus. Gloria in excelsis*
 „*DEO:* & capitellum.“ Pro Dominica nempe. Post directaneum vero *Ex-*
 „*altabo &c.* Cæteros cum antiphona psallendos esse non repetit, qua prius
 præcepit, ut post prædictum psalmum directaneum *in ordine totus matu-*
 „*tinarius in antiphonas dicatur.* Ut vero dies festos a privatis, ita solem-
 „nitates a cæteris diebus festis distinguit in regula monialium apud BOL-
 c) LANDUM c). AURELIANUS triplicem ordinem præscribit, peculiarem pro Sab-
 „bato & *omni Sabbato* hymnum *Te DEUM laudamus* dici iubet. In eo autem
 „pro Dominica, tempore paschali, & maioribus festivitibus (secus ac in
 ter-
 a) „Illud quoque (inquit lib. III. Instit. c. 6.)
 „nosse debemus, nihil a senioribus nostris, qui
 „eandem matutinam solemnitatem addi debere
 „censuerunt, de antiqua psalmorum consuetudi-
 „ne immutatum, sed eodem ordine missam, quo
 „prius in nocturnis conventibus, celebratam. Et-
 „enim hymnos, quos in hac regione ad matuti-
 „nam exceperet solemnitatem in fine nocturnarum
 „vigiliarum, quas post gallorum cantum ante
 „auroram finire solent, similiter hodieque de-
 „cantant, id est psalmum 148. & reliquos, qui
 „sequuntur: quinquagesimum vero psalmum, &
 „sexagesimum secundum, & octogesimum nonum
 „huic novellæ solemnitati novimus fuisse depu-
 „tatos.“
 b) Cap. XII. Reg. Quomodo matutinorum solem-
 „nitas agatur? „In matutinis Dominico die
 „imprimis dicatur sexagesimus sextus psalmus si-
 „ne antiphona in directum. Post quem dicatur
 „quinquagesimus cum *Alleluia.* Post quem dica-
 „tur centesimus septimus decimus, & sexagesi-
 „mus secundus. Inde benedictiones & laudes.
 „Lectio una de Apocalypsi ex corde, & responso-
 „rium, & *Ambrosianum*: versus, canticum de ev-
 „angelio, litania: & completum est.“
 c) Die 12. Jan. p. 736. „Post hoc matutinales ca-
 „nonici dicantur privatis diebus cum antiphonis,
 „festis vero diebus cum *Alleluia* psallantur. O-
 „mni Dominica sex Missæ fiant, postea matutinæ
 „fiant. Imprimis dicite directaneum parvulum
 „*Confitemini* cum antiphona, *Cantemus Domino:*
 „& omnes matutinarum cum *Alleluia* dicantur;
 „sabbato enim & omnibus diebus festis vigiliæ
 „celebrentur. In solemnitatibus vero ipsis, im-
 „pletis matutinis, & hymnum dicant *Te Deum*
 „*laudamus.* In exteriore oratorio procedendum
 „est, & dicendus est directaneus parvulus. Post
 „hoc canticum: *Cantemus Domino.* Deinde be-
 „nedictio trium puerorum: post benedictionem
 „*Gloria in excelsis.*“

tertio pro diebus privatis) *Magnificat*, & *Gloria in excelsis*, maioremque numerum psalmodum requirit, nempe duodecim, ut omnino præcipitur in Conc. *Turon.* II. c. 18. *Quicumque minus quam duodecim psalmos ad matutinum dixerit, ieiunet usque ad vespèram* &c. a). Qui nunc partim in laudibus, partim in vespèris dicuntur, quæ duæ officii divini partes inter se conveniant. Hucque RADULPHUS *Tungrensis* duos canones a nobis laudatos Concilii *Bracarenfis*, & *Agathensis* trahit, quibus idem psallendi ordo in matutinis, vel vespertinis officiis tenendus præscribitur. *Matutini*, inquit, officium appellat, quod vocamus laudes. *Utroque ergo debet esse idem ordo psallendi, quia ambo similiter inchoantur* &c. Sed videtur in illis canonibus amplior significatus *Matutini* esse.

De canonum
observ. pro-
pos. 14.

XXV. S. BENEDICTUS in sua regula illud psalmi citans: *Septies in die laudem dixi tibi*, septenarium hunc numerum diurnis applicans horis, a nocturnisque distinguens, *Qui*, inquit, *septenarius sacratus numerus a nobis sic implebitur, si Matutina, Prima, Tertia, Sexta, Nonæ, Vespæ, Completoriique tempore, nostræ servitutis officia persolvamus, quia de his horis dixit propheta: Septies in die laudem dixi tibi. Nam de nocturnis vigiliis idem ipse Propheta ait: Media nocte surgebam ad confitendum tibi. Ergo his temporibus referamus laudes Creatori nostro super iudicia iustitiæ suæ: id est matutinis, prima* &c. De matutinis seu laudibus, ut vocamus, diximus modo, quas primus CASSIANUS ab ipsa *Prima* nostra nomine distinguit, si ipse auctor est titulorum, seu synopsis, capitibus singulis præfixarum, qualis habetur libro III. c. 4. *Matutinam, quam nos Primæ horæ sollemnitatem appellamus, non antiqua traditione statutam, sed nostro tempore adinventam esse.* Etsi vero in contextu nomen *Primæ* non adhibuerit, officium tamen distinxit, quod a S. BENEDICTO *Prima* vocatur, qui CASSIANO plurimum usus est, ac etiam in sua regula commendat, non tam libros de Institutis monachorum, quam Collationes, ut tamen aliunde etiam, quæ instituto monastico commoda intellexit, depromeret. CYPRIANUS in vita S. CÆSARII sic scribit: *De profectibus itaque cunctorum sollicitus*

De horis
diurnis.
c. 16.

tus

a) Ad matutinos (inquit AUREL. ap. HOLSTEN. P. III. p. 70.) imprimis directaneum: *Exaltabo te Deus meus & rex meus.* Inde, *Iudica me Deus. Deus Deus meus, ad te de luce vigilo, cum Alleluia.* Deinde, *Confitemini Domino, cum Alleluia.* Deinde, *Cantemus Domino, cum Alleluia.* Postea, *Lauda anima mea Dominum. Laudate Dominum quia bonus est psalmus. Lauda Hierusalem Dominum.* Totos tres cum Alleluia. Deinde benedictio dicenda est. Post benedictio-

nem, *Laudate Dominum de celis. Cantate Domino canticum novum. Laudate Dominum in Sanctis eius: cum Alleluia.* *Magnificat anima mea Dominum:* aut cum antiphona aut cum Alleluia. Hymnum, *Gloria in excelsis Deo:* & capitellum. Et complebitis matutinos ipso ordine toto Pascha. Sic omni die dominico, & omnibus maioribus festivitibus, in quibus ab opere vacabitis.

Serm. 140.

tus & providus Pastor statim instituit, ut quotidie *Tertia*, *Sexta*que, & *Nonæ* opus in Sancti STEPHANI basilica clerici cum hymnis cantarent, ut si quis forte *secularium*, vel *pœnitentium* sanctum opus exsequi ambiret, absque excusatione aliqua quotidiano interesse posset officio. Ipse CÆSARIUS in append. S. AUG. Et ideo rogo vos fratres carissimi, ad vigilias matutinus surgite: ad *Tertiam*, ad *Sextam*, ad *Nonam* ante omnia convenite. Nuspiam *Primæ* facit mentionem, dum de *secularibus* agit. In appendice, quam regulæ monialium subiunxit, officium præscribens pro diebus festis, *Deinde*, inquit, *dicenda est Prima cum psalmis sex, & hymnus* (Fulgentis auctor ætheris) *lectiones duæ una de veteri, alia de novo testamento, & capitellum. Hoc modo Dominica, vel Sabbato, & maioribus festivitatis fieri debet. Qui post AUXARIUM CÆSARIO successit in episcopatu Arelatenſi S. AURELIANUS* quotidie in ordine psallendi duodecim psalmos, hymnum &c. pro monachis assignat; in regula autem pro monialibus sex tantum, sicut etiam in aliis horis. Secus ac S. BENEDICTUS, qui ternis psalmis, hymno, lectione, versu *Kyrie eleison*, uti reliquas horas minores absolvit, ut, *si maior congregatio fuerit cum antiphonis; si vero minor in directum psallantur.*

c. 17.

L. III. c. 4.

a

L. II. c. 2.

Apud Bollan-
dum d. 12. Jan.
T. I. p. 736.

b

Reg. ad Mon.
ap. Hoff. P.
II. p. 111.

Quod etiam CASSIANUS de sua *matutina* dicit, tribus psalmis & orationibus celebranda a). Cum alicubi minoribus horis sex psalmos attributos afferat, aut etiam pro horæ numero plures: „Sunt (inquit) quibus in „ipsis quoque diurnis orationum officiis, id est, *Tertia*, *Sexta*, *Nonaque* „id visum est, ut secundum horarum modum, in quibus hæc Domino „redduntur obsequia, psalmorum etiam, & orationum putarent numerum „coæquandum: nonnullis placuit senarium numerum singulis diei conven- „tibus deputari.“ S. CÆSARIUS in reg. Monial. alium ordinem pro quotidianis diebus, alium pro dominico & Sabbato statuit b). S. AURELIANUS pro quotidianis diebus monachis duodecim psalmos decantandos assignat, cum in Regula monialium haud aliter, ac S. CÆSARIUS, sex tantum-

a) „Secundum modum nempe, qui antiquitus in observatione tertie vel sextæ trinx confessionis exemplo statutus est, & somno deinceps finem, & initium operationi, æquali simul modestamine facerent. Qui typus licet ex occasione videatur inventus, & recenti memoria pro causa, quam diximus, statutus appareat; tamen illum numerum, quem designat beatus DAVID, quanquam spiritalem quoque habeat intellectum, secundum litteram manifestissime supplet: *Septies in die laudem dixi tibi super iudicia iustitiæ tue*. Hac enim adiecta solemnitate, septies sine dubio spiritales hos conventus in die facientes, septies in ea laudes

Domino dicere comprobamur. Denique cum hic idem typus de Oriente procedens hucusque fuerit utilissime propagatus, in nonnullis nunc usque per Orientem antiquissimis monasteriis, quæ nequaquam vetustissimas regulas Patrum violari patiuntur, minime videtur admissus.“

b) „Quotidianis vero diebus ad *Tertiam*, *Sextam*, *Nonam* Seni psalmi cum antiphonis, hymnis, lectionibus, vel capitellis suis dicantur. Dominica vero die vel sabbatorum ad *Tertiam* psalmi sex; post quos lectiones tres, una de Prophetis, alia de Apostolo, tertia ex evangelis, & post ipsas lectiones psalmi sex, antiphona una, hymnus & capitellum.“

tummodo præscribat a). Quod vero superius memoravimus ex eodem CAS- a
 SIANO, fuisse apud monachos morem, diurnas horas privatim agendi in suis
 cellis, id forte *Ægypto* singulare fuit: cum viderimus passim horarum diur-
 narum *Tertiæ*, *Sextæ*, *Nonæ* in antiquissimis monumentis recurrere men-
 tionem. Veluti CLEMENS *Alexand.* notat, nonnullos certas ac definitas ho- L.VII. *ström.*
 ras, ut exempli causa *Tertiam*, *Sextam*, *Nonam* orationi destinasse, con-
 corditer iis, quæ superius hanc in rem testimonia retulimus. Videturque in
 libro de Virginitate, S. ATHANASIO attributo, item in regulis S. BASILII fu- q. 37.
 sius disputatis, & S. HIERONYMI epistola ad LÆTAM etiam *Matutina* (quæ
 postea *Prima* dici coepit) deprehendi hora præter reliquas diurnas. Attamen
 recens a MONTEFAUCONIO edita S. CHRYSOSTOMI homilia, commemoratis vi- T. XIII.
 gilii, quatuor tantum psalmodiæ & hymnorum tempora commemorat b). P. 631.
 b

XXVI. *Vespertinam* cum *Matutina* synaxi celeberrimam fuisse, superius De VESPERIS
 audivimus, citaturque iam a S. BASILIO antiquissimus hymnus vespertinus, & COMPLE-
 cuius auctorem se ignorare dicit. „Visum est (inquit) Patribus nostris ve- TORIO.
 „spertini luminis (id est *Hesperii*) gratiam haudquaquam silentio arripere, sed De Spiritu S.
 „mox ut apparuit, agere gratias. Quis autem fuerit auctor illorum ver- c. 29.
 „borum, quæ dicuntur in gratiarum actione ad lucernas, dicere non pos-
 „sumus. Populus tamen antiquam profert vocem, neque cuiquam unquam
 „visi sunt impietatem committere, qui dicunt, *Laudamus Patrem, & Fi-*
 „*lium, & Spiritum Sanctum DEI.*“ Cumque ex vetustissimo MS. editus
 profert eiusmodi hymnus, qui omnia ea contineat, quæ a S. BASILIO me-
 morantur, visum est eum hic referre, prout in *Bibliotheca Græca Io. Alber-*
ti FABRICII habetur: „Lumen hilare sanctæ gloriæ immortalis Patris coele- T. V. p. 196.
 „stis, sancti, beati, IESU CHRISTE, quum ad Solis occasum perveneri-
 „mus, lumen cernentes vespertinum, laudamus Patrem & Filium & Spiri-
 „tum Sanctum DEUM. Dignus es tempore quovis sanctis vocibus celebra-
 „ri, Fili DEI, vitæ dator, quapropter mundus te glorificat.“ Alia *προσ-*
φώνησις & *εὐχαριστία ἐπιλόχνη*, seu *proclamatio & gratiarum actio lucer-*
nalis

a) Quotidianis igitur diebus ad *Tertiam* duodecim
 psalmos dicite, antiphonam, hymnum: *Iam*
surgit hora tertia. Lectionem & capitellum:
Fiat Domine. Ad *Sextam* fit ipse numerus psal-
 morum, antiphona, hymnus: *Iam Sexta sen-*
sim voluitur, lectio & capitellum. Ad *No-*
nam ipso ordine dicendum: hymnus vero: *Ter*
hora trina voluitur.“

b) „Deinde (inquit) *Tertiam*, *Sextam*, *Nonam*, &
Vespertinas orationes persolvunt; & in quatuor

partes totam diem dividentes, singulis in par-
 tibus psalmodia, & hymnis DEUM honorant;
 aliis omnibus prandentibus, ridentibus, indenti-
 bus, ciboque nimio sese dirumpentibus, hi hy-
 mnis dant operam. Nullum fere mensæ, &
 sensilibus rebus tempus deputatur. Rursus post
 prandium eadem exercitia resumunt, postquam
 paulum somno se dederunt. At sæculares in-
 terdiu etiam dormiunt, illi noctu vigilant. Ve-
 re filii lucis sunt &c.“

- L. VIII. c. 36.* *nalis* habetur in Constitutionibus apostolicis non excluso psalmo centesimo
- L. II. c. 59.* quadragesimo, qui in iisdem *vesperi* dicendus commendatur, ἐπιλύχνιον, seu *lucernalis* ideo a *Gracis* dictus. Celebre semper fuit apud eosdem λυχνικόν, seu *lucernale officium*, quod respondet *vesperis* nostris. Sanciturque in Concilio antiquissimo *Laodicensi*, „ Idem precum ministerium omnino debere „ fieri in *Nonis*, & *Vesperis*.“ Semper omnino id tempus aptum & congruum visum est, quo antequam nos cubitum recipiamus, DEO pro acceptis per diem beneficiis gratias agamus. „ Postremo autem (inquit S. CLE-
- Lib. II. Pa-* „ MENS *Alexandrinus*) antequam nos somnus invadat, pium & sanctum est,
dag. c. 4. „ DEO gratias agere, ut, qui eius benignitatem & gratiam fuerimus con- „ secuti, ita ut cum divino quodam afflatu nos ad somnum conferamus: & „ constemini ei, inquit, in *canticis labiorum*, quod in eius iussu fiat, quid- „ quid ei visum est, & ad eius salutare nihil est neque mancum, neque di- „ minutum.“ S. AMBROSIIUS, qui in Psal. CXVIII. hymnorum officii vespertini in Ecclesia meminit, in *Hexaem.* avicularum exempla proponit, ut ab eis psallere discamus, DEUMque assiduis concelebrare hymnis: *Quis enim*, inquit, *sensum hominis gerens, non erubescat sine psalmorum celebritate diem vel inchoare, vel claudere: cum etiam minutissima aves solenni devotione & dulci carmine ortus dierum, & noctium persequantur.* Idem in
- L. V. c. 12.* Pl. I. *Diei ortus*, ait, *psalmum resultat, psalmum resonat occasus.* Diximus de hac re, non tantum quatenus est privatae devotionis, sed etiam publici in Ecclesia officii pars; nihilque fidelibus, iis praesertim, qui sese peculiari- ter DEO consecraverant, fuit antiquius, quam nonnisi solemnibus hymnis in gratiarum actionem Creatori oblati, cubitum concedere. *Postquam*, inquit S. CHRYSOSTOMUS, *paululum sederunt, hymnisque totum concluderunt, singuli quiescunt in stratis, ad quietem, non ad delicias adornatis.* Ita in vita S. MACRINAE sororis refert ipse S. GREGORIUS *Nissienus*, post coenam, familiareque cum sorore colloquium, se ad ecclesiam recepisse, DEO reddere vespertinas gratias τὰς ἐπιλυχνίας εὐχαριστίας. *Cantantium*, inquit, *vox me ad gratias agendas vespertinas vocabat.* Videtur hic ecclesia fuisse publica, prope quam monasterium tam virorum quam mulierum erat, quod in sua domo mater S. GREGORII instruxerat: unde nihil obest, quo minus publicus in ecclesia fuerit iste vespertinus conventus. Qualem etiam S. AUGU-
- Hom. XIV.* *STINUS* memorat in *Victoriana* villa, quae non longe ab *Hippone* distabat.
in Ep. I. ad „ Memoria Martyrum ibi est (inquit) *Mediolanensium* PROTASII, & GER-
Tim. „ VASII. Portatus est eo quidam adolescens, qui cum die medio tempore
c. 17, „ aestatis equum ablueret in fluminis gurgite, daemone incurrit. Ibi cum „ iaceret vel morti proximus, vel finillimus mortuo, ad vespertinos illuc „ hymnos & orationes cum ancillis suis, & quibusdam sanctimonialibus ex „ more

„more Domina possessionis intravit, atque hymnos cantare coeperunt.“ Forte dies aliquis festus erat, quibus, ut superius memini, solebant ad conventus publicos etiam alicubi moniales accedere, pariter ac monachi, quotidianum cum reliquis fidelibus peragendo officium, vespertinum imprimis ac matutinum. PALLADIUS de monachis *Nitriensibus* scribit, „*Vespere ap-* In Laus. c. 7.
 „petente (τῆς ἐσπέρας καταβόας, quod HERVETUS interpretatur *circa ho-*
 „ram nonam) licet itare & audire ab unaquaque cellula hymnos & psalmos
 „CHRISTO decantatos, & preces ad hymnos emissas, adeo, ut existimet
 „quispiam, se in sublime elatum transmigrasse in paradysum deliciarum.“
 CASSIANUS post *Nonam*, ad extremum, inquit, *undecima*, in qua *lucern-* L. III. Instit.
alis hora signatur. In regula Moñ. S. CÆSARII pro diebus festis post *No-* c. 3.
nam immediate sequitur: „Cunctis diebus festis ad duodecimam psalmis,
 „qui ad *Tertiam* dicendi sunt, antiphonæ tres iungantur, lectiones vero de re,
 „hoc est de ipsa festivitate dicantur.“ Tum postquam de vigiliis matutinis ca-
 „nonicis, & *Prima* egisset, subdit demum de vespere: „Ad vesperam simili mo-
 „do in exteriori oratorio directaneus parvulus dicatur, & antiphonæ tres:
 „hymnus una die: *Deus qui certis legibus*, altera die: *Deus Creator o-*
 „mnium.“ Officium hoc vesperarum cum lucernario convenit in regula
 S. AURELIANI, duodecima vero postponitur, cui paschales nocturni æqui- c. 18.
 parantur a). Lucernalium psalmorum meminimus supra ex S. EPIPHANIO a
 cum matutinis. Quod officium etiam cum vespertino coniunctum innuitur
 in Concilio *Emeritenſi* in *Hispania*. Oportet igitur, ut sicut in aliis ecclesiis Can. 2.
vespertino tempore post lumen oblatum, prius dicitur vespertinum, quam so-
num in diebus festis; ita & a nobis custodiatur in nostris ecclesiis. Lucern-
 narium, de quo S. ISIDORUS, erat precatio quædam, seu psalmodia ad ac- Cap. 7. Reg.
 cendendas lucernas, quod præibat vespertinum, iuxta canonem *Emeriten-*
sem, ac *sonum*. In Concilio *Turonensi* II. duodecim statuuntur ad duode- Can. 18.
 cimam psalmi cum *Alleluia*, respiciendo ad numerum horæ, sicut ad *Sextam*
 sex ibidem præscribuntur. CASSIANUS, ad nocturnas & vespertinas solemnita- L. II. c. 4 5. 6.
 tes in *Ægypto* duodecim psalmos dici solitos, asserit. Ultra processit S. AU-
 RELIANUS MOX citatus, in ordine psallendi quotidiano præter hymnum de-
 cem & octo psalmos præscribens. Iterumque a lucernali officio distinguit,
 ut non desint, qui cum *Completorio* eandem hanc faciant horam. Secus esse,

MABIL-

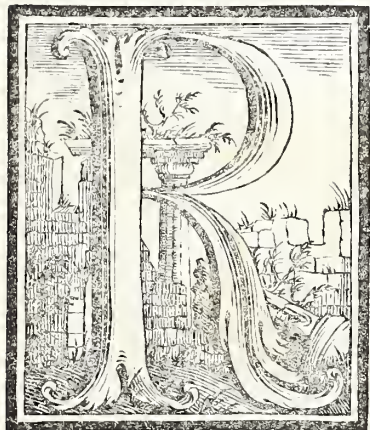
a) „Ad lucernarium directaneus parvulus id est, *Regna terre cantate DEO, psalite Domino*. Alia die, *Laudate pueri Dominum*. Antiphonæ tres. Hymnus: *Hic est dies verus Dei*. Et capitellum, quem hymnum tota Pascha ad matutinos, & ad lucernarium dicite. Ad duodecimam imprimis

directaneus parvulus: *Sol cognovit occasum suum*. Sex sorores binos psalmos cum suis alleluati-
 eis dicant, antiphonas tres, lectiones duas, unam
 de Apostolo, aliam de evangelio. Ad noctur-
 nos paschales ipso numero, sicut in duodecima
 designavimus.“ Ap. HOLSTEN. P. III. p. 69.

- De cursu Gall.* §. 5. n. 60. MABILLONIUS advertit, ex ipsa AURELIANI regula colligi. Profecto enim Completæ, seu Completorii officium ibi ordinatur: *Quando repausaturi estis, in schola, in qua manetis, Completa dicatur, imprimis directaneus, & psalmus nonagesimus dicatur, deinde capitella consuetudinaria.* Idem psalmus in regula S. BENEDICTI cum aliis pro Completorio præscribitur; de quo tamen officio nihil in regula S. CÆSARII legitur. In regulis S. BASILII, fusius disputatis, occurrit aliquid, quod possit Completorio nostro respondere. Nec abludit, quod ex S. AUGUSTINI ad ALIPPIUM epistola prima edita habetur: *Acta sunt vespertina, quæ quotidie solent: nobisque cum Episcopo recedentibus, fratres eodem loco hymnum dixerunt, non parva multitudo utriusque (sexus) ad obscuratum diem manente, atque psallente.* Summe memoranda est ea epistola, in qua narrat S. AUGUSTINUS, quibus adhortationibus obtinuerit demum, ut *Hipponenses* Catholici abhorrerent a luxuriosis conviviis, quæ in Sanctorum natalitiis apud *Africanas* ecclesias celebrare mos erat. Id vero egit, ut meridiano tempore divinis orationibus & psalmis interessent, ita illum diem multo mundius atque sincerius placere celebrandum. Quod quam celebre fuerit, mox enarrat: *Pomeridiano autem die maior, quam ante meridiem affuit multitudo, & usque ad horam, qua cum Episcopo egrederemur, legebatur alternatim, & psallebatur: nobisque egressis duo psalmi lecti sunt &c.* Id quod de communi vespertino officio intelligendum est, tunc longius protracto. Inde ergo fieri potest, ut communi officio vespertino completo (quod semper solemne fuit apud fideles, estque ad hodiernum diem) dum, divino servitio arctius obstricti, suos adhuc hymnos & psalmos adderent, vel ante somnum psalmodiæ peculiariter indulgerent, complerentque divina officia, Completorii peculiaris hora excreverit; cuius sunt, qui auctorem faciant S. BENEDICTUM, apud quem primum occurrit hoc nomen, officiumque trium psalmorum dictione terminandum: *Qui psalmi directaneæ sine antiphona dicendi sunt. Post quos hymnus eiusdem horæ &c.* Apud CASSIANUM huc pertinet, quod habetur de officiis, quæ sibi per *Mesopotamiam, Palæstinam, & Cappadociam*, ac totum Orientem singulis hebdomadibus vicissim reddere fratres consueverint, atque etiam S. BENEDICTUS imitatus est: *Has autem, inquit CASSIANUS, septimanas unusquisque suscipiens, usque ad cœnam dominici diei ministraturus observat. Qua perfectâ ministerium totius hebdomadis ita concluditur, ut hi, quibus succedendum est, convenientibus in unum fratribus ad concinendos psalmos, quos quieturi ex more decantant, omnibus in ordine pedes lavent.*
- Reg.* c. 17.
- L. IV. c. 19.*
Instit.

CAPUT IV.

*Qualem habuerint, esseque voluerint prima Ecclesiæ ætate
sancti Patres ecclesiasticum cantum.*

I.

est, ut de cantus ac musicæ veteris ecclesiasticæ ratione aliqua dicamus, non admodum quidem multa: quantum nempe rescire licuit ex veteribus christianis Doctoribus, qui vix artem illam attigerunt, aut nobis aliquid reliquerunt. Quæ enim de ORIGENIS, & DYDAMI *Alexandrini* peritia musica ab antiquis narrantur, præsertim de ORIGENE, quod eam cum reliquis scientiis docendo etiam gentilibus religionem christianam simul instillaverit, ut

Vetus musica
RHYTHMI-
CA & ME-
TRICA.

HIERONYMUS de Scriptoribus ecclesiasticis perhibet, non huc proprie spectat. Et quæ habemus S. AUGUSTINI, CASSIODORI, & BOETHII scripta in hac materia, in alio sunt genere a). S. AU-

GUSTINUS

a) Veluti S. AUGUSTINI sex libri de Musica (deperdito eius libro, quem ipse indicat lib. II. *Retractat. c. II.* & POSSIDIUS in *Indiculo Opp. S. AUG.* „*Contra HILARIUM de Canticis ad Altare*) „In quibus (ut ait CASSIODORUS de *Artibus & disciplinis liberalium litterarum c. 5.*) humanam vocem, *rythmicos* sonos, & *harmoniam* modulabilem in longis syllabis atque brevibus naturaliter habere monstravit.“ Ac libro primo quidem, quæ ad huius disciplinæ considerationem pertinent, numerorum motuum species explicantur. In secundo de syllabis, pedibusque *metricis* disputat. In tertio tractat de *rythmo*, *metro*, & *versu*: primumque *rythmi* ratio, & proprietas traduntur; tumque incipit tractatio de *metro*, quæ in quarto libro continuatur. In quinto de *versu* discritur. Atque hæc ipsa S. AUGUSTINUS *ingacitatem* vocat, quam apud benevolos officiosi laboris nomine deprecatur initio libri sexti, ubi deinceps studiosorum mentes ex numerorum consideratione ad DEUM provehit. Idem S. AUGUSTINUS

de his libris scribens ad MEMORIUM Episcopum, Ep. 101. qui eos ardentem postulaverat, „Verumtamen (inquit) te hoc tantopere flagitasse poenitebit. Difficillime quippe intelliguntur in eo quinque libri, si non adsit, qui non solum disputantium possit separare personas, verum etiam pronunciando ita sonare morulas syllabarum, ut eis exprimantur, sensumque aurium feriant genera numerorum, maxime, quia in quibusdam etiam silentiorum dimensa intervalla miscentur, quæ omnino sentiri nequeunt, nisi ut auditorem pronunciator informet. Sextum sane librum, quem emendatum reperi, ubi est omnis fructus cæterorum, non distuli mittere Caritati tuæ, fortassis ipse tuam non multum refugiet gravitatem.“ Nimirum ubi lectorem ex numerorum consideratione ad DEUM provehit, non quatenus sensus afficit, sed rationem: eodem quidem fine, quo etiam musica sacra tendit, „Quæ (ut ait CASSIODORUS l. c.) & sensum nostrum ad superna erigit, & aures modulatione permulcet.“

B b 3

- L. I. de Mus. c. 2.* GUSTINUS definit musicam *scientiam bene modulandi*; sed eam tractavit uni-
ce, quatenus soni in intervallorum spaciis, earumque certa dimensione
cantando, saltandoque nos mulcent, estque *rhythmica* ac *metrica* musica
ab *harmonica* distincta. „*Harmonica* (iuxta CASSIODORUM) scientia est mu-
sica, quæ discernit in sonis acutum & grave. *Rhythmica*, quæ requirit
in concursione verborum, utrum bene sonus vel male cohæreat. *Me-
trica* est, quæ mensuras diversorum metrorum probabili ratione cogno-
scit; ut verbi gratia, *heroicum*, *iambicum*, *elegiacum* & cætera.“ Præci-
sius *Aul. GELLII*: „Longior mensura vocis *ῥυθμός* dicitur, altior *μέλος*.
Est & alia species *παιονική* (sc. partis *Geometriae*) quæ appellatur *μετρική*,
per quam syllabarum longarum, & brevium, & mediocrium iunctura,
& modus congruens cum principiis *Geometriae* aurium mensura examina-
tur.“ S. AUGUSTINUS alicubi discutiens, quid humana ratio in musica
L. II. de Ordine n. 39. 40. egerit circa sonum, eumque triplicem, aut in voce animantis, aut in eo,
quod flatus in organis faceret, aut in eo, quod pulsu ederetur: Vide-
bat autem (inquit) hanc materiam esse vilissimam, nisi certa dimensione
temporum, & acuminis gravitatisque moderata varietate soni figuraren-
tur. Recognovit hinc esse illa semina, quæ in grammatica, cum syllabas
diligenti consideratione versaret, pedes & accentus vocaverat. Et quia in
ipsis verbis brevitates & longitudines syllabarum, prope æquali multitudine
sparsas, in oratione attendere facile fuit, tentavit, pedes illos in ordines cer-
tos disponere, atque coniungere: & in eo primo sensum ipsum secuta,
moderatos impresit articulos, quæ & cæsa & membra nominavit. Et ne
longius pedum cursus provolveretur, quam eius iudicium posset sustine-
re, modum statuit unde reverteretur, & ab eo ipso versum vocavit. Quod
autem non esset certo fine moderatum, sed tamen, rationabiliter ordinatis
pedibus, curreret, *rhythmici* nomine notavit, qui latine nihil aliud, quam
numerus dici potuit.“ Hoc prioribus libris de musica S. AUGUSTINUS pro-
positum habet quoad ipsam syllabarum dimensionem, quæ sono, dum aliæ
productiores, aliæ correptiores inter se miscentur, demulcent. „Quare
L. II. c. 2. (inquit) illud nunc quæro, utrum sonus versum aliquando te aliqua per
aures voluptate commoverit? Respondetque discipulus, qui interloquitur:
„Prorsus sæpissime, ita ut nunquam fere sine delectatione versum
audierim.“ Agit deinde curate de syllabarum pedibus, eorumque structu-
ra, qua ratione delectant, dum alii aliis, æqualitate servata, miscentur. „Quid
Ibid. c. 9. enim (inquit) auribus potest iocundius esse, quam cum & varietate mul-
centur, nec æqualitate fraudantur?“ *Rhythmici* rationem, quoad melodicus
L. IX. de Noviis Phil. est, sic describit *Martianus CAPELLA*: „Temporum alia simplicia sunt, quæ
„*podica*

„*podica* etiam perhibentur. *Pes* vero est numeri prima progressio per legitimos & necessarios fonos iuncta. Cuius partes sunt *arsis* & *thesis*. *Ar-*
 „*sis* est elevatio; *thesis* depositio vocis ac remissio.“ S. BASILIUS mentionem facit τῶν ἀρμονικῶν ῥυθμῶν, *rhythmorum harmonicorum*, quem locum S. AMBROSIIUS respiciens, *claustra rhythmorum* nominat. Et apud S. CHRYSOSTOMUM ῥυθμῶν συγκείμενον θεῶν ᾠσμα, *rhythmo compositum divinum cantum* memoratur. ^{Præf. in Ps. I. n. 12.} Atque in anecdoto nostro *Gerontico* Abb. PAMBONIS carpuntur monachi, qui μελωδῶσιν ᾠσματα ἃ ῥυθμίζουσιν ἤχους, *modulantur cantica, ac numero adstringunt tonos*. Cum *rhythmo* coniunctum est *metrum*, quod potest dici ipsius *rhythmici* mensura. „Vides (inquit S. AUGUSTINUS) ^{L. III. c. 1.}
 „ut opinor, quam recte utrumque nomen his rebus sit impositum: nam
 „quoniam illud pedibus certis provolvitur, peccaturque in eo, si pedes
 „dissoni misceantur, recte appellatus est *rhythmus*, id est numerus: sed
 „quia ipsa provolutio non habet modum, nec statutum est in quoto pede
 „finis aliquis emineat, propter nullam mensuram continuationis non debuit
 „*metrum* vocari. Hoc autem utrumque habet: nam & certis pedibus cur-
 „ritur, & certo terminatur modo. Itaque non solum *metrum* propter in-
 „signem finem, sed etiam *rhythmus* est propter pedum rationabilem con-
 „nexionem.“

II. Hæc pertinent ad illud sacrorum hymnorum in Ecclesia genus, quod antiquissimis Ecclesiæ temporibus in usu fuit, in Oriente præsertim a S. EPHREM, inter *Latinos* a S. AMBROSIO excultum, unde & *Ambrosiani* sunt dicti hymni: non eo quod sola *rhythmici*, aut *metri* ratio totam cantus ac musicæ varietatem confecerit, sed certi coaptati sint moduli musici. Ac totus quidem in eo est EUSTACHIUS a S. Ubaldo, *Disq. II.* decantatus a S. AMBROSIO in *Mediolanensem* ecclesiam inducto, non cantum alternum, vel populi concentum primum induxisse in ecclesiam *Mediolanensem* S. AMBROSIIUM, sed cantum ipsum modulatum antea insuetum in ecclesia occidentali. Plures vero sunt eruditi, qui demum ad sæculi secundi exitum, aut initium tertii primordia cantus ecclesiastici revocant. MOSHEMIUS, in *primis rerum christianarum initiis*, nulla adhuc publica, & omnibus nota adfuisse carmina existimat, non totum itaque concinisse cœtum, sed unum & alterum tantum, cui poeticæ nonnihil fuerit facultatis, inflatu Spiritus S. accensum, cæteris tacentibus decantasse, ex loco PAULI I. *Cor. XIV. 26.* infert: *Unusquisque vestrum psallendum habet, doctrinam habet*: „Ergo (inquit) sacri veterum Christianorum
 „Poetæ erant ex eorum ordine, qui Prophetæ appellabantur, quos instin-
 „ctus quidam divinus impellebat ad DEUM publice laudandum, & fratres
 „docendos &c.“ Alii ut cantum modulatum primis Ecclesiæ sæculis in-
 „suetum

An harmoni-
 ca musica
 primis sæcu-
 lis in usu?

fuetum asserant labiliori utuntur NICEPHORI auctoritate, agentis de sancti EPHREM hymnis compositis ad *metrum* HARMONII, qui BARDESANIS hæretici filius errores patris conatus est carminum cantu propagare, cuius singula verba p. 72. & 77. recitavimus. Ex quibus, & quidem p. 77. relatis, modulati ecclesiastici cantus originem dignosci existimat EUSTACHIUS a S. Ubaldo in commentario de *Benedictione DEI*, *Observ. I. Sect. 4.* citatque in eandem sententiam Ant. DEMOCHAREM, *lib. IV. adversus Missoliturgos*, c. 12. Franciscum BIARIUM de *veter. monach. T. II. cap. 2. §. 2. num. 18.* MARTENIUM de *antiq. monachorum ritibus lib. I. cap. 2. num. 50.* PIGNATELLUM *Consult. Canonic. Cons. 41.* Dicitur quidem NICEPHORUS MARTENIO, cantum melodicum primis Ecclesiae sæculis insuetum asseruisse, sed id in editionibus non præcise legitur, quas præ manibus habeo. Id vero expresse

Marten.

I. c. & de antiq. eccl. disc.

c. III. n. 8.

Hefsten.

I. VII. Tr. 4.

Disq. 4.

refertur: *Cum iam per tria a Christo nato sacula simplex cantus, nullo modulationis fuso permixto, Christi populos nutriisset; ecce tibi HARMONIUS quidam &c.* S. EPHREM vero divinos hymnos ad HARMONII carminum leges composuit ἀφ' ὧν πρὸς ζῆλον καὶ οἱ μετέπειτα τῆς ἐκκλησίας μελοποιοῖσι τὰς ἀφορμὰς τῶν μελῶν πορισάμενοι ἐπὶ μᾶλλον ἀνέξῃσαι τὰυτὰ καὶ ἐπιδῆναι παρασκευάσαντο. A quibus per emulationis ardorem posteriores Ecclesiae cantores modu-

lorum formulas mutuati magis etiam atque magis augere, atque propagare eas sunt aggressi. Ab hoc tamen non videtur abluere, quod idem NICEPHORUS dicit, dum de *Arianorum* nocturnis cantibus Cpoli sub S. CHRYSOSTOMO agit, quos hic æmulatus sit. Catholica autem Ecclesia, ait, *princi-*

L. XIII. c. 8.

pio eiusmodi psalmodiae hymnorumque canendorum inde sumto, ad hunc usque diem consuetudinem eam retinet, & sacris cantilenis operatur. Morem autem antiphonarum, hoc est, alternis per responsionem carminum concinendorum, Ecclesia antiquitus iam inde ab Apostolis accepit. Provocat NICEPHORUS præcise ad morem poetarum antiquorum lyricorum, dum aut foli, aut alternis carmina sua canebant. Quod factumne fuerit primum in sacris hymnis, *metrice*, ac *rhythmice* compositis, non constat. Hymni ecclesiastici antiquiores, qui supersunt, *metro* adstricti haud erant, etsi, qua melodia etiam psalmi, ac cantica a cantoribus fuerint decantata, manifestum fatis non sit.

De rebus eccl.

cles. c. 25.

Notandum autem (inquit WALAFRIDUS) hymnos dici non tantum, qui *metris* vel *rhythmis* decurrunt, quales composuerunt AMBROSIVS, HILARIUS, & BEDA *Anglorum* Pater, & PRUDENTIVS *Hispaniarum* scholasticus, & alii multi: verum etiam cæteras laudationes, quæ verbis convenientibus, & sonis dulcibus proferuntur. Unde & liber psalmorum apud *Hebraeos* liber hymnorum vocatur. Dici hic queat, quod de ipsis psalmis, aut canticis sacrae scripturae tenent, qui illos *metro* consistere negant, stilum potius,

tius, & orationis colores attendi debere: cuiusmodi sane cantica ex tempore prolata in novo etiam habentur Testamento, certis tantum versuum distinctionibus, & sermone, figurisque elevationibus composita, quæ etiam afficiunt, ac demulcent, quando harmonica acutorum vel gravium sonorum accedit modulatio, quemadmodum in *rhythmica*, & *metrica* cum *harmonica* coniuncta. Quæ aliaque discernit auctor de Musica inter opera S. BEDÆ. Cum enim primum attulisset *harmonice* definitionem, antea ex CASIODORO positam: „Vel *harmonica* (subiungit *De Musica quadr.*) est illa, T. I. p. 416.
 „quæ consistit in numeris dupliciter, & mensuris: una *localis*, secundum ed. Basil.
 „proportionem sonorum vocumque; alia *temporalis* secundum proportio-
 „nem longarum breviumque figurarum. Alia, id est *harmonica*, quod di-
 „cretio modulationis & varietatis canendi scientia: & facilis ad perfectio-
 „nem canendi via, plurimumque vero dissimilium proportionalis consonan-
 „tia, & scientia de numero relato ad sonum.“ *Harmonica* etiam canonica dicebatur. Rationem exponit PTOLEMAIS *Cyrenaica*, cuius verba affert PORPHYRIUS in *Harmonicis* a). Longe aliter *Canonici* cantores nominantur *Can-*
 17. *Conc. Laodicensi*, inde, quod Ecclesiæ adscripti fuerint. Sunt etiam Ca-
 nonarchæ apud Græcos e numero lectorum, seu cantorum, quæ cæteris can-
 toribus iuggerere soliti sunt canones, qui sunt hymni, sive cantica eccle-
 siastica, certa serie composita. Quales iam memorantur in *Gerontico*, quod
 ex MS. *Vindob.* edimus, ubi sic Abbatem PAMBONEM alloquitur frater Ale-
 xandria redux: Ἐν ἀμελείᾳ δαπανῶμεν τὰς ἡμέρας ἡμῶν ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ καὶ
 ἔτε κανόνας ἔτε τροπάρια ψάλλομεν ἀπελθόντες (forte ἐπελθόντες) γὰρ μὲν ἐν
 Ἀλεξανδρείᾳ εἶδον τὰ τέγμετα τῆς ἐκκλησίας πῶς ψάλλασιν καὶ ἐν λύτῃ γέγονε
 πολλὴ διὰ τί καὶ ἡμεῖς ἐψάλλομεν κανόνας καὶ τροπάρια. In ignavia transigimus
 dies nostros in eremo ista, neque canones, aut troparia canimus. Adveniens
 enim Alexandriam, vidi ordinem ecclesiæ quomodo psallunt, ac multo sum
 affectus mœrore, eoquod nos canones, & troparia non canimus. Insignis est
 hic locus, unde palam fit, quid monachi in eremo actitarint, quæ contra
 cantus

a) „Canonicum autem (inquit) studium, secundum quos generalius est? Iuxta *Pythagoricos*. Quam enim nunc *harmonicam* vocamus, *canonicam* illi dicebant. Cur vero illam nominamus *canonicam*? Non ut aliquibus visum fuit a canone instrumento, sed a rectitudine. Siquidem ratio id, quod rectum est, reperit, utendo canonicis, sive regulis *harmonicis*. Etiam instrumentis *harmonica* lege compositis *canonicum* appellant, quod in fistulis, tibiis, atque aliis instrumentis adhibeant studium, ac curam: quæ etsi non sit *canonica*, sic tamen vocatur, quia

fiat secundum rationes, & theoremata *canonica*. Potius ergo instrumentum a *canonica* effectione sic est denominatum. *Canonicus* vero universe est *harmonicus*, qui circa id, quod *harmonia* constat, ratiocinando versatur. Differunt autem *musici* & *harmonici*. *Musici* enim dicuntur *harmonici* illi, qui ordiuntur a sensibus; *canonici* vero sunt *Pythagorici*, qui & *harmonici*. Utrique verò generatim *musici* appellantur.“ VITRUVIUS lib. I. c. 1. in eandem sententiam loquitur: „Musice autem sciat oportet, uti canonicam & mathematicam rationem habet.“

cantus fuerit *Alexandriae* modulatio, haud dubie secundum tropos, seu modos, ac disciplinam artis musicae. *Hymni & psalmi ut canerentur secundum morem Orientalium partium institutum* esse a S. AMBROSIO, & ex illo in hodiernum retentum multis iam ac pene omnibus gregibus christianis, & per cætera orbis imitantibus, discimus ex S. AUGUSTINO a). Huius auctoritate potissimum assertum it laudatus P EUSTACHIUS a S. Ubaldo, ipsum cantum harmonicum a S. AMBROSIO institutum esse in ecclesia *Mediolanensi*. Lectis tot testimoniis de cantu ecclesiastico a prima Ecclesiae ætate, a nobis hætenus allatis, an hoc statui possit? iudicet lector. Illud vero me latet, unde hauserit KIRCHERUS, quod SS. AMBROSIVS, & AUGUSTINUS, PYTHAGORAM imitati, quindecim monochordi divisiones, id est systema intra *Disdiapason*, seu duas octavas constituerint, sicuti postea BOETIVS, qui notas antiquas musicas græcas ex alphabeto græco inter paucos, quos sciverim, ex scriptoribus *Latinis* de Musica, aut etiam *Græcis* christianis, conservavit. Sed nihil ille de cantu ecclesiastico. Per singulos modos, ait inter alia, a veteribus musicis unaquæque vox diversis notulis insignita est. Ad rem vero nostram nihil superat monumenti liturgici prioris ætatis cum notis eiusmodi, sicuti supersunt græca carmina cum notis in bibliothecis *Parisis, Berolini, Oxonia, Florentiæ*. Specimen hic adiungam ex MS. sæc. IX. vel X. monasterii S. Galli, in

INCIP LIBER ADHELMII EPI DEVIRGINITATE
 Metrica tyrones nunc pman carminecasto S
 Et laudem capiat quadrato car dine vir g o
 Trinus marce dr qui pollens secula credun T
 Regnator mundi infedibus regnans alti S
 Indigno conferre mihi dignetur in a& hr A

a) „Dubitari hic potest (inquit THOMASINUS de vet. & nova eccl. disc. P. I. lib. II. c. 73. n. 5.) an illud instituerit tum AMBROSIVS, ut qui psalmos ante tantum recitabant, canere iam inciperent? An ut alternis caneretur, & ab ipso caneretur populo, cum antea unus cecinisset cantor, auscultantibus cæteris & orantibus, vel plures cecinissent cantores, non simul, sed per vices? AUGUSTINI verba id magis suadere videntur, institutum tunc primo fuisse cantum ipsum: *Institutum, ut canerentur hymni & psalmi*. Vix tamen adduci possum, ut credam in

Ecclesia Latina annis pene quadringentis psalmorum morem fuisse recitationem, cantum nullum, cum psalmi ipsi cantica sint, cum psallere sit canere, cum cantus, & psallendi toties meminerit PAULUS. Quod tamen ait AUGUSTINUS AMBROSIVM id instituisse secundum morem ecclesiarum orientalium, de alterno ipsius populi cantu dicere videtur, quem paulo ante DIODORUS & FLAVIANUS *Antiochiæ* instituerant. Neque enim tam multi anni interfluxerant, ut eo temporis intervallo in ea re non potuerit ecclesia *Mediolanensis* ab *Antiochena* discre-

in quo superscriptis notis musicis varia S. ADHELMII carmina, & SEDULII *Paschale* continentur. In primis autem tantum versibus cuiusque carminis comparent notæ. Adscribam præterea fragmentum, in quo luculenta divisio antiquioris musicæ disciplinæ habetur a).

a

III. Ex antiquis monumentis nihil superest, quod aut nos de antiqui cantus ecclesiastici ratione instruat, aut modum aliquem illius exhibeat. Nisi velis huc referre, quæ in antiquissimo *Luxoviensi* lectionario deprehenduntur, rubro notata e. g. post lectionem sabbati sancti: *Cantemus Domino gloriose* &c. Item in festo S. IOANNIS Baptiste: *Benedictus Dominus DEUS Israel* in medio contextus evangelii, & alia, quæ forte peculiarem vocis elevationem, ac cantum designant. Iam memini in celebri S. GERMANI psalterio, quod *Parisiis* vidi, sæpe ad unum aut duos etiam versus in margine litteram &c. comparere, quæ succentum populi responsorium, aut antiphonum designet. Postea referemus, quam se S. AUGUSTINUS oblectatum tectetur suavisonantis ecclesiæ canticis *Mediolani*. Quod vero singulariter cautum a S. ATHANASIO uadii lib. X. Confess. *Qui tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmi, ut pronuncianti vicinior esset, quam canenti*, id S. ISIDORUS commune facit primitivæ Ecclesiæ. *Primitiva autem Ecclesia*, inquit, *ita psallebat, ut modico flexu vocis faceret psallentem resonare: ita, ut pronuncianti vicinior esset, quam psallenti*. Patet S. AUGUSTINI verba sua fecisse S. ISIDORUM, quodque ille de S. ATHANASIO singulariter commemoraverat, toti Ecclesiæ primitivæ tribuisse. Ex collatis vero Sancti AUGUSTINI locis alia saltem disciplina Ecclesiæ sæculis IV.

Qualis cantus
prima Eccle-
siæ ætate fue-
rit.

De Offic. c. 7.

&

pare. Credibile autem nullo modo fuerit, totis quadringentis annis, quos psalmos orientalis ecclesia caneret, ab occidentali esse duntaxat recitados. PAULINUS, AMBROSII vitæ scriptor disertè id institutum docet ab AMBROSIO, ut alternis caneretur. Hoc enim solum vox antiphonæ & Græcis tunc, & Latinis sonabat, ad quos e Græcis defluxit. Imo indicat PAULINUS eum morem ab Oriente profectum. Ita enim ille: *Hoc tempore primi antiphonæ, hymni, ac vigiliæ in ecclesia Mediolanensi celebrari cæperunt.*“

a) Ex Cod. MS. Bibliothecæ publ. Argent. sæc. XI. qui continet librum *Omeliar. B. GREGORII* Papæ urbis *Romæ* in EZECHIELEM. „Nunc de prima voce, velut de sonitus totius parente dicemus. Omnis vox in duo genera dividitur, *continuum* atque *divisum*. Continuum est velut inge conloquium, *divisum*, quod in modulatione servamus. Est & *medium*, quod in utroque permixtum, ac neque alterius continuum modum servat, nec alterius frequenti

divisione præceditur, ut pronuntiandi modo carmina cuncta recitantur. Horum illa, quam in divisas partes, certasque deducimus, *diastemica* nominatur, & ei parti, quæ *armonica* vocatur, aptanda est. Quæ quidem *armonica* habet partes disputationis septem. Primam de *sonis*: secundam de *spatiis*: tertiam de *systematis*: quartam de *genere*: quintam de *tonis*: sextam de *commutationibus*: septimam de *modulatione*, quam modo *pociam* (sic) vocamus. Ac prius de *sonis*, ubi artis est clementum. *Sonus* quippe tanti apud nos loci est, quanti in geometricis *signum*, in arithmeticeis *singulum*. *Pthongos* sonos dicimus. Verum *pthongus* dicitur: voeis modulate particula, una intentione producta. Est autem intentio, quam dicimus *tasin*, qua vox consilit, ac perseverat *sonus*. *Pthongus*, vel speciatim, vel generaliter appellatur. Sed generale vocabulum specialia habent. Quæ ideo tota *gravi* voce perhibentur.“

C c 2

& V. colligitur, quando iam in divinis officiis, ecclesia ex statu presso in libertatem vindicata, celebrior cultus, ac sollemnior etiam in variatione cantus extiterat. Agnoscit S. AUGUSTINUS in hymnis & psalmis canendis variam consuetudinem, & pleraque dicit haberi in *Africa* ecclesiae membra pigriora, ita ut *Donatistae* reprehenderint, quod sobrie canerent in ecclesia. Suavi melodia compositus esse debuit ecclesiasticus cantus. *Cum*, inquit, *liquida voce & convenientissima modulatione cantantur*. Tempora & momenta in ecclesia cantandi exprimit ad IANUARIUM. „Quando autem non est tempus, cum in ecclesia fratres congregantur, sancta cantandi, nisi cum legitur, aut disputatur, aut Antistes clara voce deprecatur, aut communis oratio voce Diaconi indicitur? Aliis vero particulis temporum quid melius a congregatis christianis fiat, quid utilius, quid sanctius, omnino non video.“ Obiter hic noto, me in GROTII libello haud reperire, quod eum pluribus probare niti *Ioh. Iac. HULDRICUS* de sacrorum hymnorum in ecclesia usu dicit, omnes Christianorum etiam preces fuisse cantatitias. Quod firmari ex citato Sancti AUGUSTINI loco forte quis dicat. Alibi in regula pro monialibus, inter alia praescribit, ut non cantent, nisi quae praescrupta sint cantari. Quae verba citantur, & ita explicantur in regula PAULI & STEPHANI: „Ne quae cantanda sunt in modum profae, & quasi lectionem mutemus, aut quae ita scripta sunt, ut in ordine lectionum utamur, in tropis, & cantilena arte nostra praesumptione vertamus.“ Narrat S. HIERONYMUS ex libro hymnorum S. HILARII, qui excidit, in hymnorum carmine *Gallos* indociles vocari. Igitur oportuit arte aliqua, & institutione non modica opus fuisse; si quidem hoc non potius intelligendum sit de arte pangendi carmina hymnorum, quam de ipsa disciplina cantandi. Quo de studio nihil etiam in antiquis regulis monasticis legitur, praeterquam quod aliqua vocis ratio, & selectus sit habitus. Nisi forte hoc ipsum quis non tantum de capaci ad canendum ingenio, ac naturali quadam facultate, verum etiam arte aliqua, & studio comparata, accipiendum existimet. Cuius rei tamen nullum uspiam indicium, atque argumentum apparet, ut, prolatis in medium testimoniis, patebit. Non hic sermo est de reconditori musices theoria, quam schola *Pythagorica* cum aliis mathematicis disciplinis ceu necessariam ad sapientiae studium partem requirebat; quas disciplinas cum aliis Philosophiae partibus rei christianae etiam proficuas nostri existimabant. Nequid dicam etiam de *Phonascis* veterum, vocis formandae conservandaeque magistris, de quibus nuperrime scripsit *Wilh. BALLHORN*, qui in scholis etiam publicis non tantum aut disciplinam musicam, sed rectum vocis pronuntiationisque usum docebant. Id ex S. IUSTINO discimus, ante suum ad sacra christiana accessum, cum ex Philosophiae studio ad profectum sapientiae

Ep. LV. n. 34.

Loc. cit.

Loc. cit.

De S. Cantae
administ. T.
II. Op. theol.
p. 507. &c.Huldr. P. I.
p. 48.

Num. 14.

Dial. cum
Tryphone
n. 2. p. 103.

pientiae aspirans, inter alios etiam celeberrimum *Pythagoreum* adiisset, *auditor illius & familiaris feri cupiens*. In primo accessu: „Quid ergo (inquit ille) dedisti operam *Musicae, Astronomiae, & Geometriae*? An putas per-
 „specturum te quidquam eorum, quae beatæ vitæ conducunt, nisi hæc prius
 „didiceris, quæ animum a rebus, sensum moventibus, abstrahent, & ad ea,
 „quæ mente percipiuntur, idoneum efficient, ut ipsum pulcrum, & ipsum
 „bonum intueatur? Cum has disciplinas pluribus laudasset, ac necessarias
 „prædicasset, dimisit me a se, postquam ei confessus sum, me nescire. Fe-
 „rebam igitur, ut par erat, moleste, quod spe excidissem; eoque magis,
 „quod mihi aliquid scire videretur. Rursus cum tempus illud considerarem,
 „quod mihi in his disciplinis conterendum erat, non ferebam me in lon-
 „gum tempus reiici.“ Equidem ORIGENES his aliisque disciplinis instru-
 ctum esse cupit S. GREGORIUM *Taumaturgum*. „Per modum quidem finis *Philocalie*
 „(inquit) ad christianam doctrinam: efficaciter autem propterea optaverim c. 13.
 „te etiam assequi Philosophiæ *Græcorum* circulares disciplinas, aut primas
 „institutiones, quæ scilicet valent ad christianismum. Quin & geometrica
 „& astronomica ad sacrarum litterarum explanationem conferunt. Ut quod
 „aiunt Philosophorum æquales: *Geometria & Musica, Grammatica & Rhetorica*,
 „atque *Astronomia*, veluti *Philosophiæ* adminiculis, istud nos asse-
 „ramus etiam de ipsa *Philosophia*, christianæ sapientiæ comparatione.“ De
 musica in eundem sinem agit S. AUGUSTINUS. Mamertus CLAUDIANUS in ep. S. Augustinus
 ad SAPAUDUM rhetorem sui ævi: *Studiorum quasi quandam mortem flebili L.II. de doct.*
veluti epitaphio tumulans, inter alia queritur, *musicen & geometricam at- chr. n. 26-28.*
que arithmeticam tres quasi furias despui. Hic tamen ipse CLAUDIANUS Baluz. T.VI.
 laudatur a Sidonio APOLLINARI in epitaphio: Miscellan. p.
 536. 537.

Tractator, geometra, musicusque.

Et mox: *Psalmorum hic modulator & phonsus,*
Ante altaria, fratre gratulante,
Instructus docuit sonare classes.

L.IV. ep. II.
apud Sirmond.
opp. var. T.I.
p. 944. D.

Has autem aliasve, ut paulo ante in eodem epitaphio perhibetur,

Monachus virente in ævo
Secreta bibit institutione.

Ut dici possit, quod ipse hausit, didicitque in scholis illis, impendisse quoad
 musicam attinet, ut *ante altaria* instructæ sonarent *classes*. Palam erit ex
 mediæ ævi monumentis, ad institutionem cantus etiam ecclesiastici theoriam
 musices adplicitam, atque in scholis traditam fuisse, quæ potissimum in
 monasteriis, vel alibi etiam doctoribus monachis instruebantur, sed non
 ita istud in prima hac Ecclesiæ ætate, sex etiam, & amplius sæculorum de-

- curfu, frequentatum studium legitur. Est apud S. BASILIUM in regulis brevius tractatis Interrogatio CCCVII. „Numquid alternis vicibus incipiendum „fit psallere, aut precari? *Resp.* In hoc inter multos, qui idonei fuerint, „rectus ordo servetur, ut neque parvi momenti res putetur, aut indiffe- „rens: neque æquabilis unius aut alterius personæ delectus superbix suspe- „ctum reddat eum, qui præficitur, & quasi cæteri contemnerentur.“ Id interpretor de selectu aliquo faciendo, qui aptiores, voce vel ingenio magis idonei sint ad psallendi munus obeundum. Quod fieri potuit iuxta ac a CASSIANO psallendi disciplina *lib. II. Instit.* describitur. Idem vero,
- L. IV. c. 16.* de Regulis diversarum correptionum, poenam constitutam ei designat, *si decantans psalmum vel modicum titubaverit*; quod ad verbum in regula S. COLUMBANI repetitur. Et ad eundem modum S. BENEDICTUS statuit: „Siquis
- Reg. c. 45.* „(inquit) dum pronuntiat psalmum, responsorium, antiphonam, vel le- „ctionem, fallitur; nisi per satisfactionem ibi coram omnibus humiliatus „fuerit, maiori vindictæ subiaceat; quippe qui noluit humilitate corrigere, „quod negligentia deliquit. Infantes vero pro tali culpa vapulent.“ Sed lapsus illi varii esse potuerunt præter canendi modulos, ac artem. Sic, quod
- Cap. 8.* legitur: *Quod vero restat post vigilias, & fratribus, qui psalterii vel lectio- num aliquid indigent, meditationi inserviat*, ad diutius quidem studium referendum existimo, sed canendi non designat disciplinam, ex illo S. BASILII expressum: ἐν τῇ μερίμνῃ & ἐξετάσει τῶν ἀναγνῶσιων „In curandis, „seu meditandis & expendendis rebus necessariis transigamus reliquam no- „ctis partem, explentes, quod dictum est a beato DAVIDE: *In lege Do- „mini meditabitur die ac nocte.*“ Nec aliunde aliquid luculentius de disciplina canendi ex regula S. BENEDICTI colligi potest. Occurrunt quidem voces can- tus, psalmodiæ, modulationis: at ubi omnia articulatim per plura capita de disciplina psallendi præscribuntur, nihil tamen habetur de disciplina, aut institutione canendi. Solummodo *cap. 47.* cavet, „Ne cantare aut legere „præsumat, nisi qui potest ipsum officium implere, ut ædificentur audien- „tes. Quod cum humilitate & gravitate, & tremore faciat, & cui iusse- „rit Abbas. (Et:) Psalmos autem vel antiphonas post Abbatem, ordine suo, „quibus iussum fuerit, imponant.“ Nec hic omittam, quod in Bibl. PP. *Lugd.* sub nomine S. BENEDICTI refertur ex MS. *Casinenſi*, cumque illis congruit, quæ S. Pater in sua regula dicit de antiphonis, vel psalmis impo- nendis. „Quando in choro ad psallendum stant, consona voce, & corde „psallant, & illi incipiant versum, qui præ cæteris utilius possint, ut ad „primam vel secundam syllabam cæteri convenire possint iuenculi pro- „nunciantes voce.“ Prius præscriptum fuerat, quomodo fratres oportere
- Proem. in regulas breviores.*
- T. IX.*
- p. 658.*
- p. 657.*
- Matutinis laudibus prompta voluntate, vocum modulis, nec nimis produ- cere,*

ete, nec multum correpte cum summa gravitate & honestate officium persolvere divinum. Et in regula PAULI, & STEPHANI, eodem adhuc sæc. VI. *Cap. 5.* scripta: „Initium versuum psallentium in choro priores, qui in eis stant, incipiant; aut si eis adversatur infirmitas, hi incipiant, quibus iusserit „Pater: quibus incipientibus, mox omnes, si potest fieri in prima aut „secunda syllaba pariter unanimiter, & uno ore subiungant: ut non sit „dissonantia cantantium, quæ maxime ab inordinato initio, & quodam „modo contentiosa varietate solet accidere.“ Poterat ea etiam, quæ hodie obtinet psalmorum modulatio, iuxta varietatem tonorum in genere diatonico sine multa disciplina disci, ac teneri. Aliud dici debet de modulatiore cantu, de qua re nihil constat ex prima ætate hac, quoad cœtus monasticos; ut nihil de eremi incolis dicam, de quibus paulo ante retuli locum ex *Gerontico* Abbatis PAMBONIS, in quo canones, & troparia a monachis aliena iudicantur, cantusque modulatus; PAMBONE Abbate vehementer dolente, quod futurum in Spiritu prospexerat. „Væ nobis (inquit) „fili! quoniam venient dies, in quibus relinquent monachi *solidam* alimen- „tum, per Spiritum Sanctum declaratum. & sequantur cantica, & tonos. „Qualis enim compunctio, quales lacrymæ proveniunt ex modulis? qualis „enim compunctio est monacho, quando in ecclesia, aut in cella consistit, „& vocem iuam boum instar extollit. . . . Etenim non venerunt mona- „chi in hanc eremum, ut assistentes DEO vocem elevent, modulentur can- „tus, & concinnent sonos, ac manus pedesque moveant a).“ An totus contextus solum de excessu in cantu intelligi possit, iudicet lector, an potius de cantu modulato, quem nec hodieque omnes religiosi ordines amplectuntur. Audierat, didiceratque discipulus PAMBONIS *Alexandriæ* troparia, seu modulos *ἔμαθε δὲ τροπάρια*, idque animum eius afflixerat, quod in eremo neque canones musici, nec moduli canerentur, *ἔτε κανόνας ἔτε τροπάρια ψάλλομεν*. Canones interpretari licet ex arte compositas cantiones, *ᾠσματα καὶ ἤχους*, quæ postea, dicit PAMBO, a Spiritu Sancto prædictum, fore, ut monachi proficerentur. Nihilominus in historia *Lausiaca* PALLADII c. 7. legimus de ARSISIO, & *Syncellitæ* quinque millibus in monte *Nitriæ*, ex quibus

a) Οὐαὶ ἡμῶν τέκνον ὅτι ἑφθασαν αἱ ἡμέραι ἐν αἷς ὑπολέλυσιν οἱ μοναχοὶ τὴν σερεὰν τροπὴν τὴν διὰ τῶν ἁγίων πνεύματος ῥηθεῖσαν καὶ ἐξακολουθήσασιν ᾠσματα καὶ ἤχους· ποῖα γὰρ κατάνυξις ποῖα δάκρυα τίκονται ἐκ τῶν τροπαρίων· ποῖα γὰρ κατάνυξις τῶν

μοναχῶν ὅταν ἐν ἐκκλησίᾳ ἢ ἐν κελλίῳ ἴσται· καὶ ὑποὶ τὴν φωνὴν αὐτῶν ὡς οἱ βόες . . . καὶ γὰρ ἐκ ἐξήλθον οἱ μοναχοὶ ἐν τῇ ἐρήμῳ ταύτῃ ἵνα παρίστανται τῷ Θεῷ καὶ μετεωρίζονται καὶ μελωδοῦσιν ᾠσματα καὶ ρυθμίζουσιν ἤχους· καὶ σείεσι χεῖρας καὶ μεταβαίνεσι πόδας.

quibus ipse etiam PAMBO fuerat: Circa horam autem nonam licet stare, & audire in unoquoque monasterio hymnos & psalmos Christo canentes, & preces ad hymnos emittentes, adeo, ut existimet quispiam, se sublime elatum transmigrasse in paradysum deliciarum. Sed hymnodia, psalmodiaque, seu hymnos psalmosque canentes confundi non debent cum illis, qui μελωδῶν ᾠσματα & ῥυθμιζῶν ᾠχες, bene concinnatas cantiones, & modulos exquisitos affectant; ne dicam tragico etiam modo manus, pedesque movent. Ex toto illo Gerontico patet, neutiquam eam cantus disciplinam in eremo fuisse, qualis Alexandriae fuerat sæc. IV. quo quidem adolescente scimus S. ATHANASIO ita moderasse cantum, ac tam modico flexu vocis fecisse sonare lectorem psalmi, ut pronuncianti vicinior esset, quam canenti. Ab-

L. IV. c. 23. bas PAMBO S. ATHANASIO in pretio fuit, nempe, ut SOCRATES perhibet rogante ATHANASIO Episcopo, ex solitudine venit Alexandriam. Mortuus est ante annum 390. præsentem tum MELANIA, ut refert ex eius ore PALLADIUS. Hist. Laus. c. 10. RUFINUS inter eos recenset solitarios, quos suis oculis viderit. Necessè est igitur, non diu eam canendi moderationem in ecclesia Alexandrina substituisse, ut per S. ATHANASII fata fieri proclive fuit. Quodsi statuamus, Nitriae montis Alexandriae propinqui monachorum disciplinam psallendi modestam, quam S. ATHANASIO instituit, sectatos esse, ac diutius, tenaciusque servasse, in concordiam revocare licet locum PALLADIO cum PAMBONIS Abb. sermone de tropariis, & canticis; cum PALLADIUS de hymnis, & psalmis loquatur. Hymni autem harmonicis rhythmis, ut cum S. BASILIO loquar, compositi veteri more, & psalmi, prout usque in hunc diem canuntur, primigeniam simplicitatem præferunt. Adhibitam fuisse vocis contentionem, argumento est, quod THEODORETUS in histor. relig. c. 17. de ABRAHAME narrat, cum se in vicum quemdam inferendæ lucis evangelicæ causa insinuare vellet, paulatim aggressus est divinum officium, utens voce moderata. Et tamen senserunt psalmodiam, ut mox sequitur, fitque concursus ad viros DEI disturbandos. Factus postea Episcopus, noctu, ut idem perhibet, quadraginta hymnos, quos inter se invicem loquendo, & respondendo dicunt, implebat, earum, quæ intercedunt, precum duplicans numerum. Hoc videtur esse apud CASSIANUM parili pronunciatione cantare. „Cum-

L. II. Instit. c. 5. „ que (inquit) sedentibus cunctis (ut est moris nunc usque in Ægypti partibus) & in psallentis verba omni cordis intentione defixis, undecim „ psalmos orationum interiectione distinctos contiguis versibus parili pronunciatione cantasset, duodecimum sub Alleluia responsione consummans &c.“ Cantu etiam responforio, & antiphono eadem simplicitas, & moderatio servari potuit, ut a tropariis, odisque modulatio ribus distingueretur, & nihilominus concinna vocis flexione canorus esset, & cantus recte diceretur.

Quem

Quem obtinuiffe a primordiis Ecclesiæ, atque etiam in monachorum coetibus inde ab eorum origine, tot sparsim ostendimus testimoniis: *Qui, ut verbis S. BASILII utar, nec de cibis, nec de indumentis sunt solliciti, sed minime distracti, & Domino continenter adstantes, noctu diuque perseverant in orationibus: quorum os non loquitur opera hominum, sed hymnos DEO nostro concinunt continenter.* Ab his non abludit S. CHRYSOSTOMUS *Hom. 14. in I. ad TIM.* de monachis agens. „Inde (inquit) ubi surrexere, divinis „ laudibus instant, hymnosque propheticos canunt magno suavitatis concen- „ tu, & canticis numerosis. Non fistula, non cithara, non ullum aliud in- „ strumentum musicum tam dulces efficit modos, quam sancti illi summa „ in solitudine, & quiete psallentes.“ Quod P. MARTENIUS in historia mu- T. I. p. 405. fica etiam quoad Ordinem S. BENEDICTI multis tuetur a).

IV. De *Polyphonia*, seu musica consonantia plurium simul vocum, nihil est, quod in præsentiarum dicam, an prima hac ætate uspiam in Ecclesia obtinuerit; cum incertum sit, an unquam apud veteres in usu fuerit. Quoad musicam instrumentalem, seu organicam, ut veteres vocabant, a voce *assa* distinctam, ut CATO apud NONNIUM habet in *assa*: *Melos alterum in cantibus est bipartitum: unum, quod est in assa voce, alterum, quod vocant organicum*, quæstio esse potest, tum circa privatum usum fidelium etiam in conviviis, quam publicum in Ecclesia, an unquam prima Ecclesiæ ætate locum habuerit? Io. Zach. HILLIGERUS de psalmorum, hymnorum atque odarum sacrarum discrimine ad *Ephes. V. 19. Coloss. III. 16.* non audet quidem affirmare, CHRISTO nomen dantes, in primis Ecclesiæ sæculis instrumenta musica cum voce recepisse, quo certius habeamus, ex unanimi veterum

An aliquis instrumentorum musicorum usus fuerit prima hac ætate?

Secl. I. §. 7.

Doctorem

a) „ E pure (inquit p. 370.) viva la verita parlano essi di mille variazioni, & notano mille reformi, ma non mai in ordine a quella parte del canto, che comprende le Intonationi, o voglion dire le cantilene de' salmi; le quali, quelle medesime essendo, che anche oggi dalla Romana Chiesa si usano, & che dai santissimi loro Institutori furono da prima usate, ne da essi riconoscendo la loro origine, forz' è conchiuder, che quelle stesse esse pur sieno che furono dagli Apostoli nella Chiesa nascente introdotte; & che'l canto della salmodia, da Patri de primi secoli detto *unifono* o *consono* quel medesimo sia, che da novi secoli *canto fermo*, oppur *Gregoriano*. In fatti nella monastica salmodia il principal luogo teneva il *canto* espressamente dal santo Patriarca (BE-

NEDETTO) preferito nella sua regola. Or se contemporaneamente, o anche, posteriormente alla promulgazione di essa una nuova spezie di *cantilene*, per l'addietro nella Chiesa cattolica non mai usate, prodotta si fosse, qualche notizia, di ciò sene avrebbe al certo, o dalla medesima Regola del santissimo legislatore, o da alcuna delle diffuse Istorie degli eruditissimi di lui Figliuoli. Ma poichè ne in quella, ne in queste ne pure un semplice vestigio ritrovasti di tale innovazione, forz' è dire, che quali in tutta la Chiesa pe'l corso de primi cinque secoli furono in uso le Intonazioni de' salmi, tali al principio ancora del sesto secolo dalla veneratissima religione *Benedettina* ricevute nel suo nascimento fossero, e costantemente dipoi ritenute.“

§. 10.
a

Doctorum consensu, musicam instrumentalem ad tempora usque CONSTANTINI M. in sacris fuisse improbatam. Utut autem ex eius sententia ob perpetuas, quibus agitabantur veteres Christiani persecutiones, in sacris eorum publicis nulla potuerint adhiberi organa musica, minime tamen iisdem omnimode interdicebantur, ut potius cuiuslibet christianæ fuerit concessum libertati, instrumentis privatim, si fieri potuerit, delectari musicis. Idque postea de psalmorum cantu, vi etymi, usuque avito *Hebræorum* sumit a). Hanc quæstionem attingit CLEMENS Alex. L. II. c. 4. *Padagogi*. Et quamvis initio omnem plane instrumentorum usum abesse velle videatur etiam in conviviis; postea tamen indulgentior videri posset, nisi mox in allegoriam prolaberetur. „Uno ergo instrumento (inquit) verbo solo pacifico nos utimur, „quo DEUM honoramus, non amplius veteri psalterio, & tuba, & tympano, & tibia, quibus mos erat iis, qui in bello se exercebant, DEI- „quæ metum contempserunt, & simul congregatis concionibus in choris „uti, ut per eiusmodi modos solutus ac deiectus excitaretur animus. (Et „paulo post) Hæc est gratiosa, ac iucunda nostra comessatio. Et si ad „lyram vel citharam canere & psallere noveris, nulla in te cadet reprehensio (καὶν πρὸς κιθάραν ἐβελήσης ἢ λύραν ἀδῶν τε καὶ ψάλλειν μῶμος ἐν ἑσιν. „SUIZERUS *Thef. eccl. V. ὄργανον*, & HOSPINIUS lib. II. de templis, interpolata aut corrupta esse volunt.) *Hebræum* iustum regem imitaberis, qui „DEO est gratus & acceptus: *Exultate iusti in Domino, rectos decet laudatio*, (dicit prophetia) *Constitemini Domino in cithara, in psalterio decachordo ei psallite. Cantate ei canticum novum*. Nunquid autem decachordum psalterium verbum IESUM significat, qui manifestatur elemento „decadis? “ Hæc omitti non debuissent ab illis, qui ad hunc provocarunt locum, opusque est totum contextum legere, ut de mente plene constet, & de sensu, in allegoriam deflectente, ea, quæ ex veteri Testamento de

a) „Neque est absolum (inquit) dicere, quod psalmi lii, vi etymi, quod §. 7. ex definitione BASILII eruimus, atque usus apud *Hebræos* sacri, in primitiva pariter Ecclesia cum multis instrumentis sint decantati. Equidem videtur nobis ob stare oraculum, quod I. Cor. XVII. 15. legimus, ubi, dum ψάλλειν ad mentem solum refertur, cantus non externus cum instrumentis, sed internus, cum ideis sacris coniunctus, connotari potest; itemque primorum & antiquiorum Doctorum cætus christiani de instrumentis musicis, in sacris adhibitis, silentium, psalmis licet sæpius voce modulata prolatis, nostro minus favet asserto. At quamvis, ut iam supra diximus, tum propter persecu-

tiones, & odia gentilium in Christianos, tum propter prophanum organorum musicorum, in ethnicorum turpibus ac sordidis theatris, atque sacrificiis, usum per prima quatuor sæcula ex congressibus sacris musica exularit instrumentalis, hanc tamen privatim, & in conviviis veterum Christianorum non simul viguisse, solide nunquam evinci poterit. Ipse Apostolus, qui in nostro loco, uti ex antea dictis apparet, de epulis, a charitate nomen habentibus, agit, voce ψαλμῶν tantum, instrumentis simul factum, haud tacite indicat, ut testimonia CYPRIANI in epistola ad DONATUM, CLEMENTIS Alexandrini, aliorum silentio præteream.“

de variis instrumentis musicis in templo, & psalmorum cantu habentur. Quemadmodum passim alii SS. Patres, qui in psalmos commentantur, studiose quidem inter psalmos distinguunt, qui cum instrumentis cani sunt soliti; at quando ad morem antiquum in christianis conventibus deveniunt, vertunt stilum. Sic EUSEBIUS, qui in psalmum LX. accurate mox initio hæc post ORIGENEM distinxit. Nec contrarium ex eodem EUSEBIO concludi potest, ubi in psalmum XCI. instrumentorum etiam meminit, in psalmo memoratorum: „Ut (inquit) in unum congregati ea, quæ psalmus indicat, peragantur. Eorum autem *primum* est confiteri Domino; *secundum*, cum musicis instrumentis psallere nomini eius; *tertium*, matutinis horis annuntiare misericordiam eius; *quartum*, nocturnis temporibus enarrare veritatem eius: & hæc non modo labiis & voce, sed etiam per musicorum instrumentorum pulsationem agere: nam ait, *in decachordo psalterio, cum cantico in cithara*.“ Agit enim de Sabbati feriatiōe; ac deinceps, dum, quæ Christiani ad eius imitationem in conventibus Dominicæ diei canant, exponit, dicit Christianos vivente psalterio, & cithara animata, spiritualibusque canticis hymnum effundere a). Haud absimili modo laudatus S. CLEMENS *Alexandrinus* loquitur b). S. HILARIUS in procemio in psalmos sedulo disquirat de *psalmo, cantico psalmi, psalmi cantico* &c. quoad instrumentorum usum & concentum. At quoad nostram utilitatem deinceps in sensum allegoricum sumit, & de fidelium cantu, sonituque agens hymnorum, solarum meminit vocum. Idem de S. BASILIO dicendum (quem unacum S. HILARIO hic pro instrumentis musicis in veteri Ecclesia *Michael PRÆTORIUS* in syntagmate musico citat) & de S. CHRYSOSTOMO, qui expressis verbis in postremos psalmos commentans, quibus variorum instrumentorum fit mentio, infirmitati *Judeorum* id concessum dicit.

T. I. edit.
Montf. p.
607.

a
b

In Ps. 29.

T. I. P. II.
c. 13.

a) „Olim quidem (inquit ibid. p. 608.) eum populi ex eircumcisione per symbola & figuras DEUM colerent, non ineongruum erat, per psalteria & eitharas hymnos DEO emittere, idque die sabbati præstare, otium nempe solvantes, & in hoc legem sabbati transgredientes. Nos vero *Judeum* in abscondito servantes secundum illud Apostoli dictum: *Non enim, qui in manifesto Judeus est* &c. viventi psalterio, & cithara animata, spiritualibusque canticis hymnum effundimus &c.“

b) „Divinum autem (inquit Pædag. L. II. c. IV.) ministerium separans psallit spiritus: *Laudate eum in sono tubæ*. In sono enim tubæ suscitabit mortuos. *Laudate eum in psalterio*, quo-

niam lingua est psalterium Domini. *Et in cithara laudate eum*. Per eitharam os intelligatur, quod spiritu tanquam plestro pulsatur. *In tympano & choro laudate eum*: Dicit Ecclesiam, quæ resurrectionem carnis meditari solet in pelle resonante. *In chordis & organo laudate eum*. Organum dicit corpus nostrum, & chordas eius nervos, per quos numerose & concinne intenditur, & spiritu pulsatum voces edit humanas. *Laudate eum in cymbalis iubilationis*. Oris cymbalum dicit linguam, quæ pulsatis labris resonat. Et ideo humane naturæ acclamavit: *Omnis spiritus laudet Dominum*: quoniam omnis spiritus, quem fecit, curam gessit. Vere enim pacificum instrumentum homo est.“

D d 2

- a) dicit. De Christianis vero agens, eodem modo, ac superiores interpretes, accipit a). S. AMBROSIIUS de ELIA usum instrumentorum profanum sacrae opponit hymnodiae: „Non immerito (inquit) vae illis, qui mane ebrietas potum requirunt, quos conveniebat DEO laudes referre, praevenire lucem, & vacare orationi, occurrere Soli iustitiae, qui nos visitat, & exurgit nobis. Sic nos CHRISTO, non vino & ficeræ surgamus. Hymni dicuntur, & tu citharam tenes? Psalmi canuntur, & tu psalterium sonas, aut tympanum? Merito vae, qui salutem negligis, mortem eligis.“ Auctor epistolae ad DARDANUM, inter epistolas S. HIERONYMI, diversa genera musicorum instrumentorum, quae in psalmis memorantur, describens, ad modum quidem etiam, & formam instrumentorum musicorum sui aevi respicere videtur, sed nihil de usu eorundem in sacris christianis dicit b). Propterea ad rem sunt, quae leguntur in auctore quaestionum & responsionum ad Orthodoxos, qui ad saec. IV. vel V. refertur a monachis S. MAURI, editoribus S. IUSTINI M. sub cuius nomine venerunt quaestiones illae, ubi id in quaestionem inducitur de Christianis, quomodo in ecclesiis more eorum, qui sub lege fuerunt, parvulorum canticis utantur. „Si (quaerit) ab infidelibus ad seductionem inventa carmina, iis autem, qui sub lege fuerunt, ob animi imbecillitatem concessa; qui sub gratia sunt & perfecta, atque ab iis, quos dixi, moribus aliena accepere instituta, quomodo in ecclesiis
- b)

Quaest. 107.

- a) „Cecinit (inquit in Ps. CXEV.) aliquando DAVID in psalmis; & nos unquam DAVID hodie: ille citharam habuit ex inanimatis nervis; Ecclesia citharam habet ex animatis nervis intentam. Linguae nostrae nervi citharae sunt, diversum quidem sonum, sed concordem pietatem emittentes: nam & foeminae, & viri, & senes, & iuvenes discernuntur quidem secundum aetatem; non discernuntur tamen secundum rationem modulationis hymnorum.“ Alibi: „Hic (in Ps. XLI. n. 2.) non est opus cithara, neque nervis extensis, neque plectro, nec arte, nec ullis instrumentis; sed si velis, te ipsum efficies citharam, cum carnis membra mortificaveris, cum corpore pulchrum concentum effeceris.“ Et in Psalm. CL. „Illa autem instrumenta tunc illis permissa fuerant, & propter eorum imbecillitatem, & quod eos in charitate, & concordia contemperarent, & mentem eorum excitarent, ut libenter facerent, quae eis erant utilia: & quod per talem animi delectationem vellet eos ad maius studium revocare.“
- b) „Cogor (inquit T. IX. ed. Antv. p. 113.) a te, ut tibi DARDANE de aliquibus generibus musi-

corum (*instrumentorum*) sicut res docet, vel visione, vel auditu brevi sermone respondeam. Alia enim ad lucidum proferre non possum: quia unaquaeque res secundum ingenium eius est, quae autem possunt enarrari, libenter explicabuntur. Primum omnium ad organum, eoquod maius esse his in sonitu & fortitudine nimia computantur, clamores veniam: de duabus elephantorum pellibus concavum coniungitur: & per duodecim fabrorum sufflatoria comprehensatur: per quindecim cicutas areas in sonitum nimium, quos in modum tonitruum concitat: ita ut per mille passuum spatia sine dubio sensibilibus utique, & amplius audiat: sic apud Hebraeos de organis, quae ab Hierusalem usque ad montem Oliveti, & amplius sonitu audiuntur, comprobatur. Duo genera organi a plerisque esse dicuntur. Primum est, quod praediximus: & aliud, quod de peregrinatione Israelitici populi apud Babylonios inscribitur: *Super flumina Babylonis &c.* Hoc totum figuratiter ac spiritaliter significat evangelium Christi &c.“

„ecclesiis more eorum, qui sub lege fuerunt, parvulorum canticis utantur? (Resp.) Non canere simpliciter parvulis convenit, sed cum inanimis instrumentis canere, & cum saltatione & crotalis: quare in ecclesiis, refecatur ex canticis usus eiusmodi instrumentorum, atque aliorum parvulis convenientium, ac simplex relictus est cantus.“

Boxhornius in epistola quadam ad *Constantinum Hugenum*, qui singularem librum *de musicorum in Ecclesia instrumentorum usu* scripsit, inter alios hunc profert locum, putatque τὴν χρῆσιν τῶν τοιῶντων ὀργάνων usum eiusmodi instrumentorum non damnari, sed cum saltatione tantum, ac crotalis.

Michael Prætorius ex eo loco triplicem rationem expromendi verbum colligit: *Una*, inquit, *fit κατὰ τὴν ἐνθύμησιν*, quando ratione concipitur, *ἔξ oratione profertur*; altera δι' ἀσμάτων *per cantilenas, humana voce expressas*: tertia denique δι' ἀνάκρουσιν *per instrumentorum musicorum impulsione*. Res inde dependet, an in textu verba, cum inanimis instrumentis canere, ἔξ cum saltatione ἔξ crotalis, disiunctive vel coniunctive sumenda sint? Neque

T. I. P. II.

c. 13.

vero verba græca dubio locum relinquere videntur, instrumenta simul cum saltatione & choreis coniungi, & ab usu ecclesiastico aliena statui ab auctore: ἔ τὸ εἶσαι ἀπλῶς ἐς τοῖς νηπίοις ἀρμόδιον, ἀλλὰ τὸ μετὰ τῶν ἀψύχων ὀργάνων εἶσαι ἢ μετὰ ἐρχήσεως ἢ κροτάλων. Διὸ ἐν ταῖς ἐκκλησίαις προαίρεται ἐκ τῶν ἀσμάτων ἢ χρῆσις τῶν τοιῶντων ὀργάνων, ἢ τῶν ἄλλων τῶν νηπίοις ὄντων ἀρμόδιων ἢ ὑπολείπεται τὸ εἶσαι ἀπλῶς.

Theodoretus Meletianus notat cum plausu manuum, & quadam saltatione hymnos concinentes, & multa simul tintinnabula, funi appensa, moventes, *Qua de causa*, inquit, *magnus ille Athanasius perpetuo cum eis bellum gessit.*

L. IV. hæret.

fabul.

S. Augustinus initio libri III. de musica, antiquum modum, sonandi cymbala, describit, de antiquis symphoniacis agens, qui scabella, ἔξ cymbala pedibus feriunt, certis quidem numeris ἔξ his, qui sibi cum aurium voluptate iunguntur, sed tamen tenore perpetuo, ita, ut si tibias non audias, nullo modo ibi notare possis, quousque procurrat connectio pedum, ἔξ unde rursus ad caput redeatur. Confinile aliquid suis tintinnabulis actitabant *Meletiani*, quin alia adhibuerint instrumenta. Quæ tamen alicubi in festivitibus christianis, more ab ethnicis adducto, resonabant.

S. Aurelius passim laudat *S. Augustinus*, quod a memoria seu ecclesia *S. Cypriani*, ubi sacrum eius quiescebat corpus, repulerit, qui noctes ad sonum instrumentorum etiam saltando transigebant, quorum loco vigiliæ factæ sunt institutæ.

„Nonne (inquit) id egit institutio in nomine Christi *Enarrat. II.* „vigiliarum istarum, ut ex isto loco citharæ pellerentur? Et ecce ipsæ iu- in Ps. 32. n. 5.

„bentur sonare: *Confitemini Domino in cithara, in psalterio decem chordarum psallite ei.* Nemo convertat cor ad organa theatra. „Proinde (ut

p. 209.

„observat BELLOTE) nequaquam instrumentorum musicorum vitio verten-
 „dum est, quod posterioribus tantum sæculis usa sit Ecclesia musicis can-
 „toribus, & musicalibus instrumentis: sed quod a gentilibus eiusmodi mu-
 „sica instrumenta in turpibus ac fordidis usibus, nimirum in theatris, con-
 „viviis, ac sacrificiis consueverint adhiberi.“ S. GREGORIUS *Nazianz.*
orat. 33. Christianum modum celebrandi festa declarans, „Id autem (inquit)
 „hac demum ratione consequemur, si nec domus limina fertis coronemus,
 „nec choreas agitemus, nec oculum pascamus, nec aurem cantu demul-
 „ceamus.“ Hæc etsi in Ecclesia non fiebant, in gratiam tamen festivitatis
 „agitabantur inter instrumentorum sonum tripudia: quæ passim inces-
 „sit S. CHRYSOSTOMUS, & S. AUGUSTINUS sermonibus in *Kal. Ian.* & alibi. S. BA-
 „SILIUS: *Cantus*, inquit, *meretricios exerceas, oblitus psalmodiarum & hymnorum,*
quos didicisti. Moves pedes & insanis saltas, choreas ducis illicitas, cum ge-
nua ad DEI & Domini nostri IESU Christi cultum flectere oporteat. Ad-

Hom. 14. in
ebriof. n. 8.

T. I. p. 708.

„Ipsi (inquit) tibia citharaque fuistis Spiritui Sancto: cumque cæteri cho-
 „ros ducerent diabolo, vos, eoquod hoc in loco versabamini, præbuis-
 „tis vos ipsos organa vasaque spiritalia: exhibuistisque animas vestras ceu musica
 „instrumenta, quæ Spiritus Sanctus pulsaret, & in corda vestra gratiam suam
 „inspiraret. Unde modulatum concentum reddidistis non solum hominem
 „demulcentem, verum etiam supernas virtutes delectantem.“ Sanctus AU-
 „GUSTINUS vero *serm. II. de Kal.* christianum morem, celebrandi festivos can-
 „tus, a tripudiis profanis egregie distinguit: „Admonemus caritatem vestram
 „fratres, quoniam vos quasi solemmniter hodie convenisse conspiciamus, &
 „ad hunc diem solito frequentius congregatos, ut meminertis, quod mo-
 „do cantastis, ne sit lingua perstrepens corde muto, sed quod sonuistis voce
 „ad aures invicem vestras, clametis affectu ad aures DEI. Hoc enim cantabatis:
 „*Salva nos Domine DEUS noster, congrega nos de gentibus, ut confiteamur nomini*
 „*sancto tuo.* Et modo, si solemnitas gentium, quæ sit hodierno die in lætitia
 „sæculi atque carnali, in strepitu vanissimarum & turpissimarum cantionum, in
 „conviviis, & saltationibus turpibus, in celebratione ipsius falsæ festivitatis, si ea,
 „quæ agunt gentes, non vos delectent, congregabimini ex gentibus.“ S. BASI-
 „LIUS laudata mox homilia in ebriosos, in lascivas mulieres acriter invehitur,
 „festum *Epiphaniæ* Domini ita profanantes. „Servitutis CHRISTI excusso iugo, ve-
 „lamenti honestatis a capite reiectis, contempto DEO, spretis ipsius Ange-
 „lis, virilem omnem aspectum citra pudorem ferentes, comas agitantes,
 „tra-

Num. 1.

„trahentes tunicas, ac pedibus simul ludentes, lascivienti oculo, effuso ri-
 „su, ad saltandum quasi quodam furore concitæ, omnem iuvenum libidi-
 „nem in seipsis provocantes, in Martyrum basilicis pro moenibus civitatis
 „choros constituentes, loca sancta officinam obscenitatis suæ effecere. Can-
 „tilenis meretriciis ut aerem conspurcarunt, ita terram tripudiis pulsatam
 „pedibus immundis foedarunt &c.“ Quem locum iisdem fere verbis ex-
 „pressit S. AMBROSIIUS. Vide quæ mox ex S. AUGUSTINO afferemus de choris
 saltantium in Martyrum festis. Unum addimus ex S. CHRYSOSTOMO. „*Tunc*,
 inquit, *natura debachatur, qui adsunt ex hominibus bruta fiunt, alii ut equi*
hinnunt; alii ut asini calcitrant; magna dissolutio, magna confusio: nihil
strenuum, nihil generosum. Multa istic diaboli pompa, cymbala, tibie,
cantica fornicationis & adulterii plena. Suetum enim fuerat, ut simul in-
 strumenta musica, & cantus cum saltibus coniungerentur. Exemplum legitur
 in vita S. RADEGUNDIS Reginæ. „Quadam vice obumbrante iam noctis cre-
 „pusculo, inter choraulas & citharas dum circa monasterium a sæcularibus
 „multo fremitu cantaretur, & sancta duabus testibus perorasset diutius, di-
 „cit quædam monacha sermone ioculari: *Domina, recognovi unam de meis*
canticis a saltantibus predicari. Cui respondit: *grande est, si te delectat, con-*
iunctam religioni, audire odorem sæculi. Adhuc soror pronuntiat: *Vere, Do-*
mina, duas & tres hic modo meas canticas audivi, quas tenui. Sancta respon-
 „dit: *Teste Deo (testor Deum) me nihil audisse modo sæculari de cantico.* Un-
 „de manifestum est, ut carne licet in sæculo, mente tamen esset in cœlo.“
 Ita inter orandum in DEUM rapta erat, ut nihil perciperet auditu. Op-
 portune hic referimus, quod *Raphael VOLATERRANUS*, ubi de saltationibus
 in commentar. Urbanis agit, atque inter alia ad celebratum S. AUGUSTINI
 locum provocat, egregie edicit, ad nostrorum potissimum temporum corri-
 gendam perversitatem saltandi. „Omnino (inquit) totum hoc genus, ut
 „libidinosum, pessimique exempli, non solum a Christianis, sed a gravitate
 „Romana reicitur. *Scipionis* enim *ÆMILIANI* verba quædam orationis,
 „quam contra legem iudiciariam *T. GRACHI* habuit, & *MACROBIUS* huius-
 „cemodi ponit. Docentur præstigias inhonestas cum cymbalis, sambucis,
 „psalterioque; euntes in ludum histrionum discunt cantare, quæ maiores
 „nostri ingenuos probro ducere voluerunt, euntque in ludum saltatorium,
 „inter cinoedes virgines puerique ingenui versantur. *CICERO* item pro *Mu-*
 „*RENA*: *Nemo sobrius saltat, nisi forte insaniat, neque in solitudine, neque*
in convivio moderato: intempestivi convivii, immoderati ioci comes est illa
saltatio. *PLUTARCHUS* ait: *Saltationem Coribantes Cretenesium populos pri-*
imum invenisse, genus hominum insanum, atque maleficum. *AUGUSTINUS*
 „quoque noster, *Præstat* (inquit) *arare vel fodere die dominico, quam*
 „cho-

S. Ambros.
L. de Elia &
ieiun. c. 18.
n. 66.

S. Chrysost. b.
42. in Act. Ap.
n. 3. de nupt.

Sec. I. Act. 9.
S. B. p. 325.

Lib. 35.

Serm. 8.

„choreas ducere. O mores! o tempora! quod officium psaltriarum, & im-
 „pudicarum fuerat, canere videlicet ad lyram, ac psallere, nunc virginalis
 „matronalisque pudor christianarum in laudibus ducit, magistrosque eius ad-
 „hibent artis.“ At in flore christiano exesse iubebatur non solum in publi-
 cis ecclesiasticis conventibus, sed etiam privatis domibus: „Ubi (inquit S.
 „GAUDENTIUS *Brixienfis*) lyra sonat & tibia, ubi omnia postremo genera
 „musicorum inter cymbala saltantium concrepant. Infelices illæ domus
 „sunt, quæ nihil discrepant a theatris. Auferantur, quæso, universa ista
 „de medio. Sit domus christiani, ac baptizati hominis immunis a choro
 „diaboli.“ PRUDENTIUS in *Hamartigenia*:

*Num propter lyricæ modulamina vana puella
 Nervorumque sonos, & convivale calentis
 Carmen nequitiae, patulas DEUS. addidit aures?*

Idem tamen recte impendi in DEI laudem posse alibi agnoscit, quidquid
 In *Apotheosi*. habetur resonans in musicis instrumentis:

*Quidquid in ære cavo reboans tuba curva remugit,
 Quidquid casta chelis, quidquid testudo resultat,
 Organa disparibus calamis quod consona miscent;
 Æmula pastorum, quod reddunt vocibus antra:
 Christum concelebrat, Christum sonat, omnia Christum,
 Muta etiam fidibus sanctis animata loquuntur.*

Neque tamen hinc conici potest, aliquem tunc in sacris fuisse instrumen-
 torum usum. Est inter epistolas CASSIODORI quadragesima libri II. sub
 THEODORICI Regis nomine de *Citharado*, quem Rex *Francorum* a THEO-
 DORICO postulavit; & licet talis sacer usus non commemoretur (ait namque
 convivii sui fama pellectum Regem *Francorum*, *citharadum* expetiisse. Et
 epist. sequenti ad ipsum CLODOVÆUM, *qui ore manibusque consona voce
 cantando gloriam vestrae potestatis oblectet*) alius tamen non illaudabilis innui-
 tur. „*Citharadum*, quem a nobis diximus postulatum, sapientia vestra
 „eligat præsentis tempore meliorem: facturus aliquid *Orphei*, cum dulci sono
 „gentilium fera corda domuerit.“ Iste etiam possit esse in sacris effectus
 L. II. c. 10. salutaris ad elevandum versus DEUM affectum. Recenset FORTUNATUS in
 elogio S. GERMANI varia instrumenta musica, ubi de pie ordinato *Parisiis*
 agit ecclesiastico cursu, quæ tamen omnia de disparibus hominum vocibus
 intelligi possunt.

Hinc

Hinc puer exiguis attemperat organa cannis:

Inde senex largam raptat ab ore tubam.

Cymbalica voces calamis miscentur acutis,

Disparibusque tropis fistula dulce sonat.

Tympana rauca senum puerilis tibia mulcet,

Atque hominum reparant verba canora lyram a).

a

Nota demum notionem vocis *psallere* aliam fuisse olim usu ecclesiastico, quam profano apud classicos latinos auctores, qui id nominis distinguendo a cantu, instrumentis musicis peculiariter tribuebant b). Forte alio sensu apud *Sidonium* APOLLINAREM accipitur vox *psallere*, ubi clerici dicuntur *foenerari*, & *Syri* *psallere*. *Cum potius*, inquit le MOYNE in Var. fac. *Syri foenerantur per mercaturam*, & *ludicras artes suas*, & *clericorum esset cantare*, & *psallere*. Dicit vero *Syros* *psallere*, quia revera *Syri*, & *Syræ* mulieres ad tibias, & organa saltare etiam, & cantare solebant; unde collegia *Ambubaiarum* saltantium, cantantium, & tibias inflantium. In Ecclesia autem perpetuus psalmorum *Davidicorum* usus nomen hoc frequentissimum fecit in omni oris officio pro divinis laudibus concinendis, antequam instrumentorum usus ullus esset in Ecclesia, ac ipse etiam cantus qualiscunque demum fuisset.

b

T.II. p.474.

V. Cau-

a) P. LYRON ex Congr. *S. Mauri* T. I. des singularités historiques & littéraires p. 142. P. MABILLONUM refutat, quod scripserit, instrumenta fuisse adhibita in ecclesia *Parisiensi* tempore S. GERMANI. Contra D. IOLY, Cantor & Canonius ecclesiæ *Parisiensi*, in tractatu historico scholarum episcopaliū, & ecclesiasticarum P. III. c. 30. p. 551. ita de laudati FORTUNATI loco differit: „FORTUNAT fait voir dans ses vers *ad Clerum Parisensem* avec quelle piété, nombre d'ecclesiastiques, instrumens de Musique se faisoit la psalmodie dans cette Eglise en présence de *St. Germain*, & de jour & de nuit.“ P. THOMASIN in tractatu de Officio divino, carminis istius subsequētibz verbis meminit: P. I. c. 25. §. 4. „FORTUNAT faisant la description de l'Eglise, & du Clergé de *Notre Dame de Paris* sous le Pontificat de *St. Germain* Evêque de *Paris*, n'a pas oublié les orgues, les flutes, les trompetes, & les autres Instrumens, qui accompagnoient le chant des psaumes.“ Ioannes etiam FILESAC, Theologus

Parisiensi, *Melanges choisies* lib. II. Tr. sub titulo *Cantus Ecclesiæ* putat, musicam organicam in usu fuisse *Parisiis* sæc. VI. sub Episcopatu S. GERMANI. Qui forte primus hoc ita exposuit, potestque ex sententia P. LYRON, ut diximus, stilo poetico sumi de disparis ætatis dissimilibz vocibus.

b) „Pueri (inquit CICERO in CATILINAM II.) tam delicati non solum amare & amari, neque cantare & psallere, sed etiam ficas vibrare, & spargere venena didicerunt.“ Et SUTTONIUS in TITO: „Ne musicæ quidem rudis, ut qui cantaret, & psalleret iucunde, scienterque.“ GELLIUS vero id adhuc distinctius hunc in modum expressit lib. XIX. c. II. „Desideravit exhiberi, quos habere eum sciebat, scitissimos utriusque sexus, qui canerent voce, & qui psallerent.“ Addidit voce canere (quod canendi nomen etiam instrumentis commune esset) ut a psallendo per instrumenta distingueret: unde & psalteria eadem ac ladicina; secus ac usu ecclesiastico, quo psalter idem ac cantor habetur.

Quales can-
tus, & voces
veteres pro-
barint.

L. V. c. 9.

V. Cautione opus tum fuerat summa, ne labes aliqua ex pravis genti-
lium consuetudinibus sacra sua celebrandi, Christianorum festis diebus, quos
alias in lætitia transfigere ratio postulabat, illaberetur. Quam in rem grave
est monitum auctoris *Constitut. apostol.* „Siquidem (ait) neque in dominicis
„diebus, qui sunt dies lætitarum, permittimus vobis quicquam inhonestum
„aut loqui, aut agere; ait enim quodam in loco scriptura: *Servite Domi-*
„*no in timore, & exultate ei cum tremore.* Oportet igitur, ut exultatio-
„nes vestrae cum metu, & tremore conjunctæ sint: Christianus enim, idem-
„que fidelis, neque ethnicam cantilenam, neque meretricium canticum
„eloqui debet; alioqui continget ei, ut in cantilena diabolica nomina ido-
„lorum memoret, & pro Spiritu Sancto in eum subeat dæmon.“ Univer-
sim sibi cavendum ab omni harmonia, ac cantu molli, & effœminato exi-

L. II. Pædag.

c. 4.

stimavit christiana vetustas. „Sunt enim (inquit CLEMENS *Alexandrinus*) ad-
„mittendæ modestæ & pudicæ harmoniæ: contra a forti & nervosa nostra
„cogitatione vere molles & enervæ harmoniæ amandandæ quam longissime,
„quæ improbo flexuum vocis artificio ad delicatam & ignavam vitæ agendæ
„rationem deducunt. Graves autem, & quæ ad temperantiam pertinent
„modulationes, ebrietati, ac proterviæ nuncium remittunt. *Chromaticæ*
„igitur harmoniæ, impudenti in vino proterviæ, floribusque redimitæ, &
„meretriciæ musicæ sunt relinquendæ.“ Loquitur de musica domi etiam in

T. III. Bibl.

PP. p. 183.

B.

conviviis adhibita, idemque libro sexto *Stromatum* repetit: „Est autem su-
„pervacanea respuenda, quæ frangit animos, & varie afficit, ut quæ sit ali-
„quando quidem lugubris, aliquando vero impudica & incitans ad libidi-
„nem, aliquando autem lymphata & infana.“ Respicit ad varia antiquorum
musica genera, ac modos *diatonicum*, *chromaticum*, *enharmonicum*, de
quibus nulla unquam in antiquioribus hac prima ætate auctoribus nostris fit
mentio, quando de ecclesiastica musica, vel cantu agitur; etsi quasvis etiam
incompositas voces, & clamores in Ecclesia, præsertim inter tremenda myste-
ria non ferendas probe norant, & studiose vitabant. „Quando in unum

De orat. De-
min.

„(ait S. CYPRIANUS) cum fratribus convenimus, & sacrificia divina cum DEI
„Sacerdote celebramus, verecundiæ & disciplinæ memores esse debemus:
„non passim ventilare preces nostras inconditis vocibus, nec petitionem
„modeste commendandam DEO, tumultuosa loquacitate iactare: quia DEUS
„non vocis, sed cordis auditor est, nec admonendus est clamoribus, sed
„cogitationes hominum videt.“ Hoc *Laconice* S. BENEDICTUS in sua regula

Cap. XX.

Cap. LII.

bis expressit: *Non in multiloquio*, inquit, *sed in puritate cordis, & com-*
punctione lacrymarum nos exaudiri sciamus. Et alibi: *Si alter vult sibi for-*
te secretius orare, simpliciter intret & oret, non in clamorosa voce, sed in
lacrymis, & intentione cordis. Abbas PAMBO cantus modulationem, ac in-

tensum

tenfum clamorem officere compunctioni cordis vult, atque idcirco monachis interdictum, ut ex iis, quæ p. 207. recitavimus, verbis constat. Imprimis S. CHRYSOSTOMUS multus est in hoc carpendo vitio, quod non potuit non esse frequens, quando promiscua turba populi voces suas cantui iunxit, ut hæc haud dubie præcipua causa fuerit, cur, saltem ubi id numerosior Clerus, cantorum ac musicorum chorus ferebat, populus exclusus sit a psallendo, & cantu, etiam in sacrificio, ubi alias maxime communia omnium sunt vota, sed eo maiori opus est reverentia, & religione; quo est sanctius opus a). Alium paulo post eiusdem S. Doctoris afferemus locum ex Hom. I. in illud: *Vidi Dominum*, contra eos, qui incompositas voces emittunt, nihiloque melius se gerunt, quam lymphati toto corpore tumultuantes, ac circumacti, minorum, saltatorumque more indecenter manus iactando, pedibusque subsultando: quæ primum audivimus S. PAMBONEM graviter incessisse, & paulo ante ex THEODORETO intelleximus, S. ATHANASII in *Meletianis* damnasse, cum plausu manuum, & saltatione quadam hymnos concinentibus. De turpi in festis saltatione paulo ante gravissimas SS. Patrum attulimus sententias. Extat contra eam rem CHILDEBERTI Regis constitutio, circa med. sæc. VI. „Noctes pervigiles cum ebrietate, „scurrilitate, vel canticis, etiam in ipsis sacris diebus Pascha, Natale Do- „mini, & reliquis festivitatis, vel adveniente die dominica dansatrices per „villas ambulare.“ S. AUGUSTINUS sermone in natali S. CYPRIANI M. idem incessit vitium, per totam noctem eam solemnem saltantium, sed ut tamen emendatum sit: „Num quidnam (inquit) in hoc loco, etsi psalmus cantan- „dus est, ab aliquo saltandum est? Aliquando ante annos non valde multos „etiam istum locum invaserat petulantia saltatorum. Istum tam sanctum „locum, ubi iacet tam sancti Martyris corpus, sicut meminerunt multi qui „habent

T. 17. Conc.
Lab. p. 811.
§ 1852.

Serm. 311.
n. 5.

a) „Non cogitas (inquit hom. I. in illud: *Vidi Dominum*, n. 2.) angelos huic stupende assistere mensæ, cumque reverentia hanc circumvallare? Verum tu ista non cogitas, quoniam ea quæ in theatris audiuntur, quæque spectantur, mentem tuam obscurarunt: & ideo quæ illie geruntur, in Ecclesiæ ritus inducis; ideo clamoribus nihil certe significantibus animum incompositum evulgas. Quomodo ergo veniam postulas tuorum delictorum? Quomodo ad misericordiam Dominum infleces, qui usque adeo contentim offeras precationem? *Miserere mei Deus*, inquis, ac mores a misericordia alienos declaras. Clamas *serva me*, & corporis speciem a salute alienam exprimis: quid ad supplicandum conferunt manus, quæ semper in sublimi iactantur, & indecore circumaguntur?

Quid clamor vehemens, qui cum violento spiritus impulsu strepitum habet nihil certi declarantem? Annon ista quidem partim mulierum in triviis meretriciam artem exerceantium, partim vero eorum, qui in theatris vociferantur, sunt opera? Quomodo igitur audes angelorum DEUM glorificantium hymnis dæmonum admiscere ludicra? Quomodo autem non revereris hanc vocem, quam illuc profers *Servite Domino in timore*, & *exsultate ei cum tremore*. Hoccine est cum tremore servire, sic diffundi distendique, ut nec ipse scias, quæ loquaris incomposito vocis boatu? Istud vero contemptus est, non timoris, arrogantiae, non humilitatis; istud ludentium est potius, quam divinarum laudes celebrantium.“

E c 2

- „habent ætatem; locum, inquam, tam sanctum invaserat pestilentia & pe-
 „tulancia saltatorum. Per totam noctem cantabantur hic nefaria, & a can-
 „tantibus saltabatur.“ Non hoc utique in ipsis sacris agebatur, sed festi
 sacri occasione, & veluti religionis prætextu. Unde proxime ante hæc
 verba id carpit, quod pronam est ex sacris etiam cantibus oriri malum, ut
- S. Aug. Serm.*
 311. n. 4. „iis fideles nimium oblectentur. „Quanto (inquit) magis delectat, tanto
 „fortius strangulat. Hæc dico: & laudatis, & clamatis, & amatis. Respon-
 „det tibi, non ego, sed sapientia: mores volo, non voces. Sapientiam
 „lauda vivendo, non sonando, sed consonando.“ Pene malum istud ob-
 lectionis eum permoverat, ut omnem Ecclesiæ cantum putaret abolen-
 dum.
- L. X. Confess.*
 c. 33. „Ita (inquit) fluctuo inter periculum voluptatis, & experimentum
 „salubritatis; magisque adducor, non quidem irretractabilem sententiam
 „proferens; cantandi consuetudinem approbari in Ecclesia; ut per oblecta-
 „tionem aurium infirmior animus in affectum pietatis assurgat. Tamen cum
 „mihi accidit, ut me amplius cantus, quam res, quæ canitur, moveat, pœ-
 „naliter me peccare confiteor, & tunc mallet non audire cantantem.“
 Nimirum malum hoc facilius audientes occupat, quam cantantes; cantori-
 bus vero imprimis cavenda est vanitas hæc, & perversio recti in cantu ec-
 clesiastico finis, dum venantur ludibria vanæ gloriolæ. „Insipienter (in-
 quit auctor sub nomine RUFINI, in illud psalmi XLVI. *Pfallite sapienter*
commentans) „pfallunt, qui laudem humanam ex cantu quærunt, more fa-
 „tuarum virginum.“ Locum vero D. PAULI ad *Ephes. V.* versans: *Audiant*
hæc, inquit S. HIERONYMUS, *adolescentuli, audiant hi, quibus pfallendi in*
ecclesia officium est, DEO non voce, sed corde cantandum: nec in tragædo-
rum modum guttur, & fauces dulci medicamine colliniendas, ut in ecclesia
theatrales modi audiantur, & cantica; sed in timore, in opere, in scientia
scripturarum. Quamvis sit aliquis, ut illi solent appellare, κακὸς ὄν, si
bona opera habuerit, dulcis apud DEUM cantor est. Rem eandem carpit
- De bono psal.*
 c. 3. NICETIUS, & simul corrigendi modum ostendit: „Sonus etiam (inquit)
 „vel melodia consentiens sanctæ religioni pfallatur, non quæ tragicas dif-
 „ficultates exclamet, sed quæ in vocibus veram christianitatem demonstret;
 „non quæ aliquid theatrale redoleat, sed compunctionem peccatorum fa-
 „ciat. Sed & vox omnium vestrum non dissona debet esse, sed consona.
 „Non unus insipienter protrahat, aut unus humiliet, alter vocem extol-
 „lat; sed innitatur humiliter unusquisque vocem suam intra sonum chori
 „concinentis includere, non extrinsecus extollentes, aut protrahentes qua-
 „si ad stultam ostentationem indecenter efferre, neque hominibus placere
 „velle. Totum enim tanquam in conspectu DEI, non hominibus placen-
 „di studio celebrare debemus.“ Eadem fere in regula PAULI & STEPHANI
 apud

apud HOLSTENIUM caventur. Iterum vero audiendus est S. NICETIUS eo- *Hofstentii*
dem libro *de Psalmodiæ bono* c. 3. ita effatus inter alia: „Et nos utique o- *Cod. Regul.*
„mnes quasi ex uno ore eundem psalmorum sonum, eandemque vocis mo- *P. II. p. 78.*
„dulationem æqualiter proferamus. Qui autem æquare se non potest cæ-
„teris, melius est ei tacere, aut lenta voce psallere, quam clamorosa voce o-
„mnibus perstrepere. Sic enim & ministerii implebit officium, & humili-
„ter psallenti fraternitati non facit offendiculum. Si ergo & nostra omnium
„vox fuerit inoffensa vel consona labiorum cymbalis bene sonantibus, & nos
„delectabit, & audientes ædificabit, & DEO nostro suavis erit tota lauda-
„tio.“ Gravis habetur canon *Trullanus*, qui omnia complectitur in cantu *can. 75.*
ecclesiastico vitanda: *Eos, qui in ecclesiis ad psallendum accedunt, volumus,*
nec inordinatis vociferationibus uti, & naturam ad clamorem urgere: nec
aliquid eorum, quæ ecclesiæ conveniunt, & apta non sunt, adsciscere: sed
cum magna attentione & compunctione psalmodias DEO, qui est occultorum in-
spector, offerre. Pios enim & sanctos fore filios ISRAEL sacrum docuit oraculum.
Quos hic notet canon, ZONARAS explicat, commentans in hunc canonem:
„Quales sunt infracti illi modorum soni, argutæque cantilationes, atque ad sce-
„nicos, meretriciosque ritus nimis evirata modulatio, quibus præcipue hoc
„tempore in templis canentium cura impenditur.“ Atque hoc est, quod
semper magis magisque ingravatum est malum, universimque iam suo tem-
pore de musica BOETIUS est conquestus: *Amisit musica gravitatem & vir-* *L. I. c. 1.*
tutis modum, ac pene in turpitudinem prolapsa minimum antiquam speciem
servat. Sapientes quique agnoverunt, quantum musica in vitam, animos, ac
mores hominum valeat; quantum adeo curandum, ut vel maxime in sacris
rite fervetur: *Assentior enim PLATONI, ait CICERO, nihil tam facile in a-* *L. II. de legi-*
nimos teneros atque molles influere, quam varios canendi sonos: quorum di- *bis.*
ci vix potest, quanta sit vis in utramque partem.

VI. Hoc tanto magis studiose est attendendum ab homine christiano. Qualisque
Est ergo, ait CLEMENS Alexandrinus, attingenda musica ad mores ornandos, *spectatus fi-*
& componendos. Vetus ille locum hic meretur apologus, quem GREGORIUS *nis*
Nazianzenus laudat: *Cigni, inquit, olim ac hirundines aiebant, si non mul-* *L. II. Strom.*
tum, nec apud multos canimus, at illud certe in nobis pulcherrimum est, *Ep. I.*
quod modum in canendo tenemus. Ita fit, ut musica ac cantus suum, ad
quem est institutus, sortiatur finem, a quo nusquam minus, quam in Eccle-
sia deviare, vel ipsa flagitat religio, ob quem a DEO hæc nobis in suo ser-
vitio permittitur delectatio. „Etenim (inquit S. BASILIUS) ubi Spiritus San- *In Ps. I. n. 1.*
„ctus genus hominum perspexit, ad excolendam virtutem adduci vix pos-
„se, & a nobis ob nostram in voluptatem propensionem viam rectam con-

„temni, quid agit? Dogmatis immiscuit harmoniæ dulcedinem, ut rerum
 „auditarum iucunditate ac dulcedine eloquiorum utilitatem nescientes per-
 „ciperemus: haud aliter atque sapientes medici, qui nauseantibus potionem
 „amariorem daturi, sapius calicem melle circumliniunt.“ Hac ergo sua-
 „vitate utendum est, ut virtutis in nobis ardor incendatur, affectus in DEUM
 inflammetur, non suffocetur; reverentia divini officii attendenda est, idque
 agendum, quod agitur, ut commode S. CHRYSOSTOMUS monet, hortatur-
 que fideles, ut in publico psalmorum cantu non boatu aliquo perstrepant,
 a sed moderarentur, componerentque vocem a). Iure merito S. AMBROSIIUS
 in libro primo de Officiis pertractans, quæ potissimum sacræ militiæ, DEI-
 que servitio addictos spectant, primam hic verecundiæ disciplinam expostu-
 lat, quæ habitum decentem, ac vocis modum requirit, muneri, & actioni
 convenientem, ad rite placandum, adorandumque Numen. *Denique*, in-
 quit, *in ipso canendi genere prima disciplina verecundia est, imo etiam in*
 Cap. 18. *omni usu loquendi, ut sensim quis aut psallere, aut canere, aut postremo*
loqui incipiat, ut verecunda principia commendent processum. Istud usque
 ad invidiam adversariorum schismaticorum, *Donatistarum* nimirum, obser-
 vabat tempore S. AUGUSTINI florentissima tunc *Africana* ecclesia: „Ita (in-
 Ep. 55. n. 34. „quit S. AUGUSTINUS) ut *Donatistæ* nos reprehendant, quod sobrie psalli-
 „mus in ecclesia divina cantica Prophetarum: cum ipsi ebrietates suas ad
 „canticum psalmorum humano ingenio compositorum, quasi ad tubas ex-
 „hortationis inflamment.“ Notat tamen etiam defectum quemdam in alte-
 Ibid. „ra extrema parte: „De hac re (inquit) tam utili ad movendum pie animum,
 „& accendendum divinæ dilectionis affectum, varia consuetudo est: & ple-
 „raque in *Africa* ecclesiæ membra pigriora sunt.“ Expertus fuerat ad fi-
 nem vitæ adhuc gravius aliquid ex irruptione *Vandalorum* in *Africam*, quod
 teste POSSIDIO in eius vita, eum vehementer afflixit. „Cernebat etiam (in-
 Cap. 28. „quit) hymnos DEI & laudes de ecclesiis deperiisse.“ Ipse vero sæpe con-
 testatur, quam commendatum habuerit, quantumve moveri se contigerit.
 L. X. Confess. „Non cantu (inquit), sed rebus quæ cantantur, cum liquida voce & con-
 n. 50. „venientissima modulatione cantantur, magnam instituti huius utilitatem rur-
 „sus

a) „Quid autem est (ait hom. I. in illud: *Vidi*
Domini) quod queritur, quodque a nobis re-
 poscitur? ut dum divinos hymnos emittimus,
 multo tremore contracti, multaque religione
 ornati, ita demum eos offeramus. Nam sunt
 quidam inter eos, qui hic adsunt, quos ne ve-
 stre quidem caritati arbitror esse ignotos, qui
 contemnentes DEUM, ac Spiritus eloquia pro
 vulgaribus ac profanis ducentes, incompuestas vo-
 ces emittunt, nihiloque melius se gerant, quam

lymphati toto corpore tumultuantes ac circum-
 acti, moresque præferentes a spirituali statio-
 ne alienos. Miser & infelix! oportebat te cum
 tremore ac reverentia angelicam glorificationem
 emittere, eumque terrore confessionem redde-
 re conditori, ac per hanc delictorum veniam
 postulare: tu vero mimorum & saltatorum mo-
 res huc inducis, dum indecenter manus iactas,
 pedibus subsultas, totoque circumageris cor-
 pore.“

„sus agnosco a). Aliquando ei negotium fuit cum monachis, qui toti fere huic pio alioquin & sancto psallendi operi dare operam volebant. „Quid enim agant (inquit de opere monachorum) qui operari corporaliter nolunt, cui rei vacent, scire desidero. Orationibus, inquiunt, & psalmis, & lectioni, & verbo DEI. Sancta plane vita, & CHRISTI suavitate laudabilis: sed si ab his avocandi non sumus, nec manducandum est, nec ipsæ escæ quotidie præparandæ, ut possint apponi & assumi. Si autem ad ista vacare servos DEI certis intervallis temporum ipsius infirmitatis necessitas cogit, cur non & apostolicis præceptis observandis aliquas partes temporum deputamus? Citius enim exauditur una obedientis oratio, quam decem millia contemtoris. Cantica vero divina cantare etiam manibus operantes facile possunt, & ipsum laborem tanquam divino celeumate consolari.“

a

VII. Cantum, ac musicam ecclesiasticam recte ordinasse, laudi semper fuit datum, ac pietati adscriptum. S. AMBROSIVS, cum id sibi crimini daretur ab *Arianis*, neutiquam id a se amolitur, quod hymnis suis populum SS. Trinitatis docuerit fidem. Qui, cum esset nihil minus, quam delicatus, & remissioni favens, hoc tamen delectationis genus libenter fidelibus indulgit, & ordinavit. Idem de S. BASILIO dicendum. Hostes suos provocat viriliter, præter alia quædam religionis, & pietatis studia magnis vociferationibus melodiæ modum, a consuetudine alienum, quam apud se invaluisse dicebant, cavillantes. Qui, inquit, *etiamsi omnia mensum, quibus folia cadunt, somnia & visa capitibus suis colligant, nullum nobis probrum poterunt inurere, cum plures sint in unaquaque ecclesia, qui testimonium dent veritati. Quodsi causam rogentur implacabilis illius, & inexpiabilis belli, psalmos dicunt, & melodiæ modum a consuetudine, quæ apud nos invaluit, diversum.* S. ATHANASIUS cantum quidem ac musicam imprimis moderare studuit, neutiquam vero abolere, quod non nemo, nescio qua fronte, sibi colligere visus est ex libro decimo Confessionum S. AUGUSTINI: qui ipse fatetur, se nonnunquam fallaciam sensuum, delectatione mulces ultra rationem facile abeuntium, immode-

Ab illis, qui eantum ecclesiasticum promovere runt.

Epist. 207.

a) Et paulo ante L.X. Confess. n.49. „Nunc in sonis quos animant eloquia tua, cum suavi & artificiosa voce cantantur, fateor aliquantulum adquiesco, non quidem ut hæream, sed ut surgam eum volo. Attamen cum ipsis sententiis quibus vivunt, ut admittantur ad me querunt in corde meo nonnullius dignitatis locum, & vix eis præbeo congruentem. Aliquando enim plus mihi videor honoris eis tribuere, quam decet, dum ipsis Sanctis dictis religiosius & ardentius sentio moveri animos nostros in flammam pietatis,

cum ita cantantur, quam si non ita cantarentur; & omnes affectus spiritus nostri pro sui diversitate habere proprios modos in voce atque cantu, quorum nescio qua occulta familiaritate excitentur. Sed delectatio carnis meæ, cui mentem enervandam non oportet dari, sæpe me fallit, dum rationem sensus non ita comitatur ut patienter sit posterior; sed tantum quia propter illam meruit admitti, etiam præcurrere ac ducere conatur. Ita in his pecco non sentiens, sed postea sentio.“

immoderatus caventem, errare nimia severitate. „Aliquando autem (inquit) hanc ipsam fallaciam immoderatus cavens erro nimia severitate: „sed valde interdum, ut melos omne cantilenarum suavium, quibus *Davidicum* psalterium frequentatur, ab auribus meis removeri velim, atque ipsius ecclesiae; tutiusque mihi videtur, quod de *Alexandrino* Episcopo *ATHANASIO* sæpe mihi dictum commemini, qui tam modico flexu vocis faciebat sonare lectorem psalmi, ut pronuncianti vicinior esset, quam carenti.“ An *S. AUGUSTINUS* aliquam moderationem attulerit, quandoquidem *Donatistæ* causam reprehendendi *Africanos* sumserint, non constat. Potius ipse *S. AUGUSTINUS* ingenio *Africanorum* pigriori id tribuit. Atque ex eodem colligere alibi licet, plus minusve sibi in hac re indulgisse varias variarum gentium ecclesias. Videturque *S. AMBROSIVS*, etsi a *S. AUGUSTINO* ab orientali ecclesia morem mutuasse dicatur, amplius aliquid, quam *S. ATHANASIUS*, quoad vocum concentum, in ecclesiam *Mediolanensem* induxisse, aliarum forte ecclesiarum orientalium, haud dubie *Antiochenæ*, quæ ad Orientem proprie dictum pertinet, secutus exempla. Nescio autem, quibus ex monumentis antiquis collegerit *BARONIUS*, *Romanam* Ecclesiam mediam secutam viam, nec simplicitatem *Alexandrinam*, nec orientalis ecclesiae suaviori concentu compositos numeros in omnibus amplexatam, sic temperasse utrumque, ut miram quandam cum suavitate adiunxerit gravitatem. Nisi forte hoc coniiciat ex posteriorum temporum cantu utriusque ecclesiae, studioque in hac re variorum summorum Pontificum, *GELASII* imprimis, & post eum *S. GREGORII*, aut quos alios non parvo numero laudat *WALAFRIDUS*, „quod (ait) plenarius officiorum ordo, qui nunc per *Romanum* orbem servatur, post antiquitatem multis annis evolutam institutus, & ad omnem eminentiam sanctæ religionis est dilatatus. Crescente enim fidelium numero, & hæresum pestilentia multiplicius pacem maculante catholicam, necesse erat augeri cultum veræ observationis: ut & clarior religio accedentium ad fidem animos invitaret, & auctior cultus veritatis constantiam Catholicorum adversus inimicos ostenderet. In tantum denique vel cantilenæ, vel psalmodiæ memoriter exercendæ usus erat rarus apud priores, ut de novissimis pœne *Romanorum* Præfibus, & qui nec ducentis annis nostra tempora præcesserunt, quasi memorabile quiddam & singulare scribatur, si qui in rebus prædictis eminentior res cæteris viderentur.“ Dicit hoc, quod antiquis temporibus cantandi ars, ac modi, non uti deinceps, regulis ac notis musicis perfecti fuerint, vixque aliquo cantus discrimine constiterint ex ipsius sententia: „Solebant enim psalmos, æque ut cæteras scripturas, partim etiam lætando, suis officiiis inferere.“ Optandum esset, ut hæc monumentis idoneis asseruisset,

pate-

L.X. Confess.
n. 50.

Ad an. 60.
n. 32.

De reb. eccl.
c. 25.

patefceret inde , morem S. ATHANASII in ecclesia *Romana* diu substitisse : cum nunc de plerisque principalioribus ecclesiis, *Alexandrina* in *Agypto*, *Antiochena* in *Syria*, *Cesareensi* in *Cappadocia*, *Cpolitana* in *Epiro*, *Africanis* *Carthagine*, *Hippone* , & viciniore etiam *Romæ Mediolanensi* in *Italia* plus nobis quoad cantus antiqui rationem constet , quam de principe ecclesia *Romana*.

VIII. Ex primariis autem ecclesiis in suburbicarias , suffraganeasque propagatum esse canendi modum , hasque illis sese conformasse in hoc, sicut in aliis disciplinæ ecclesiasticæ capitibus , eo minus dubium est, quo magis suapte allicit suavis musicæ, & cantus, atque insignes illius effectus passim deprædicarunt scriptores veteres, tum ex ipsius cantus modulatione, adeo profunde in animum illabente , affectusque ciente ; tum etiam ex psalmorum, hymnorum, canticorumque spiritualium, præsertim divinitus in scripturis inspiratorum natura & virtute mirabili, ad permovendas, eliquandasque mentes ; quibus si melodia ipsa accedat, simulque rite concurrat, non potest non insignis fructus & utilitas in fidelium cordibus sperari: ut, quemadmodum corpore constamus & mente, ad interiores animæ recessus melius penetret, quod per sensus adeo suaviter defert cantus modulatio. „ Ex-
„ citat enim animam (inquit vetustissimus auctor quæstionum & responsionum
„ ad Orthodoxos) ad fervens desiderium illius, quod in canticis celebratur : *Quæst.* 107.
„ sedat exsurgentes ex carne vitiosos appetitus: malas cogitationes repellit, *Opp. S. Iustini*
„ quæ nobis iniiciuntur ab invisibilibus hostibus: irrigat animam, ut ferax *p. 486.*
„ sit bonorum divinorum ; fortes ac generosos ad constantiam in rebus ad-
„ versis efficit athletas pietatis: omnium vitæ molestiarum medicina fit piis
„ hominibus. Vocat hoc PAULUS *gladium spiritus* , quo adversus invisibiles
„ hostes armat milites pietatis. Verbum enim DEI est, quod & cogitatum,
„ & cantatum, & auditum vim habet pellendorum dæmonum, & quæ ad a-
„ nimam in virtutibus pietatis propriis perficiendam conducunt, ex canticis
„ ecclesiasticis pii consequuntur.“ Ita mentem affici ad pietatem, etiam per
sonum musices, ac cantus, nec illi etiam, qui ex veteribus visi sunt apathiam quandam probare in perfecto Christiano, omnibus rerum mundanarum, ac sensuum delectationibus nuntium remittente, inficiati sunt, aut cantum damnarunt, quin contra commendarunt. Veluti celebris ille EVAGRIUS *Ponticus*, qui etiam ultra modum apathiam illam affectasse visus est, delectationem illam, quæ ex psalmis, hymnis, & canticis spiritualibus percipitur, tantum abest, ut vitio verterit a), ut potius ad virtutem perficiendam, pravaque desideria suffocanda idoneam cum primis iudicavit. Atque in hoc discrimen posuit mundanæ sacræque musicæ, quod, cum illa pravos,

MART. GERBERT. DE MUSICA ECCL. L. I. F f hæc

a) Vid. T. III. Monument. COTEL. p. 81. 82.

Hom. in Ps.
125.

hæc pios excitet affectus, pravosque sedet. Sic pariter S. BASILIUS: *Est autem*, inquit, *divina & musica harmonia, non quæ verba quædam complectitur, aures demulcentia, sed coercentia, & mitigantia malignos spiritus, qui obnoxios iniuriis animas infestant.* Quæ idem eandem in sententiam habet in psalmum primum, seu potius præfatione in psalmos, optime in sua versione RUFINUS expressit de psalmorum virtute, quatenus hac constant modulatione. „Veteribus namque animarum vulneribus novit mederi, sed & „recentibus velocissimum scit adhibere remedium, atque intactis perseverantiam salutis adhibere; sed & universis pariter passionibus subvenire, quæ „dominationibus variis humanas animas agunt. Et hoc sub modulatione „quadam, & delectabili canore humanum animum ad pudicitiam provocante. „Quoniam quidem Spiritus Sanctus videns oblectantem, & resistentem a virtutis „via humani generis animum, & ad delectationes vitæ magis declinari, quam „ad virtutis rectum iter erigi, delectabilibus modulis cantilenæ vim suæ doctrinæ permiscuit, ut dum suavitate carminis mulcetur auditus, divini sermonis pariter utilitas inferatur.“ Eadem iisdem propemodum verbis sanctus CHRYSOSTOMUS in psalmum XLI. expressit, ut S. BASILIUM præ oculis habuisse videatur. Ex naturæ nostræ propensione ad delectationem ex cantus suavitate, licitam hanc voluptatem ex sacris cantionibus hauriendam statuit: variis etiam usus ex communi vita allatis exemplis infantum, viatorum, agricolarum, nautarum a). S. AMBROSIIUS ab ovo rem repetens, argumen-

a) „Cum (inquit T. V. p. 131.) DEUS vidisset multos homines esse socordiores, nec ad legenda spiritualia libenter accedere, nec qui in eo capitur laborem tolerare, volens gratiorem laborem efficere, eiusque sensum præcindere, admiscuit prophetiæ melodiam, ut omnes cantiei modulatione delectati, eum magna animi alacritate sacros ei hymnos emittant. Nihil enim animam æque erigit, alatumque quodammodo efficit, atque a terra liberat, & exsolvit a vinculis corporis, amoreque sapientiæ afficit, & ut res omnes ad hanc vitam pertinentes irrideat, perficit, ut cantus modulationis, & divinum canticum numero compositum. Nostra certe natura usque adeo delectatur canticis & earminibus, ut vel infantes ab uberibus pendentes, si flectant & afflicentur, ea ratione sopiantur. Nutrices certe, quæ eos gestant in ulnis, sæpe abeuntes & redeuntes, & quædam puerilia eis earmina decantantes, supercilia eorum ita sopiunt. Quocirca sæpe quoque viatores meridie agentes ingalia animalia, hoc faciunt canentes, itineris molestiam illis canticis consolantes. Nec solum

viatores, sed etiam agricolæ nvas in torculari caleantes, vindemiantes, & vites colentes, & quodcumque aliud opus facientes, sæpe cantant. Nautæ quoque remos impellentes hoc faciunt. Iam verò mulieres quoque textentes, & confusa stamina radio discernentes, sæpe quidem, & per se singule, sæpe etiam omnes concorditer unam quandam melodiam concinunt. Hoc autem faciunt mulieres, viatores, agricolæ & nautæ, qui ex opere faciundo suscipitur, laborem cantu consolari volentes, ntpote cum anima, si earmen & canticum audierit, molesta & difficilia fit facilius toleratura. Quoniam ergo hoc genus delectationis est nostræ animæ valde innatum, ne demones lasciviæ & meretriciæ cantica introducunt omnia everterent, psalmos DEUS opposuit, ut ex ea re simil caperetur voluptas & utilitas. Ex externis enim canticis damnum, & exitium, & multa gravia invehuntur; nam, cum quæ sunt in his canticis lasciviora & iniquiora partibus animæ infunderent, eam imbecilliores reddunt & molliorem: ex psalmis autem spiritualibus lucri quidem pluri-

mento in lib. psalmorum finem, & institutum canendi, præsertim in divina psalmodia prosequitur a). S. CHRYSOSTOMUS hom. in illud: *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum.* Exemplo S. PAULI & SILÆ in carcere media nocte hymnos canentium miram, ac singularem sacrorum hymnorum deprædicat vim b). PETRUS *Chrysologus* in Psalmos, CHRYSOSTOMUM imitatus, *Serm. X. in Ps. 38.* cum eadem pene ex communi vita attulisset exempla, quæ paulo ante memoravimus, demum DAVIDEM ipsum pulchre inducit: DAVID, *qui dum fistula pecus carum*

mum, maxima autem utilitas insignisque sanctificatio, & omnis philosophiæ occasio processerit, cum & verba animam expient. & Spiritus sanctus in canentis animam celeriter advolet. “

a) Laudant (inquit) Angeli Dominum, psallunt ei Potestates cælorum, & ante ipsum initium mundi Cherubim & Seraphim cum suavitatis canoræ vocis suæ dicunt: *Sanctus, Sanctus, Sanctus.* Innumera Angelorum millia assunt, seniores & turba magna sicut voces aquarum multarum concinunt: *Aleluia.* Ipsum axem cæli fert quorundam sermo, quadam perpetui concentus suavitatis versari: ut si assuetudo permetteret, sonus eius extremis terrarum partibus audiretur. Nec id ab ipsius naturæ usu alienum videtur: quandoquidem vox emissæ gratiore plausu in montibus resultat, & suaviore sono ipsi reddant, quod acceperint. In scopulis quoque ipsis & lapidibus reperit natura quod delectaret. Aliorum specula, aliorum usus delectat aut gratia. Færæ ipsæ atque aves loci amœnioris aut modulioris vocis delectatione mulcentur. Lactantibus quoque parvulis aut severitas terrori est, aut blanditiæ voluptati. Naturalis igitur delectatio est. Unde & DAVID sanctus, qui adverterat unde homo, & qua esset fraude delectus (nam si tenuisset infusam sibi a Domino æternæ illius cœlestisque delectationis gratiam, nec secularibus captus amisset illecebris, nunquam tam miserabilis ærumnæ subiisset iniurias) reparare eam studens ac reformare, psallendi munus cœlestis nobis insar conversationis instituit. Etenim licet omnis scriptura divina DEI gratiam spiret, præcipue tamen dulcis psalmorum liber: quandoquidem ipse MOYSES, qui plano gesta maiorum sermone descripsit, ubi tamen per mare rubrum populum patrum memorabili admiratione transduxit, demersum aspiciens regem PHARAONEM cum suis copiis in maiora ingenium attollens suum, quia maiora viribus suis fuerat affectus, canticum

Domino cecinit triumphale. MARIA quoque tympanum sumens, cæteras hortabatur, dicens: *Cantemus Domino: gloriose enim honorificatus est: equum & ascensorem proiecit in mare.* Ipse etiam MOYSES cum legem Domini legisset, quo eius memoriam pectoribus affigeret audientium, per canticum locutus est, dicens: *Audi cælum, & loquar: Expectetur sicut pluvia eloquium meum: & descendant sicut ros verba mea, sicut imber super gramen, sicut nix super fenum.* Delectatur igitur cantico DEUS non solum laudari, sed etiam reconciliari. Inde & MOYSES tunc maxime cantico usus est, quando cælum testificabatur & terram, ut salutem suam cœlestis sono gratiæ concinentem avidius mundus audiret, & sacre suavitatis dulcedinis in æternum legis observantiam mentibus inoleret humanis. Denique legis tabulæ priusquam cantico firmarentur, per indignationem MOYSI fractæ & comminutæ sunt. Ubi vero tali signaculo consecratæ sunt, humana locum ira non habuit, quia sanctificatio eam sacre suavitatis excludit. “

b) „Vide namque (ait T. III. p. 153. 154.) celem & efficacem hymnorum vim, & quo pacto cum in carcere versarentur, & alligati ligno essent, atque impostoribus & captivis admixti, non modo nihil passi sunt detrimenti, sed & hac ratione splendidiore evaserint, & omnes, qui carcerem incolebant, virtutis suæ radiis collustrarint. Quippe illa sacrorum vox hymnorum cum in anamam uniuscuiusque captivorum penetrasset, transmutavit illam propemodum, ac reformavit: *Subito enim, inquit, terræ motus factus est magnus, ita ut moverentur fundamenta carceris, & statim aperta sunt omnia ostia, & universorum vincula soluta sunt.* Vides hymnorum, qui DEO canantur, virtutem? Non i. li. modo, qui obtulerunt hymnos, solatium perciperunt, sed etiam effecerunt, ut omnium vincula solverentur: ut factis ipsis innotesceret, quo pacto DEUM diligentibus omnia cooperentur in bonum. “

L. IX. Conf. n. 8.

Ibid. n. 14.

L. X. n. 50.

Ib. n. 49.

L. IX. c. 6.7.

L. V. n. 23.

De bono psal.
c. I.

carum mulcet & oblectat in pascuis, cantu dura didicit superare bellorum: cantu meruit ducere populos ad salutem, cantu valuit vocare gentes, reducere Iudeos, fugare demones, DEI filios ad superni Patris obsequium convocare: sicut bene invitans cernit melodiam. S. AUGUSTINUS luculentus est nobis de se ipso testis, quantum adhuc catechumenus rudis in amore germano tuo, sic DEUM alloqui ur, caperetur cum vel legeret in villa cum catechumeno ALYPIO feriat psalmos DAVID, cantica fidelia, & sonos pietatis, excludentes turgidum spiritum. Quantum deinde baptizatus fleverit in hymnis & canticis tuis, iterum affatur DEUM, suave sonantis Ecclesiae tuae vocibus commotus acriter: voces illae influebant auribus meis, & eliquabatur veritas in cor meum, & exastuabat inde affectus pietatis, & currebant lacrymae, & bene mihi erat cum eis. Idque initio mox conversionis suae fenerat, ita subito commutatus, & delinitus, ut alibi reminiscitur: Verumtamen, inquit, cum reminiscor lacrymas meas, quas fudi ad cantus Ecclesiae tuae in primordiis recuperatae fidei meae. Agnoscit omnes affectus spiritus nostri pro sui diversitate habere proprios modos in voce, atque cantu, quorum nescio qua occulta familiaritate excitentur. Prodit etiam, non parum, ad maturandam conversionem, piis ex psalmis conceptis motibus, se esse excitulatum. Non abs re erit hic asserre ex eodem S. Doctore, dum IULIANUM Pelagianum incessit, quaedam de virtute musices, per PYTHAGORAM praestita, ex CICERONE prosequentem. *Debuisse sane, inquit, homo ecclesiasticus ecclesiastica musica potius, quam Pythagorica commoveri, quid Davidica cithara egerit in SAULE, quando malo spiritu vexabatur, & tangente citharam sancto ab illa molestia respirabat.* Et quis dubitet cantum, veluti in SAULE malignum spiritum, dura etiam peccatorum emollire pectora, & ad salutarem poenitentiam contere. „ Nec peccatores despicit (inquit NICHOLAIUS) sed remedium eis per poenitentiam lacrymosam ingerit. Dominus itaque DEUS noster per DAVID servum suum confecit potionem, quae „ dulcis esset gustu per cantationem, & efficax ad curanda vulnera peccatorum per suam virtutem. Suaviter enim psalmus auditur, dum canitur, „ penetrat animum, cum delectat.“ Quoad eos vero, qui ad DEUM conversi, ei sese totos consecrarunt, tunc, praesertim in solitudine, haec una semper fuit voluptas ac delectatio, quae, quo magis rite frequentatur, ipsa sua assiduitate gratiam orationis & psalmodiae comparat, ut S. NILUS expertus, bene in tractatu pulcherrimo de Oratione expendit. Ac CASSIODORUS, qui utrumque statum in mundo & religione secutus fuit, praefatione in psalmos, quantum, diu noctuque dum teruntur, afficiant, nobis declarat. *Psalmi sunt denique, inquit, qui nobis gratas esse faciunt vigilias: quando*

quando silenti nocte psallentibus choris humana vox erumpit in musicam, ver-
bisque arte modulatis ad illum redire facit, a quo pro salute humani generis
divinum venit eloquium. Cantus qui aures oblectat, & animas instruit; fit
vox una psallentium, & cum angelis Dei, quos audire non possumus, lau-
dum verba miscemus. De musices virtute universim insignis eius habetur
epistola nomine THEODORICI Regis ad BOETIUM Patricium scripta, quo- *L. II. epist. 40.*
modo, quoties ad aures nostras disciplinæ suæ lege pervenerit, imperet can-
tum, mutet animos artifex auditus, & operosa delectatio, ut ibi loquitur,
iterum divinam celebrans psalmodiam: *Loquamur*, inquit, *de illo lapsò e*
cælo psalterio, quod vir toto orbe cantabilis ita modulatum pro animæ so-
spitate composuit, ut his hymnis & mentis vulnera sanarentur, & Divini-
tatis singularis gratia acquiratur. Etiam Ioannes CLIMACUS in sua Scala gra-
du 15. musicam ponit: *Qui DEUM diligunt*, ait, *ad hilaritatem & divi-*
nam dilectionem, atque ad lacrimas, & ex mundanis, & ex spiritualibus
canticis, ac melodiis excitari solent.

IX. Prava & infructuosa foret ista ex cantu & musica concepta delecta-
tio, si sensus tantum demulcens hæreret, nec ulterius tendens animum pe- *Ad moven-*
netraret, piis motibus imbuendo & affectionibus in DEUM: ut idem sit mu- *dum pie affe-*
sices finis ac orationis, artificiosè ad movendum animum rite compositæ. *ctum animi.*
Ergo scientiam modulandi, inquit S. AUGUSTINUS, *iam probabile est, esse* *L. I. de Mu-*
scientiam bene movendi. Quod universim de musica dictum, certum, & *sica.*
assertum de sacra musica haberi debet, ut affectum nostrum in DEUM com-
moveat, & produt. Id est, quod idem S. Doctor alibi dicit: *cantare & Serm. 33.*
psallere negotium esse amantium. Quia nimirum, dum voces nostras ex-
tollimus, cantu DEUM laudando, iam mentis nostræ affectum significamus,
ex divinis perfectionibus voluptatem & gaudium tota animi & vocis con-
tentione exprimiendo, minime in delectatione, quæ ex melodia percipitur,
conquiescendo, dum tamen ipse cantus ac melodia ita movet, ac erigit men-
tem. *Nihil*, inquit S. CHRYSOSTOMUS, *animam æque erigit, & alutam Hom. in Ps.*
quodammodo efficit, & a terra liberat, & exsolvit a vinculis corporis, & 41.
amore sapientiæ afficit, & ut res omnes ad hanc vitam pertinentes irrideat,
perficit, ut versus modulatus, & divinum canticum numero compositum.
ὡς μέλος συμφωνίας, & ῥυθμῶ συγκείμενον θεῖον ᾄσμα. Insigniter hanc materiam
S. ATHANASIUS in sæpe laudata ad MARCELLINUM epistola pertractat de psal- *Num. 27.*
morum præstantia, quid causæ sit, quod eiusmodi sermones cum modula-
tione, & odibus psallantur a). Deinceps eodem plane modo, ac paulo ante

F f 3

ex

a) „Quidam enim (respondet) inter nos simplicio-
res, tamen credunt verba esse divinitus in-

spirata, arbitrantur tamen ob soni suavitatem,
voluptatemque aurium, psalmos cani. At ne-

ex S. AUGUSTINO retulimus, eos a culpa minime excusat, qui in cantu vel psalmodia oblectationem præcise confectantur. „Qui igitur (inquit) hoc modo divina cantica non legunt, non prudenter psallunt, sed sese oblectant, culpandi sane, quia non est speciosa laus in ore peccatoris. Qui autem prædicto modo psallunt, ita ut verborum modulatio ex animæ numeris, & ex consonantia cum Spiritu proferatur; hi lingua quidem psallunt, & cum in mente psallant, non sibi solum, sed etiam audire se volentibus magnæ sunt utilitati. Beatus igitur DAVID, cum eo modo SAULI psalleret, non solum DEO placebat, sed & perturbationem & furoris morbum ex SAULE abigebat, parabatque illius animæ tranquillitatem. Ita quoque Sacerdotes, dum psallerent, populorum animos ad tranquillitatem advocabant, & ad concordiam cum iis, qui in cœlis choreas agunt.“

Eph. V. 18.

Quod itaque cum modulatione psalmi dicantur, id non fit ex suavis concentus studio, sed signum est harmoniæ cogitationum animæ. Sequitur hinc, cum intelligentia & attentione mentis esse canendum, atque huc interpretantur sancti Patres illud PAULI: *Cantantes & psallentes in cordibus vestris Domino. Sic cantet*, scribit S. HIERONYMUS in eum locum, *seruus Christi, ut non vox canentis, sed verba placeant, quæ leguntur; ut spiritus malus, qui erat in SAULE, eiiciatur ab his, qui similiter ab eo possidentur, & non introducatur in eos, qui de DEI domo scenam fecere populorum.* Vides quantum piaculum sit, si canendo in id non intenditur, quod agitur, nec psallimus iuxta Apostolum in cordibus nostris. *Quid est in cordibus vestris?*

*In Ps. 41.
n. 1.*

ait S. CHRYSOSTOMUS: *Cum intelligentia inquit. Ut non os quidem, inquit, verba loquatur, mens autem extra versetur undique vagans: sed ut lingua ab anima audiatur.* Nimirum ut cantus mulcedo afficiat animum, atque in id, quod canendo depromitur, intentionem affectionemque mentis flectat. Idem etiam SS. Patres huc illud psalmi sumunt, *Psallite sapienter*, & alia

*In Reg. brev.
tract. interr.
CCLXXIX.
T. II. N. E.
p. 513.
Iob XII. 11.
apud LXX.*

huiusmodi sæpe in psalmis occurrentia. S. BASILIUS ad interrogationem, quid significet illud, *psallite intelligenter?* „Quod est (respondet) in cibis sensus qualitatis cibi cuiusque, hoc in verbis sacrae scripturae est intelligentia. Nam, inquit, *fauces cibos degustant; mens vero verba diiudicat.*

„ Si

quaquam ita se res habet, non enim voluptatem, aut eloquentiam affectavit scriptura: sed id quoque ad animæ utilitatem constitutum est omnibus; maxime duabus de causis, primo quia decuit divinam scripturam non obiter, sed fufius DEUM hymnis celebrare. Continua igitur oratione dicuntur legis & Prophetarum verba, nec non historiae omnes cum novo Testamento: fufius autem efferuntur psalmorum, odorum & canticorum scripta: atque eo modo observabitur,

ut totis viribus, & tota potestate DEUM diligant. Secundo quemadmodum harmonia tibias apte componens unum concentum efficit; ita cum in anima varii sint motus, insitque vis cogitandi, concupiscendi, irascendi, ex quorum permotione membrorum corporis operatio exoritur; ratio postulat, hominem secum non dissentire, nec a semetipso dissidere; ita ut optima quidem cogitet, pessima vero faciat &c.“

„Si quis igitur animo ita afficitur per vim & efficaciam uniuscuiusque ver-
 „bi, velut afficitur gustu per qualitatem cibi cuiusque, is confecit man-
 „datum illud psallite intelligenter.“ Et in admonitione ad filium spiritua- *T. II. N. E.*
 lem. „In tempore psalmodiæ sapienter psalle fili, & spirituales cantus vi- *p. 710.*
 „gilanter cane coram Domino, ut virtutem psalmodum facilius possis ac-
 „quirere, omnisque duritia cordis eorum dulcedine molliatur; tunc dulces
 „habens fauces, gaudensque cantabis: *quam dulcia faucibus meis eloquia*
 „*tua, Domine, super mel & favum ori meo.* Sed non poteris sentire hanc
 „dulcedinem, nisi cum summa vigilantia ac sapientia cantaveris. *Fances enim,*
 „inquit, *escam gustabunt, sensus autem verba discernit.* Sicut enim ex
 „carnalibus escis alitur caro; ita ex divinis eloquiis interior homo pasci-
 „tur ac nutritur.“ Et quia psalmi simul salutarem continent doctrinam,
 ac dogmata pietatis, id potissimum agendum, ut quod psalmi continent,
 id etiam mens teneat & affectus, opusque conspiret ipsum, quod egregie
 S. CÆSARIUS edisserit, atque DIONYSIUS *Areop.* quomodo recte mentes ad
 sacra obeunda cantu disponantur, declarat a).

De cel. hier.
el. Autm. Cor-
derii p. 288.

a

X. Non igitur in cantu attenditur, quid lingua proferat, aut os cla-
 met, sed quod intus in mente teneatur; nec clamor vocis, sed cordis in-
 tentio exauditur a DEO, qui est scrutator cordium. „Quia DEUS (inquit
 „S. CYPRIANUS) non vocis, sed cordis auditor est. Nec admonendus est
 „clamo-

Ut mens alie-
na non sit ab
eo, quod ca-
nitur.

De orat. Dom.
p. 415. N. E.

a) „Ubi ergo illa (inquit) quæ res quasque sacras
 complectitur, hymnorum modulatio anime no-
 stræ affectiones, & ea sacra, quæ paulo post ce-
 lebranda sunt, rite disposuit, divinorumque
 carminum concentu cum ad res divinas, tum
 ad semetipsas, mutuaque consensionem, ceu
 unica concordique chorea sacrorum coaptavit
 &c.“ S. CÆSARIUS Serm. 284. „Quando quis
 vestrum (inquit) psallit vericulum psalmi, ubi
 ait, *Confundantur superbi, quia iniuste iniqui-*
tatem fecerunt in me, conetur superbiam fuge-
 re, ut æternam confusionem mereatur evade-
 re. Quando psallimus: *Perdes omnes, qui for-*
nicantur abs te; omnes malas concupiscentias
 studeamus evadere. Quando psallimus, quod
beatus est vir, qui in lege Domini meditabitur
die ac nocte; superfluas occupationes, & mor-
 daees iocos, otiosos, luxoriososque sermones
 quasi venenum diaboli respuamus, & lectionem
 divinam aut ipsi frequentius relegamus, aut
 si nos ipsi legere non possumus, illos, qui legunt
 libenter, & frequenter audire studeamus. Quo-
 tiens psallimus: *Si reddidi retribuuntibus mihi ma-*
la &c. ne ipsi contra nos tam duram maledi-

ctionem proferre videamur, nulli unquam ho-
 minum malum pro malo reddamus; ut eum
 secunda conscientia possimus dicere, *Dimitte no-*
bis debita nostra, sicut & nos dimittimus debi-
toribus nostris. Et quia longum est omnia re-
 plicare, quæ de istis tribus aut quatuor pec-
 catis, id est, superbia, fornicatione vel odio
 diximus, hoc de reliquis omnibus vitis sentia-
 mus. Et quotienscunque in psalmis peccatores
 maledicuntur, studeamus peccatum fugere;
 ne ipsi nos videamur ore proprio maledicere.
 Quotiens in psalmis iusti, misericordes, sobrii,
 casti vel humiles collaudantur, tales esse eum
 DEI adiutorio laboremus; ut benedictio, quæ ad
 illos dirigitur, etiam ad nos divino munere
 proferatur. Iterum atque iterum rogo, atque
 supplico, ut quotienscunque psallitis, quid in
 ipsis psalmis intrinsecus intelligi vel observari
 debeat, attentius cogitetis, ut dum lingua ve-
 stra Dominum laudat, ad animam vestram be-
 nedictio divina perveniat: præstante Domino
 nostro IESU CHRISTO, qui vivit & regnat in
 sæcula sæculorum. Amen.“

p. 425.

N. 3.

Cap. 20.

In Ps. 140.

n. I.

a

„ clamoribus, qui cogitationes hominum videt, probante Domino & dicente:
 „ *Quid cogitatis nequam in cordibus vestris.* Et alio loco: *Et scient omnes*
 „ *ecclesia, quia ego sum scrutator renis & cordis.* Psalmus sonet. Convivium
 „ sobrium sit nobis spiritualis auditio, proleat aures religiosa mulcedo.“ Nec
 eam hic præterierim, passim deinceps a SS. Patribus inculcatam eiusdem
 S. Martyris præclare dictam sententiam eodem sermone. „Claudatur (inquit)
 „ contra adversarium pectus, & soli DEO pateat, nec ad se hostem DEI
 „ tempore orationis adire patiatur. Obrepat enim frequenter & penetrat,
 „ & subtiliter fallens preces nostras a DEO avocat, ut aliud habeamus in
 „ corde, & aliud in voce quando intentione sincera Dominum debeat non
 „ vocis sonus, sed animus & sensus orare. Quæ autem segnitia est alie-
 „ nari & rapi ineptis cogitationibus & profanis, cum Dominum depreca-
 „ ris quasi sit aliud quod magis debeas cogitare, quam quod cum DEO
 „ loqueris. Quomodo te audiri a DEO postulas, cum te ipse non au-
 „ dias? Vis esse DEUM memorem tui, cum rogas, quando tu ipse tui me-
 „ mor non sis.“ Inter cantandum primum est hoc, quando voci, & can-
 „ tui intentio, non verbis celestibus, aut DEO affigitur, quod pari ratione
 brevi sententia S. CHRYSOSTOMUS damnat in psalm. CXLV. *Cum inter oran-*
dum non audieris verba DEI, quomodo DEUS exaudiet vocem tuam? Im-
 primis S. CHRYSOSTOMUS in hac re facundus est, DEUM nobis proponens,
 qui scrutator est cordium, & quod intus agitur prospicit, quem satis non
 est ore celebrare, „Nisi etiam (inquit in psalmum XLI.) eum mens intus
 „ refonet. Non enim hominibus canimus, sed DEO, qui potest vel corda
 „ audire, & in mentis nostræ arcana ingredi. Hoc quoque PAULUS osten-
 „ dens vociferatur dicens: *Ipse Spiritus interpellat pro nobis gemitibus in-*
enarrabilibus. Qui autem scrutatur corda, scit, quid desideret Spiritus.
 „ Hoc autem dicebat, non quod Spiritus gerneret, sed quod viri spiritua-
 „ les, qui habent dona Spiritus, pro propinquis orantes, & supplicatio-
 „ nes offerentes, hoc facerent cum compunctione & gemitibus. Hoc nos
 „ quoque faciamus, & quotidie DEUM interpellemus per psalmos & ora-
 „ tiones.“ Quod S. BENEDICTUS „non in clamorosa voce, aut in multiloquio,
 sed in puritate cordis, & compunctione lacrimarum exaudiri nos scire vult,“
 id pulchre S. CHRYSOSTOMUS in illud Psalmi: *Domine clamavi ad te, ex-*
audi me, exponit a), atque nos cantare, & psallere in cordibus nostris
 iubet

a) „ Quid quæso (inquit) dicis? Quoniam clama-
 masti, vis exaudiri, & eam affers iustam cau-
 sam, cur exaudiaris? Iis ergo, qui magna &
 vehementi voce intensaque præditi sunt, opus
 est? Sed hoc fuerit a ratione alienum. Quid
 enim peccavit, qui est parva & exili voce, tar-

daque & impeditioris linguæ? Nonne talis erat
 MOSES, & plus quam omnes exaudiebatur?
 Nonne *Iudei* clamabant plus quam omnes, sed
 DEUS eorum precibus non annuit? Magna
 enim vel exili voce esse præditum, sunt natu-
 ræ commoda & incommoda. Ea autem non

iubet ex D. PAULO in psalmis, hymnis & canticis spiritualibus, non ut in anima instrumenta, aut solo vocis garritu veluti aviculæ, sed ut homines decet intellectu præditos, & voluntate, cum intelligentia, & pio voluntatis motu, veluti in Angelorum choro, ac cœlestium mentium, DEUM non sono vocis, sed perenni laude celebrantes, ac digna afficientes gloria. S. AMBROSIIUS illud D. PAULI *Ephes. V. 18. Sed impleamini Spiritu S. &c.* eundem in modum est interpretatus a). Quod veteres dicebant intus canere, dum sola sinistra fides carpebant, ita ut sonus tantum ad proximos perveniebat, id S. AMBROSIIUS huc trahit, *Aspendium* etiam citharistam adducens, qui in eo genere excelluit. „Aiunt etiam (inquit) eorum, qui cithara canunt, peritiores intus canere, ut ferunt fabulæ de *Aspendio* citharista: causas quoque modulaminum & quædam claustra rhythmorum in superiore parte esse psalterii. Docuit ergo DAVID intus nos canere oportere, intus psallere (quemadmodum canebat & PAULUS dicens: *Orabo spiritu, orabo & mente. Psallam spiritu, psallam & mente*) & ad superiorum intuitum vitam nostram actusque formare, ne delectatio dulcedinis excitet corporis passiones, quibus non redimitur nostra anima, sed gravatur b).“ S. AUGUSTINUS ferm. de quadam psallendi consuetudine in festo Epiphaniæ, idem profequitur c). Aliquid etiam indulget aurium oblectationi, sed quam

a

In Ps. I.
Præf. n. 12.

b

c

cir-

faciunt, ut vel audiamur, ut quæ nec digna sint, quæ vel laudentur vel vituperentur. “ At verum deinde illius versiculi intellectum explicans num. 1. & 2. „Clamore (inquit) hic dicit internum, quem cor inflammatum peperit, & contritus animus, quo cum clamaret MOSES, exaudiebatur. Quemadmodum enim, qui clamat, vires suas exhaurit, ita etiam qui corde clamat, totam mentem suam convertit. Talem ergo clamorem DEUS requirit, qui convertat, non qui finat oscitare, nec canentem alio divertere. Non solum autem querit talem clamorem, sed etiam ut ipse oreter. Sunt enim multi, qui stant quidem, ad DEUM autem non clamant, sed labia ad DEUM clamant, & nomen DEI circumferunt; at mens nihil sentit eorum, quæ dicuntur. Qui ita se gerit, non clamat, etsi maxime vociferetur.“

a) „Rationabilem (inquit) vitam diligit Spiritus Sanctus: quia si bene vixerimus, implebimur eo, ut memorat ad consistendum & extollendum DEI donum diverso vocis canore, ut laus in DEUM omni lingua canatur. In quo enim est

Spiritus, semper spiritalia meditatur, ut non in labiis tantum sit, sed de corde prorumpat, propter vetus dictum Domini per Prophetam. Ait enim, *Plebs hæc labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.*“

b) Verba illa *causas quoque modulaminum &c.* a *Sun - Maurenjibus* editoribus gemina sunt notata illis *Basilianis*: *Τὸ ψαλτήριον δὲ τῶν τῶν ἀρμονικῶν ῥυθμῶν ἀνωθεν ἔχει τὰς ἀφορμὰς, ὡς καὶ ἡμεῖς τὰ ἀνωστῆν μελετῶμεν, καὶ μὴ τῇ ἡδονῇ τῶν μελῶν ἐπὶ τὰ τῆς σαρκὸς πάθη καταφερόμεθα.* Quas S. BASILIUS *ἀφορμὰς*, S. AMBROSIIUS *causas modulaminum* appellat, id in superiore parte psalterii intelligendum est, ex quo τὸ ἡχῶδες, seu *sonorum* editur, ut innuant, sursum erigendam esse mentem, non quod sensus demulcet, in senis attendendum.

c) „Vos vero fratres non solum suavitas vocis, sed etiam sensus ipsius lectionis tenet occupatos, ut quomodo sonus vocis delectat in auribus, sic virtus ipsius lectionis dulcescat in

circumspēcte iam ex libris confessionum intelleximus, quam sibi in isto lenocinio sensus a peccato timuerit. Legendus idem est in psalm. CII. quomodo non magis ore, quam mente canere, DEUMque religioso carmine diligenter concelebrare debeamus. Huc idem S. AUGUSTINUS illud psalmi interpretatur: *Te decet hymnus DEUS in Sion* a). Multis autem modis, quemadmodum oratio, ita etiam cantus orationis locum habens, in ecclesia fit in peccatum, inde praesertim, si mens aut soli sono intenta, aut distracta divagatur, nec ad id, quod canitur, attendit. „Dum psallitur (monet in „regula sua S. AURELIANUS) studeant sanctae animae vestrae non vagari animo; verum etiam nec operari aut loqui praesumant. Sed psallite sapienter: sicut dixit Propheta: *Psallam & intelligam*. Et illud: *Psallam spiritu, psallam & mente*. Metuentes illud: *Maledictus homo, qui facit opus Domini negligenter*.“ Multis nos scriptura id monet, quia hic pluribus etiam evagationibus distractionibusque proclive est succumbere, quam in ordinaria oratione; cum tamen eadem utrinque attentio, ac mentis devotio in DEUM requiratur: cavendumque est, ne aliquid hic intromittatur, aut intercedat, quod opus DEI, Maiestatemque divinam dedeceat, sive in eo, quod canitur, sive in cantu ac musica ipsa, sive in canente, quando in id, quod agit, non est intentus. „Tantum charissimi (monet NICETIUS) intermittentes fabulas superfluas, intento sensu & vigilantia mente psallamus, ut DEO non displiceamus. Sic enim nos hortatur psalmus dicens: „*Quoniam rex omnis terrae DEUS, psallite sapienter*, id est intelligenter: „ut non solum spiritu, hoc est, sono vocis, sed & mente psallamus, & ipsum quod psallimus, cogitemus, ne captivata mens fabulis & extra-

In Ps. 64. n. 3.
a
Num. 31.
De psalmodiae
bono c. 2.

cordibus; secundum illud quod scriptum est: *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua Domine*. Et iterum: *Eloquia Domini desiderabilia super aurum, & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel, & facinum*. Qui enim, quando psallit, suavitatem tantummodo vocis, & compositionem cuiusque soni attendit, & quid in ipsis verbis intelligi debeat non attendit; aures eius accipiunt transitorium cibum, sed ad animam eius non pervenit DEI verbum.“

- a) „Sed ubi? *In Sion*, inquit, in *Babylone* non decet. Etenim quisque cum coeperit innovari, iam corde in *Ierusalem* cantat, dicente Apostolo: *Conversatio nostra in caelis est*. In carne enim ambulantes, inquit, non secundum carnem militamus. . . Qui ergo secundum hanc spem cantat, ibi cantat: ergo dicat, *Te decet hymnus, Deus, in Sion*. In *Sion*, non in *Babylone*. Sed modo ibi es adhuc in *Babylone*?

„neis
Ibi, inquit, *sum*, amator iste & civis iste: *ibi sum*; sed carne, non corde. Cum autem duo quaedam dixerim, quia ibi sum carne, non corde; unde canto, non ibi: non enim carne canto, sed corde. Carnem quidem sonantem audiunt & cives *Babyloniae*, cordis autem sonum audit conditor *Ierusalem*. Unde dicit Apostolus, exhortans ipsos cives ad amatoria quaedam cantica & desideria redeundi ad illam pulcherrimam civitatem, visionem pacis: *Cantantes*, inquit, & *psallentes in cordibus vestris Domino*. Quid est, *cantantes in cordibus vestris*? Ne inde cantetis, unde estis in *Babylonia*: sed inde cantate, unde sursum habitatis. Ergo, *Te decet hymnus, Deus, in Sion*. In *Sion* te decet hymnus, non in *Babylonia*. Qui cantant in *Babylonia*, cives *Babyloniae*, etiam hymnum Dei non decenter cantant. Audi vocem scripturae: *Non est speciosa laus in ore peccatoris*. *Te decet hymnus, Deus, in Sion*.“

„neis cogitationibus laborem habeat infructuosum. Sonus etiam vel melodia
 „consentiens sanctæ religioni psallatur &c. Totum enim tanquam in con-
 „spectu DEI, non hominibus placendi studio celebrare debemus.“ Mul-
 tis modis peccari potest in munere cantus sacri, dum, quod unice specta-
 ri debet, non attenditur, nimirum psallendo angelico nos perfungi officio
 in conspectu divinæ Maiestatis, in quo stantes DEUM laudibus, psalmis-
 que, hymnis & canticis spiritualibus celebramus. „Ubique (ait S. BENEDICTUS Cap. 19.
 „de hac disciplina psallendi) credimus divinam esse præsentiam, & oculos
 „Domini in omni loco speculari bonos & malos: maxime autem hoc sine
 „aliqua dubitatione credamus, cum ad opus divinum assistimus. Ideo
 „semper memores simus, quod ait Propheta: *Servite Domino in timore.*
 „Et iterum, *Psallite sapienter.* Et, *In conspectu Angelorum psallam tibi.*
 „Ergo consideremus, qualiter oporteat nos in conspectu divinitatis & An-
 „gelorum eius esse. Et sic stemus ad psallendum, ut mens nostra con-
 „cordet voci nostræ.“ Et S. CÆSARIUS in sua regula: *Cum vero psalmis*
& hymnis oratis DEUM, id versetur in corde, quod profertur in voce.
 Huc CASSIODORUS in psalm. CI. S. AMBROSII *horæ sextæ rosecum* illum, ut
 vocat, hymnum citat:

Orabo mente Dominum,
Orabo simul spiritu:
Ne vox sola DEO canat,
Sensusque noster alibi
Ductus aberret fluctuans,
Vanis præventus casibus.
Tunc enim DEO accepta est
Oratio canentium,
Si pura mens idem gerat,
Quod explicat vox cantici.

XI. Nec illud demum avitæ pietatis in florentis antiquæ Ecclesiæ Patri- Aut etiam
 bus o mittendum est, quod impense fidelibus inculcarunt, estque cum pri- opera.
 mis necessarium, ut placita DEO sit vox canentis, nimirum, si nec persona
 DEO displiceat, ac sit exosa, nec opera a voce in DEI laude dissentiant.
Non est, iuxta Sapientem, speciosa laus in ore peccatoris. Est vox mendax, *Ecclesiæ XV. 9.*
 qui ore laudat, at inhonestat opere. „Quis putas (ait ORIGENES) ita ca- Hom. 6. in In-
 „noræ vocis est, & ita Spiritus puri mentisque sinceræ, ut cantilena eius dic. T. II. N.
E. p. 471.

„divinum delectare possit auditum? Ille profecto est, qui nullum raucum „habet in se peccati sonum, qui nihil offensionis in lingua, nihil crassitudinis in spiritu gerit.“ EUSEBIUS in psalm. CIII. in laudes divinæ psalmodiæ excurrans, vim illius ac utilitatem pluribus deprædicat, eam autem cantores percipere tunc putat, *si eis vita sit pura*. S. BASILIO a *Neocæsarensibus* cantus novitas obiciebatur, & melodiæ modus a consuetudine diversus, quasi non fuerint tempore magni GREGORII, nimirum TAVMATURGI illius, cuius plurimum se iactabant institutis; sed, quæ præcipua erant, & ad vitam recte instituendam a vitiis alienam maxime idonea posthabentes, in huiusmodi minoris momenti rebus hærebant, ac tergiversabantur a).

a
Præf. in Ps. I. n. 5. Præ oculis habenda est sancti AMBROSII sententia: *Delectatur igitur cantico DEUS non solum laudari, sed etiam reconciliari*. Et in psal. CXVIII.

b exemplis etiam illustrat, quam vim in vitam ac opera nostra sacra exercere debeant cantica, ac hymni b). Illa itaque DEO imprimis placet consonantia, quæ in factis nostris resonat, respondetque pulcherrimæ rerum a DEO conditarum harmoniæ, ubi solus in hoc orbe homo tot adversos miscet sonos in vita sua, tam multa sunt dissona finibus a DEO intentis, ut tanto opus sit citharædo, qui ita possit in humanis ludere, ne præstabilita, ad manifestandam divinam in operibus suis gloriam, deficiat harmonia. Hanc S. CHRYSOSTOMUS vocat SAULIS insaniam, DAVIDIS cithara sanatam, a nobis pariter

a) „Qui quidem (inquit S. BASILIUS Epist. 207. n. 4.) nihil ex illius institutis hætenus conservastis. GREGORIUS non operiebatur in precibus. Quomodo enim? qui vernus erat Apostoli discipulus, dicentis: *Omnis vir orans &c.* Iuramenta fugiebat pura illa anima & digna Spiritus Sancti consortio, contenta his vocibus: *Ita, & Non*, propter præceptum Domini, qui dixit: *At ego dico vobis, ne iuretis omnino*. Non audebat ille fratrem suum fatuum appellare; verebatur enim comminationem Domini. Indignatio & ira, & acerbitas ex illius ore non proficiscebantur: convitium odio habebat, ut in regnum cælorum non perducens. Invidia & arrogantia ab illa doli experte anima faceiebant. Non accessisset ad altare, antequam reconciliaretur fratri. Mendacem sermonem, & artificiose ad aliorum calumniam instructum, ita abominabatur, ut qui sciret, mendacium ex diabolo ortum esse, Dominumque eos omnes, qui mendacium loquuntur, perditurum. Horum si nihil in vobis est, sed puri estis ab omnibus; vere discipuli estis eius, qui mandatorum Domini

discipulus fuit. Sin minus, videte, ne culicem coletis, de vocis quidem sono in psalmorum cantu litigantes, mandata vero maxima dissolventes. Ad hos me sermones adduxit necessitas causæ defendendæ, ut discatis trabem ex oculis vestris eicere, & ita demum festucas alienas extrahere.“

b) „Hymni nobis (inquit) canticum nobis, psalmi nobis iustificationes Domini sint. Ideoque canticum dicitur Domini Testamentum, quia remissionem omnium peccatorum, Dominiq; iustitias in scripturis Evangelii suavi mentis exultatione concinimus. Ipse quoque Dominus non designatus est dicere: *Cantavimus vobis, & non saltastis*. Cantavit nobis in evangelio veniam delictorum: debuerunt *Iudei* mentem attollere, non histrionico corporis motu, sed spiritu. Non fecerunt, ideo reprehenduntur.“ Et post pauca: „Deinde qui cantat, vacuus est, & diversarum cogitationum curas relevat, culpas relegat, sequestrat avaritiam, & non solum corporis voce, sed etiam mentis suavitate se mulcet &c.“

pariter fumendam, ut divina cantica animæ concinamus a). Hic nobis præcipuus fructus ex divinis canticis ac psalmodia accrescere debet, ut quoniam salutaribus doctrinis pro nostra instructione morumque & vitæ informatione sunt referta, exardescamus, ea meditantes, ad opus; ac veluti nos ipsos pacto obstringamus, ut dictis fidem servantes, omnia impleamus. „Propter-
 „ea enim (idem alibi ait aureum os) psalmos nobis cecinit ille beatus, vel *Expos in Pf.*
 „potius gratia Spiritus, non ut verba tantum dicamus, sed eos factis quo- *41. n. 5.*
 „que meditemur. Ne ergo existimes te propterea huc ingredi, ut verba
 „tantum dicas, sed ut, quando succinis, responsum illud pacta conventa
 „esse arbitreris. Quando enim dixeris: *Quemadmodum desiderat cervus ad*
„fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad te DEUS: cum DEO pactum
 „fecisti, scripsisti syngrapham absque charta, & atramento, voce professus,
 „te ipsum diligere plus omnibus, & nihil ei præferre, eiusque amore ar-
 „dere. Si ergo egressus videris formosam aliquam, & impudicam mulie-
 „rem, te inescantem, & ad sui amorem pellicientem, dic ei: Non possum
 „te sequi, cum DEO pactum feci, & præsentibus fratribus, Sacerdotibus,
 „Doctoribus, professus sum, & promisi per responsum illud, me eum ita
 „diligere, *quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum.* Vereor, pacta
 „conventa transgredi, illum unum deinceps amorem meditor. Si videris
 „argentum in foro situm, aut vestes aureas, alios gloriose incedentes, sti-
 „patos famulis, & habentes equos frenis auratis, ne te moveat illa pompa,
 „sed tibi rursus cane, & dic tuæ animæ: paulo ante cecinimus: *Quem-*
„admodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad
„te DEUS, & quod scriptum est, nobis attribuimus, idque nostrum esse
 „fecimus.“ Loquitur de veteri more canendi, respondendique in ecclesia
 per antiphonas: quando ex psalmis unus aliquis singularis est depromptus
 versiculus, qui iugiter a populo succineretur, repetereturque, dum inte-
 rim psalmi contextus procedebat. Seliguntur autem eiusmodi antiphonæ,
 quæ maxime salutares esse possint cantantibus ad instillandam pietatem, &
 ut

a) „Cithara ergo DAVIDIS (inquit hom. 28. in Ep. ad Rom.) opus nobis fuerit, ut divina cantica animæ concinamus, & ea, quæ ad illum pertinent, & ea, quæ ex bonis operibus procedunt. Nam si vel alterum fecerimus, & cantionem audientes, canenti per opera repugnemus, ut tunc SAUL faciebat, pharmacum nobis in damnationem erit, & immanior fiet insania. Nam antequam audiamus, timet malignus dæmon, ne audientes corrigamur: cum autem audientes iidem ipsi manemus, ipsi metus abscedit. Psallamus canticum per opera, ut peccatum ipso dæmone deterius efficiamus.

Dæmon enim non omnino privat nos regno cælorum; sed & aliquando vigilant! prodest; peccatum autem omnino excludit. Peccatum enim dæmon est voluntarius, ac spontanea insania, ideoque non habet, qui misericordiam & veniam tribuant. Hoc ergo incantationis genere cantemus animæ sic affectæ, & ab aliis scripturis, & a beato DAVIDE. Psallat os, & mens erudiatur. Neque enim illud spernenda res est. Nam si linguam canere doceamus, illa canente, animam pudebit contraria volentem.“

ut modo intelleximus ex S. CHRYSOSTOMO, ad nostram instructionem, informationemque vitæ etiam, & actionum, ne a voce dissonent. Hom. 28. in epist. ad *Roman.* pluribus monet cantores, ne cantui per opera repugnent; omnes hortatur, ut psallamus canticum operum τὴν ἀπὸ τῆς πράγματος ᾠδὴν.

In Ps. 34.
Serm. 2.

Enarrat. in
Ps. 67.

In Ps. 102.

In eadem inculcanda re non minus frequens est S. AUGUSTINUS. „Quando
„ cantas hymnum (ait) laudas DEUM. Lingua tua quid agit, nisi laudet
„ conscientia. (Et) DEO cantamus, DEO & vivamus. (Iterum): Can-
„ tat DEO, qui vivit DEO: psallit nomini eius, qui operatur in gloriam
„ eius, ita cantando, ita psallendo, id est, sic vivendo, sic operando. Non
„ poteritis, quam vera cantetis, probare, nisi coeperitis facere quod can-
„ tatis: “ Et alibi: „Nam quid prodest (inquit) quod hymnum cantat
„ lingua tua, si sacrilegium exhalat vita tua? Male vivendo multas linguas
„ misisti in blasphemiam. Lingua tua vacat hymno, & cæteræ te intuen-
„ tium vacant blasphemiiis. Si ergo vis benedicere Dominum, fac verbum
„ eius, fac voluntatem eius. *Te decet hymnus DEUS*, ait psalmus. Sed
„ ubi? In *Sion*. In *Babylone* non decet &c.“ Ingeniose alicubi veteris
& novi Testamenti discrimen faciens, ubi nimirum datur gratia, charitate
in cordibus nostris diffusa, per Spiritum Sanctum, ut impleamus præcepta,
huc interpretatur illud psalmi CXLIII. *DEUS canticum novum cantabo tibi*,
a *in psalterio decem chordarum psallam tibi a*). In sermone vigesimo sexto,
præsertim autem vigesimo septimo paschali vocem *Alleluia* interpretatus:
hoc canendo, & in hoc verbo consonantes ore, & consentientes corde,
b exhortari nos invicem dicit, ad laudandum DEUM. b). *Mores volo*, alibi
idem

a) „Decem (inquit Serm. 33.) chordarum psalterium, decem præcepta legis intelliguntur. Cantare autem & psallere, negotium esse solet amantium. Vetus enim homo in timore est, novus in amore. Ita enim duo Testamenta discernimus, vetus & novum... Caritas ergo cantat canticum novum. Nam timor ille servilis in veteri homine constitutus, potest quidem habere psalterium decem chordarum, quia & *Judæis* carnalibus data est ipsa lex decem præceptorum: sed cantare in illa non potest canticum novum; sub lege est enim, & implere non potest legem. Organum ipsum portat, non tractat; & oneratur psalterium, non ornatur. Qui autem sub gratia est, non sub lege, ipse implet legem: quia non est ei pondus, sed deus, nec timenti tormentum est, sed amanti ornamentum. Spiritu enim dilectionis accensus, iam in psalterio decem chordarum cantat canticum novum.“ Et postea n. 5. „Hoc est canticum novum, quod psallit in psalterio

decem chordarum. Nemo enim laudat Deum, id est, dicit hymnum, nisi ore suo factis consentiat, Deum & proximum diligendo.“

b) „Eum autem (ait in priore sermone n. 1.) tantum homo securus laudat, qui non habet unde displiceat: (Et in altero n. 1.) Laudemus Dominum fratres, vita & lingua, corde & ore, vocibus & moribus. Sic enim sibi dici vult Deus *Halleluia*, ut non sit in laudante discordia. Concordent ergo prius in nobis ipsis lingua eum vita, os cum conscientia. Concordent, inquam, voces cum moribus: ne forte bonæ voces testimonium dicant contra malos mores. O felix *Halleluia* in cælo, ubi templum Dei angeli sunt! Ibi enim concordia summa laudantium, ubi est exultatio secura cantantium, ubi nulla lex in membris repugnat legi mentis; ubi non est rixa cupiditatis, in qua periclitetur victoria caritatis. Hic ergo cantemus *Halleluia* adhuc foliati, ut illic possimus aliquando cantare securi.“

idem ait S. AUGUSTINUS, *non voces. Sapientiam lauda vivendo; non sonando, sed consonando.* Etfi enim laudare DEUM, eiusque celebrare maiestatem primum fit hominis erga DEUM officium, ut tamen id cantu fiat, necessitas non est; quamvis opportunum, & salutare; idque optimum, si, ut hactenus diximus, omnia concordent, finisque toti occupati in DEI laudibus, ut idem nos hortatur. *DEUM toti laudate, cantet vox; cantet vita; content facta; DEUM toti laudate.* Et in psalm. XXXII. *Cantate vocibus, cantate cordibus: cantate oribus, cantate moribus: cantet canticum novum non lingua, sed vita.* Hoc in Concilio Carthag. IV. c. 10. sub magisterio S. Doctoris pulchre in cantorum ordinatione est expressum: *Vide, ut, quod ore cantes, corde credas: & quod corde credis, operibus comprobas.* Atque in psalm. CXIX. laudatus S. Præful sæpius ad hoc cantores stimulat. *Non poteritis, inter alia ait, probare, quam vera cantetis, nisi cæperitis facere, quod cantatis.* Idem nervose expressit studiosus S. AUGUSTINI æmulator S. CÆSARIUS *Arelatensis* a). Hoc igitur perfectam reddit harmoniam, atque musica unice christiano digna est, quæ per omnes vitæ nostræ actiones discurrit, quemadmodum in tota rerum universitate tam megacosmo, quam microcosmo, pulcherrima rerum consonantia, a Creatore omnia sunt ordinata, quibus nos conspirare in omnibus nostris actibus debeamus, prius operibus, quam cantu & vocibus, qua ratione musicam disciplinam dicit CASSIODORUS, per omnes actus vitæ nostræ diffundi b).

Hoc

a) „Bonum quidem est (inquit Serm. 284.) & factis acceptabile Deo, quando lingua fideliter psallit, sed tunc est vere bonum, quando linguæ concordat etiam vita. Consentiant simul voces & mores; ne forte bonæ voces contra malos mores testimonium ferant, & ipsa vos lingua vestra redarguat. Si enim aliud sonat in ore, & aliud apparet in opere; quod lingua videtur ædificare, incipit conversatio mala destruere. Vos ergo fratres non solum suavitas vocis, sed etiam sensus ipsius lectionis teneat occupatos; ut quomodo sonus vocis delectat in auribus, sic virtus ipsius lectionis dulcescat in cordibus, secundum illud quod scriptum est, *Quam dulcia faucibus meis eloquia tua Domine!* Et iterum, *Eloquia Domini desiderabilia super aurum & lapidem pretiosum multum, & dulciora super mel & fenum.* Qui enim quando psallit, suavitatem tantummodo vocis & compositionem cuiusque soni attendit, & quid in ipsis intelligi debeat, non attendit, aures eius accipiunt transitorium cibum, sed ad animam eius non pervenit Dei verbum; ac si velut ceram

quodammodo quis ruminat, & de mellis dulcedine omnino non gustat.“
b) „Primum (ait de Artibus & Disc. liberalium litterarum c. 5.) si Creatoris mandata faciamus, & puris mentibus statutis ab eo regulis serviamus. Quidquid enim loquimur, vel intrinsecus venarum pulsibus commovemur, per musicos rhythmos harmoniæ virtutibus probatur esse sociatum. Musica quippe est scientia bene modulandi, quodsi nos bona conversatione tractemus, tali disciplinæ probamur semper esse sociati: quando vero iniquitates gerimus, musicam non habemus. Cælum quoque & terra, vel omnia quæ in eis dispensatione superna peraguntur, non sunt sine musica disciplina: cum PYTHAGORAS hunc mundum per musicam conditum, & gubernari posse testetur. In ipsa quoque religione valde permixta est; ut decalogi decachordus, tinnitus cytharæ, tympana, organi melodia, cymbalorum sonus; ipsum quoque psalterium ad instar instrumenti musici nominatum esse, non dubium est: eoquod in ipso contineatur cœlestium virtutum suavis nimis, & grata modulatio.“

Hoc alibi idem ex ipsa musicæ artis definitione pulchre explicat, quæ rerum sibi congruentium, id est sonorum differentias, & convenientias perscrutatur: „Nam (inquit) sive quando psalmodiam dicimus: sive quando mandatis Domini operam navanter impendimus, dulcissimæ harmoniæ gratia temperamur. Et si causas huius rei alta deliberatione perpendas, quælibet creatura rationalis, si auctoris sui vivat imperio, ab hac convenientia non probatur excepta. Merito ergo incessanter præcipimur Domino psallere, in psalmo citharizare, in cithara psallere; iubilare in tubis ductilibus & corneis; ut dubium non sit, hæc instrumenta dulcisona probabilium actuum nobis indicare concordiam.“ Demum etiam ENNODIUS est commemorandus, qui in panegyrico, quem dixit THEODERICO Regi, bonæ conscientiæ rationem in DEI laudibus concinendis recte flagitat. „Quod (inquit) descendit a superis, sola hymnorum licet mercede taxari. Fabricator mundi ad potiora munera modulatis invitatur eloquiis. Dicite, si non præmii loco opifici suo lingua blanditur. Iungitur, quod de sacrario mundi peccatoris laudatio debet principalis effluere: nec solum linguæ nitorem possit, sed etiam commendatio numinis tui, bono adferenda conscientiæ.“

In Ps. 97.
T. I. Opr.
var. Sirmondi
p. 1594.

Peroratio de
cantu eccle-
siastico prima
ætate.

XII. His opportune materiam de antiquiori sacra illa Ecclesiæ musica claudimus, quatenus a prima Ecclesiæ ætate ad mediam usque decurrens ex coævis monumentis ecclesiasticis illustrari potuit. Vidimus parvis initiis paulatim in Ecclesia opera & studio celeberrimorum Virorum Ecclesiæ Doctorum Pastorumque inolevisse cantum in sacris Christianis, at qualis omnino fuerit, quibus præsertim modulis seu tonorum differentiis constiterit, nullis nobis ex illa ætate constat vel paradigmatis, vel præceptionibus, regulisque. Unde id saltem coniecere licet, maxima cantum & musicam veterem ecclesiasticam constituisse simplicitate, & sæculo demum quarto potissimum incrementa summissee tam in Oriente, quam Occidente cumprimis. Quod si edax tempus ipsa autographa non consumsisset veterum liturgicorum librorum monumenta, certiora haud dubie & explicationiora nobis in hac materia dare licuisset, uti deinceps magis magisque nos facturos pollicemur.